NOTE POLITICE

VOL. V

1920 — 1924

* 1

ALEXANDRU MARGHILOMAN.

Note Politice

1897 — 1924

BUCUREȘTI

Editura Institutului de Arte Grafice «EMINESCU» S. A.
Str. Parlamentului, 2
1927

1920.

2 Ianuarie. — S'a votat o lege de împrumut combătută de Vintilă Brătianu şi o transacţie cu Biroul Britanic, de asemenea combătută de el. In focul discuţiunilor, liberalii mi-au spus că la nevoe vor arăta ce sunt Ardelenii şi vor produce actele ce au contra lor. Este o opinie curentă că Marele Cartier a adunat dosare în contra miniştrilor, şi nu se sfieşte nimeni ca să-i trateze de tâlhari. Diamandy a spus în gura mare că nu cunoaşte oameni mai falşi şi mai lesne de mituit. S'a găsit, cu sacrificii băneşti, un fel de almanah-calendar din 1917, care conţine actele de renegare ale lui Pop, Goldiş, Vaida, o pastorală de Miron Cristea, etc.

— In ceeace priveşte transacţiunea englezească : D. Pitts vine în numele lui Rattigan să-mi dea explicaţii, pe cari nu a vrut să mi le dea înainte pentru a nu avea

---

2 janvier. — On a voté une loi d'emprunt, combattue par Vintilă Bratiano, et une transaction avec le Bureau Britannique, également combattue par V. Bratiano. Dans le feu des discussions, les libéraux m'ont entouré pour me dire qu'au besoin ils sauraient montrer ce que sont les Ardeleni et produire les actes qu'ils possèdent contre eux. C'est une opinion courante que le Grand Quartier a assemblé des dossiers contre les ministres et on ne se gène pas pour les appeler «les fripons». Diamandy a dit à pleine voix qu'il ne connaît pas de gens plus fourbes et plus vénaux. Une sorte d'Almanach (Calendar de buzunar) pour 1917 a en outre été retrouvé à prix d'argent. Il contient les actes d'abjuration de Pop, de Goldiş, de Vaida, une pastorale de Miron Cristea etc.

Quant à la transaction anglaise, Mr. Pitts vient au nom de Rattigan me donner des explications «qu'il n'a pas voulu me fournir avant, pour ne pas avoir l'air d'influencer mon

aerul că vrea să-mi influenţeze votul. — Asupra grâului britanic, guvernul nostru a luat 14.000 vagoane cu obligaţia sau să-l plătească sau să-l restitue în natură. După iniţiativa lui Vintilă Brătianu (care cu toate astea a combătut proectul), Constantinescu a redactat proectul de lege. Era vorba să se facă să accepte ministrul de finanţe englez (care a opus rezistenţă) valoarea la un curs inferior cursului zilei. Era deci, după spusele lui Pitts, o afacere bună pentru noi. Dar generalul Văitoianu nu îndrăznise să o reguleze printr'un decret-lege; deci guvernul n'a făcut altceva decât să lichideze. Am reţinut, cu deosebire, atenţiunea de a-mi da explicaţiuni liniştitoare.

8 Ianuarie. — *Vaida* a venit la mine la 10 jum. seara, şi m'a ţinut până la 1 jum. noaptea.

— D-na Zizi Lambrino a născut un băiat şi conversaţia a început printr'o comunicare din partea Regelui. Tot se speră că se va obţine dela Prinţ să-şi lase soţia, şi dela aceasta să redea Prinţului libertatea. Regele îmi cere să ajut la această acţiune sau mai bine zis — ceeace precizez bine — «să nu mă opun la ea». N'am nici o obiecţiune de făcut. Se doreşte ca continuitatea Dinas-

---

vote». Sur le blé britannique, notre gouvernement a pris 14.000 wagons avec obligation d'en payer la valeur ou de donner du blé. Sur l'initiative de Vintilă (qui pourtant a combattu le projet), Constantinescu a redigé le projet de loi. Il s'agissait de faire accepter au ministre des finances anglais, qui s'est fait tirer l'oreille, la valeur déboursée inférieure au cours du jour. C'était donc — au dire de Pitts —, une bonne affaire pour nous. Mais le général Vaitoianu n'avait pas osé la régler par un décret-loi; le gouvernement actuel n'a fait que liquider. J'ai surtout retenu la prévenance de me donner des explications d'apaisement!

8 janvier. — Vaida est venu à 10 ½ h. soir me voir; il est resté chez moi jusqu'à 1 h. ½ de la nuit. Un fils est né à M-me Zizi Lambrino et la conversation a commencé par une commission de la part du Roi. On espère toujours détacher le Prince de sa belle et amener celle-ci à lui donner sa liberté: et le Roi me demande de seconder cette action ou plutôt — ce que je précise bien — de ne pas la contrecarrer. Je n'ai aucune objection. On ne veut pas que la continuité de la Dy-

tiei să nu se rezeme pe un singur cap. Pentru Vaida este şi o chestiune sentimentală: el îmi spune că chiar dela naşterea lui, Prinţul Carol a fost un simbol pentru Ardeleni. El bazează acţiunea lui pe prezumţia că iubirea Prinţului se răceşte pe zi ce trece ; şi a stipulat libertatea pentru Principe să poată corespunde pe faţă şi să nu mai fie redus la complezenţa lui Vârnav şi altor «postillons d'amour» (sic). Aşa să fie, în ce mă priveşte pe mine. Am aflat mai târziu că Brătianu, care la început, la Iaşi, pentru a-şi face mână bună, combătuse ideia mea ca Prinţul Carol să fie înlăturat numai decât dela Tron, isprăvise prin a pune multă insistenţă ca să fie lăsat să se demită. Deci vizita lui M. Pherekyde (a se vedea în note în privinţa asta), nu fusese o înscenare.

Vaida are greutăţi la fiecare moment: trebue să domolească pe Vlad, a cărui eşire în contra Băncii Naţionale o blamează şi care face greşeala să creadă că poate să se lipsească de ajutorul străinătăţii pentru regularea finanţelor noastre. Trebue să piarză un timp enorm cu şedinţele Blocului, care îşi are Parlamentul seara; de exemplu, pentru alegerea Mitropolitului, un deputat preot din Basarabia l'a asasinat cu nesfârşite

---

nastie repose sur une seule tête. Pour Vaida il y a aussi une note sentimentale: il m'apprend que dès sa naissance, le Prince Carol a été un symbole pour les Ardeleni. Il base son action sur la présomption que l'amour du Prince tiédit chaque jour. Par contre, il a stipulé la liberté pour le Prince de correspondre ouvertement et de ne plus être réduit «à Varnav et autres postillons d'amour» (sic). — Ainsi soit-il, quant à moi! Appris plus tard que Bratiano qui, d'abord, à Iassy, pour se faire bien venir, avait combattu mon idée d'écarter de suite le Prince du Trône, avait fini par être très insistant pour le laisser se démettre. La visite du Michel Phérékyde (voir dans les notes) à ce sujet n'avait donc pas été une frime.

Vaida a des tribulations à chaque instant: tempérer Vlad dont il blâme la sortie contre la Banque Nationale et qui a le tort de croire qu'il peut se passer de l'étranger pour le réglement de nos finances; donner un temps infini au séances du bloc qui a son Parlement le soir;— ainsi, pour l'élection du Métropolite : un député, curé de Bessarabie, l'a assassiné de

discursuri pentru a-l convige să consulte poporul înainte de a proceda la vot! Mihalache, care are acum măsurători şi statistici de făcut, va vedea ce distanţă este între vorbe şi acte. Trebue să domesticească pe ţărănişti; Vaida speră să reuşească prin gogoriţa disolvării: «de aceea le-am mărit leafa». Nu e rău! — Vaida a căutat să desarmeze opoziţia care e în afară de Parlament. — Astfel el a propus lui Titulescu să-l trimită la Paris, dar Take nu i-a dat voe. Ar fi oferit bucuros acest mandat lui Take, dar opoziţia ţărăniştilor şi a lui Iorga a fost prea mare. Mai târziu, după ce ceilalţi ar fi fost introduşi, poate că ar fi putut să reuşească. — Cu generalul Averescu, fuziunea partidelor a stricat totul. Argetoianu o cerea imediat:—«Cum era să cedez, îmi spune Vaida, când cunosc trei persoane din acest partid, dar nu o a patra?» Argetoianu cerea pentru dânsul portofoliul internelor, fără nici un amestec din partea cabinetului în numirile ce va face, şi un al doilea portofoliu pentru Negulescu. Iar generalul ar fi rămas ministru de Stat. Cum n'a putut să primească condiţiile lui Argetoianu, generalul şi-a dat de-

---

longs discours afin de consulter le peuple avant de procéder à l'élection! — assouplir Mihalache qui, ayant maintenant des mensurations et des statistiques à faire, verra quelle distance il y a des paroles aux actes; domestiquer les tzaranistes. Il compte bien y réussir par la peur de la dissolution: «de aceia le-am mărit leafa». Pas mal. Vaida a cherché à désarmer l'opposition qui est hors du Parlement. Il avait ainsi proposé à Titulescu de l'envoyer à Paris, mais Take ne le lui a pas permis. Il aurait volontiers offert ce mandat à Take, mais l'opposition des tzaranistes et de Iorga a été trop vive. Plus tard, une fois les autres introduits, il y serait peut-être arrivé. Avec le général Averescu, c'est la fusion des partis qui a tout gâté. Argetoyanu la demandait immédiate —comment céder, me dit Vaida, quand je connais trois personnes, mais pas quatre de ce parti? — et exigeait le portefeuille de l'intérieur pour lui sans aucune immixtion du cabinet dans les nominations qu'il ferait, et que second portefeuille pour Negulescu! Quant au général, il serait resté ministre d'Etat. N'ayant pu accepter les conditions d'Argetoyanu, la démission du général s'en est suivie. Avec Cămă-

misia. Cu Cămărăşescu, comedia a fost mai complectă. I se oferise secretariatul general, pe care-l primise; mergând la Rege, dela care venise ideia, Cămărăşescu a eşit dela El cu oferta unui minister: mare dificultate, cu Vlad mai ales, dar s'a primit şi aceasta. Totul era hotărât, când Cămărăşescu vine şi spune că Take Ionescu îi cere mai întâi demisia din partidul lui şi că atunci Regele trebue să-i garanteze că va avea sprijinul şefilor de partide. Vaida şi-a pus întrebarea dacă nu avea a face cu un desechilibrat.

Vaida mi-a dat impresia că are logică, voinţă şi că este îndemânatec. Ştie că Inculeţ este foarte contestat în Basarabia. Trebue bine asigurată recunoaşterea Basarabiei (oare ar mai exista un dubiu ?); trebue făcută o lege administrativă pentru asimilarea complectă şi vre-o doi ani de stare de asediu.

Două confidenţe: Americanii oferă reorganizarea şi complectarea căilor noastre ferate în schimbul concedării lor pentru 25 de ani; Englezii ne dăruesc un cuirasat şi ne oferă alte vapoare cu preţul fierului vechi, cu condiţia să punem un amiral englez în capul marinei

---

răsescu la comédie a été plus complète. Il lui avait offert le secrétariat général: accepté. Ayant été voir le Roi, de qui était venue l'idée, Cămărăsescu en était sorti avec l'offre du ministère: grosse difficulté avec Vlad surtout, mais accepté encore. Tout était convenu et reglé, quand Cămărăsescu lui a relevé que Take Ionescu exigeait sa démission préalable de son parti et qu'alors il fallait que le Roi lui garantit qu'il aurait l'appui des chefs de parti. Vaida s'est demandé s'il n'avait pas affaire à un déséquilibré.

Vaida m'a donné l'impression d'avoir de la logique, de la volonté et de ne pas manquer d'habileté. Il sait que Inkuletz est très contesté en Bessarabie. Pour ce pays, en bien assurer la reconnaissance (il y a donc encore des doutes?), faire une loi administrative pour assimilation complète — et un ou deux ans d'état de siège.

Deux confidences: Les Américains offrent d'organiser et de compléter nos chemins de fer moyennant leur concession pour 25 ans; les Anglais nous font cadeau d'un cuirassé et nous offrent d'autres bateaux au prix du vieux fer, à condition de mettre un amiral anglais à la tête de notre marine.

noastre: «va trebui refuzat cu multă delicateță, căci sunt în stare să ofere să plătească ei solda amiralului».

9 Ianuarie. — Colonelul *Duncan* vine să mă vadă. Imi spune că nu este simplu ataşat militar, dar că este însărcinat şi cu o misiune. El studiază țara. Nu va merge nimic cum trebue cât timp nu vom avea căi de comunicație; dar aşa cum merg lucrurile, nu este nici o speranță de ameliorare. Un colonel englez, un specialist, este venit aici într'adins; până acum nimeni nu i-a făcut cinstea să-l consulte. Nu există administrație, «*trebue un om!*».

10 Ianuarie. — Cele ce mi-a spus Vaida în privința Prinţului Carol par că se confirmă. Un fel de comunicat publicat de «Izbânda» zice că Prinţul, după alte exemple ilustre, va şti să-şi sacrifice iubirea pentru obligațiunile sale. Aflu că d-na Lambrino începe să fie îngrijată.

14 Ianuarie. — Anul nou al nostru, căci cu toate sforțările făcute, tot se serbează oficial astăzi anul nou. Zi splendidă, 15 grade de căldură. Leul nostru este la 28

«Il faudra refuser très délicatement, car ils sont capables d'offrir de prendre à leur compte la solde même de l'amiral».

9 janvier. — Visite du colonel Duncan qui finit par rester à déjeuner. Il me dit ne pas être simple attaché militaire, mais d'avoir une mission. Il étudie le pays. Rien ne marchera tant qu'on n'aura pas de voies de communication et telles que vont les choses il n'y a pas espoir de redressement. Un colonel anglais, un spécialiste, est ici, venu tout exprès; personne n'a daigné encore le consulter. Il n'y a pas d'administration et «il faut un homme».

10 janvier. — Les choses que m'a dites Vaida au sujet du Prince semblent se confirmer. Un sorte de communiqué paraît dans l'«Izbânda» dont le sens est que le Prince, suivant des exemples illustres, saura sacrifier son amour à ses devoirs. J'apprends que M-me Lambrino commence à être inquiète.

14 janvier. — Notre jour de l'an, car, malgré les velléités affichées il y a quelques jours, on le fête officiellement aujourd'hui. Jurnée magnifique, 15 dégres au-dessus de zéro.

ctm., curs fictiv, căci nu se găseşte pe piaţă un singur franc sub 4 lei.

16 Ianuarie. — «Epoca» publică facsimilul unei scrisori a Prinţului *Carol* către d-na Lambrino, în momentul când a fost expediat pe front: «Vreau ca toată lumea să ştie că copilul pe care o să-l ai este al meu, şi că, cu toate că căsătoria noastră a fost anulată, eu tot mă consider soţul tău». — Ca d-na Lambrino să se fi hotărît să dea această scrisoare publicităţii, trebue să fie părăsire la mijloc. Dar ce sfat prost i s'a dat: aceasta are menirea să accelereze procesul de anulare.

18 Ianuarie — Prinţul *Carol,* într'o scrisoare către profesorul Murnu publicată de «Universul», se plânge de indelicateţa comisă; scrisoarea către Zizi nefiind destinată să fie divulgată — (dar atunci cum ar afla «toată lumea» paternitatea lui, cum o doreşte prin scrisoare, dacă nu se publică nimic?)—şi cere stăruitor ca această publicaţiune să aibă sfârşit. Lesne de zis, dar să aşteptăm răspunsul «Epocei».

24 Ianuarie. — Corteanu vine să-mi comunice că *Mitilineu,* plecat la Paris, l'a însărcinat să-mi trasmită că M. S. Regina continuă să facă politică «à sa façon».

Notre leu est à 28 centimes — cours fictif — car on ne trouve pas un franc au-dessous de 4 lei.

16 janvier. — L'«Epoca» publie le fac-simile d'une lettre écrite par le Prince Carol au moment où on l'a expedié sur le front. «Je veux que tout le monde sache que l'enfant que tu portes est le mien et que, quoique notre mariage ait été annulé, je me considère toujours comme ton mari».. — Pour que Zizi Lambrino ait livré cette lettre à ce genre de publicité, il faut qu'il y ait lâchage. Mais quel mauvais conseil on lui a donné: de quoi accélerer le procès de dissolution!

18 janvier. — Le Prince Carol, dans une lettre au professeur Murnu que celui-ci fait insérer par l'«Universul», se plaint de l'indélicatesse commise, sa lettre à Zizi n'était pas destinée à être divulguée (mais comment «tout le monde» saura-t-il la paternité — ainsi que le désire cette lettre, si on ne publie rien ?) et demande péremptoirement que cela cesse. Facile à dire. Attendons la réponse de l'«Epoca».

24 janvier. — Retour de Buzeu. Corteanu vient me communiquer ce que Mitilineu, parti mardi dernier pour Paris, l'a chargé de me transmettre. Sa Majesté la Reine continue

Duminecă a fost o masă de adio pentru Saint-Aulaire la Simki Lahovary. Regina asista, toată legaţiunea franceză, ministrul Italiei, Rattigan : aliaţii. Mitilineu a fost chemat cu insistenţă. (La schimbarea guvernului francez, când cu alegerea lui Deschanel, Saint-Aulaire a fost expediat la Varşovia ; prietenii mei prevăd din aceasta, că Francezii vor schimba atitudinea lor faţă de mine). In timpul mesei, în două rânduri M. S. a căutat ocazia să spună până la ce punct amintirea «guvernului Marghiloman» o exasperează. A reamintit între altele că la o ceremonie la Mitropolie, aflându-se în faţa Regelui, ar fi vrut să sfâşie, să omoare toată oficialitatea care înconjura pe Rege ! Doreşte din toate puterile ei reconstituirea Rusiei şi va lucra în acest sens din toate puterile ei. (Săraca Basarabie ! Iată o bună urare pentru ea !) —După masă, Regina a chemat pe Mitilineu lângă Ea : Ceeace vrea Ea,vrea din toate puterile şi trebue să reuşească ; nici o crimă măcar nu ar opri-o. Ştie că de câte ori vrea să fie aşa, are dreptate. (Ce frumoasă justificare pentru revoluţionari, cari la rândul lor pot să zică la fel !) Şi în chestiunea Prinţului Carol va sfârşi prin a

---

de faire de la politique à sa façon. Dimanche il y a eu dîner d'adieu pour St.-Aulaire chez Simki Lahovary. La Reine s'y trouvait. La légation de France, le ministre d'Italie, Rattigan; les alliés; Mitilineu appelé avec insistance. (Au changement de gouvernement, amené par l'élection de Deschanel, St.-Aulaire a été expedié à Varsovie; il y a des amis qui en augurent que les Français vont changer d'attitude vis-à-vis de moi). Pendant le dîner, à deux reprises Sa Majesté a recherché l'occasion de manifester combien le souvenir du «gouvernement Marghiloman» l'horripilait. Elle a rappelé, entr'autres, le souvenir d'une cérémonie à la Métropole où, installée en face du Roi, elle aurait voulu déchirer et tuer toute l'officialité qui entourait le Roi! Elle souhaite ardemment la réconstitution de la Russie et elle y contribuera de toutes ses forces. Pauvre Bessarabie! que voilà des souhaits de bon augure pour elle! — Après dîner, elle a appelé Mitilineu auprès d'elle: ce qu'elle désire, elle le désire ardemment, et il faut qu'elle réussisse; un crime même ne lui en coûterait rien. Elle sait que lorsqu'elle le veut ainsi, elle a toujours raison. (Quelle belle justification pour les révolutionnaires qui peuvent en dire autant!) Ainsi, pour le Prince Carol où

birui. In urmă, pentru a îndrepta puţin ceeace spusese pe socoteala mea, a făcut elogiile soţiei mele şi a criticat pe doamna....... care, pentru M. S., face un contrast absolut. — Rattigan a luat imediat pe Mitilineu la o parte ca să-i spună că nu împărtăşeşte ostilitatea Reginei în contra lui Marghiloman care, după dânsul, a făcut ceeace orice bun Român ar fi trebuit să facă în locul lui.

26 Ianuarie. — Deschiderea Camerilor. Iorga citeşte un răspuns al Prinţului *Carol*, în care îşi reia titlul de Principe regal. Se consideră acest act ca semnul exterior al lichidărei afacerei Zizi Lambrino. Acei cari au publicat renunţarea Prinţului încercau, cunoscând pe Prinţ să ia o garanţie publică ; *osteneală inutilă !*

30 Ianuarie. — Camerile au luat vacanţă eri pentru serbările Universităţii din Cluj. N'avem să ne lăudăm cu alegerea personalului pe care-l trimitem acolo şi din care Plastara e cel mai frumos ornament. A fost poftit şi corpul diplomatic, dar au fost uitaţi (?) foştii preşedinţi de consiliu şi miniştri de instrucţie publică !

— Ştiam că Marele Cartier formase dosarul unora

---

elle finira par en venir à bout. Pour corriger un peu ce qu'elle avait dit sur mon compte, elle a fait l'éloge de Marie, en débinant M-me . . . . . qui, pour S. M., fait un contraste absolu.

Rattigan a de suite pris Mitilineu pour lui dire qu'il ne partageait pas l'hostilité contre Mr. Marghiloman et qu'il a fait ce que tout bon Roumain aurait fait à sa place.

26 janvier. — Rentrée des Chambres. Iorga lit une réponse du Prince Carol, dans laquelle il reprend son titre de Prince royal. On considère cet acte comme le signe extérieur de la liquidation de l'affaire Zizi. Ceux qui ont publié la rénonciation du Prince essayaient, connaissant le Prince, de prendre une garantie publique. Peine perdue.

30 janvier. — Les Chambres ont pris congé hier pour les fêtes de l'Université roumaine de Cluj. Nous n'avons pas à nous féliciter du choix du personnel que nous lui envoyons et dont Plastara est le plus bel ornement. On a invité le corps diplomatique, mais on a oublié (?) les anciens présidents du conseil et les anciens ministres de l'instruction publique.

Je savais que le Grand Quartier avait formé le dossier

din miniştrii ardeleni. Judecătorul de instrucţie *Zătreanu* îmi confirmă faptul. Prezan, în timpul când Zătreanu funcţiona ca comisar la Curţile marţiale, l'a trimis să facă o anchetă prin băncile din Ardeal pentru a constata coroanele introduse prin fraudă. La Oradia-Mare şi peste tot a găsit numele lui Vlad şi acela al lui Lapedatu amestecate în aceste operaţii.

31 Ianuarie. — Fraţii Goga, cu Goldiş, în complicitate cu Take Ionescu, au început în «Renaşterea Română» o campanie în contra Consiliului Dirigent, şi cer disolvarea lui. Se pretinde că acţiunea aceasta este mai ales îndreptată în contra lui Maniu. Se simte că Blocul este surpat; se reproşează lui Maniu că s'a opus la fuziunea cu Averescu, ceeace ar fi pus partidul în slujba lui Take Ionescu.

— «Universul» publicând că are să se ofere o candidatură în Ardeal lui Take, lui Averescu lui Stelian, şi probabil şi lui Arion, imediat Take Ionescu a telefonat lui Goldiş că el n'ar primi să candideze dacă se oferă o candidatură şi lui Arion! Pe de altă parte, Take

---

de certains ministres ardeleni. Le juge d'instruction Zătreanu me confirme le fait. Prezan, lorsqu'il (Zătreanu) fonctionnait comme commissaire aux cours martiales, l'a envoyé faire une enquête dans les banques de l'Ardeal pour la constatation des couronnes introduites en fraude. A Oradea-Mare, partout il a trouvé le nom de Vlad et celui de Lepădatu mêlés à ces opérations.

31 janvier. — Les Goga, avec Goldiş, de mèche avec Take Ionescu, ont commencé dans la «Renaşterea Română» une campagne contre le Conseil Dirigeant dont ils demandent la dissolution. On prétend que l'action est surtout dirigée contre Maniu. On sent que le bloc est miné; on fait grief à Maniu de s'être opposé à la fusion avec Averescu, ce qui aurait mis le parti au service du sieur Take.

L'«Universul» ayant publié qu'on allait offrir la candidature en Ardéal à Take, Averescu, Stelian et probablement Arion, Take a de suite téléphoné à Goldiş qu'il n'accepterait pas la candidature si Arion en obtenait une! Or, la veille

Ionescu obţinuse chiar din ajun dela slabul Arion ca acesta să se ducă să-l vadă, după ce Take Ionescu îi întorsese spatele în plină stradă! Take i-a făcut fel de fel de protestări şi l'a asigurat că Averescu i-ar reţine un scaun.

Am rugat imediat pe Caragea să comunice lui Vlad că, din moment ce nu cerusem nimic, nu admit să se refuze acum un scaun lui Arion, fiindcă Take o cere.

1 Februarie. — Ministrul *Vlad* s'a invitat la dejun la mine. Este un om drept, care-şi are opinia făcută şi care nu o ascunde. Nu-i plac profesorii în politică (presupun că nu face excepţie pentru Iorga). Este în contra atribuţiunei de pământ tutulor ţăranilor; după el, este mai bine să se complecteze lotul aceluia care are pământ şi care-l lucrează şi să se lase cei fără pământ să se facă lucrători: altmintrelea, cum s'ar putea avea o industrie? Este pentru munca agricolă obligatorie sau să se pretinză dela ţărani plata pământului, ceeace i-ar sili să muncească. Speră să scoată un miliard din taxele asupra alcoolului; Elveţia oferă pentru alcool preţuri nebune.

---

même, Take ayant obtenu du faible Arion que celui-ci allât le voir — après que Take lui eût tourné le dos en pleine rue! — il lui a fait toutes espèces de protestations et l'a assuré qu'Averescu lui réservait un siège. J'ai prié de suite Karadja de communiquer à Vlad que, n'ayant rien demandé, je n'admettais pas qu'on refusât maintenant un siège à Arion parceque Take l'exigeait.

1-er février. — Le ministre Vlad, qui s'est invité, déjeune chez moi. C'est un homme carré, qui a son opinion faite et qui ne la cache pas. Il n'aime pas les professeurs dans la politique. (Je suppose qu'il n'excepte pas Iorga). Il est contre l'attribution de la terre à tout paysan; il vaut mieux compléter le lot de celui qui possède et qui travaille et laisser les sans-terre devenir ouvriers: comment avoir autrement une industrie? — Il est pour le travail obligatoire agricole, à moins de faire payer aux paysans la terre, ce qui les fera travailler. Il espère tirer un milliard des taxes sur l'alcool; la Suisse le demande à des prix fous.

3 Februarie. — Averescu se crede în ajun de a lua puterea; prietenii săi spun că e o chestie de zile. A făcut personal apel la Garoflid pentru un minister fără portofoliu, delegat special la direcţiunea centrală a Băncilor populare (chestiunea agrară).

— Lloyd George pronunţă un discurs care este interpretat ca un ordin de a sfârşi ostilităţile cu bolşevicii. Vie alarmă în Polonia. Anglia tratează cu sovietele. Motivul este că «Trade-Union» au significat că dacă până la 1 Martie relaţiunile comerciale nu vor fi reluate cu Rusia, va izbucni greva generală.

De asemenea fabricanţii americani se agită pentru ca să se reia afacerile cu Rusia.

9 Februarie. — Eri, alegerile parţiale pentru Senat au dat o mare majoritate lui Averescu şi prietenilor lui. Liberalii se bucurau şi au dat de mai multe ori peste nas ţărăniştilor la Cameră. Madgearu a interpelat asupra transformării Băncii Generale, care a devenit o bancă liberală. Pop a răspuns citind note pe care i le-a dat biurourile sale. — Intâlnesc pe Răducanu : «D. Cicio Pop

---

3 février. — *Intérieur* : Averescu se croit à la veille de prendre le pouvoir; ses amis disent que c'est question de jours. Il a personnellement fait appel à Garoflid pour un ministère sans portefeuille, spécialement délégué à la direction centrale des Banques populaires (la question agraire).

Etranger: Lloyd George prononce un discours qui est interprété comme un ordre de cessation des hostilités avec les bolchéviks. Vive alarme en Pologne de ce fait. L'Angleterre traite avec les soviets. C'est certain. La raison est que les trade-unions ont signifié que si jusqu'au 1-er mars les relations commerciales n'étaient pas reprises avec la Russie, il y aurait grève générale. De même, les fabricants américains s'agitent pour reprendre les affaires avec la Russie.

9 février. — Hier, les élections partielles pour le Sénat ont donné grande majorité à Averescu et à ses amis. Les libéraux en jubilaient à la Chambre et ont jeté plusieurs fois ces résultats à la tête des tzaranises. — Madgearu a interpellé sur la transformation de la Banque Générale que est devenue une banque libérale. St. C. Popp a répondu en lisant des notes que lui ont données ses bureaux. Je recontre Răducanu: «D. Cicio Popp este un

este un căţel fără dinţi care face treburile liberalilor. Când s'a sporit capitalul băncii, i s'a dus plocon 200 acţiuni». De altfel Masaci mi-a afirmat Sâmbăta trecută că un client al lui n'ar fi putut să obţie viza lui C. Popp — care o dă personal pentru Ardeleni, — pentru a obţine un paşaport, decât după ce a dat 2000 lei în aceiaşi zi unui prieten de ai lui Popp.

10 Februarie. — «L'Orient» din 3 Februarie îşi bate joc de *Boyle*; articol răutăcios, dar bine scris, care sgârie puţin şi pe Regină. Este articolul intitulat «Ducele de Iassy». Evident că articolul nu e scris de redactorii obişnuiţi ai gazetei. Eri seară Regina a scris în englezeşte o scrisoare Irinei Butculescu semnalând acest articol «care insinuiază chiar că bunul nostru Boyle ar fi fricos» şi cerându-i ca N. Butculescu, căruia Boyle i-a salvat viaţa, să-i ia apărarea! Bietul băiat consideră această invitaţie ca un ordin, dar nu ştie cum să procedeze ca să nu se facă ridicol. Toate gazetele au atacat pe Boyle, dar nimeni n'a protestat vre-odată. O foaie obscură vorbeşte de el, amestecând şi numele Reginei, şi M. S. intervine! Este oare posibil să mărturiseşti într'un mod mai stângaci că gluma şi-a nemerit scopul?

---

căţel fără dinţi, care face trebile liberalilor. Când s'a sporit capitalul băncei, i s'a dus plocon 200 de acţiuni». D'ailleurs Masacci m'a affirmé samedi dernier qu'un de ses clients n'a pu obtenir le visa de C. Popp — qui personnellement le donne pour les Ardeleni — afin d'obtenir un passeport, que lorsqu'il eût donnée 2000 lei à un ami de Popp, au cours de la même journée.

10 février. — L'«Orient» du 3 février se moque de Boyle, article méchant mais bien tourné, qui griffe un peu la Reine. C'est intitulé «Le duc d'Iassy». Il est evident que l'article n'est pas des rédacteurs habituels du journal. Hier soir la Reine envoie à Irène Butculescu une lettre en anglais signalant cet article, «qui insinue même que notre bon Boyle est poltron» et lui demandant que Nicolas Butculescu, dont il a sauvé la vie, prenne sa défense! Le brave garçon considère cela comme un ordre, mais ne sait comment agir pour ne pas se rendre ridicule. Tous les journaux ont attaqué Boyle; personne n'a pipé. Une feuille obscure en parle en mêlant la nom de la Reine, et Sa Majesté bondit. Peut-on plus maladroitement confesser que la malice a porté?

— Din ce în ce mai bine. «Chicago Tribune» anunţă că conferinţa a hotărât să suspende orice nou ajutor Poloniei în lupta sa în contra bolşevicilor. Această măsură se va întinde asupra tutulor ţărilor care luptă în contra trupelor bolşevice. Nu e mult de când aceleaşi puteri predicau cruciada în contra bolşevismului. Este probabil că America se gândeşte să reconstituiască o Rusie care să poată fi opusă Japoniei.

14 Februarie. — Stam de vorbă la intrarea sălii de şedinţe a Camerei, când soseşte ministrul *Vlad,* care îmi spune că va reveni având să-mi vorbească: «Mi-ai dat sfatul să păstrez intact Blocul nostru ardelean; recunosc această necesitate, dar trebue să eliminăm câţiva, vre-o 20 ; cu S. Popp, intrigantul Goldiş, Goga, — care nu are nici o însemnătate. — Popovici şi poate chiar şi Vaida. Aceştia toţi ne compromit şi am documente teribile contra lor». Răspund că mi s'a raportat unele fapte recente în contra lui Popp, care m'au făcut să stau pe gânduri. Să facă cum crede că e mai bine, dar Blocul lor să fie un partid puternic. (Reamintesc că Moczoni are o foarte slabă opinie de St. Popp !).

De mieux en mieux. Le «Chicago Tribune» annonce que la conférence a décidé de suspendre toute aide nouvelle à la Pologne dans sa lutte contre les bolchévistes. Cette mesure sera étendue à tous les pays qui luttent contre les troupes bolchévistes. Il n'y a pas bien longtemps que les mêmes puissances prêchaient la croisade contre le bolchévisme. Il est probable que l'Amérique songe à reconstituer une Russie à opposer au Japon.

14 février.—Je causais à l'entrée de la salle des séances au haut de l'escalier. Arrive le ministre Vlad qui me dit qu'il va revenir me parler: «Vous avez conseillé de garder notre bloc ardelean intact; j'en reconnais la néccessité; mais il faut que nous en éliminions quelques uns: une vingtaine avec St. Popp, l'intrigant Goldiş, Goga — qui ne signifie rien, — Popovici et peut-être Vaida. Ce monde nous compromet et j'ai des documents terribles contre eux». — Je replique que l'on m'a rapporté certains faits récents contre Popp qui m'ont donné à réflechir. Qu'il fasse pour le mieux, mais que leur bloc soit un parti fort. (Je rappelle que Moczony a une piètre opinion de St. Popp !).

— D-na Zizi Lambrino a ţinut să vadă pe Irina Butculescu pentru a se plânge; Irina a văzut imediat pe d-na Simki Lahovary, care asigură că pe viitor Regina este liniştită: «s'a ivit o nouă perspectivă de moştenitor aiurea».

16 Februarie. — Regina a spus Irinei Butculescu că nu se aştepta decât întoarcerea lui Vaida pentru a schimba guvernul şi că Regele nu va semna niciodată legea chiriilor, cu care se laudă Lupu, căci este o lege bolşevică.

Clubul transilvănean, cu toată opoziţia lui Maniu, a votat disolvarea Consiliului Superior (Comitetul Naţional) al Ardealului. Propunerea a venit dela Goldiş şi Goga; Vlad, care a votat pentru, a spus-o la Cameră în mod incidental, vorbind despre incompatibilităţile pe care un proect din iniţiativă parlamentară voia să le şteargă pentru oarecari deputaţi din Basarabia.

18 Februarie. — Am pronunţat eri *discursul* care conţinea programul nostru financiar. A fost primit foarte călduros. Toată Camera m'a ascultat cu multă luare aminte. Azi dimineaţă un articol ditirambic în «Ţara nouă», gazeta ţărăniştilor.

— *Vlad* trebuia să-mi răspundă azi. Când am sosit

M-me Zizi Lambrino a tenu à voir Irène pour exhaler ses plaintes. Irène a vu de suite Simki, qui assure que la Reine est désormais tranquille: «il y a nouvelle grossesse ailleurs!»

16 février. — La Reine a dit à Irène qu'on n'attendait que le retour de Vaida pour changer le gouvernement; le Roi ne signera jamais la loi des loyers dont se vante Lupu, car elle est bolchévique.

Le Club Transylvain a, malgré l'opposition de Maniu, voté la dissolution du Conseil Supérieur (Comitetul Naţional) de l'Ardeal. — C'est la proposition Goldiş-Goga; Vlad qui a voté pour, l'a déclaré à la Chambre incidemment en parlant sur les incompatibilités qu'un projet de loi d'initiative parlementaire voulait effacer pour certains députés de Bessarabie.

18 février. — Prononcé hier *mon discours contenant notre programme financier.* Accueilli très chaudement. Attention soutenue de la parte de toute la Chambre. Ce matin article dityrambique de la «Ţara Nouă», le journal des ţărănistes. Vlad devait répondre aujourd'hui. Quand je suis arrivé, il

era în luptă cu totalitatea liberalilor care îl apostrofau foarte gălăgios. A atacat din nou Marele Cartier: «ori se duce el, ori mă duc eu». — Mare gălăgie. — «Marele Cartier nu este decât agentura partidului liberal pentru a teroriza guvernul». — Scandal. Preşedintele suspendă şedinţa. In timpul suspendării, Vlad vine la mine şi-mi spune: «am făcut-o înadins». — La reluarea şedinţei, în urma unei vii întreruperi, Vlad spune: «Guvernul îl dă majoritatea, nu-l dă nici Marele Cartier, nici alt factor!» — Iată unul ale cărui zile sunt numărate. De altfel este un consiliu la ora 5 şi se ridică şedinţa.

Prin culoare se svoneşte că Bontescu şi Răşcanu şi-au şi dat demisiile. Acea a lui Răşcanu este sigură, dar se pretinde că declină orice răspundere asupra situaţiunei militare, din cauza Marelui Cartier. Iar Mihali afirmă că demisionează fiindcă de 15 zile nu parvine să treacă prin Consiliu două proecte de lege. — E ciudat că toate astea se petrec pe când Vaida este în străinătate. Mihali îmi spune: «Dar i-am spus lui Alexandru: omule, ce cauţi la Paris?»

20 Februarie. — Nu se mai vorbeşte de criză.

était aux prises avec les libéraux qui, au grand complet, l'apostrophaient bruyamment. Il a de nouveau lâché son attaque contre le Grand Quartier: «ori se duce el, ori mă duc eu». Brouhaha.—«Marele Cartier nu este decât agentura partidului liberal pentru a teroriza guvernul». Scandale. Le président suspend la séance. Pendant l'entr'acte, Vlad vient à moi pour me dire: «Am făcut-o dinadins». A la reprise, sur une violente intreruption: «Guvernul îl dă majoritatea. Nu-l dă nici Marele Cartier, nici alt factor!» En voilà un, dont les jours sont comptés. Il y a d'ailleurs Conseil à 5 h. et on lève la séance.

Dans les couloirs on dit que Bontescu et Răşcanu ont donné leur démission. Celle de Răşcanu este certaine, mais les uns prétendent qu'il décline toute responsabilité de la situation militaire à cause du Grand Quartier, tandis que Mihaly affirme que c'est parce que depuis 15 jours il n'arrive pas à faire passer au Conseil deux projets de loi. Il est bizarre que tout cela se produise pendant que Vaida est à l'étranger. Mihaly me dit: «Dar i-am spus lui Alexandru: omule, ce cauţi la Paris?».

20 février. — On ne parle plus de crise.

— Prinţul Carol, pe care Regina s'a dus să-l întâlnească la Sinaia, a sosit în Bucureşti ; miniştrii erau comandaţi la ora 7½ pentru a-l primi; se zice că pleacă în Japonia chiar astă-seară !

21 Februarie. — Prinţul Carol a plecat astă-noapte la ora 1½ la Constanţa; vre-o şeapte-opt persoane îl însoţeau. Merge în Egipt, apoi India şi Japonia. Misiuni aşa zise politice sau comerciale. Nu şi-a văzut nici nevasta nici copilul. Lipsă probabilă 7—8 luni.

— Mare îngrijorare în public. Nu se vorbeşte decât de bolşevism. Ceeace e sigur, e că acţiunea guvernului e cam disolvantă. Liberalii vorbesc de concentrare; *Mârzescu* a poftit câţiva prieteni de ai mei la masă şi nu a vorbit de altceva. Formula lui ar fi un minister Maniu cu personalităţi din toate partidele şi cu mine la Interne. «*Este singurul om cu autoritate care nu se teme de nepopularitate*».

Pe de altă parte Miclescu îmi spune că Averescu vrea cu orice preţ să mă vadă.

— Conferinţa — ceeace mai rămâne din ea — capitulează pe toate chestiunile care pot aduce vre-o com-

---

Le Prince Carol, que la Reine est allé retrouver à Sinaia, est arrivé à Bucarest; les ministres étaient commandés 7½ gare pour le recevoir; il part pour le Japon, dès ce soir, dit-on!

21 février. — Le Prince Carol est parti cette nuit à 1½ h. pour Constantza; sept ou huit personnes l'accompagnent: il se rend en Egypte, puis les Indes, le Japon. Missions soit disant politiques ou commerciales. Il n'a pas vu sa femme ni l'enfant. Absence probable 7—8 mois.

— Grosse inquiétude dans le public. On ne parle que bolchévisme. Il est certain que l'action du gouvernement est plutôt désagrégeante. Les libéraux parlent de concentration; Mârzescu a invité de mes amis à dîner et ne leur a parlé que de cela. Sa formule: un ministère Maniu avec les personnalités de tous les partis et moi à l'intérieur: «*C'est le seul homme d'autorité qui n'a pas peur de l'impopularité*».

Miclescu, d'autre part, me dit qu'Averescu veut me voir secrètement.

La conférence — ce qu'il en reste, — capitule sur toutes les questions pouvant amener une complication. Elle rénonce

plicaţie. Renunţă să ceară Germaniei predarea acelora pe care-i acuză : rămâne ca Germania să-i judece, şi conferinţa va aduce dovezi ! Pe de altă parte, cuvântul de ordine general este pace cu Sovietele !

23 Februarie. — Aseară Duminică prânzeam la Butculeştii; d-na *Dissescu*, pe care o evitasem până aci cu toate numeroasele chemări telefonice, a venit după mine până acolo din partea Regelui. Era o insistenţă grabnică şi am putut controla că văzuse pe M. S. de două ori în cursul zilei, fiindcă Regele i-a spus că mă văzuse la concert, pe când ea îi spunea că toată ziua nu putuse să mă găsească. Devotamentul, zelul neobosit, îndrăzneala acestei sărmane femei, care simte că toată lumea pricepe rolul pe care îl joacă, este o minune pentru mine. Regele este neliniştit, foarte neliniştit. Vrea un sfat. A admis pe Lupu «fiindcă Iorga şi el au aranjat afacerea Prinţului»; vrea o soluţie grabnică; au fost incidente în provincie. —Inţeleg că insistenţele lui Averescu de a lua cu dânsul pe Take Ionescu la Finanţe, au cam răcit pe Rege în ceeace îl priveşte. Tot privitor la Averescu : cum d-nei Dissescu îi dăduse Averescu faimoasa

---

à demander à l'Allemagne livraison de ceux qu'elle incrimine: c'est à l'Allemagne de les juger, elle fournira les preuves! D'autres part le mot d'ordre général est paix avec les Soviets!

23 février. — Hier soir, dimanche, je dînais chez les Butculescu; M-me Dissescu, que j'avais évitée, malgré ses coups de téléphone, est venue m'y retrouver de la part du Roi. Il y avait insistance pressante et j'ai pu contrôler que deux fois dans la journée elle avait vu Sa Majesté, parce que le Roi lui a dit qu'il m'avait vu au concert, lorsqu'elle est allée lui dire que de toute la journée elle n'avait pu me toucher. Le dévouement, le zèle infatigable, l'aplomb de cette pauvre femme qui sent que tout le monde comprend le rôle qu'elle joue, est un émerveillement pour moi. Le Roi est inquiet, très inquiet. Il veut un conseil. Il a avalé Lupu «parce que Iorga et lui ont arrangé l'affaire du Prince». Et veut agir vite, il y a eu des «histoires» en province. Je comprends que les insistances d'Averescu de prendre avec lui Take, aux finances, a rafraîchi le Roi à son sujet. — A propos d'Averescu, comme c'est à M-me Dissescu qu'Averescu a donné la fameuse décla-

declarație care s'a speculat atâta în contra lui, Regele i-ar fi spus că declarația i-ar fi fost *furată* din sertar. (Pur și simplu Regele o dăduse lui Brătianu!).

Mi se cer soluțiile mele; indic într'un mod sumar și d-na Dissescu transcrie: Nici o soluție care ar necesita disolvarea Parlamentului înainte de toamnă; trebue să fie întrebuințat Averescu, dar nu singur: ar fi o imprudență; să nu se facă nimic până la întoarcerea lui Vaida, atât ca deferență pentru puterile cu care tratează, cât și ca respect față de el: altfel nici-un om politic n'ar mai avea încredere dacă ar ști că poate fi demis în lipsă.

Astăzi, în timpul dejunului, iar s'a anunțat d-na Dissescu. Regele vrea să mă vadă. In cursul zilei să spun o vorbă lui Catargi și imediat voi fi primit.

— Ministerul de finanțe este la ultima extremitate. Imprumută la toate băncile — Banca Națiunei a dat suma cea mai mare — pe socoteala garanției pe care au luat-o băncile pentru împrumutul național.

— Nitti, într'un interview la Londra, a spus că de 15 luni s'a uitat să se facă pacea, că nu trebue nimeni

---

ration tant speculée contre lui, le Roi lui aurait dit qu'elle avait été volée dans son tiroir. (Il l'a tout simplement donée à Bratiano!).

On me demande mes solutions. J'indique sommairement et M-me Dissescu transcrit: aucune solution qui nécessite une dissolution avant l'automne; Averescu doit être utilisé, mais pas seul: ce serait une imprudence; ne rien faire avant le retour de Vaida aussi bien par déférence pour les Puissances avec lesquelles il a traité que par respectabilité, car aucun homme politique n'aurait plus confiance s'il peut être démis pendant son absence.

Aujourd'hui, pendant le déjeuner, M-me Dissescu s'est amenée de nouveau. Le Roi veut me voir. Que dans la journée j'en dise un mot à Catargi et de suite je serai reçu.

Le ministère des finances est aux abois. Il emprunte dans les Banques — la «Banca Națiunei» a donné la plus forte somme — au compte de la garantie que les Banques ont prise pour l'emprunt national.

Nitti, dans une interview, a déclaré à Londres que depuis 15 mois on a oublié de faire la paix, qu'il ne faut pas

să se ipnotizeze pe revendicări locale; că cele 300 milioane de Germani, de Ruşi, de Austro-Ungari şi de Turci nu se mai pot socoti ca vrăjmaşi. Prin lucrul lor şi producţia pământurilor lor, sunt colaboratori indispensabili pentru ridicarea Europei. («Le Matin» din 16 Febr.).— *Fericită Italia, care găseşte totdeauna, în momentul oportun, un om politic!*

25 Februarie. — Două ore şi jumătate de audienţă la Cotroceni. Nu că s'a spus în acest răstimp lucruri esenţiale, dar parcă *Regele* punea o grijă specială să prelungească întrevederea. Când am plecat, el mi-a spus: «Am plăcerea să vă văd mai des acum... la concert!» Regele e mai liniştit, el nu poate schimba nimic acum, câtă vreme va lipsi preşedintele consiliului; a trebuit să se repete acest cuvânt de ordine —după formula trimisă de mine—căci Brăescu mi-a spus acelaş lucru azi la Cameră, cu toate că averescanii anunţaseră imediata lor venire la putere. Regele nu-şi va da semnătura pentru nici-o lege importantă înainte ca preşedintele consiliului să se fi întors. Cum vorbisem mult de legile agrare, nici o îndoială că proectul Mihalache va avea aceiaşi soartă.

---

s'hypnotiser sur des révendications locales; que les 300 millions d'Allemands, Russes, Austro-Hongrois et Turcs ne peuvent plus être considérés comme des ennemis; par leur travail et le produit de leur sol «ils sont les collaborateurs indispensables du relèvement de l'Europe». (Le «Matin» du 16).— *Heureuse Italie, elle trouve toujours à point un homme politique!*

25 février. — 2½ h. d'audience à Cotroceni. Ce n'est pas qu'il se soit dit de choses essentielles, mais le Roi mettait une coquetterie spéciale à prolonger l'entretien. En partant, il m'a dit: «J'ai le plaisir de vous voir plus souvent maintenant... au concert!» — Le Roi plus tranquille; il ne peut rien changer maintenant tant que le président du conseil est absent; on a dû répéter ce mot d'ordre — selon la formule envoyée par moi, — car Braesku m'a dit aujourd'hui à la Chambre la même chose, quoique les Averesciens eussent annoncé leur arrivée immédiate. Par contre le Roi n'accordera sa signature à aucune loi importante avant le retour du dit président. Comme nous avions beaucoup parlé des lois agraires, point de doute que les projets Mihalache ne soient du nombre.

Regele nu va acorda disolvarea: pentru aceasta nu există nici un motiv constituţional; a înştiinţat de aceasta pe Averescu. Şi apoi nu este momentul să se sustragă ţăranii dela munca câmpului.— Am spus: trebue menajat Maniu, de care s'a vorbit prea des ca să mai rămână încă odată pe din afară; nu trebue indispuşi Ardelenii, cari sunt singura grupare compactă în Cameră. (Vlad, care a dejunat la mine înainte de a pleca la Sibiu, mi-a spus: «Să vedem odată pe Maniu cu Averescu în guvern şi să *scăpăm* de amândoi deodată!»).

Observaţiile Regelui mi-au dat impresia că avea puţină stimă pentru Transilvăneni puşi până aci la încercare. Vrea un guvern tare: ceeace ar conveni mai bine ţării, ar fi un guvern naţional. — Eu: «Lucrul începe să fie posibil şi s'ar evita pentru câtva timp disolvarea». — Regele: «Averescu nu primeşte preşidenţia unui Ardelean (asta e pentru Maniu!), şi eu cred că se poate obţine orice dela acest Parlament; ţin mult la cei 5000 lei. Dar preşedintele e complect nebun. E furios în contra mea fiindcă nu l'am consultat şi *pentru acest motiv* a refuzat deunăzi să prânzească la Palat. Nu e un prezi-

---

Le Roi n'accordera pas la dissolution; il n'y a pas de raison constitutionnelle; il l'a fait dire à Averescu. Et puis ce n'est pas le moment de distraire les paysans des travaux des champs. J'ai dit: Il faut ménager Maniu, qui trop souvent a été sur la sellette pour rester le bec dans l'eau: ne pas froisser les Ardeleni, le seul groupe compacte de la Chambre. (Vlad, qui a déjeuné chez moi, avant de partir pour Sibiu, a dit: «Să vedem odată pe Maniu cu Averescu în guvern şi să scăpăm de amândoi deodată!»).

Les observations du Roi m'ont donné l'impression qu'il avait peu d'estime pour les Transylvains mis jusquà ce jour à l'épreuve. Il lui faut un gouvernement fort. Ce qui conviendrait le mieux au pays, ce serait un gouvernement national. — Moi: «La chose commence à devenir possible et on pourrait pendant quelque temps éviter la dissolution». — Le Roi: «Averescu n'accepte pas la présidence d'un Ardelean (c'est pour Maniu). Je crois aussi qu'on peut tout obtenir de ce Parlement. Ils tiennent à leurs 5000. Mais par exemple le président est complètement fou. Il est furieux contre moi parce que je ne l'ai pas consulté et pour ce motif il a refusé l'autre jour de dîner au Palais. Ce n'est pas un président et

dent şi pe deasupra e şi mojic». (Cum s'au schimbat timpurile... !) Regele ţine de aproape pe Lupu, care i-a declarat că e socialist, dar naţionalist şi mai ales dinastic. «Sui generis», zice Regele râzând, după cum s'a definit el singur la Cameră ! — Lupu a adăogat că e impulsiv, dar numai cu vorba.

Regele blamează prostia făcută de Aliaţi cerând extradări. Mare greşală de a fi refuzat să facă pacea cu Impăratul. Aşa ar fi făcut pace cu cineva, pe când acum... — Am răspuns: «Acesta e argumentul pe care l'am invocat şi eu, când Puterile Centrale voiau să răstoarne pe Majestatea Voastră...». Şi repede schimbăm subiectul conversaţiei.

Guvern tare este un «leit-motiv» care revine mereu. Fie că-şi ascunde jocul, fie că e sincer, Regele nu arată decât o stimă relativă pentru înţelepciunea lui Brătianu. (Iată încă un lucru nou!).

Astăzi am început retragerea noastră pe linia Clemenceau; trebuia să o continuăm mâine, dar în urma unui ordin al lui Foch, întârziem cu două zile. Acesta ştie ce va să zică o retragere de o sută de klm. pe jos.

---

il est aussi grossier». (Que les temps sont changés...!). Il tient serré Lupu qui a déclaré qu'il était socialiste, mais nationaliste et surtout dynastique. «Sui generis», dit le Roi en riant, comme lui-même s'est défini à la Chambre! Lupu a ajouté qu'il était impulsif, mais en paroles seulement.

Le Roi blâme la sottise des alliés d'avoir exigé des extraditions. Grosse faute d'avoir refusé de faire la paix avec l'Empereur. Il auraient ainsi fait la paix avec quelqu'un, tandis que maintenant... «C'est l'argument que j'ai invoqué, fais-je, lorsque les puissances centrales voulaient renverser Votre Majesté....» Nous changeons vite de sujet.

Gouvernement fort est un leit-motif qui revient souvent. Soit jeu caché, soit sincérité, le Roi ne témoigne qu'un estime relative pour l'intelligence de Bratiano. (Encore du nouveau).

Aujourd'hui nous avons commencé notre retraite sur la ligne Clemenceau; nous devions continuer demain; nous la retarderons de deux jours sur l'ordre de Foch. Celui-là sait ce que veut dire un recul de cent kilomètres à pied.

Asupra Basarabiei şi a Ardealului: Trebue să începem să atragem pe nobili şi pe proprietari.

Inculeţ, cel mai deştept dintre Basarabeni, dar nu e om sigur; Halipa, un om de treabă, dar foarte mărginit.

Regele crede afacerea Prinţului definitiv terminată. S'a detaşat ! A trebuit multă dibăcie şi răbdare.

6 Martie. — O săptămână întreagă de sterilitate guvernamentală, de incoerenţă parlamentară. Se votează credite cu duzinile de milioane, se măresc pensiile, se măreşte personalul judiciar, dar nu e franc şi Statul împrumută prin bănci în contul sumelor garantate de ele pentru viitorul împrumut. Ardelenii caută ocazii pentru a se înjura între ei şi pentru a-şi reproşa toate faptele rele posibile, în şedinţă sau în particular.

Am văzut de două ori pe doctorul *Amos Frâncu,* instruit, pedant, dar de sigur desechilibrat. Conduce unele bănci din Transilvania (Cluj) şi se intitulează preşedintele partidului ţărănesc şi muncitoresc al Armoniei Sociale. Este în raport cu oamenii politici şi pretinde că l'a chemat Averescu pentru a-i oferi portofoliul finanţelor, etc. E vrăşmaşul Consiliului Naţional; după el Bontescu

---

Sur Bessarabie, ainsi que sur Ardeal: il faut commencer à tirer les nobles et les propriétaires. Inkuletz le plus intelligent, mais pas sûr; Halipa un brave homme excessivement borné. Le Roi croit l'affaire du Prince bien finie. Il s'est détaché. Il a fallu beaucoup de doigté et de patience.

6 mars. — Une semaine de stérilité gouvernementale, d'incohérence parlementaire. On vote des crédits par douzaines de millions, on augmente des pensions, on multiplie du personnel judiciaire, mais on n'a pas le sou et l'Etat emprunte dans les Banques au compte des sommes garanties par elles dans le prochain emprunt. Les Ardeleni recherchent les occasions de s'injurier et de se reprocher tous les méfaits imaginables, en séance ou en particulier.

Vu deux fois le Dr. Amos Frâncu, instruit, phraseur, mais certainement deséquilibré. Il conduit certains banques de Transylvanie (Cluj) et s'intitule président du parti paysan (ţărănesc) et ouvrier de l'Harmonie sociale. Il voit les hommes politiques; dit avoir été appelé par Averescu qui lui a offert les finances, etc. C'est l'ennemi du Conseil National;

ar fi câştigat 60 milioane; Maniu lasă să se fure, şi nu e nici el la adăpostul oricărei critice; Vlad, alt pungaş; toţi oameni violenţi, cari s'au numit între ei în familie şi pe care nu i-a ales nimenea; toţi au abjurat cu laşitate; nu trebue să se uite ceea ce a scris Vaida în contra tricolorului românesc.

Vlad a fost atacat la Cameră, iar Popp şi mai violent. Liberalii se bucură de aceste răfueli în familie.

Preşedinţii au cetit astăzi la Senat şi Cameră o telegramă din Paris dela Pelivan, delegat pentru Basarabia, care anunţă că Conferinţa a recunoscut într'un mod definitiv drepturile noastre asupra Basarabiei. Mare entuziasm.

— O telegramă din Paris anunţă că Franţa a făcut la Londra rezerve în ceea ce priveşte acordul cu Sovietele; ea nu va căuta să influenţeze ţările în stare de război cu Rusia, dacă nu le convine să facă pace. Aceasta este o frână pentru Lloyd George.

11 Martie. — S'a discutat la Cameră legea agrară a Basarabiei, care în articolele 17 şi 23 conţine monstruo-

---

Bontescu a gagné 60 millions; Maniu laisse voler et n'est pas à l'abri de la critique; Vlad un autre voleur; tous des violents qui se sont nommés en famille et que personne n'a élu; tous ont lâchement abjuré ; on ne doit pas oublier ce que Vaida a écrit contre le tricolore roumain, etc. Vlad a été attaqué à la Chambre et Popp encore plus violemment. Les libéraux jubilent de ces coups de torchon en famille. Les présidents ont lu aujourd'hui au Sénat et à la Chambre *une dépêche de Paris de Pelivan, délégué pour la Bessarabie, qui annonce que la conférence a définitivement reconnu nos droits sur la Bessarabie.* Enthousiasme.

— Une dépêche de Paris annonce que la France a fait, au sujet de l'accord avec les soviets, des réserves à Londres en ce qu'elle ne cherchera pas à influencer les pays en guerre avec la Russie de faire la paix si elle ne leur convient pas. C'est un frein pour Lloyd George.

11 mars. — Passé trois jours à Buzeu; lundi et mardi, il a fait 23 degrés chaleur; printemps radieux; hier nous étions tombés à 3 degrés.

Pendant ce temps on a discuté à la Chambre la loi agraire de Bessarabie, qui dans ses art. 17—23 contient des mon-

zităţi; art. 49 consacră o spoliaţiune, dând indemnizărei baze nedrepte şi consacrând precedentul funest al exproprierei pădurilor. — Lăsasem lui Wyzanti, deputat, instrucţii scrise asupra sensului declaraţiunilor de făcut; Corteanu a crezut de cuviinţă să le înlocuiască cu alte declaraţii, cari nu ţineau seamă de angajamentele luate de mine la Sfatul Ţării, ceea ce a permis lui Inculeţ să ia ofensiva. Am repus lucrurile la punct, la începutul şedinţei.

— Din sorgintea cenzurei telegramelor se svoneşte că conferinţa dela Paris nu a recunoscut anexiunea Basarabiei decât cu condiţia să i se dea un statut organic. Aceasta ar fi foarte grav şi m'aşi mira ca guvernul să fi pus să se scoată drapelele pe străzi cu ocazia telegramei lui Pelivan din 6 Martie, dacă ar avea acest teribil postscriptum.

12 Martie. — Se simţise dinainte că se uneltea ceva la Cameră. Chiar Romulus Voinescu o confirmase lui Lascar Antoniu. In adevăr, dela începutul şedinţei, la Cameră ca şi la Senat, *din iniţiativă parlamentară şi cu mari manifestaţii s'a prezentat : legea rurală, legea chi-*

---

struosités, dont l'art. 49 consacre une spoliation en donnant à l'indemnité des bases iniques et qui tient par consacrer le précédent funeste de l'expropriation des forêts.

J'avais laissé à Wyzanti, député, des instructions écrites sur le sens des déclarations à faire; Corteanu a jugé séant de lui substituer une autre déclaration qui avait le tort de ne pas tenir compte de mes engagements devant le Sfatul Ţării, ce qui a permis à Inculetz de prendre l'offensive. J'ai remis les choses au point au début de la séance.

De source censure des télégrammes, on colporte que la conférence de Paris n'a reconnu l'annexion de la Bessarabie qu'à condition qu'elle lui donne un statut organique. Ce serait très grave et je m'étonnerais que le gouvernement ait fait pavoiser — maigrement! — à l'occasion de la dépêche de Pelivan du 6 mars si elle avait ce terrible post-scriptum.

12 mars. — On avait eu vent que quelque chose se préparait à la Chambre. Romulus Voinescu l'avait d'ailleurs confirmé à Lascar Antoniu. Effectivement, dès l'ouverture de la séance, *à la Chambre comme au Sénat, d'initiative parlementaire, avec forces manifestations, on a présenté la loi rurale,*

riilor şi o lege a asociaţiunilor muncitoreşti. Se şoptea că Lupu ar fi consultat Clubul socialist în privinţa unei confederaţii muncitoreşti (Ioaniţescu);—în ceeace priveşte celelalte două legi, se ştie că Regele refuzase semnătura până la întoarcerea lui Vaida; cum Lupu şi Mihalache au insistat, Regele nu i-a mai primit. Atunci ei au hotărât această mică lovitură de Stat parlamentară.

Lupu a spus formal la Senat, lui Victor Miclescu, că Regele ne mai primindu-l, a vrut să-i forţeze mâna; iar Mihalache a spus, iarăşi la Cameră, că «Blocul şi-a însuşit proectele guvernului şi că situaţia sa de factor constituţional se va lichida aiurea». — Aceasta este un «şah la Rege». — Nu este posibil ca Regele să nu reacţioneze şi disolvarea se impune. Aceasta este şi părerea lui Vlad, lui Mocsony şi a tuturor oamenilor serioşi cu care stai de vorbă.

La ora 7 se află că Regele a chemat pe Averescu la Cotroceni,

13 Martie. — Popp a prezentat Regelui demisia cabinetului, dar Maniu, la întrunirea clubului ardelean, a declarat că nu se separă de Bloc. Această ştire a produs

---

la loi du loyer et une loi des associations ouvrières. On parlait vaguement que Lupu avait consulté le Club socialiste au sujet d'une confédération du travail (Ioanitzescu), — quant aux deux autres lois, on savait que le Roi avait refusé sa signature jusqu'au retour de Vaida; Lupu et Mihalake ayant insisté, le Roi ne les a plus reçus. Alors ces Messieurs se sont décidés pour le petit coup d'Etat parlementaire. Lupu a dit formellement à Victor Miclescu, au Sénat, que le Roi ne le recevant plus, il a voulu lui forcer la main. Quant à Mihalake, à la Chambre, il a dit textuellement que «blocul şi-a însuşit proiectele guvernului» et que sa situation de facteur constitutionnel se liquiderait «ailleurs». — C'est un «échec au Roi». — Il est impossible que le Roi ne réagisse pas et la dissolution s'impose. C'est l'avis de Vlad, de Mocsony, de tous les gens sérieux avec lesquells on cause.

A 7 h. on apprend que le Roi a appelé Averescu à Cotroceni.

13 mars. — Popp a donné la demission du cabinet au Roi, mais Maniu, à la réunion du Club de l'Ardeal, a déclaré qu'il ne se séparait pas du bloc. Cette nouvelle a beaucoup

multă mirare: presupun că numai convocărei lui Averescu la Rege se datoreşte această hotărâre. «*Marele Bărbat» a lăsat să-i treacă ora !*

La ora 3 noul guvern s'a prezentat Camerei. Toţi miniştrii sunt de faţă, afară de Argetoianu şi Trancu-Iaşi.—Sunt numiţi: Averescu, Duiliu Zamfirescu, generalul Văleanu, Cudalbu, Tăslăoanu, Anton Mocsoni, nelipsitul Inculeţ, Trancu-Iaşi (!!), P. Negulescu, generalul Răşcanu, Argetoianu, care are şi un interimat. Camerile sunt prorogate pentru 10 zile, când guvernul îşi va face declaraţia. Pentru moment îşi dă directivele în câteva cuvinte: menţinerea ordinei şi împiedicarea turburărei spiritelor. Liberalii, noi, câţiva Ardeleni, Cuza şi Z. Codreanu aplaudăm. Iorga îşi organizase o mică înscenare: lăsase scaunul presidenţial gol câteva minute după intrarea miniştrilor, apoi a apărut îmbrăcat cu blana. Liberalii au subliniat prin strigăte această mică necuviinţă, iar Blocul i-a făcut ovaţii, în frunte cu Maniu.

Aşa cum se prezintă Camera, astăzi e o mare majoritate în contra guvernului.

étonné: je suppose que la convocation d'Averescu seul, par le Roi, est pour quelques chose dans cette décision. *Le «grand homme» a laissé passer son heure.*

A 3 h., le gouvernement s'est présenté à la Chambre. Tous les ministres présents, sauf Argetoyanu et Trancu-Iasi. Sont nommés: Averescu, Duiliu Zamfirescu, général Văleanu, Cudalbu, Tăzlaoanu, Antoine Mocsony — l'inévitable Inculetz, — Trancu (!!), P. Negulescu, général Răşcanu, Argetoyanu qui a aussi un intérim. Les Chambres sont prorogées pour 10 jours; le gouvernement fera alors sa déclaration. Pour le quart d'heure, en quelques lignes, il donne sa caractéristique: maintenir l'ordre et empêcher le trouble dans les esprits. Les libéraux et nous, quelques rares Ardeleni, Cuza et Z. Codreanu nous applaudissons. Iorga avait organisé sa mise en scène. Il a laissé le fauteuil vacant, deux ou trois minutes après l'entrée des ministres, — puis il s'est produit en paletot. Les libéraux ont souligné par des cris cette petite inconvenance. Par contre le bloc lui a fait une ovation, dont Maniu était le chef de claque!

Tel que la Chambre se présentait, il y avait aujourd'hui grosse majorité contre le gouvernement.

Lipsa lui Take Ionescu din noua combinaţie este foarte caracteristică; se zice că ar fi furios că nici nu a fost consultat.

20 Martie. — Săptămâna a fost liniştită. Ardelenii şi-au şi schimbat faţa. Maniu s'a întâlnit cu Averescu şi majoritatea grupului a trecut de partea guvernului, care este sigur de a avea o majoritate. Chestia disolvării nu este încă tranşată.

— Din scrisori primite dela *Barbu Catargi,* dela Paris, anterioare căderei guvernului, deci sincere, rezultă că guvernul Averescu era negociat şi admis la Paris. In acest concurs se vede puţină ostilitate în contra lui Vaida, pe care Parisul îl acuză că s'ar fi dat prea mult de partea Londrei. — Din negocierile provocate de Cicerin reese că noi am fi accedat prea repede sugestiunilor lui Lloyd George. In această privinţă este o mare diverginţă între Anglia şi Franţa, care rămâne contra bolşevicilor. Italia susţine politica englezească, şi cum Nitti merge mai departe şi cere şi reconcilierea cu Germania, se înţelege nemulţumirea Parisului. Se pare — din citirea ziarului «Le Temps» — că recunoaşterea

---

L'absence de Take Ionescu de la combinaison est très caractéristique, on le dit furieux, car il n'a pas même été consulté.

20 mars. — Semaine calme et de détente. Les Ardeleni ont déjà tourné casaque, Maniu a vu Averescu et la majorité du groupe a passé au gouvernement qui est sûr d'avoir une majorité. La question de la dissolution n'est, dit-on, pas encore tranchée. Des lettres de Barbu Catargi — antérieures à la chute du gouvernement, donc sincères — il résulte que le gouvernement Averescu était negocié et *admis* à Paris. Il y a dans ce concours un peu d'humeur contre Vaida, que Paris accuse de s'être inféodé beaucoup trop à Londres. Dans les négociations provoquées par une offre Tchitcherin, on trouve que nous avons été, à la suggestion de Lloyd George, trop vite consentants. Il y a à ce sujet grosse divergence entre l'Angleterre et la France qui reste ultra-contre-bolchéviste. L'Italie soutient la politique anglaise et comme Nitti va plus loin et qu'il veut aussi la réconciliation avec l'Allemagne, on comprend cette mauvaise humeur de Paris. Il paraîtrait — à lire le «Temps» — que la réconnaissance par

de către Lloyd George a stării de lucru din Basarabia este punctul pe care s'a apăsat mai mult pe lângă Vaida.

— Lovitura de Stat din Berlin este lichidată. Guvernul revoluţionar al lui von Kapp şi al generalului Luttwitz s'a retras, după ce a negociat cu guvernul Ebert-Bauer. Iar guvernul Ebert a primit o remaniere ministerială, alegeri noui şi principiul ca preşedintele să fie ales de popor. Se crede că aceasta este o îndrumare spre restauraţiune; se vorbeşte de ducele de Braunschweig, ginerele lui Wilhelm. O telegramă anunţă că s'ar fi dat ordin Inaltei Curţi din Lipsca să instruiască în contra lui Kapp. Luttwitz, von Iagow; dar probabil că este o înscenare.

— Am primit vizita contelui Francisc *Kinsky;* botezat în cehoslovac, el a venit cu o misiune din Cehoslovacia pentru a aduna argumente în contra reformei agrare, aşa cum se vrea să se facă în Cehoslovacia. Şease luni după revoluţie, Statul a luat tot pământul, lăsând proprietarilor o întindere de 150—300 ha. Acum că vor avea loc alegerile în Aprilie, s'a făcut o lege nouă pentru a se da acest pământ ţăranilor; dar cum nu s'a re-

---

Lloyd George de l'état des choses en Bessarabie est une des cordes sur lesquelles on a le plus appuyé auprès de Vaida.

Le coup d'Etat de Berlin est liquidé. Le gouvernement contre-révolutionnaire de von Kapp et du général Luttwitz, après négociations avec le gouvernement Ebert-Bauer, s'est retiré. Par contre le gouvernement Ebert a accepté un remaniement ministériel, de nouvelles élections et le principe de l'élection du président par le peuple. On considère que c'est un acheminement vers une restauration; on met en avant le nom du duc de Braunschweig, gendre de Guillaume. Une dépêche porte qu'on a donné l'ordre à la Haute Cour de Leipzig d'instruire contre Kapp, Luttwitz, von Iagow, mais c'est probablement une frime.

Visite du comte François Kinsky, mué en Tchéco-Slovaque. Il est en mission pour rassembler des arguments contre la réforme agraire telle qu'on veut la réaliser en Tchéco-Slovaquie. Six mois après la révolution, l'Etat a pris toutes les terres, en laissant aux propriétaires certaines étendues de 150 à 300 hect. Maintenant qu'on a en avril des élections, on a rendu une nouvelle loi pour donner cette terre aux paysans, mais on n'a pas réglé l'indemnité, ce qui fait que la

gulat indemnizările, legea este inaplicabilă. Proprietarii s'au organizat; au comitete, misiuni în străinătate; într'un cuvânt se apără, — nu ca la noi! Contele Kinsky spune că corupția este îngrozitoare la ei; jaf în toate; s'au perindat 12 ministere; s'a întreit numărul funcționarilor, s'a cheltuit peste un miliard pe lună numai pentru import de alimente; culturi aproape nu mai există, și cum țăranii nu cultivă sfeclă, exportarea zahărului o să înceteze. Legea agrară este pur electorală; exact ca la noi!

25 Martie. — Averescu s'a prezentat la Cameră și și-a cetit programul. Cuminte, cam vag, dar liniștitor în forma lui generală. Sala ticsită. S'a putut judeca până la ce punct prietenii lui Iorga sunt copii în materie de politică. In mijlocul expunerei sale, Averescu și-a întrerupt cetirea pentru a ataca violent presa țărănistă și mai ales un articol al lui Mihalache. După terminarea citirii, nimeni nu a mișcat, nici Iorga, care era față, nici ministrul vizat: n'au fost desbateri. Simionovici, care prezida, după ce a întrebat zadarnic dacă nimeni nu dorea cuvântul, foarte liniștit a ridicat ședința.

---

loi est inapplicable. Les propriétaires se sont organisés. Ils ont des comités et des missions à l'étranger; bref, ils se défendent — pas comme chez nous! Le comte Kinsky dit que la corruption est affreuse chez eux ; le gâchis en tout; on a eu jusqu'à 12 ministères; on a triplé le nombre des fonctionnaires. On dépense plus d'un milliard par mois, rien que pour l'importation de denrées alimentaires. Les cultures tombent et comme les paysans ne plantent pas de la betterave, l'exportation du sucre va cesser: personne ne s'en soucie. La loi agraire est purement électorale. Tout comme chez nous !

25 mars. — Averescu s'est présenté à la Chambre et a lu son programme. Sage, vague, rassurant dans sa tenue générale. Salle archi-comble. On a pu de suite [illegible] combien les amis de Iorga étaient des enfants en fait de politique. Au milieu de son exposé, Averescu a interrompu sa lecture pour faire une charge contre la presse tzaraniste et prendre à partie un article de Mihalake. Après la lecture personne n'a bougé, ni Iorga — présent —, ni le ministre visé: pas de débat. Et Simionovici, qui présidait, a tranquillement levé la séance après avoir vainement interrogé si personne ne prenait la parole.

Gazetele redau acuzaţia adusă de către Conferinţă guvernului Brătianu în actul de recunoaştere al Basarabiei. «Independenţa» răspunde destul de muşcător şi cam falş. Dar toate acestea arată urgenţa ce era de a se concedia guvernul liberal!

30 Martie. — Am primit pe Dr. *Roth,* fost deputat Sas. Este secretar al Clubului german. El duce Saşilor civilizaţi din Ardeal două impresii măgulitoare (?) pentru ţara noastră: Al prezentat lui Zamfirescu—afaceri străine — doleanţele confesionale ale Saşilor (toate şcolile lor sunt confesionale) şi Duiliu Zamfirescu le-a răspuns că se va trata în curând un concordat cu Papa. Ministrul nu ştia că Saşii sunt protestanţi! — Lui Averescu i-au vorbit de pretenţiile lor naţionale garantate la Alba-Iulia: limbă şi funcţionarii. Generalul le-a răspuns că nu au decât să se înscrie în Liga Poporului. — Cap!

Saşii sunt foarte îngrijaţi din cauza legei agrare. Ei sunt plugari de secole şi ţăranii lor au până la 12 jugăre în medie, pe când ţăranii ceilalţi n'au decât 2 jugăre. Nota generală: actualul guvern le este antipatic; au sentimente conservatoare.

Les journaux relévent l'accusation portée par la Conférence *contre le gouvernement Bratiano dans l'acte de reconnaissance de la Bessarabie.* L'«Indépendance» a une réponse assez mordante et spécieuse. Mais comme tout cela indique l'urgence qu'il y avait de congédier le gouvernement libéral.

30 mars. — Reçu le Dr. Roth, ex-député saxon. Il est secrétaire du cercle des Allemands. Il porte aux Saxons civilisés de l'Ardeal deux impressions flatteuses (?) pour le pays. A Zamfirescu — Affaires Etrangères — ils ont porté leurs doléances confessionnelles — toutes leurs écoles sont confessionnelles — et Duiliu leur a répondu «qu'on allait bientôt négocier un concordat avec le Pape». Le ministre ignorait que les Saxons sont protestants. A Averescu ils ont parlé de leurs prétentions nationales garanties à Alba Iulia: langue et fonctionnaires. Le général leur a répondu qu'ils n'avaient qu'à s'inscrire dans la «Liga Poporului». Tête! Les Saxons sont très inquiets à cause de la loi agraire. Ils sont cultivateurs depuis des siècles et leurs paysans ont jusqu'à 12 *jochs* (jugăre) en moyenne, alors que les autres paysans en ont 2. Note générale: antipathique au gouvernement actuel; sentiments conservateurs.

— La o conferinţă a Băncii Naţiunei, Aurel Vlad şi Bontescu s'au arătat foarte sceptici în ceea ce priveşte pe generalul Averescu, pe care îl cred foarte inferior menirei pe care o are. Vlad crede că Vaida ar înclina să se unească cu Federaţia democratică a lui Iorga, Lupu, etc.

— In Franţa s'a vorbit deschis la Cameră că ar trebui să se întindă mână Germanilor. Barthou e acela care a luat iniţiativa.

1 Aprilie. — Am avut la dejun pe Bontescu, Vlad şi Osvada. Câteşi trei blamează guvernul, dar încă mai mult pe Maniu şi Vaida; *Vlad* crede că Vaida este gata să se arunce în braţele lui Iorga şi să resădească ţărănismul în Ardeal. Ei sunt de părere că Maniu ar trebui să se retragă pentru câtăva vreme din politică.

Imprumutul merge destul de rău; băncile abia acoperă sumele garantate de ele. Iar această sumă este treptat ridicată de minister care se află la ultima extremitate. Vlad insistă asupra prostiei lui Argetoianu, care a declarat într'un interview că renunţă la impozitul asupra beneficiului de război, când singurul mod de a atrage pe subscriitori era scutirea pentru ei de acest impozit.

A une conférence à la Banca Naţiunei, *Aurel Vlad et Bontescu* ont marqué une grande défiance au sujet du gouvernement Averescu, qu'ils estiment très au-dessous de sa tâche. Pour Vlad, Vaida est enclin à s'unir au parti «Federaţia democratică» de Iorga, Lupu etc.

En France, à la Chambre, on a parlé ouvertement de tendre la main à l'Allemagne. C'est Barthou qui a donné le branle.

1-er avril. — Eu à déjeuner Bontescu, Vlad, Oswada. Ils blâment le gouvernement, mais encore davantage Maniu et Vaida, que Vlad croit tout prêt à se jeter dans les bras de Iorga et d'implanter le tzaranisme en Ardeal. Pour eux Maniu devrait quitter pour quelque temps la politique.

L'emprunt va assez mal; les banques couvrent à peine la somme garantie par elles. Or, cette somme est au fur et à mesure levée par le ministère aux abois. Vlad insiste sur la bêtise d'Argetoyanu qui a déclaré, dans une interview, renoncer à l'impôt sur les bénéfices de guerre; or, le seul appât qu'on pouvait offrir aux suscripteurs était l'exemption de cet impôt!

Guvernul a vrut să modifice legea electorală în Ardeal, dar a fost nevoit să renunţe înaintea opoziţiei tutulor Ardelenilor. Numai numărul aleşilor va fi scăzut în tot Regatul. In această privinţă, Vlad îmi spune că dela început Ardealul ceruse ca numărul deputaţilor să fie mai mic şi că Brătianu este acela care s'a opus!

2 Aprilie. — *Mihali* a dejunat la mine cu *Brandsch;* acesta era prezidentul grupărei germane în Cameră; este un om calm, moderat, un adevărat German bine crescut; la fiecare cuvânt ce spune, se simte că guvernul îi este antipatic. Este conservator în tendinţele lui. Crede şi el în dislocarea grupului ardelean. Nu va fi lângă Goga şi Tăslăoanu, pe care-l dispreţueşte.

Mihali este ostil lui Maniu-Vaida. El e sigur că aceştia merg spre Iorga-Lupu. Mihali e dispus să susţie pe Averescu, dar l'a sfătuit şi va sfătui şi pe Brătianu, pe care-l vede astăzi, că nu poate fi salvare decât într'un guvern al tutulor.

A mai spus acest lucru şi astăzi de dimineaţă, într'un interview pe care l'a dat «Universului». Vlad a propus aceiaşi unire într'un articol din «Izbânda».

Le gouvernement a voulu modifier la loi électorale de l'Ardeal; il a dû y renoncer devant l'opposition de tout les Ardeleni. Seul le nombre des élus sera diminué dans tous le royaume. A ce sujet, Vlad me dit que dès l'orgine l'Ardeal avait demandé que le nombre des députés fut moins nombreux et c'est Bratiano qui s'y est opposé!

2 avril. — Mihaly à déjeuner avec Brandsch, qui était le président du groupe allemand à la Chambre. Brandsch est un homme calme, modéré, un vrai Allemand bien élévé; le gouvernement lui est antipathique: ça se sent à chaque mot qu'il dit. Conservateur de tendances. Il croit aussi à la dislocation du groupe de l'Ardeal. Ne sera pas du bord de Goga et de Tazlaoanu qu'il mèprise.

Mihaly hostile à Maniu-Vaida. Est certain qu'ils vont tout droit à Iorga-Lupu. Enclin à soutenir Averescu, mais il lui a conseillé — de même qu'il dira aujourd'hui à Bratiano qu'il voit à 6 h. — qu'il n'y a de salut que dans un gouvernement de tous. Il l'a dit d'ailleurs ce matin, dans une interview de l'«Universul». Vlad a proposé la même union dans un article de l'«Izbanda».

— D-l Cambon, însărcinat de afaceri al Franţei, a făcut o primă apariţie la Jockey-Club, pentru a fi prezentat de generalul Culcer. A doua zi a depus carta lui de vizită, împreună cu a soţiei lui, la mine. Nu mai sunt pus la carantină pentru domnii dela Paris!

5 Aprilie. — Am fost primit astăzi cu soţia mea, în audienţă, la *Regina*, cu toate că se anunţase că audienţele erau suspendate în săptămâna mare. Foarte afabilă şi lăsând să se înţeleagă, în conversaţie, că nu trebue să se ţie seamă de violenţele datorite împrejurărilor ? A găsit mijlocul să se invite la Buzău... trecând spre Cislău pentru a-şi alege un cal.

Averescu este foarte şiret şi Regina înţelege influenţa ce o are asupra femeilor, care îl apără din toate puterile : ştie să le măgulească. De exemplu, după primirea miniştrilor, Averescu a cerut să rămâie pentru a vorbi cu Regina şi i-a mulţumit cu efuziune ca şi cum i-ar fi datorind Ei numirea lui. Regina i-a răspuns că în adevăr vorbeşte des cu Regele, dar nu trebue să i se atribue ei o cinste care nu revine decât Regelui. Apoi a adăogat pentru noi: «Ştia foarte bine Averescu că Eu

---

Monsieur Cambon, chargé d'affaires de France, a fait une première apparition au Jockey à seule fin de se faire présenter par Culcer mardi dernier; le lendemain il a déposé sa carte et celle de sa femme; hier nous avons rendu la visite. Je cesse d'être au ban de ces Messieurs de Paris.

5 avril. — Reçu avec Marie en audience chez la Reine, quoiqu'on eût annoncé que les audiences étaient suspendues pendant la semaine sainte. Très affable et dans la conversations certaines transparences laissant échapper qu'il ne faut pas tenir compte des violences dues, à leur heure, aux circonstances. Trouvé moyen de s'inviter à Buzeu.. en allant à Cislău choisir un cheval. Averescu est certainement très rusé et la Reine comprend son empire sur les femmes, dont un grand nombre: M. C., M-me S. rompent des lances en sa faveur: il sait les flatter. Ainsi après avoir reçu les ministres, il a demandé à rester pour parler à la Reine et l'a remercié avec effusion comme s'il lui devait sa nomination; la Reine s'en est défendue: «Nous causons souvent, le Roi et moi, mais il ne faut me rendre un honneur qui ne revient qu'au Roi». La Reine ajoute pour nous: «Il sait bien que je n'y suis pour

nu am nici un amestec (?), dar a vrut să mă măgulească și să se pue bine cu mine». (Avis amatorilor). — Vaida este mai serios ca Maniu; dar e cam dispus a lăsa să se înțeleagă că ar putea să se răzbune excitând țărănismul în Ardeal. De sigur că a reușit în Anglia, dar nu-și dă seama că această reușită o datorează reacțiunei contra lui Brătianu. Nota sa personală este că a cunoscut bine chestiunile ungurești și că a fost foarte util pentru facerea păcii cu Ungaria. Când a părăsit pe Rge, era hotărât că el se va întoarce la Londra; dar pretențiile lui Duiliu Zamfirescu au stricat totul. — Take Ionescu (Regina foarte circumspectă în ceea ce îl privește) nu a dat tot ceea ce se putea spera dela inteligența sa. Nevasta lui a spus lucruri care au făcut rea impresie. — Iorga se războește în contra Regelui și a Coroanei, dar de aită parte este foarte plictisit dacă i se închid ușile Palatului. A luat obiceiul să se adreseze Reginei pentru toate: «Am fost nevoită să-i împrumut tâmplarul meu pentru mobilele lui, cuie pentru tablouri, i-am procurat un vagon când s'a mutat; atacă pe Rege, și cinci zile după aceia se adresează lui Denise ca să-i împrumut din nou pe tâmplarul meu!»

---

rien (?), mais il a voulu me flatter et se mettre bien avec moi». (Avis aux amateurs).

Vaida est plus sérieux que Maniu. Il est un peu enclin à laisser voir qu"il pourrait se venger en excitant le tzaranisme en Ardeal. Il a certainement réussi en Angleterre, mais il ne se rend pas compte que c'est par réaction contre Bratianu. Sa note personnelle est d'avoir bien connu les questions hongroises et d'avoir été très utile pour la paix avec la Hongrie. Quand il a quitté le Roi, il était entendu qu'il retournerait à Londres; c'est Duiliu Zamfirescu qui, par ses prétentions, a tout gâté. Take Ionescu (la conversation à son jet était très circonspecte de la part de la Reine) n'a pas donné tout ce que son intelligence laissait espérer. Sa femme a dit évidemment des choses qui n'ont pas fait bien. Iorga part en guerre contre le Roi et la Couronne, mais il est très ennuyé si les portes du Palais lui sont fermées. Il avait pris l'habitude de s'adresser à la Reine pour tout. «J'ai dû lui prêter un menuisier pour ses meubles, des clous pour ses tableaux, lui fournir un wagon pour son déménagement; il attaque le Roi et puis 5 jours après il s'adresse à Denise pour que je lui envoie mon menuisier».

— Eri *Vaida* mi-a cerut o întâlnire ca să-mi spue că este foarte amărât. Chiar în ziua în care îşi lua rămas bun dela Lloyd George şi dela membrii Conferinţei, a fost nevoit să le anunţe retragerea sa. Lloyd George, nemulţumit, nu înţelegea cum era posibil din momentul ce avea majoritatea? Nu s'a făcut nici o sforţare pentru a-l reţine. Se lucrează la distrugerea a tot ce făcea puterea partidului lor în Transilvania. Ei nu sunt obişnuiţi să fie guvernaţi de «ukaze»; aceasta mergea pe timpul lui Tisza. Averescu se ia după sfaturile unui descreerat (Goga) şi ale unui borfaş (Tăslăoanu). Frumos rezultat va fi când partidul, care singur era sprijinul Românismului, va fi distrus în profitul intriganţilor şi al străinilor. Toată lumea în Transilvania este îngrijorată. El a cerut mereu prorogarea Camerei, dar Iorga s'a opus de frică să nu se spue că nu se lucrează nimic. — E sigur că Ungurii au acum mână liberă; pacea urma să fie semnată înaintea Paştelui şi el, Vaida, obţinuse dela Lloyd George, al cărui «mentor» ajunsese în toate chestiile ungureşti şi cehoslovace, să nu lase pe Appony să meargă la Londra. Acum semnătura este amânată, do-

---

— *Vaida*, qui m'avait demandé hier un rendez-vous, vient me voir. «Este foarte amărât». Le jour même où il prenait congé de Lloyd George et des membres de la Conférence, il a dû lui annoncer sa retraite. Lloyd George mécontent: comment cela pouvait-il se faire puisqu'il avait la majorité? On n'a fait aucun effort pour le retenir. Comment accepterait-il quand on veut détruire tout ce qui faisait la force de leur parti en Transylvanie? Ils ne sont pas habitués à être gouvernés par ukases : c'était bon du temps de Tisza. Averescu suit les conseils d'un désequilibré (Goga) et d'un malandrin (Tăzlăuanu). Le beau résultat quand on aura détruit le parti, qui seul était le point d'appui du «Românism» au profit des intrigants et des étrangers! Tout le monde est inquiet en Transylvanie. Il a constamment demandé la prorogation des Chambres ; Iorga s'est opposé de peur qu'on ne dise qu'on ne travaille rien. Il est certain que maintenant les Hongrois ont champ libre; la paix devait être faite avant Pâques, et lui, Vaida, avait obtenu de Lloyd George, dont il était devenu le mentor dans les questions hongroises et tchéco-slovaques, de ne pas laisser venir Apponyi à Londres.

sarele sunt la Wilson şi când se ştie ce sunt statisticile ungureşti, putem să ne aşteptăm să pierdem oraşele dela graniţă.

8 **Aprilie.**—D. *Hériot*, corespondentul lui le «Journal» din Paris, destul de bine documentat asupra chestiunilor economice româneşti, se miră de puţinele cunoştinţe ale miniştrilor actuali, mai ales ale generalului Averescu, care «este îmbătat de popularitatea lui, ale cărei motive a vrut să mi le explice». Asupra tutulor întrebărilor a răspuns invariabil: «Vezi pe d. Argetoianu». D. Hériot se teme, tot ca Vaida, ca amânarea semnăturei tratatului cu Ungaria să nu fie o revizuire a graniţei noastre occidentale. — Acest gazetar, care pare a fi un om priceput, n'a avut aerul săl mă considere ca franco-fob. Ca toţi Francezii, vede cam peste tot bolşevismul (el a fost multă vreme pe lângă bolşevici) ; se miră de mania lui Lloyd George de a face pace cu Rusia, *căci în Rusia nu se mai găseşte absolut nimic; ţara este absolut golită.*

9 **Aprilie.** — Se începe să se vadă mai limpede în conflictul franco-german. Sub cuvânt că Germanii, pentru a înăbuşi mişcarea revoluţionară, au introdus în regiunea

---

Maintenant la signature est ajournée, les dossiers sont chez Wilson et quand on connaît les statistiques hongroises, on peut s'attendre à perdre les villes de la frontière.

8 **avril.** — Mr. Hériot, correspondant du «Journal» de Paris, assez bien orienté sur les questions économiques roumaines, est étonné du peu de documentation des ministres actuels, surtout du général Averescu, «grisé de sa popularité et qui a voulu m'expliquer les raisons de sa popularité». Sur toutes les questions, il a eu la réponse invariable : «Voyez Mr. Argetoyanu». Mr. Hériot craint aussi que la remise de la signature du traité avec la Hongrie ne signifie, tout comme le croyait Vaida, une révision de notre frontière occidentale. Ce journaliste, paraissant un homme avisé, n'a pas eu l'air de me considérer comme un francophobe. Comme tous les Français, il voit du bolchévisme un peu partout (il a été longtemps auprès des Bolcheviks). Il s'étonne de la rage de Lloyd George à faire la paix avec la Russie, car on n'y trouvera rien. Le pays est absolument vidé.

9 **avril.** — On commence à voir un peu plus clair dans le conflit franco-allemand. Sous prétexte que les Allemands ont, pour éteindre le mouvement rouge, introduit dans le

Ruhr mai multe trupe decât erau autorizate să o facă printr'o convenţiune din August 1919, Franţa a ocupat milităreşte Frankfortul, Hamburg Hanau şi Darmstadt. Aceasta s'a făcut pe neaşteptate şi mareşalul Foch se află la faţa locului.

In fond, aceasta este vechea idee franceză de a urmări desarmarea Germaniei. Germanii pretind că nu au adus mai mult de 17.000 oameni — cifră legală — şi că ei nu sunt răspunzători dacă în urma turburărilor spartachiste nu pot preda cantitatea de cărbuni impusă de tratat; Francezii afirmă că în Ruhr se află 40.000 oameni şi că vina revoltei de acolo cade asupra loviturei de Stat Kapp-Luttwitz.

Franţa a lucrat într'un mod unilateral. Italienii şi Englezii nu se mişcă; a fost nevoe chiar, în urmă, să se dea explicaţii ambasadei Statelor-Unite. Francezii se plâng. «Le Temps» zice: «Nu putem să aşteptăm o zi mai mult: aliaţii noştri englezi trebue să înţeleagă...» «Le Petit Journal»: «... după explicaţiile date de D-l Millerand ambasadorilor Americei şi Angliei, atitudinea noastră *pare* a fi fost înţeleasă şi aprobată de aliaţii

---

bassin de la Ruhr plus de troupes que ne le leur permettait une convention d'août 1919, la France a militairement occupé Francfort, Hambourg, Hanau et Darmstadt. Ça s'est fait inopinément et le maréchal Foch est sur les lieux.

Au fond c'est la vieille idée française de poursuivre le désarmement de l'Allemagne. Les Allemands prétendent qu'ils n'ont pas plus de 17.000 hommes — chiffre légal — et qu'ils sont responsables si par suite de la sédition spartakiste ils ne peuvent livrer le charbon imposé par le traité; les Français affirment qu'il y a 40.000 hommes et que c'est la faute au coup d'Etat Kapp-Luttwitz si les gens de la Ruhr se sont revoltés.

La France a agi unilatéralement. Les Italiens ne bougent pas et les Anglais de même; il a fallu même, après coup, fournir des explications à l'ambassadeur des Etats-Unis. Les Français se plaignent. Du «Temps»: «...nous ne pouvions pas attendre un jour de plus; nos alliés d'outre-Manche doivent le comprendre...». Du «Petit Journal»: «... explications données par M. Millerand aux ambassadeurs d'Amérique et d'Angleterre... et notre attitude semble avoir été comprise et approuvée par nos alliés, bien qu'ils continuent à nous laisser

noştri, cu toate că ne lasă nouă toată sarcina tratatului elaborat şi semnat de toţi».

12 Aprilie. — Paştele le-am avut pe un timp splendid. Loviturile de tun din noaptea Invierei şi sunetul clopotului dela Mitropolie evocau, din nenorocire, prea mult amintirea bombardamentelor aeriene. Se anunţă că lordul Curzon ar fi comunicat Franţei că Anglia nu va participa la ocuparea oraşelor din Ruhr. Am întrebat la curse pe Rattigan despre aceasta şi el a confirmat. Pe de altă parte Regele mi-a spus: «Prea se exagerează». Cum s'a confirmat alaltăeri prin decret-lege tratatul cu Germania, presupun că această grabă este inspirată de Englezi.

«Radio Horsea» dă următoarea telegramă din Washington: «Acţiunea ministrului afacerilor streine americane se va mărgini să exprime părerea că trebue să se dea voe guvernului german să trimeaţă în regiunea Ruhr un număr potrivit de oameni pentru necesitatea de a readuce ordinea şi de a menţine supremaţia guvernului».

---

toute la charge de faire respecter le traité élaboré en commun et signé par tous».

12 avril (Lundi de Pâques). — Les Pâques ont joui d'un temps manifique. Les coups de canon de la résurrection et le bourdon de la Métropole évoquaient malheureusement trop le souvenir des bonbardements aériens...

On annonce que Lord Curzon aurait communiqué à la France que l'Angleterre ne participerait pas à l'occupation des villes de la Ruhr. J'ai interrogé aux courses Rattigan, qui a confirmé. Le Roi de son côté m'a dit: «On exagère trop». — Comme nous avons confirmé avant-hier le traité avec l'Allemagne par le décret-loi, je suppose que cette hâte de bon augure est un peu confi aux suggestions anglaises.

Du plus, le Radio Horsea donne le télégramme suivant de Washington: «L'action du ministre des affaires étrangères américain se bornera à exprimer l'opinion que l'on doit permettre au gouvernement allemand d'envoyer dans la région de la Ruhr un nombre raisonnable de troupes qui lui est nécessaire pour restaurer l'ordre et maintenir la suprématie

Şi Roma anunţă că opiniunea italiană este de acord cu opiniunea englezească.

13 Aprilie. — Am văzut pe Bădărău. El vrea să reintre în activitatea politică şi să lucreze alături de noi. Mi-a vorbit de importanţa electorală a Evreilor, dar Uniunea Evreilor pământeni lucrează în sensul ca să se admită pe lista guvernului doi Evrei, desemnaţi de ea. Averescu ar primi doi candidaţi, însă aleşi de el.

14 Aprilie. — După tonul telegramelor se simte că conflictul dintre Franţa şi Anglia, în chestia ocupărei oraşelor nemţeşti, a fost grav. «Le Temps» zice: «Se poate considera *criza* cu Franţa ca terminată. D-l Lloyd George... sub presiunea opiniei publice, pe care a simţit-o neînduplecată, a făcut *singurul lucru cuminte* pe care îl putea face şi a încercat să dreagă tot ceea ce stricase săptămâna trecută». «Le Temps» adaogă că guvernul britanic nu părea Mercurea trecută foarte doritor să păstreze un acord intim şi cordial cu Franţa!

In declaraţia ce a făcut D-l Bonar Law la Camera Comunelor, regretând divergenţa de opinii dintre Franţa

---

du gouvernement». Rome annonce aussi que l'opinion italienne est d'accord avec l'opinion anglaise.

13 avril. — Vu Bădărău. Il veut rentrer en activité politique et travailler avec nous. Il m'a beaucoup parlé de l'importance électorale des Juifs, mais l'Union des Juifs «pământeni» travaille à faire admettre sur la liste du gouvernement des Juifs désignés par elle. Averescu accepterait deux candidats, mais choisis par lui.

14 avril. — Au ton des dépêches on sent que le conflit a été grave entre la France et l'Angleterre à cause de l'occupation des villes allemandes. «Le Temps» dit: «On peut regarder la crise avec la France comme pratiquement passée. Mr. Lloyd George, sous la pression de l'opinion publique qu'il a sentie irrésistible, a fait la seule chose sensée qui lui restait à faire, il a essayé de réparer le dommage qu'il a fait la semaine passée». — «Le Temps» ajoute que le gouvernement britannique ne semblait pas, mercredi dernier, particulièrement impatient de conserver un accord intime et cordial avec la France.

Dans sa déclaration aux Communes, Mr. Bonnar Law, tout en déplorant la divergence d'opinions entre la France

şi Anglia, a avut grijă să adaoge că D-l Millerand a reînoit asigurarea că oraşele din Ruhr vor fi evacuate imediat ce Reichswehrul va fi părăsit zona neutră.

— Convorbirile pentru pacea cu Ungaria sunt suspendate ! Imi reamintesc cu îngrijorare ceeace mi-a spus Vaida la 5 Aprilie.

21 Aprilie. — Am petrecut patru zile la Buzău, unde am vorbit despre alegeri cu câţiva prieteni, printre cari şi Bărdescu, venit din Bucureşti. Nu mai avem nimic acolo. De când am lăsat judeţul pe mâna lui Arion, totul s'a disolvat. Bărdescu, căruia i-am da direcţia, va încerca să se strecoare pe lista Averescu.

22 Aprilie. — Am avut cu *Regele,* la curse, o lungă convorbire. Regele doreşte să se reconstituiască partide tari, căci cu coaliţii nu este nimic statornic de făcut. Ţărăniştii au fost bătuţi la Roşiori-de-Vede, şi M. S. râdea de satisfacţie. (Fapt: pentru Vineri, Izvorul Tămăduirei, zi de târg la Roşiori, ţărăniştii voiau să ţie o întrunire. Demobilizaţii au pus mâna pe preoţi şi sub cuvânt că ar trebui să fie la biserică şi nu la întrunire

---

et l'Angleterre, a eu soin d'ajouter que Millerand a renouvelé l'assurance qu'on évacuerait les villes du Main sitôt que le Reichswehr aura quitté la zone neutre.

Les pourparlers pour la paix hongroise sont suspendus! Je me rappelle avec inquiétude ce que me disait Vaida le 5 avril.

21 avril. — Passé quatre jours Buzeu. Incidemment causé élection avec quelques amis, y compris Bardescu arrivé de Bucarest. Nous n'avons plus rien là-bas. Depuis que j'ai laissé le district à Arion, tout s'y est dissout. Bardescu, à qui j'ai donné la direction, essaiera de se glisser sur la liste Averescu.

22 avril. — Le Roi aux courses. Longue conversation sur généralités. Il désire reconstitution des partis forts, car avec des coalitions rien à faire de durable. Les tzaranistes ont été rossés à Roşiori de Vede et Sa Majesté en riait de satisfaction. (Fait: pour vendredi, Izvorul Tămăduirei, jour de foire à Roşiori, les tzaranistes voulaient tenir une réunion; les démobilisés ont empoigné les curés et sous prétexte qu'ils devraient être à l'eglise et non pas à une réunion po-

politică, au bătut pe vreo 7—8 dintre ei. Prefectul Cioc are oameni bine dresaţi !)

Bontescu a dejunat la mine. El lucrează la o apropiere între guvern şi partidul naţional : jumătate din locuri pentru fiecare grup, iar fiecare din grupuri la rândul lui ar pune 7 sau 8 scaune la dispoziţia personalităţilor politice mai însemnate din vechiul Regat. — Ii pun clar următoarea întrebare: Se poate continua în Ardeal cu ideia unui partid etnic regional ? Şi adaog că dacă forma de partid cu un şef nu le place, primesc formula unui comitet de direcţiune. El îmi răspunde : Nu se mai poate partid regional, ci contopirea unei grupări cu unul din partidele din Regat. — Vom continua această convorbire Vineri, când el se va întoarce din Ardeal.

24 Aprilie. — Mariu Teodorian, în lipsa mea, cu Corteanu, au proectat să caute o apropiere cu liberalii, cel puţin pentru viitor. O scrisoare a d-nei Pia Brătianu, de mulţumire pentru condoleanţe, i-a dat prilejul unei vizite. Dânsa l'a rechemat peste două zile şi a spus, pe tonul şi cu aplicaţiunea unei lecţii învăţată din partea lui Ionel: Ionel ştie că Mariu a lucrat totdeauna pentru o apropiere şi îi mulţumeşte; o colaborare actuală, în vederea alegerilor, ar slăbi prea mult pe Averescu (!!) şi aceasta ar fi o primejdie; dar pentru viitor ideea este

---

litique, ils en ont giflé et batonné sept ou huit. Le préfet Cioc a du monde bien stylé!).

Bontescu a déjeuné chez moi. Il travaille à un rapprochement entre le gouvernement et le parti national: moitié de sièges pour chaque groupe et chaque groupe abandonnant sept ou huit sièges pour des personnalités politiques du Royaume. Je pose nettement la question: peut-on en Ardeal continuer avec l'idée d'un parti ethnique, régional? Et j'ajoute que si la forme des partis avec un chef ne plait pas, j'accepte la formule d'un Comité Directeur. Il répond nettement: plus de parti régional; refonte d'un groupement avec un des partis du Royaume. La suite à vendredi quand il revient de l'Ardeal.

admisă, cu atât mai mult că el Ionel, a fost, cu toată acea nenorocită dare în judecată, totdeauna favorabil.

1 Mai. — Repaus general; lucrătorii serbează 1 Mai. Administraţiile au hotărît şi ele, foarte confuz, un fel de serbare a Primăverii. Nu sunt nici trăsuri, nici tramvaie, nici lumină electrică, tăcere absolută. Se zice că C. F. R. vor funcţiona.

— Toată săptămâna s'a petrecut în combinaţii electorale. In Ardeal, Maniu şi Vaida s'au dat de partea Federaţiei (Iorga, Lupu, etc.); Nistor din Bucovina a făcut la fel, iar Averescu s'a certat cu Flondor. Pe de altă parte listele candidaţilor guvernului sunt surprinzătoare: toţi transfugii, toate secăturile.

Pentru moment, noi suntem singuri, izolaţi. Evreii, care nu pierd o ocazie să ne facă curte, nu numai că pun candidaţi pe socoteala lor, dar au dat şi candidaţi guvernului...

— In străinătate, conferinţa dela San-Remo (se zice pompos că ar fi ultima din conferinţele istorice) şi-a terminat lucrările. Se proclamă peste tot că nici odată unirea între aliaţi n'a fost mai perfectă, dar America a

---

1-er mai. — Repos général; les ouvriers fêtant le 1-er mai, les administrations ont aussi édicté, très confusément, une sorte de fête du printemps. Pas de voitures, pas de trams, silence absolu dans le quartier; pas d'électricité. Il paraît que les chemins de fer rouleront.

Toute la semaine s'est passée en combinaisons électorales. En Ardeal, Maniu-Vaida se sont rangés du bord de la Fédération (Iorga-Lupu etc.), Nistor de Bucovine en fait autant et toutefois Averescu s'est brouillé avec Flondor. D'autre part, les listes des candidats du gouvernement sont déconcertantes: tous les transfuges, toutes les «secături». (Mişu Protopopescu, Moncea, etc.).

Pour le quart d'heure nous sommes seuls, isolés. Les Juifs, qui à toute occasion nous encensent, non seulement posent des candidatures à leur propre compte, mais ont donné des candidats au gouvernement...

A l'étranger, la conférence de San-Remo (la dernière, dit-on pompeusement, des conférences historiques) a terminé ses travaux. On s'empresse de proclamer que jamais l'union n'a été plus parfaite entre les alliés, mais l'Amérique

asistat *fără să ia parte* şi s'a hotărât că, pentru a uşura negocierile cu Germania, se va renunţa la sistemul notelor scrise şi că o conferinţă va avea loc; s'a şi ales Spa ca sediu al primului conclav. Gazetele italiene au comentat soluţia ca un pas important făcut spre împăcarea cu Germania.

— Seara la 11½ primesc, la Jockey-Club, carta lui *Roswadowski*. Poklevski îmi spune că acuma este metamorfozat în Polonez. Il primesc; revede pe vechii colegi de acum 13 ani; stăm de vorbă. Roswadowski, general, este ajutorul mareşalului Pilsudski; se duce în Franţa să vadă pe Foch. La ce poate ajunge turburarea mondială! Roswadowski confirmă că Polonezii au bătut pe bolşevici şi că au ajuns la porţile Kievului. Petliura este deci «redivivus» şi Polonia, care şi-a delimitat graniţele cu ei, susţine reconstituirea Republicei ucrainiene.

7 Mai. — D-l *Madge,* fostul mamoş al Reginei. care s'a înapoiat din Ardeal, a fost împreună cu Vaida la Londra «eu am făcut succesul lui Vaida la Londra», zice el!). Este un agent al politicei engleze, tot aşa

---

y a assisté «sans prendre part» et on a fini par décider que, pour faciliter les négociations avec l'Allemagne, on renoncerait au système des notes écrites pour se réunir en conférence; on a du coup choisi Spa comme siège du premier conclave. Les journaux italiens ont commenté la solution comme un grand pas pour la réconciliation avec l'Allemagne.

Le soir à 11½ h. je reçois, au Jockey, la carte de Roswadowski. Poklevski me dit qu'il est mué en Polonais. Je le reçois; il voit les anciens collègues d'il y à treize ans; on cause. Roswadowski, général, est l'adjoint du maréchal Pilsudski; il se rend en France auprès de Foch. Les avatars du bouleversement mondial! Il confirme que les Polonais ont battu les bolcheviks et qu'ils sont aux portes de Kiew. Du coup, Petlioura est «redivivus» et la Pologne, qui a délimité ses frontères avec lui, soutient la reconstitutions de la république Ucrainienne.

7 mai. — Monsieur Madge, l'ex-accoucheur de la Reine, qui revient de l'Ardeal, qui a accompagné Vaida à Londres («c'est moi qui ai fait son succès à Londres»,— dit-il), qui est un agent de la politique anglaise, tout comme Cosenz

cum Cosenz Hardy este un agent economic ; a cerut să mă vadă. L-am întâlnit la Barbu Catargi Miercuri 5 Mai. In urmă a spus lui Barbu Catargi că a fost foarte satisfăcut de convorbirea noastră, că sunt un om de Stat nesemănând cu nici-unul din oamenii politici români : nu-i spusesem nici-un rău de adversarii mei !

«Anglia nu admite ruina Germaniei şi nu-şi însuşeşte ura Francezilor. S'a făcut ceva care nu este «gentleman» : era hotărît că Germania va fi constrânsă prin forţă să semneze tratatul politic, dar *că se va discuta* partea financiară; iar Clemenceau a smuls totul. S'a socotit că dacă Germania va plăti regulat anuităţile ce i se cer, după 25 de ani va fi datoare o sumă şi mai mare ca cea de la început. San-Remo nu e făcut decât pentru ochii lumii. Trebue să se reducă, căci altfel va avea loc un nou război, sau, mai sigur, o revoluţie îngrozitoare. Nu vrem aceasta. — Despre politica internă: Averescu merge spre o înfrângere, ceeace ar fi regretabil ; este un naiv. D. Argetoianu joacă pe lângă el rolul lui Iago. Chestia Basarabiei mai este încă pendinte şi plină de primejdii. Rolul d-tale e rău cunoscut ; vi

---

Hards est un agent économique, a demandé à me voir. Je l'ai rencontré chez Barbu Catargi. Deux heures de conversation (mercredi, 5 mai). Il s'en est montré très satisfait à Catargi, en déclarant que j'étais un homme d'Etat ne ressemblant à aucun homme politique roumain: je ne lui ai dit aucun mal de mes adversaires! — «L'Angleterre n'admet pas qu'on ruine l'Allemagne et n'épouse pas la haine des Français. On a fait quelque chose de pas gentleman: il était entendu qu'on ferait signer de force à l'Allemagne le traité politique, mais «qu'on discuterait» la partie financière; or, Clemenceau a tout arraché. On a déclaré que si l'Allemagne payait regulièrement les annuités qu'on exige d'elle, au bout de 25 ans elle devrait encore une somme plus forte qu'en commençant. San-Remo est pour les yeux du monde. Il faut réduire; autrement il y aura de nouveau la guerre, ou, plus sûrement encore, une terrible révolution. Nous ne voulons pas cela». — Politique intérieure: «Averescu va au-devant d'un échec et ce sera regrettable; il en est un naïf. Mr. Argetoyanu joue auprès de lui le rôle de Iago. La question de Bessarabie est encore pendante et grosse de dangers. Votre rôle est mal connu; on vous fait un grief de la paix et je

se aduce o vină din faptul păcei şi eu constat că Averescu şi-a dobândit popularitatea fiindcă a vrut pacea»!.

— A doua zi, *Rattigan* îmi cere o întâlnire. L'am primit azi dimineaţă. El este foarte amărât de campania ce se duce contra Angliei. Argetoianu, care la Craiova i-a acuzat că vrea să speculeze România, s'a mulţumit să-i spue că a fost rău înţeles. — «Universul» şi jurnalele liberale îi atacă cu persistenţă. — In chestia marinei: «Noi am oferit contra-torpiloare cu a zecea parte a preţului ce am cerut Italiei; faptul că am împrumuta pentru zece ani un monitor, înseamnă că l'am dăruit; dar ni se cere un material de care nu este nevoe, greu de manipulat; nu există un minister al marinei, — asta zice tot, — şi ar trebui mecanici şi instructori, fiind-că meseria de marinar nu se învaţă în două zile. Acelaş lucru pentru C. F. R. Putem da de toate şi mulţi bani, dar dorim să ştim ce se face cu toate acestea şi deci să avem câţiva fucţionari englezi în administraţia dv.». Rattigan îmi comunică un raport din 1915, prin care redă o convorbire ce am avut cu dânsul: «*Dacă nu ar fi decât Franţa şi Anglia, aşi fi*

---

constate que toute la popularité d'Averescu vient de ce qu'il a voulu la paix».

Le lendemain Rattigan me demande un rendez-vous. Je l'ai vu ce matin. Très peiné de la campagne qu'on mène contre l'Angleterre. A Craiova, Argetoyanu, qui l'a accusé de vouloir spéculer la Roumanie, s'est contenté de lui dire qu'il avait été mal compris. L'«Universul» et les journaux libéraux attaquent avec persistance. «Or, dans la question de la marine: nous avons offert des contre-tropilleurs au 10-e du prix demandé à l'Italie; en prêtant pour 10 ans un monitor, nous en faisons de fait cadeau; seulement on demande un matériel dont on n'a pas besoin, délicat à manier; or, il n'y en a pas de ministère de la marine — c'est tout dire — et il faudrait des mécaniciens et des instructeurs, car le métier de la mer ne s'apprend par en deux jours. De même pour les chemins de fer, nous pouvons donner de tout et beaucoup g'argent, mais nous voulons pouvoir savoir ce que tout cela devient et nécessairement avoir quelques employés anglais dans notre administration». Rattigan me communique un rapport de 1915 rendant une conversation que j'ai eue avec lui: «*s'il n'y avait que la France et l'Angleterre, je serais*

cu dv.; dar este şi Rusia şi nu vreau să fie ţara sugrumată de ea; deci rămân neutru». El adaogă: «Este păcat că nu putem avea de partea noastră o personalitate de talia d-lui Marghiloman, dar recunosc că vorbeşte ca adevărat om de Stat român».

8 Mai. — Intrunirea partidului la Club; rostesc un discurs în care nu uit să vorbesc de Anglia. Intrunirea are succes. Seara foarte frumos banchet la Boulevard; şi se poate spune «tot unul şi unul»...

— Gazetele din Paris sunt rău voitoare pentru Anglia. Un număr din «Le Rire» este în întregimea lui o satiră la adresa aliatei «care a uitat».

13 Mai. — *Regina* a venit la Buzău, după cum se invitase când am fost în audienţă la Dânsa. Miercuri dimineaţa am plecat în automobile spre Cislău: Regina cu d-na Lahovary; Drossu cu Marie şi cu mine; generalul Botez cu generalul Baliff şi colonelul veterinar Rădulescu. La întoarcere dejun pe iarbă în pădurea Vipereşti, oferit de Regină; multă cordialitate. La 4 am sosit la Villa Albatros; după masă am plecat cu tre-

---

avec vous; mais il y a la Russie et je ne veux pas que le pays soit étouffé par elle; donc je reste neutre». Il ajoute: C'est regrettable que nous ne puissions pas avoir de notre côté une personnalité de la taille de Mr. Marghiloman, mais je reconnais qu'il parle comme un homme d'Etat roumain.

8 mai. — Réunion du parti au Club. Je prononce un discours dans lequel je n'oublie pas un couplet pour l'Angleterre. La réunion a du succès. Le soir très beau banquet au Boulevard. On peut en dire «tout unu şi unu».

Les journaux de Paris aigres pour l'Angleterre. Un numéro du «Rire» est tout entier une satyre à l'adresse de l'Alliée «oublieuse».

13 mai. — La Reine est venue à Buzeu comme elle s'était invitée lors de notre audience chez Elle. Mercredi matin, 9 h., avons été à la gare; départ pour Cislau en autos; la Reine avec M-me Lahovary; Drossu avec Marie et moi; le général Mircea Botez avec le général Baliff et le lt.-col. vet. Rădulescu. Au retour déjeuner sur l'herbe en forêt de Viperesti, offert par la Reine; très bon et cordial. A 4 h. arrivée à la villa; la Reine en voiture découverte avait beaucoup pâti à cause du vent et de la poussière. Thé à 5 h. Dîner de 8 couverts à 7½ h., départ à 9 h. Sommes invités dans

nul regal şi dela Cotroceni automobilul Reginei ne-a dus acasă. Tot timpul intimitate amabilă, M. S. declarându-se foarte satisfăcută.

In timpul prânzului Regina a spus: «D-l Marghiloman mi-a făcut un compliment la care am fost foarte simţitoare; el mi-a reamintit că am fost singura fiinţă care am crezut că sfârşitul războiului va fi cum a fost. Este adevărat: toată lumea s'a îndoit, *dar toţi,* fără excepţie!»—Eu : «Trebue să adaog că ochii M. V. fulgerau şi m'au sfâşiat cu adevărate săgeţi»... — Regina : «Da. Am fost foarte supăraţi. Dar am redevenit buni prieteni». — Regina a profitat de ocazie ca să-mi spună că generalul Averescu timp de două ore a încercat să o convingă; şi că a isprăvit prin a-i spune : «Nu înţeleg pe M. V.» — «D-ta uiţi că eu sunt Englezoaică». — In privinţa asta Regina ne-a povestit o anecdotă : Lucrul se petrecea la Iaşi, se inocula în contra tifosului exantematic tot personalul unui spital; singură, o «nurse» bătrână rezista şi când s'a încercat să o convingă, baba a răspuns foarte mândră : «sunt Englezoaică», şi Regina râse din toată inima.

---

le train royal et de Cotroceni c'est l'auto de la Reine qui nous conduit à la maison. Tout le temps intimité amicale et Sa Majesté se déclarant très satisfaite.

A dîner la Reine: «Mr. Marghiloman m'a fait un compliment auquel j'ai été très sensible; il m'a rappelé que j'étais le seul être ayant cru à la fin que la guerre a eue; c'est vrai: tout le monde a douté, *mais tous,* sans exception!» — Moi: «Je dois ajouter que les yeux de Votre Majesté jettaient des flammes; c'est des flêches qu'ils m'ont lancées... — La Reine: «Oui. Nous avons été très brouillés. Maintenant nous sommes redevenus amis». — La Reine a profité de l'occasion pour dire que «le général Averescu deux heures durant a essayé de me convaincre; quand il a fini par me dire: je ne comprends pas Votre Majesté, je lui ai répondu: «Vous oubliez que je suis Anglaise». — Là-dessus une anecdote: à Jassy on inoculait contre le typhus et le choléra tout le personnel d'un hôpital; seule une vieille nurse résistait et, quand on a essayé de lui faire entendre raison, la vieille répondait en se redressant: «Je suis Anglaise» — et la Reine de rire de bon coeur.

— Am primit la Buzău dela Mareşalul Curţii o telegramă, invitându-mă în numele Regelui să asist la Putna (Bucovina) la serbările comemorative pentru Ştefan cel Mare.

14 Mai. — Comemorarea lui Ştefan cel Mare nu corespunde nici cu data morţii, nici cu naşterea marelui Voevod. Este o invenţiune a lui Averescu şi excursiunea Suceava-Putna-Cernăuţi, apoi Hotin şi toată Basarabia de sud, terminându-se tocmai la 25 Mai, prima zi de alegeri, seamănă mai mult unei manopere electorale. Intreb pe Henri Catargi, care deploră şi epoca când se face şi graba. Brătianu a refuzat, Iorga la fel, se crede că nici Maniu nu va merge. La rândul meu scriu o scrisoare ca să mă scuz, pe motiv că Duminecă plec în Basarabia pentru campania mea electorală. Take era singurul care primise, dar când a aflat că noi toţi ne abţinem, s'a grăbit să declare prin gazeta lui că şi el se va abţine. De altfel nu prea era o plăcere: tren special Sâmbătă la 5, sosire la Putna la 11 Duminecă, întoarcere Luni, plecând Duminecă din Putna !

— «Monitorul» conţine un decret instituând «un şef superior» al Casei Regale, căruia vor fi supuse şi Casa

---

A Buzeu reçu télégramme du maréchal de la Cour, m'invitant au nom du Roi à assister, à Putna (Bucovine), aux fêtes commémoratives de Stefan cel Mare.

14 mai. — La commémoration de Stefan cel Mare ne répond à rien, ni mort, ni naissance du grand Voëvode. C'est une invention d'Averescu et l'excursion Suceava-Putna-Czernovitz, puis Hotin et toute la Bessarabie jusqu'au Sud, ne devant se terminer que le 25 mai, le jour des élections, a bien plutôt l'apparence d'une manoeuvre électorale. Je vais aux renseignements chez Henry Catargi qui déplore l'époque et la précipitation. Bratiano a refusé; Iorga idem; on croit que Maniu n'ira pas. J'écris une lettre pour décliner pour la raison que dimanche je pars pour ma campagne en Bessarabie. Take était le seul qui ait accepté; en apprenant notre refus, il s'est empressé de déclarer dans son journal qu'il refusait. D'ailleurs le plaisir était médiocre: train spécial samedi 5 h., arrivée à Putna à 11 h. dimanche, retour lundi en quittant Putna dimanche soir!

Le «Moniteur» contient un décret instituant *«un chef supérieur»* de la Maison du Roi, auquel seront soumis la mai-

Civilă şi Casa Militară. Titlul e ciudat; se pretinde că există în Spania. Mare Mareşal era anti-democratic, Ministru al Casei Regale ofusca pe membrii guvernului; atunci Averescu a găsit «şeful superior»! E o prostie.

21 Mai. — Am dat o raită în sudul Basarabiei; mi s'a pus candidatura la Akerman şi la Ismail. Cum am întâlnit un întreg aparat administrativ anume mobilizat, un inspector «controlorul subprefecturilor» foarte modern stil, care, în persoană, învăţa pe primari tactica electorală, nu pot avea mari iluzii. Niţă Sergie, noul ministru pentru Basarabia, candidează în contra mea. Ceeace nu împiedică pe onorabilii dela «Epoca» să repete în fiecare zi că guvernul mi-a pus candidatura ca să mă aleagă acolo. Totdeauna aceiaşi bună credinţă românească! — Plecat din Bucureşti Duminecă seara 16 Mai — transportul automobilului meu dela Bucureşti la Galaţi pe C. F. R. socotit 2700 lei!—am făcut prima zi în automobil Galaţi-Reni-Bolgrad şi Tarutino; a doua zi Clastitz-Teplitz-Sărata-Akerman; a treia zi Budace-Divizia-Akmangit-Tatar-Bunar-Bolgrad; a patra zi Bol-

---

son militaire et la maison civile. Le titre est bizarre; on prétend qu'il existe en Espagne. Grand maréchal était antidémocratique, ministre de la Maison offusquait les membres du gouvernement. Averescu a trouvé «şeful superior!» C'est niais.

21 mai. — Fait une tournée dans le Sud de la Bessarabie. On a posé ma candidature à Ackerman et Ismail. Comme j'ai rencontré tout un appareil administratif mobilisé, un inspecteur «controlorul subprefecţilor» très modern-style, qui personnellement enseignait aux maires la tactique électorale, je ne puis avoir d'illusions. Nitza Serghie, le nouveau ministre pour la Bessarabie, est mon contre-candidat. Cela n'empêche pas les honorables de l'«Epoca» de répéter chaque jour que le gouvernement pose ma candidature pour m'y faire élire. Toujours la même bonne foi roumaine!

Parti de Bucarest dimanche soir, 16 mai — le transport de mon auto Bucarest-Galatz m'a été compté 2700 lei! — j'ai fait en auto, le premier jour, Galatzi-Reni-Bolgrad-Tarotino; le second Taratino-Clastitz-Teplits-Sărata-Ackerman; le troisième Ackerman-Budaki-Divizia-Acmanghit-Tatar-Bunar-Bolgrad; le quatrième Bolgrad-Reni-Galatzi-Te-

grad-Reni-Galaţi-Tecuci-Mărăşeşti-Focşani-Buzău. Foarte obositor, dar foarte instructiv. Populaţia germană şi cea bulgărească mult mai înaintate decât cea din Regat. Sate frumoase, biserici admirabile, case bine ţinute şi bine aliniate. Culturile îngrijite, vitele, şi mai ales caii, de toată frumuseţea. Populaţia este unanimă a se plânge de abuzurile administraţiei şi de brutalitatea militarilor. Bătaia şi luarea cu forţa sunt la ordinea zilei. Şi nu e chip de a se plânge: nu se poate circula fără permis. Toată lumea ar renunţa voios la dreptul de vot numai ca să fie liber să lucreze în linişte.

Drumuri nu există, — sistem defensiv în contra invaziilor, — dar poduri foarte frumoase peste ori ce râuleţ sau vâlcea. Foarte frumoşi stâlpi de piatră pentru a indica direcţiile; dar cum nu rămân decât bucăţi din ei, te rătăceşti la fiecare bifurcaţie. Am făcut vreo sută de kilometri mai mult decât trebuia. Populaţie bună, ţară foarte frumoasă care merită o soartă mai bună decât aceia pe care i-o facem noi.

25 Mai. — Incep alegerile. La Bucureşti, linişte. In provincie se strânge şurubul şi este «la manière forte».

---

cuci-Mărăşeşti-Focşani-Buzeu. Très fatiguant, mais très instructif. La population allemande et la bulgare beaucoup plus avancée que celle du royaume. Villages magnifiques, belles églises, maisons bien tenues et bien alignées, cultures soignées, bestiaux, surtout chevaux magnifiques. Les gens sont unanimes à se plaindre des abus de l'administration et de la brutalité des militaires. On rosse et on prend de vive force. Pas moyen de se plaindre: on ne peut circuler sans permis. Tout le monde renoncerait volontiers au droit de vote pourvu qu'on fût libre de travailler en paix. Pas de routes — système défensif contre invasion — mais de très beaux ponts en travers des moindres rigoles ou plis de terrain. De magnifiques stèles en pierre indiquaient la direction; il n'en reste que des tronçons, aussi à chaque carrefour on se perd facilement. J'ai fait une centaine de kilomètres en plus. Bonne population, beau pays qui mérite un meilleur sort que celui que nous lui faisons.

25 mai. — Les élections commencent. A Bucarest calme. En province on serre la vis et c'est la manière forte. But-

Butculescu personal a văzut în Teleorman cum alegătorii erau bătuţi. Violenţele prefectului Cioc sunt din cel mai pur «vechiu regim Chiriţescu».

31 Mai. — La alegeri suntem bătuţi peste tot. De altminteri este foarte natural, căci nu putem promite nici pământ gratis, nici pădurile în plus, ca ţărăniştii, nici noui exproprieri şi izlaze, ca guvernul. Rolul nostru nu poate reîncepe decât când va fi terminat procesul agrar. La Bucureşti, s'a fraudat pentru a putea fi ales Take Ionescu. In plus de «umplutură», în două comune s'au adăogat pachete de buletine egal cu numărul votanţilor înscrişi. La Buftea judecătorul de ocol a anulat 480 de liste ţărăniste, fără nici un motiv: Bărbătescu şi Anastasiu, cari erau martori, nu au zis nimic de frica ţărăniştilor. Mulţi prieteni ai noştri, la Bucureşti, au votat lista lui Averescu pentru «a evita revoluţia»!

2 Iunie. — Aurel *Solacolu* îmi raportează că la Constanţa prefectul Berea, tânăr foarte puţin considerat, transfug politic, adunat de Averescu, trafică cât poate. Iar zelul lui electoral a provocat o telegramă de protestare din partea judecătorului dela Hârşova către

---

culescu a vu, dans le Teleorman, comme on rossait à tour de bras. Les violences du préfet Cioc sont de l'ancien régime Kiritzescu le plus pur.

31 mai. — Nous mordons le poussière partout. C'est tout naturel : nous ne pouvons promettre ni la terre gratis et forêts en plus, comme les tzaranistes, ni des nouvelles expropriations et des islaz comme le gouvernement. Notre rôle ne peut recommencer que quand on aura terminé le procès agraire. A Bucarest on a fraudé pour arriver à faire passer Take Ionescu. En plus de «l'umplutură». dans deux communes ont a ajouté des paquets égaux au nombre des inscrits. A Buftea, le juge de paix a annulé 480 listes tzaranistes sans aucune raison quelconque; Barbatescu et Anastasiu temoins ont laissé faire par peur du tzaranisme. Beaucoup de nos amis à Bucarest ont voté la liste d'Averescu pour «éviter la révolution».

2 juin. — Aurèle Solacolu me rapporte: à Constantza il y a un préfet, Berea, jeune homme peu estimé, transfuge politique, recueilli par Averescu, qui trafique tant et plus. Par contre son zèle électoral a valu un télégramme de protestation du juge de Hârşova au ministre de la justice. Devant

ministrul justiţiei. Prefectul în automobil, cu capul gol, perora şi ameninţa mulţimea alegătorilor în faţa localului de vot.

La Bazargic, prefectul Gherghel, un alt transfug, şi-a luat rămas bun dela prietenii noştri, foarte politicos, dar zicându-le pe faţă : «Ce vreţi ? nu vreau să mor sărac»! In adevăr, în două luni de zile a şi realizat 600.000 lei. A vrut să vândă lui Stoian un scaun de deputat pentru 200.000 lei.

La Silistra Averescu are alt prefect, Ghibănescu, care a fost suspendat doi ani din învăţământ pentru că în calitate de director al Şcoalei Normale, trafica ; la Iaşi a fost suspendat în timpul războiului pentru a doua oară, pe motivul că vânduse certificate de studii !

Dacă oamenii din aceste judeţe nu sunt mulţumiţi, trebue să aibă caracter rău. Guvernul nu se va lepăda de ei : au reuşit alegerile în plin !

3 Iunie. — Generalul *Christescu* mi-a spus, acum vreo 8 zile, că vrea să părăsească armata. Nimic nu merge. Nu avem muniţii şi nici un arsenal nu e în stare de funcţiune, pe când la Unguri toate atelierele metalurgice militare sunt în plină activitate.

---

le local du vote, en auto, le préfet, nu-tête, pérorait et menaçait la foule des électeurs. — A Bazargic, préfet un autre transfuge, Gherghel, qui a pris congé des nôtres, poliment, mais en leur disant ouvertement: «Ce vreţi? Nu vreau să mor sărac!» En deux mois il a déjà réalisé les 600.000. Il a voulu vendre à Stoian un siège pour 200.000. — A Silistra, Averescu a un autre préfet, Ghibănescu, suspendu pour deux ans de l'enseignement pour trafics comme directeur Ecole Normale à Iassy, suspendu pendant la guerre une seconde fois pour avoir vendu des certificats d'études! — Si les gens de là-bas ne sont pas contents, ils ont mauvais caractère. Le gouvernement ne les reniera pas: ils ont réussi en plein leurs élections!

3 juin. — Le général Christescu m'a dit, il y a huit jours, qu'il veut quitter l'armée. Rien ne va. Nous n'avons pas de munitions et aucun arsénal n'est en état de fonctionner, tandis que chez les Hongrois toute leur métalurgie militaire est en pleine activité.

— Ultimul împrumut emis la 85 se află pe piaţă cu 71 lei. Acesta e rezultatul politicei financiare isteţe a guvernului, care a admis subscripţia coroanei la 50 bani când pe piaţă se găsea la 30 şi chiar la 25 bani. Ardelenii cari îşi vând titlurile chiar cu cursul de 71, tot mai au un foarte frumos câştig !

12 Iunie. — De mai multe ori am fost solicitat de un d. Ionel *Halmaghi* din Scoreiu, fost ofiţer în armata austriacă, care ar dori să alipească partidului conservator câteva judeţe din Ardeal, dar care ar vrea mai ales să creez o gazetă «independentă», cel puţin la început. Nu fac nici o mişcare până nu culeg referinţe. Dar stau de vorbă cu el : el tratează de bandiţi pe membrii comitetului naţional ca Lepădatu şi Bontescu; Maniu, un mare vinovat fără voinţă ; Tăslăoanu-ministrul, un aventurier care dormea înainte pe postavul biliardelor. Zice că oamenii curaţi, ca Mihu, se ţin la o parte. Că sunt probe că Goga, pe timpul când era membru în comitetul dirigent, scria lui Christofi, ministrul ungar al internelor, tot ce se petrecea la comitet! — *Hotărât, salata transilvăneană are multe legume putrede.*

Le dernier emprunt émis à 85 est sur le marché à 71 lei. C'est le résultat de la politique financière avisée du gouvernement, qui a accepté à la souscription la couronne pour 50 bani et, comme dans le commerce on la trouvait à 30 et à 25 bani, les Ardeleni, en revendant leurs titres mêmes à 71, réalisent encore un bon bénéfice!

12 juin. — Voilà plusieurs fois que je suis relancé par un Mr. Ionel Halmaghi de Scoreiu, ancien officier dans l'armée autrichienne, qui veut affilier au parti conservateur quelques districts de l'Ardeal, mais qui voudrait surtout que je fonde un journal aux allures «indépendantes» pour commencer. Je ne bronche pas avant d'avoir des renseignements. Mais, en causant, il traite de bandits les membres du Comité National comme Lepadatu, Bontescu; Maniu, un grand coupable sans volonté; Taslaoanu — le ministre — d'un aventurier qui dormait sur les tapis des billards. Il dit que les gens propres, comme Mihu, se tiennent à l'écart. Il y a des preuves que Goga, du temps où il était membre du Comité Dirigeant, écrivait à Christofi, ministre hongrois de l'intérieur, tout ce que se passait au Comité! *Décidément la salade de Transylvanie a beaucoup de legumes pourris.*

13 Iunie. — In fine şi Take Ionescu a ajuns ministru, dar nu are interimatul Finanţelor atât de dorit. Averescu părăseşte Internele şi se însărcinează el cu Finanţele în momentul propice, când rublele şi coroanele vor fi retrase.

In aceiaşi zi — coincidenţă simbolică — «Monitorul» anunţă concesiunea monopolului de distribuţia petrolului societăţii «Industria Română a Petrolului», care este, din toate afacerile veroase, cea mai scandaloasă pe care o cunosc. Tăslăoanu poate acum să se retragă din minister; şi-a făcut suma.

— Giolitti a fost chemat la Afacerile Străine. Semnal timpurilor! Cristescu îmi spusese că la San-Remo, Nitti mersese mână în mână cu Lloyd George în chestia îndemnizării de război şi în celelalte chestii germane şi că Lloyd George, dintr'odată, l'a părăsit după ce obţinuse dela Francezi tot ceeace cerea în Asia. S'ar putea prea bine ca numirea lui Giolitti să fie o ripostă.

16 Iunie. Am văzut pe Mihail Boerescu de la Londra: Succesul lui Vaida în Anglia a fost foarte serios; Lloyd George şi trufaşul Balfour i-au arătat cu atât mai multă prietenie, cu cât Brătianu le fusese odios

---

13 juin. — Take Ionescu est enfin ministre, mais il n'a pas l'intérim tant souhaité des finances. Averescu quitte l'intérieur et se charge des dites finances au moment propice, où les roubles et les couronnes vont être retirées.

Le même jour — coïncidence symbolique! — se trouve au «Moniteur» la concession du monopole de distribution du pétrole à «l'Industria Română a Petrolului» qui est bien l'affaire véreuse la plus scandaleuse que je connaisse. Taslaoanu peut quitter le ministère. Sa pelote est faite.

Giolitti est appelé aux affaires. Signe des temps! Christescu m'avait dit qu'à San-Remo, Nitti avait marché aux côtés de Lloyd George, la main dans la main, dans la question de l'indemnité de guerre et les autres questions allemandes et que Lloyd George a lâché subitement ayant obtenu des Français tout ce qu'il demandait en Asie. La nomination de Giolitti pourrait bien être une riposte.

16 juin. — Michel Boerescu de Londres: Le succès de Vaida en Angleterre a été sérieux; Lloyd George et l'orgueilleux Balfour lui ont marqué d'autant plus d'amitié que Bratiano leur a été à tous deux odieux. La gaffe de toujours

la amândoi. Greşala de a se reproşa într'una aliaţilor că nu se observă tratatul din 1916. ar fi putut fi evitată. In adevăr, trei zile după armistiţiul din 17 Noembre, tânărul Nicholson, mâna dreaptă a lui Balfour, s'a dus după Boerescu la Club ca să-i recomande călduros : 1) a nu scoate vecinic înainte convenţiunea din 1916; 2) să fie numiţi plenipotenţiari Mişu şi Take Ionescu, cunoscuţi în Anglia. Trei zile mai târziu, Nicholson s'a reîntors la Boerescu ca să afle dacă acesta avizase guvernul lui de chestia esenţială a convenţiunei din 1916! Şi par'că s'ar fi făcut într'adins, toată diplomaţia lui Brătianu nu s'a bazat decât pe această convenţie. — Steed de la «Times» ura şi el pe Brătianu. De altfel, în timp ce presa din Paris costa milioane, presa din Londra era dispreţuită.

Boerescu mi-a confirmat ceeace aflasem în privinţa faimosului general Thomson, care avusese conducerea distrugerei sondelor noastre ; el s'a făcut membru în Labour-partid şi în calitate de «travaillist», când a fost convocată presa pentru Vaida, a reprezentat la legaţiunea noastră gazeta englezească cea mai bolşevică!

Anton Bibescu — prinţ şi ginerile lui Asquith, mă

---

reprocher aux alliés l'inobservation du traité de 1916, aurait pu être évitée. En effet, trois jours après l'armistice du 17 novembre, le jeune Nicholson, bras droit de Balfour, a été trouver Boerescu au Club, pour recommander avec chaleur: 1) ne pas exhiber la convention de 1916; 2) nommer plénipotentaire Mişu et Take Ionescu que nous connaissons. Trois jours après, Nicholson est revenu s'informer si Boerescu avait avisé son gouvernement sur la question essentielle de la convention de 1916! Comme un fait exprès, ce n'est que sur la production de cette pièce que s'est basée toute la diplomatie de Bratiano. Steed, du «Times», l'avait aussi en horreur. D'ailleurs, alors que la presse de Paris engloutissait des millions, celle de Londres était dédaignée.

Confirmation de ce que j'avais appris. Le fameux général Thomson, qui dirigeait la destruction de nos sondes, est devenu membre du parti Labour et comme travailliste il a représenté à la légation, lors dela convocation de la presse pour Vaida, le journal anglais le plus bolchévique!

Antoine Bibescu, — prince et gendre de Asquith s. v.

rog! — şi-a pierdut complect capul. Nu are cu colonelul Rosetti, ataşat militar, decât raporturi prin note scrise; şi, perfect gentilom, a trimis la Bucureşti o notă telegrafică în contra lui Rosetti, pe care a semnat-o cu numele lui Boerescu, fără măcar să vestească mai târziu pe acesta.

— Am atacat foarte vehement în «Le Progrès» şi în «Steagul» mârşăvia concesiunei distribuţiei petrolului societăţii Industria Română a Petrolului.

19 Iunie. — Campania în contra concesiunilor lui Tăslăoanu societăţii I. R. D. P. — concesionara monopolului de distribuţie şi de import al petrolului, — şi societăţei pentru «Refacerea Industriei» pe care o duc personal şi care a obligat pe «Dacia», pe «Universul», pe lângă gazetele ţărăniste, să facă cor cu mine, îşi aduce roadele. *Garoflid* a fost la Corteanu pentru a încerca să obţină o desarmare, prin făgăduiala unei modificări a legei şi prin oferta de trei locuri de deputaţi pentru Arion, Săulescu şi mine. Regele este îngrijorat şi nu mai vrea să semneze nici un decret-lege. Teza lui

---

p.! — a complètement perdu la tête. Avec le colonel Rosetti, attaché militaire, il n'a que des rapports par notes écrites et, gentilhomme parfait, il a envoyé à Bucarest contre lui un télégramme signé Boerescu, sans même le communiquer plus tard à celui-ci.

J'ai attaqué dans le «Progrès» et fait attaquer vigoureusement dans le «Steagul» la turpitude de la concession de la distribution *du pétrole à la Societé du Pétrole.*

19 juin. — La campagne contre les concessions de Tazlaoanu à l'I. R. D. P. — la concessionnaire du monopole de distribution et d'importation du pétrole — et à la Société «pentru Refacerea Industriei», que je mène personnellement et qui a forcé la «Dacia», l'«Universul», en plus des journaux tzaranistes à faire chorus, porte ses fruits. Garoflid a été trouver Corteanu pour tâcher d'amener un désarmement par la promesse d'une modification de la loi et par l'offre déguisée de trois sièges pour Arion, Seulescu et moi. Le Roi est inquiet et ne veut plus signer aucun décret-loi. La thèse de Garoflid est spécieuse : il faut aider

Garoflid este că trebue ajutată burghezimea, expropiată de pământul ei, să se refacă pe un alt teren.

— D-l *Franklin-Martin*, ministrul Italiei, a chemat pe Kiriacescu şi i-a comunicat că Polonezii au suferit o foarte mare înfrângere care, crede el, nu e lipsită de pericol pentru noi; consiliul de miniştri a avut eri o lungă şedinţă; se vorbeşte de o alianţă cu Polonia. Pe de altă parte Bulgaria nu se va da învinsă în chestia Traciei. Ambele furtuni ameninţă graniţele noastre. Şi aliaţii n'au de gând să mişte nici degetul cel mic şi să se amestece în eventualele noastre greutăţi!

— Privitor la alegeri: un ordin al ministerului de război a prescris corpurilor de trupă să ţie gata camioanele militare, cari vor trebui să servească pentru propaganda electorală! Şofeurii fiind demobilizaţi, s'a tocmit pe piaţă, cu preţul cerut de ei, toţi mecanicii disponibili; în modul acesta au fost întrebuinţate 100 trăsuri. Singur Văitoianu a răspuns că camioanele armatei nu pot sluji pentru un astfel de scop politic şi a refuzat în scris.

21 Iunie.—Eri a avut loc deschiderea Camerelor: dis-

---

la bourgeoisie expropriée de la terre à se «refaire» sur un autre terrain (?!).

Mr. Franklin-Martin, le ministre d'Italie, a appelé Kiriacescu. Les Polonais ont reçu une pile formidable qui, pour lui, n'est pas sans danger pour nous ; *le conseil des ministres a longuement siégé hier ; on parle d'une alliance avec la Pologne.* D'autre part, la Bulgarie ne se laissera pas faire dans la question de la Thrace. Les deux orages intéressent nos frontières. Or, les Alliés ne comptent pas remuer le petit doigt et se mêler de nos affaires éventuelles !

Sur élection : Un ordre du ministère de la guerre a prescrit aux corps de troupe de tenir prêts les camions militaires, ces voitures devant servir pour la propagande électorale. On n'avait pas de chauffeurs: ils étaient démobilisés. On en a engagé sur la place aux prix exigés par les mécaniciens disponibles. Cent voitures ont été ainsi employées. Seul Vaitoianu a répondu que les camions de l'armée ne pouvaient servir pour des buts politiques et a refusé par écrit.

21 juin. — Hier ouverture des Chambres. Le discours

cursul Tronului foarte scurt şi gol. Nici un cuvânt despre politica externă, cu toate că s'a vorbit de lungile consilii ţinute în privinţa Poloniei. In ajun, la adunarea majorităţilor, Averescu ceruse deputaţilor să nu discute Mesagiul şi să lase discursurile opoziţiei fără răspuns.

— La curse, după primirea Regelui, făcusem semn lui Greceanu să mă înlocuiască şi eu mă retrăgeam când *Regele* a venit personal după mine şi, chemându-mă înapoi, a coborât cu mine ca să-mi arate noul automobil Rolls-Royce. Cum M. S. nu spusese lui Greceanu să-l însoţească, am înţeles că vrea să stea de vorbă cu mine.

Am atacat chestiunea I. R. D. P. — Regele : «Nu! nu ! trebue să vă spun că am fost înşelat». — Eu : «Ştiu că un ministru (Negulescu) a spus acum în urmă M. V., că se câştigă mulţi bani şi că era mai bine ca Statul să fie acela care îi va câştiga...» — *Regele :* «Nu numai atât, mi s'a spus că era o lichidare şi nu este adevărat!» (Citez textual). Regele a adăogat că acest lucru trebue corectat; că au fost reclamaţii justificate; că trebue multă prudenţă în afaceri de petrol ; *că a refuzat să*

---

du Trône très court et vide. Pas un mot de politique étrangère, malgré qu'on ait parlé de longs conseil tenus au sujet de la Pologne. A la réunion des majorités, la veille, Averescu avait demandé aux députés de ne pas discuter le Message et de laisser l'opposition discourir sans contradiction.

Au courses. Après compliments de réception, j'avais fait signe à Greceanu de me remplacer et je me retirais quand le Roi courant après moi et me rappelant est descendu avec moi pour me montrer sa nouvelle auto, une superbe Rolls-Royce. Comme Sa Majesté n'avait pas dit à Greceanu d'accompagner, j'ai compris qu'il voulait causer. J'ai attaqué la question de l'I. R. D. P. et de la Réfection : le Roi : «Non! non! je dois vous dire que nous avons été trompés»... Moi : «Je sais qu'un ministre (Negulescu) a tout récemment dit à Votre Majesté qu'on gagnait beaucoup et qu'il valait mieux que l'Etat gagnât cet argent»... Le Roi : «Pas seulement cela. On m'a dit que c'était en liquidation et ce n'est pas vrai!». — Je cite partie essentielle textuelle. Le Roi à ajouté que ça doit être corrigé ; qu'il y a eu des réclamations justifiées; qu'on doit être très circonspect dans les affaires de pétrole ; *qu'il a réfusé de signer* une autre

semneze o altă afacere, «Hambarul» (lucru de care s'a plâns Garoflid, vezi 19 Iunie). — Am spus verde Regelui că Tăslăuanu este un hoţ şi că trebue să se ferească de el. — Regele: «Dar are pe Deleanu (?) ca să-l conducă, şi de acesta nu s'a zis niciodată nimic». — Regele m'a lăsat să înţeleg că şi Averescu fusese indus în eroare.

24 Iunie. — Alexandrescu, avocat la ministerul de industrie, mi-a povestit că a însoţit la ministerul de finanţe pe o rudă a lui, ofiţer cassier, care de trei zile aşteaptă încasarea unei ordonanţe de plată de 300.000 lei pentru un regiment din Basarabia. Cu toate intervenţiile, Anghelescu a refuzat plata : *Cassa e goală!* Dar, adaogă el, în minister se fac instalări măreţe. Trancu-Iaşi cel dintâi dotează... asistenţa socială cu mobile şi cu personal ultra-costisitor. In ceeace priveşte pungăşiile, zice el, liberalii erau copii de ţâţă pe lângă Tăslăoanu şi personalul lui Averescu.

— Am prânzit aseară, invitat de Stolojan, cu contele *Skrzynski*, ministrul Poloniei. El pare foarte îngrijat de mersul războiului; front prea întins şi care nu se

---

affaire, le Hambarul (sujet de plainte de Garoflid, v. 19 juin). J'ai carrément dit au Roi que Tazlaoanu était un voleur et qu'il fallait se méfier de lui. Le Roi : «Mais il a, pour le mener, un Deleanu (?) dont on n'a jamais rien dit». — Le Roi a laissé entendre qu'Averescu avait été aussi induit en erreur...

24 juin. — Alexandrescu (Burtică), avocat ministère industrie, me raconte qu'il a accompagné aux Finances un sien parent, officier payeur, qui depuis trois jours attendait l'encaissement d'une ordonance de payement de 300.000 lei, pour un régiment de Bessarabie. Malgré toutes les interventions, Angelescu a refusé net : les caisses sont vides ! Mais — ajoute-t-il — dans les ministères on s'installe royalement. Trancu-Iassy est le premier à doter... l'assistance sociale de membres et de personnel ultra-dispendieux. En fait de vols — dit-il — les libéraux étaient des enfants auprès de Tazlaoanu et du personnel d'Averescu.

Dîné hier, invité par Stolojan, avec le comte Skrzynski, ministre de Pologne. Très inquiet de la tournure de la guerre ; front trop vaste qu'on ne peut plus tenir. L'Ucraine

mai poate ţine. Ukraina n'a fost în stare să organizeze măcar o miliţie. «Nu există! suntem blocaţi!», zice el. Franţa şi Anglia trimit muniţii şi ajutoare, dar nu trece nimic din cauza lucrătorilor englezi şi italieni; grevele servesc tocmai să anuleze aceste transporturi. «Dacă nu avem un succes înainte de iarnă şi dacă intrăm într'un războí lung, chiar fiinţa Statului este primejduită!»

25 Iunie. — Germanii nu-şi pierd vremea. O mulţime de misiuni oficioase se află la Bucureşti pentru a reînoi relaţiunile comerciale. Hildebrand are chiar o misiune oficială. Dl. Rudolf Rengshausen, însoţit de Heinz Voss, ar dori să provoace trimiterea unei delegaţii române la Berlin. Dr. Ludwig von Donle, Geheimrat, adus de către Arthur Moos, fost ofiţer de poliţie la Bucureşti pe timpul ocupaţiei, a venit la Bucureşti să trateze acorduri pentru a împiedeca ca «Lloydul Bavarez» să cadă în mâinile Englezilor, care au şi absorbit «Süd-Deutscher-Lloyd» şi «Donau-Dampfschiffahrt-Ges». El vine din Franţa şi are tot concursul Francezilor: bine înţeles! — A văzut pe Take Ionescu; va vedea şi pe Argetoianu şi îmi spune

---

n'a pas été capable d'organiser même une milice: «C'est rien»! — me dit-il. «Nous sommes bloqués». — La France et l'Angleterre donnent des munitions et des secours, mais rien ne passe à cause des ouvriers anglais et italiens ; les grèves servent justement à annuler ces transports. «Si nous n'avons pas un succès avant l'hiver et si on entre dans une guerre longue, l'existence de l'Etat est elle-même en danger !».

25 juin. — Les Allemands ne perdent pas de temps. Une foule de missions officieuses sont à Bucarest pour renouer des rélations commerciales. Hildebrand a même une mission officielle. Mr. Rudolf Rengshausen, accompagné par Heinz Voss, voudrait provoquer l'envoi d'une délégation roumaine à Berlin. Mr. le dr. Ludwig von Donle, Geheimrat, amené par Arthur Moos — autre fois officier de police à Bucarest sous l'occupation, — est venu traiter à Bucarest des accords pour empêcher le «Lloyd Bavarois» de tomber aux mains des Anglais, qui ont déjà absorbé le «Süd-Deutscher Lloyd» et la «Donau-Dampsfchiffahrt-Ges». Il vient de Paris et a tout le concours des Français: naturellement. Il a vu Take Ionescu, verra Argetoyanu et me dit avoir fait

că a făcut un acord cu «Serviciul de navigaţie românească».

L'am convins să se gândească la o societate mare românească care ar cuprinde şi o participare a Statului.

— Mare scandal eri la Cameră; au avut loc chiar bătăi; alt scandal astăzi. Şi nu s'a trecut încă de validări. Ţărăniştii împreună cu toată opoziţia fac o obstrucţie îndârjită. Trebue ca Averescu să intervie mereu, personal. Take cu ai lui stau cu braţele încrucişate. Se zice că Averescu îi va da în sfârşit interimatul Finanţelor. Publicul este foarte deceptionat de acest regim.

28 Iunie. — *Garoflid* m'a căutat de două ori: Aştia au discutat şi vor să-ţi ofere un loc în Ardeal... «Aştia» sunt colegii lui. El e însărcinat să mă pună în contact cu Vaida, fiindcă, însărcinat să vorbească cu acesta, l'a găsit foarte încăpăţânat, zicând că dacă s'ar preta la un aranjament, ar reîncepe acuzaţiile de filo-germanism în contra lui. Să fi spus el această prostie? să fi pretins ca guvernul să facă pe «Epoca» să tacă din gură? sau e o simplă simulare? Am tăiat-o scurt. N'am ce căuta în Ar-

---

un accord avec la «Navigation Roumaine». Je l'ai poussé à songer à une grande société nationalisée roumaine, englobant aussi une participation de l'Etat.

Scandale à la Chambre hier ; on s'y est même rossé ; scandale encore aujourd'hui. On en est toujours aux validations. Les tzaranistes et toute l'opposition font une obstruction à tous crins. Averescu doit intervenir personnellement à chaque bout de champ. Take et les siens se croisent les bras. Il paraît qu'Averescu va enfin lui donner l'intérim des finances. Il y a dans le public une forte déception déjà au sujet du régime.

28 juin. — Garoflid m'a cherché deux fois ce matin. «Aştia au discutat şi vor să-ţi ofere un loc în Ardeal...» — les «aştia» sont ses collègues. Bref, il est chargé de me dire qu'il faudrait prendre contact avec Vaida, car, chargé d'en causer, il a trouvé ce dernier embalé têtu, disant que s'il se prêtait à un arrangement, *les accusations de philogermanie recommenceraient contre lui* (A-t-il dit cette bêtise? a-t-il entendu que le gouvernement devait faire taire l'«Epoca» ? Est-ce une simple frime ?). J'ai coupé court. Je n'ai que chercher en Ardeal; je ne veux pas m'exposer

deal; nu vreau să mă expun, ca Take Ionescu la Braşov. Dacă este vreun loc vacant în vechiul Regat, voi candida; dacă nu, nu sunt atât de ahtiat de Parlament. — Garoflid îmi spune că guvernul are nevoe de un om ca mine în Parlament; Take nu se amestecă în nimic, nu dă nici un concurs, vrea să pună mâna pe petrol... (probabil aluzie la desavuarea I. R. D. P-ului).

La Cameră scandal peste scandal. Camera actuală e mult mai rea decât cea disolvată.

1 Iulie. — Am primit vizita d-lui Seton-Watson *(Scotus-Viator)*, publicistul pe care l'a primit eri Camera cu mare cinste şi căruia guvernul îi oferă diseară un banchet. Nu se arată îngrijat de starea României; el găseşte că s'a exagerat mult temerile de revoluţie şi că mai ales Curtea s'a speriat zadarnic; în România nu poţi fi decât monarhist, pe când în Cehoslovacia te simţi republican: oameni serioşi şi ştiind să se folosească de o republică. In Jugoslavia Regentul nu se poate desface de influenţa acelora cari uită că o ţară nouă s'a născut în locul micei Serbii. El blamează modul în care s'a înlă-

---

comme Take Ionescu à Brasov ; s'il y a une place libre dans le vieux royaume, je m'y présenterai ; si non, je n'ai aucune soif de Parlement. Garoflid a dit quelque chose dans ce genre : c'est le gouvernement qui aurait besoin d'un homme comme moi dans le Parlement. Toujours de lui : Take ne se mêle de rien ; aucun concours ; «vrea să pună mâna pe petrol..» (allusion peut-être au désaveu de l'I. R. D. P.).

A la Chambre scandales sur scandales. La Chambre actuelle est pire que celle qui a été dissoute.

1-er juillet. — Reçu la visite de Mr. Seton-Watson (Scotus Viator), le publiciste à qui la Chambre a rendu hier de grands honneurs et à qui le gouvernement offre un grand dîner ce soir. Pas inquiet de l'état de la Roumanie; trouve qu'on a beaucoup exagéré les craintes de révolutions; que la Cour surtout s'est un peu inutilement effrayée; en Roumanie on ne peut être que monarchiste, tandis qu'en Tchéco-Slovaquie on se sent républicain: gens sérieux et pouvant pratiquer la république; en Yougo-Slavie le régent n'arrive pas à se séparer de l'influence de ceux qui oublient qu'un nouveau pays est né à la place de la petite Serbie. Blâme

turat Vaida-Voevod: «D-l Lloyd George este acel care i-a provocat căderea», zice el în mod malițios.

Scotus-Viator este un om încă tânăr, de aparență timid, gen «băiat de treabă». Il simți imediat foarte documentat și având un mare spirit de observație.

— Tzigara mi-a arătat două caete de note ale lui Maiorescu (1914-1915). Este pur și simplu un jurnal intim, cu adnotații asupra intimităților vieței, de o scrupulozitate câte odată mișcătoare, adese ori copilărească; însă totdeauna calificativul scurt, dar exact. Notele asupra ultimelor momente ale soției sale, de o sobrietate tragică. Puțină politică; copii depe scrisorile de demisie ca șef de partid și felicitări pentru mine. Am luat și eu copie.

4 Iulie.—Se svonește că guvernul, îngrijat de situația lui parlamentară, ar căuta să trateze cu Vaida și cu grupul naționaliștilor ardeleni. De altfel, de vre-o două zile Parlamentul s'a mai potolit.

— Am văzut aseară la Club pe *Argetoianu*, care mi-a oferit un scaun de senator la Trei-Scaune; eu am refuzat. I-am vorbit de zvonurile cari circulă. El mi-a

---

la façon de renvoyer Vaida-Voevod: «C'est Mr. Lloyd George qui a causé sa chute», dit-il malicieusement. Scotus Viator est un homme encore jeune, dehors plutôt timide, genre «gentil garçon». On le sent de suite très documenté et ayant un grand sens d'observation.

Tzigara m'a fait parcourir deux cahiers de notes de Maiorescu. (1914/15). C'est uniquement un journal intime avec des annotations de tous les détails de la vie, d'un méticuleux quelque fois touchant, souvent puéril. Mais toujours le qualificatif bref, mais exact. Les notes sur les derniers moments de sa femme d'une sobriété tragique. Peu de politique; copie de ses lettres de démission comme chef de parti et de félicitations pour moi. J'en ai pris copie.

4 juillet. — On colporte que le gouvernement, soucieux de sa situation parlementaire, cherchait *à traiter avec Vaida et le groupe des nationalistes Ardeleni.* Il y a d'ailleurs, depuis deux jours, détente dans le Parlement. Ayant vu, hier soir, Argetoyanu, qui au Club m'a offert le siège de sénateur à Trei-Scaune, que j'ai refusé, je lui ai parlé de

răspuns: «Nu ştiu nici să facă opoziţie nici să guverneze; trebue lăsaţi de-o parte ; Federaţiunea se clatină; îşi petrec vremea certându-se între ei; nimic, absolut nimic în momentul de faţă».

— In Spania situaţia e gravă. Chestia agrară turbură toate spiritele. — In Italia lucrurile merg prost, căci la sud ţăranii jefuesc, ard recoltele, iar trupele nu vor toate să meargă ; aceasta explică cum toate partidele fac credit bătrânului Giolitti, ale cărui calm şi sentiment de autoritate sunt bine stabilite. (Comunicaţie făcută prin corespondentul ziarului «Osservatore»).

— Furturile lui Tăslăoanu : La constituirea Reşiţei, ministrul a cerut şi obţinut 4.250.000 lei acţiuni, ceeace va să zică monopolul primei sigure de 500 la 1000 lei de acţiune, la emisiune. Adică un câştig sigur de 4—8 milioane. — Zilele trecute subdirectorul Links, care sosise pentru repunerea în mişcare, a primit o cerere dela Tăslăoanu de încă 25.000.000 adică jumătate din capital, fiindcă altmintrelea nu poate trece legea. Mare scandal, de care a fost sesizat Averescu în persoană. După intervenţia tovarăşului Bontescu, cererea a fost retrasă; dar

---

cette question: «Ils ne savent pas plus faire de l'opposition qu'ils ne savent gouverner; *il faut les laisser cuir dans leur jus*; d'ailleurs, la Fédération craque; ils passent leur temps à se manger le nez; rien, rien en ce moment».

En Espagne la situation des campagnes est grave. La question agraire trouble les esprits. En Italie, ça va mal, car dans le midi les paysans pillent; ils incendient les récoltes et toutes les troupes ne donnent pas; c'est ce qui explique que tous les partis font créance au vieux Giolitti, dont le calme et le sentiment de l'autorité sont bien établis. (Communiqué par le correspondant de l'«Osservatore»).

Les vols de Tazlaoanu. A la constitution de la «Reşiţa», le ministre a demandé et obtenu 4 250 000 lei actions, ce qui veut dire le monopole de la prime certaine de 500 à 1000 lei l'action à l'émission — c'est à dire un gain certain de 4 à 8 millions. Ces jours-ci, Links, le sous-directeur arrivé pour la mise en train, a reçu de Tazlaoanu la demande précise de lui donner encore 25 millions, c'est-à-dire la moitié du capital, parce que la loi ne peut pas passer autrement. Grand scandale, dont Averescu a été personnellement saisi. Sur intervention du copain Bontescu, la demande a été reti-

J. Boambă şi Blank au cunoştinţă de aceasta. *Calificativul de bandit e cel mai moderat calificativ pe care l'a întrebuinţat D-l Links.*

14 Iulie. — O reflecţiune a lui Franklin-Martin, ministrul Italiei: «Proectele cunoscute ale d-lui Take Ionescu asupra unei confederaţii balcanice, — România mână în mână cu Jugoslavia,—ar fi o ruptură cu Italia».

— Polonezii, cari voiau să sugrume bolşevismul la Kiew şi la Moscova, sunt bătuţi şi se retrag! Retragere de 200 klm. sfătuită zic telegramele, chiar de Foch. Preşedintele consiliului Grabski se află la conferinţa din Spa, implorând pe aliaţi. Este vorba să se impue un armistiţiu, căci Polonezii ar fi declarat că vor renunţa la Wilna şi la Galiţia orientală.

17 Iulie. — Plecăm diseară la Karlsbad. Alegerea unui itinerariu, permisele, paşapoartele, schimbul, dificultatea de a obţine credite complică într'atât o călătorie încât nu poţi să nu te gândeşti fără puţină amărăciune la ce a fost şi la ce este.

— Rezumatul ultimelor zile:

---

rée, mais J. Boambă et Blank sont au courant. C'est Dinu Bratiano qui, sous le sceau du secret, m'a raconté le fait. Le qualificatif «bandit» est le plus modéré qu'il a employé.

14 juillet. — Une reflexion de Franklin-Martin, le ministre d'Italie: les projets avérés de Mr. Take Ionescu sur une confédération balkanique — la Roumanie la main dans la main avec la Yougo-Slavie! — serait une rupture avec l'Italie.

Les Polonais qui voulaient enclouer le bolchévisme à Kiew et à Moscou, sont battus et se retirent. Recul de 200 kil., conseillé disent les télégrammes, par Foch lui-même. Le président du conseil, Grabski, est à la conférence de Spa, implorant les alliés. Il est question d'imposer un armistice, les Polonais ayant declaré qu'ils renonceraient à Vilna et à la Galicie orientale...

17 juillet. — Nous partons ce soir pour Karlsbad. Le choix d'un itinéraire, les permis, les passeports, le change, la difficulté d'avoir des crédits certains, compliquent à tel point un voyage qu'on ne peut sans un triste retour comparer ce qui est à ce qui a été.

Résumé des derniers jours.

Situaţia Poloniei aproape desperată. Generalul Coandă (preşedintele Senatului — întrebuinţat la toate— se dă ca «homo regius»), mi-afirmă că armata polonă este bolşevizată, că ea singură se surpă, iar nu că bolşevicii o înfrâng. La Consiliu, Take a încercat să joace rolul lui Venizelos şi să se intervie, dar m'a asigurat Cudalbu că s'ar fi declinat orice propunere de intervenţie.

— Joi seara *Rattigan* mi-a destăinuit că Lloyd George propusese, chiar în acea zi, o conferinţă redusă între Polonia, România, Lituania, Cehoslovacia şi republica Sovietelor şi că guvernul român ar fi primit. Aceasta va fi desigur recunoaşterea regimului rus.—Când am vorbit cu Poklevski despre un armistiţiu ruso-polonez, el m'a prevenit că «Ruşii vor cere recunoaşterea lor (!)» iar Rattigan mi-a spus: «tot vor trebui odată recunoscuţi ; nu-i nimic de făcut !» In gazetele noastre pun să se scrie că această pace este admisibilă, necesară chiar, fiindcă regimul Trotzki-Lenin, intrat în concertul european, va fi mai puţin ofensiv, deci mai puţin primejdios. Am dictat personal articolul din «Le Progrès».

La situation de la Pologne confine à la détresse. Coandă (général-président Sénat — on le met à toutes les sauces — se donne comme *homo regius)* m'affirme que l'armée est bolchévisée et que c'est elle qui s'écroule et non pas les bolchéviks qui l'enfoncent. Au conseil, Take avait essayé de jouer les Venizelos et d'intervenir, mais Cudalbu m'a assuré qu'on avait décline toute proposition d'intervention. Jeudi soir Rattigan m'a enfin confié que Lloyd George avait proposé, ce jour-là même, une conférence reduite à la Pologne, la Roumanie, la Lithuanie, la Tchéco-Slovaque et la république des Soviets et que le gouvernement roumain avait accepté. Ce sera évidemment la reconnaissance du régime russe. Poklevski, lorsque je lui ai parlé d'un armistice russo-polonais, m'avait prevenu «mais ils demandent leur reconaissance!» — et Rattigan m'a dit: «Il faudra bien; que voulez-vous qu'on y fasse?» Dans nos journaux je fais écrire que cette paix est admissible, nécessaire même; que le régime Trotsky-Lenin rentré dans le concert européen sera moins offensif, donc moins dangereux. J'ai même dicté l'article du «Progrès» de ce soir.

— Am văzut pe *Stirbey* eri. A venit să protesteze în contra unor cuvinte rău voitoare pe care le-ar fi spus el la Buftea în contra mea, după spusele lui Gică Ştefănescu. Prin el mi se confirmă faptul că Vaida, Mihalache şi M. Popovici prânziseră la dânsul : «Ei s'au invitat (?)»; — şi că mai înainte el primise pe Popovici şi pe Maniu. (Deci el a negociat, înainte ca Regele să fi primit pe cei trei delegaţi ai Federaţiei, cari ceruse o audienţă în urma violenţelor parlamentare din 2 şi 3 Iulie). Nu este posibil să fi spus el ceva în contra mea acestor domni, cari îmi sunt foarte favorabili mie, el care în toate ocaziile mă apără. Poate că ar fi spus numai *că suntem prea anglo-fili.* «La Curte, unde mă duc foarte mult (sic), nimeni nu are o linie de conducere stabilită !» — Eu : «Cum se poate ca Regele să fi dat disolvarea lui Averescu fără măcar să aştepte un vot al Camerei ? Astăzi ar fi mult mai multe motive pentru disolvare !» — El : «Atunci chestiunea Prinţului Carol a jucat un rol hotărâtor; Lupu şi Iorga care voiau să o aranjeze, nici nu au primit să stea de vorbă cu Boyle, care avea direcţia ei şi care a adus foarte mari servicii!

Vu Stirbey, hier. Il était venu protester contre un propos malveillant qu'au dire de Gică Stefănescu il aurait tenu à Buftea contre moi. J'ai eu par lui confirmation qu'il avait eu à dîner Vaida, Mihalake et Mih. Popovici, «c'est eux qui se sont invités» (?) — et que précédemment il avait reçu Popovici et Maniu. (Donc, il a négocié avant que le Roi eût reçu les trois délégués de la Fédération, qui avaient demandé audience à la suite des violences parlementaires des 2 et 3 juillet). — «Pas possible qu'il ait dit quelques chose contre moi à ces Messieurs, d'ailleurs à moi très favorable, lui, qui en toutes occasions me défend. Peut-être a-t-il seulement dit *que nous étions trop anglophiles*». (Tiens! Tiens! me disais-je). — «Dans cette Cour que j'ai beaucoup pratiquée — (sic) — on n'a pas une ligne arrêtée en rien!» — Moi : «Comment le Roi a-t-il pu accorder la dissolution à Averescu sans même attendre un vote de la Chambre? Aujourd'hui on aurait bien plus de raison de dissoudre! — Lui: Mais alors la question du Prince Carol a joué un rôle décisif: Lupu et Iorga en voulant la régler, n'ont pas accepté de causer même avec Boyle, qui, lui, avait la direction et qui a rendu

(Aceasta este un dedesubt care se bănuia, dar care nu se articula). — Stirbey nu consideră afacerea Prinţului Carol ca terminată: el bănueşte că Prinţul vrea să păstreze şi pe Zizi şi Coroana. Chestia nu va fi tranşată decât dacă Prinţul se întoarce *căsătorit* (deci acesta este un proect al Reginei). «La Curte n'are nimenea voinţa să ducă o rezoluţie la bun sfârşit», zice Stirbey. Am aflat astăzi că la întrevederea dela Buftea se promisese că guvernul ar veni dela sine să modifice noul regulament care supărase opoziţia atât de mult. Stirbey recunoaşte că va fi imposibil să se revizuiască Constituţia cu actuala Cameră, mai ales că guvernul nu are două treimi din Cameră. — Spun că soluţia ar fi o Constituţie desbătută între şefii de partide şi apoi supusă unui plebiscit. Nu văd altă soluţie. — Da, zice Stirbey, dar cine va putea să constituiască un guvern destul de tare? — Se găseşte cine, am răspuns eu.

— In privinţa alegerilor parţiale, Argetoianu mi-a trimis pe M. Săulescu. La Consiliul de miniştri, când s'a vorbit despre aceasta, Take Ionescu a spus că alegerea lui Arion, Săulescu şi Marghiloman ar fi «o desonoare»

---

de grands services!» (Un des dessous qu'on soupçonnait, mais qu'on n'articulait pas). — Stirbey ne considère pas comme terminée l'affaire du Prince Carol: il le soupçonne de vouloir garder et la belle et la Couronne. Elle ne sera tranchée que si le Prince rentre marié: c'est donc un des projets de la Reine. — «A la Cour, on n'y a pas la volonté de mener à bonne fin aucune résolution» (sic). J'ai appris dans la journée que dans l'entrevue de Buftea on avait promis que le gouvernement viendrait lui-même modifier le nouveau réglement qui avait tant irrité l'opposition.

Stirbey reconnaît qu'il sera impossible de reviser la Constitution avec la Chambre actuelle sans compter qu'on n'a pas les 2/3. J'expose qu'on en arrivera à une Constitution débattue entre les chefs de parti octroyée et ensuite soumise à un plébiscite. Il n'y a pas d'autre sortie. — Oui, fait Stirbey, mais qui pourra constituer ce gouvernement assez fort? — Ça se trouvera, lui dis-je.

Au sujet des *élections partielles*, Argetoyanu m'a envoyé M. Seulescu. Au Conseil des ministres, lorsqu'on en a parlé, Take a dit que l'élection d'Arion, Seulescu et Marghiloman serait un «déshonneur» pour lui. Le reste du conseil n'a pas

pentru el. Ceilalţi din consiliu nu l'au urmat pe această cale. Dar Argetoianu ţine morţiş la proectul lui să candidez pentru Senat la Trei-Scaune; la Botoşani, dacă guvernul nu are candidaţi; nimic nu ar opri Liga Poporului să voteze pentru candidatul ţărănist; însă guvernul consimte să piardă un scaun, dar nu în folosul ţărăniştilor. Tot acest raţionament cade şi nu rămâne în picioare decât ostilitatea, dacă, cum se zice, ţărăniştii nu prezintă candidat. Vom vedea.

— *Cudalbu* a venit să mă vadă. Are conştiinţă de neputinţa guvernului, şi o spune. Este imposibil de lucrat cu un consiliu de 19 miniştri; 2—3 din ei discută, iar restul nici nu deschid gura.

20 Iulie. — Voiaj Veneţia-Lido.

7 August. — **Karlsbad.** — Sunt de o săptămână la Karlsbad. Nu primesc nimic din România, nici scrisori nici gazete; probabil tot greva căilor noastre ferate. Pentru a putea porni ceva din ţară, trebue să mergi la Braşov, îmi scrie Butculescu care a făcut acest lucru, şi de fapt am primit două cărţi poştale trimise în acest mod.

Aci totul este pentru Germania şi guvernul din

---

emboîté le pas. Mais Argetoyanu en tient à son projet, siège de sénateur à Trei Scaune; à Botoşani, si le gouvernement n'a pas de candidat; rien n'empêchera la masse de la Ligue du Peuple de voter pour le tzaraniste; or, le gouvernement veut bien perdre un siège mais pas au profit des tzaranistes. Tout le raisonnement tombe et reste seule l'hostilité si, comme on dit, les tzaranistes ne présentent pas de candidat. Nous verrons.

Cudalbu est venu me voir. Il a la conscience de leur impuissance ministérielle et le dit. Impossible de travailler avec un conseil de 19 ministres, aussi il y en a 2 ou 3 qui discutent et le reste n'ouvre pas la bouche.

20 juillet. — Voyage Venise-Lido.

7 août. — *Karlsbad.* — Depuis une semaine à Karlsbad. Rien ne vient de Roumanie, ni lettres, ni journaux; probablement toujours la grève de nos postiers. Pour faire partir quelque chose, il faut aller à Braşov; Butculescu le fait et me l'écrit et de fait deux cartes postales expediées de cette façon sont arrivées.

Ici, tout est à l'Allemagne et le gouvernement de Pra-

Praga nu prea are partizani. Populaţia munceşte, este politicoasă, ca şi în trecut, şi foarte cinstită, cu toate că nu-şi poate sătura pofta de mâncare. Ea n'are de loc pâine şi cartofii se vând cu 4 coroane kgr. (înainte costa 14 heller). Nici-o schimbare în ce priveşte curăţenia şi întreţinerea. Dar preţurile, pentru toate, te împacă cu preţurile din Bucureşti.

— Polonia stă foarte rău şi faptul că a urmat sugestiunile franţuzeşti a început să o coste foarte scump. Este adevărat că Parisul a rechemat pe generalul Henry, şeful misiunii militare! Ruşii au întors aripa stângă polonă pentru a ataca Varşovia prin Nord; gazetele anunţă că Polonezii n'au putut ţine pe Narew şi că inamicul a trecut Bugul pe un front de 100 klm.! Sfârşitul se apropie, mai ales că aceste ştiri arată o debandadă completă. Gazetele franţuzeşti nu tăgăduesc gravitatea situaţiei, dar pretind că Polonezii sunt în refacere; se anunţă pornirea de muniţii şi chiar de trupe (?!), dar nimic nu mişcă. Englezii stau foarte liniştiţi. Churchill, cu toate că e ministru de războiu, a scris în gazete că ar trebui

---

gue ne compte guère de partisans. La population travaille, est polie, tout comme par le passé, est très honnête, et pourtant elle ne mange pas à sa faim. Elle manque totalement de pain et la pomme-de-terre est à 4 kronen le kilo. Aucun declin en point de vue propreté et entretien. Mais les prix, en tout, vous reconcilient avec ceux de Bucarest.

La Pologne est au plus bas, et d'avoir suivi les suggestions françaises lui coûte déjà très cher. Il est vrai que Paris a rappelé le général Henry, chef de la mission militaire. Les Russes ont débordé l'aile gauche des Polonais pour attaquer Varsovie par le Nord; les journaux annoncent que les Polonais n'ont pas tenu sur le Narew et que le Boug lui-même est franchi sur un front de 100 kilom. C'est la fin proche d'autant plus que ces nouvelles dénotent une débandade absolue. Les journaux français ne nient pas la gravité de la situation, mais prétendent que les Polonais se resaisissent; on annonce envoi de munitions et même de troupes, mais rien n'a bougé encore. Les Anglais, eux, sont calmes. Churchill a même écrit dans les journaux, tout ministre de la guerre qu'il est, qu'il faudrait faire des concessions à

să se facă concesii Germaniei şi să i se dea mandat să intre în acţiune în contra bolşevicilor; iar Lloyd George, interpelat, a răspuns că articolul lui Churchill intră în vederile politicei guvernului !

Conferinţa dela Londra, bineînţeles, a rămas baltă; Englitera, după insistenţele Franţei, şi-a subordonat atitudinea de suspendarea ostilităţilor cu Polonia.

Se anunţă deasemenea că raporturile comerciale cu Sovietele, vestite de multă vreme, s'au suspendat, dar... «Le Matin» din 4 August anunţă că Kameneff, Krassin şi colaboratorii lor au sosit din nou la Londra !

9 August. — Karlsbad. — Am dejunat cu d-l *Speyer,* marele bancher din New-York. Cu toate că e născut la Frankfurt, este foarte obiectiv şi aspru pentru politica germană dinainte de războiu : «Niciodată nu s'ar fi putut târî poporul american în războiu nici hotărî Wilson să intre în războiu cu toată destoinica propagandă englezească, fără prostia diplomaţiei germane. (Ştiam că Wilson era în contra războiului. Când el a fost ales, Vopicka mi-a spus că acum războiul se va sfârşi, Wilson

---

l'Allemagne et de lui donner mandat d'agir contre les bolchéviks, et Lloyd George, interpélé, a déclaré que l'article de Churchill n'avait rien de contraire à la politique du gouvernement.

La conférence de Londres est évidemment tombée à l'eau, l'Angleterre ayant sur les insistances de la France subordonné sa tenue à la suspension des hostilités avec la Pologne. On déclare de même que les conversations commerciales avec les Soviets, annoncées il y a beau temps, sont suspendues, mais..., le «Matin» du 4 août annonce que Kameneff, Krassine et leurs collaborateurs viennent d'arriver de nouveau à Londres.

9 août. — *Karlsbad.* — J'ai déjeuné avec Mr. Speyer, le grand banquier de New York. Quoique Frankfortois d'origine, il est objectif et sevère pour la politique allemande d'avant la guerre: «Jamais on n'aurait... traîné le peuple américain ni décidé Wilson» d'entrer en guerre malgré la bonne propagande anglaise, sans la bêtise de la diplomatie allemande. (Je savais que Wilson était opposé à la guerre. Lors de son élection, Wopisca m'avait dit au Club: «C'est maintenant la paix; Wilson grand ami de la paix»). — Quand on

fiind un mare partizan al păcii). Când s'a aflat de telegrama care povăţuia Mexicul să atace pe Statele-Unite recunoscându-i dreptul să-şi anexeze 2—3 State din Statele-Unite, — State care sunt mai mari decât Mexicul!— a fost o indignare generală în America. Toată lumea a fost jicnită de oferta de a lăsa trecerea liberă la 2—3 vapoare spre Europa, cu condiţie să aibă un anume pavilion şi să fie vopsite în anume mod; aşa că atunci când s'a întâmplat torpilarea «Lusitaniei», submarinele pregătiseră deja explozia opiniei publice».

10 August.—Karlsbad.—La 5 August «Le Matin» (trebuesc primite cu oarecare rezerve informaţiile foarte tendenţioase ale acestui ziar) anunţă că Lloyd George, întrebat în Camera Comunelor asupra chestiunei poloneze, ar fi declarat: «După ceiace ştiu despre Cehoslovacia, nu cred că ar fi nevoe de mari insistenţe pentru ca această ţară să ajute pe Polonia în contra Rusiei». Primul ministru englez este foarte rău documentat, sau «Le Matin» îşi ia dorinţele drept realităţi.

Consiliul s'a întrunit, la Praga, în ziua de 9 August, pentru a hotărâ publicarea unui comunicat prin care să se declare în contra războiului şi că este hotărât

---

a connu la dépêche poussant le Mexique à attaquer les Etats-Unis et lui reconnaissant le droit de s'annexer deux ou trois Etats de l'Union, des Etats qui sont plus grands que le Mexique, fait en élévant les bras Mr. Speyer, ce fut un tolle général. L'offre de laisser passer pour l'Europe deux ou trois bateaux à condition d'avoir certains pavillons et de peindre d'une certaine façon la coque, a blessé tout le monde; de sorte que lorsque la «Lusitania» a été torpillée, les U.-Boots avaient déjà préparé l'explosion de l'opinion publique».

10 août. — *Karlsbad.* — Le 5 août, selon «Le Matin» (il faut prendre avec réserve les informations très tendancieuses du «Matin»). Lloyd George, interrogé sur la question polonaise, aurait déclaré aux Communes: «D'après ce que je sais de la Tchéco-Slovaquie, je ne pense pas qu'il faudrait insister beaucoup pour que ce pays puisse aider la Pologne contre la Russie». — Le premier anglais est bien mal orienté ou c'est «Le Matin» qui prend ses désirs pour des réalités.

En attendant, le conseil s'est réuni à Prague le 9 août pour faire savoir par un communiqué qu'il blâme la guerre

să-şi urmeze politica de pace şi să rămâe neutru şi neintervenţionist.

14 August. — Karlsbad. — Gazetele de aseară şi de astăzi dimineaţă aduc vestea de o quasi-ruptură între Franţa şi Anglia. Millerand şi Lloyd George s'au întâlnit pentru a doua oară la Hythe, de astădată pentru afacerile poloneze. Din această convorbire n'au eşit decât cuvinte de mângâiere pentru Polonia, care trage să moară, şi atâta tot; — dar Lloyd George a putut, în plină şedinţă a Camerei Comunelor, să acuze pe Polonezi că ei sunt acei cari au atacat pe Rusia şi au provocat războiul. — După această întrevedere, se află deodată, prin agenţia Havas, că Franţa a recunoscut guvernul Wrangel care se răsboeşte în Sudul Rusiei. Bolşevicii au propus în mai multe rânduri, printre condiţiile lor de pace şi desarmarea lui Wrangel ! Mare zarvă la Londra : Lloyd George declară că nu crede ca această veste să fie adevărată; că o consideră ca foarte primejdioasă şi că ambasada franceză la Londra nu i-a comunicat nimic, şi adaogă cu ironie, că aceasta l'ar mira foarte mult, căci la Hythe s'a vorbit foarte mult de chestia poloneză şi că o astfel de propunere nu s'a fă-

---

et qu'il est décidé à poursuivre sa politique de paix et à rester neutre et non interventionniste.

14 août. — *Karlsbad.* — Les journaux d'hier soir et de ce matin apportant la nouvelle d'une quasi-rupture entre la France et l'Angleterre. Millerand et Lloyd George se sont rencontrés pour la seconde fais à Hythe cette fois-ci pour les affaires polonaises. Il en est sorti de bonnes paroles pour la Pologne qui agonise, et c'est tout; et encore Lloyd George a pu en pleines Communes donner tort aux Polonais, qui eux ont attaqué les Russes et provoqué la guerre. Après cette entrevue on apprend subitement par l'Agence Havas que la France a reconnu le gouvernement Wrangel qui guerroye dans le Midi russe. Les bolchéviks ont plus d'une fois posé parmi leurs conditions de paix le désarmement de Wrangel! Grand émoi à Londres, où Lloyd George a dit qu'il ne croyait pas à cette nouvelle qu'il considérait comme très dangereuse; que l'ambassade française à Londres ne lui a rien communiqué et, ajoute-t-il avec ironie, cela l'étonnerait, car à Hythe on a longuement parlé de la question polonaise et qu'aucune

cut. — Inţelegerea dintre Anglia şi Franţa se cam destramă.

24 August.—Karlsbad.—Polonezii şi-au revenit în fire şi o contra-ofensivă a lor a reuşit. Varşovia e scăpată şi Ruşii se retrag; deabia a putut scăpa aripa dreaptă (Nord); unele unităţi au fost silite să treacă pe teritoriul german, unde au fost desarmate. Lloyd George va putea din nou să se găsească alături de Franţa.

— Gazetele de aici consideră vizita lui Beneş, ministrul afacerilor străine cehoslovac, la Bucureşti, ca o înfrângere diplomatică. Vorbă multă, dar neant ca politică.

2 Septembre. — *Bucureşti.* — Ne-am întors de două zile. Bine înţeles că telegramele şi scrisorile anunţând sosirea noastră şi pornite cu mult înainte, au sosit după noi. Toată lumea de aici este foarte surescitată de fantastica operaţie a coroanelor. Ele se găseau cu 25 şi 30 bani; unele gazete bine meşteşugite le-au mai făcut să scadă; şi apoi, brusc, ele au fost schimbate la cursul de 50 bani. Tânărul Xenopol, şef de cabinet al lui Take Ionescu,—în secretele zeilor—a prezentat el singur coroane în va-

---

proposition de ce genre ne lui a pas été faite. L'entente entre Anglais et Français se relâche totalement...

24 août. — *Karlsbad.* — Les Polonais se sont ressaisis et leur contre-offensive a réussi. Varsovie est sauvée et les Russes battent en retraite; leur aile droite (Nord) a pu à peine se sauver; certaines unités ont passé sur territoire allemand et ont été désarmées. Lloyd George pourra de nouveau se retourner aux côtés de la France.

Les journaux d'ici considèrent la visite de Benes, ministre affaires étrangères tchéco-slovaque, à Bucarest comme un échec diplomatique. Beaucoup de fleurs, mais néant comme politique.

2 septembre. — *Bucarest.* — Sommes rentrés depuis deux jours. Bien entendu lettres et télégrammes annonçant longtemps à l'avance notre retour, sont arrivées après nous. Tout le monde encore surexcité par la fantastique opération des couronnes. On les avait à 25 et 30 centimes; des filets de journaux savamment stylés les ont encore fait tomber et puis subitement on les a echangées à 50 cent. Le jeune Xenopolu, chef de cabinet de Take Ionescu mais dans les secrets de Dieu, a, à lui seul, présenté 13 millions et pour sa famille

-loare de 13.000.000 şi pentru familia lui alte 3 milioane!
— Se fură peste tot, în toate administraţiile şi aceasta la lumina zilei; iar Tăslăuanu, luat de gât de toată lumea, continuă a fi ministru!

— Sesiunea Camerilor s'a prelungit până în August. Nu s'a lucrat nimic, dar înjurături câte pofteşti.

18 Septembre. — Eri s'a aflat demisia lui Deschanel. Se zice că s'ar fi aruncat în apă şi că această ultimă probă de nebunie a grăbit soluţia.

— In ziua de 13 a avut loc întrevederea dela Aix între Giolitti şi Millerand. — Take Ionescu, care anunţase prin gazetele lui că se va întâlni acolo cu Giolitti, nu numai că nu l'a văzut, dar Giolitti s'a scuzat dela o masă, unde era invitat de Millerand şi la care trebuia să asiste şi Take. El nu a avut decât o scurtă audienţă la Millerand.

20 Septembre. — *Rattigan* mi-a citit un raport care i s'a cerut asupra oamenilor politici români, dar numai în ceeace priveşte pe Brătianu şi pe mine. Psichologia lui Brătianu este bine prinsă; el îl declară adversar al Angliei şi gata să se arunce în braţele Germaniei. Por-

---

3 autres millions! On vole partout, dans toutes les administrations, et cela au grand jour, et Tazlaoanu pris au collet par tout le monde continue d'être ministre.

La session des Chambres s'est prolongée jusqu'en août. On a rien fait, mais on s'est copieusement injurié.

18 septembre. — Hier on a appris la démission de Deschanel. Il paraît qu'il s'est jeté à l'eau et que cette dernière preuve de démence a précipité la solution.

Le 13 a eu lieu l'entrevue d'Aix entre Giolitti et Millerand. Take Ionescu, qui avait fait annoncer par ses journaux qu'il y rencontrerait Giolitti, non seulement ne l'a pas vu, mais Giolitti a decliné une invitation à dîner de Millerand, auquel devait assister notre homme aussi. Take n'a eu qu'une courte audience chez Millerand.

20 septembre. — Rattigan m'a lu un rapport qu'on lui avait demandé sur les hommes politiques roumains, mais seulement en ce qui regarde Brătianu et moi. La psychologie de Brătianu est finement saisie; il le déclare franchement adversaire de l'Angleterre et tout prêt à se jeter aux

tretul meu e măgulitor; el mă declară ca singurul om politic având curajul şi francheţa ideilor sale şi singurul scrupulos cinstit.

Asupra falşităţii lui Brătianu, Rattigan povesteşte că Anglia, când cu discuţiile graniţelor Torontalului, oferise lui Brătianu linia Versecz-Weisskirchen, care ameliora graniţa ; el a răspuns că nu face transacţii. Cu toate acestea Anglia şi-a susţinut punctul de vedere, dar la conferinţa comisiilor, Franţa şi Italia au votat contra. Aceasta nu l'a oprit pe Brătianu să ducă o campanie de presă afirmând exact contrariul! Rattigan a făcut-o să înceteze, trimiţând răspuns lui Brătianu că va desvălui adevărul. — Rattigan a văzut pe Beneş, care nu i-a făcut impresie bună. Beneş nu i-a ascuns că nu e mulţumit de rezultatele obţinute la Bucureşti. Rattigan i-a mărturisit că proectul unei înţelegeri a micilor State centrale îi era simpatic atât timp cât această înţelegere n'ar fi făcută în contra cuiva şi că părerea lui era aprobată şi de Foreign Office. (Rattigan nu ştie că Beneş căuta tocmai crearea unei ligi contra Ungariei). Rattigan observă că această Mică Inţelegere, combătută de gaze-

---

bras des Allemands. Mon portrait flatteur, il me déclare le seul homme politique ayant le courage et la franchise de ses idées et le seul scrupuleusement honnête. Sur la fausseté de Bratianu, Rattigan raconte que l'Angleterre, lors des frontières du Torontal, lui a offert la ligne Versecz-Weisskirchen qui améliorait la frontière; il a répondu qu'il ne faisait pas de transaction; l'Angleterre a néamoins soutenu son point de vue, mais dans la conférence de la commission la France et l'Italie ont voté contre. Cela n'a pas empêché Brătianu de mener campagne de presse, en affirmant juste le contraire. Rattigan l'a fait cesser, en lui faisant savoir par Corbescu qu'il dévoilerait la vérité. Il a vu Benesh qui ne lui a pas fait bonne impression. Benesh n'a pas caché qu'il n'était que médiocrement satisfait des résultats obtenus à Bucarest. Rattigan lui a affirmé qu'il était personnellement sympatique aux projets d'Entente des petits Etats centraux en tant qu'elle n'est dirigée contre personne et son langage a eu approbation du Foreign Office. (Or, Rattigan ignore que Benesh cherchait justement la création d'une ligue contre la Hongrie). Rattigan observe que cette Petite-Enten-

tele mele, este singurul punct asupra căruia el și cu mine nu suntem de perfect acord.

Are probe ca să afirme că Franklin-Martin lucrează pentru o înțelegere Italia-România-Rusia (!?).

In această privință îi spun că România nu trebuia să ia nici-o inițiativă; dacă tinde a se mări prea mult, riscă să nu mai inspire încredere nimănui; ea trebue să aleagă printre aliații cei mari pe acela cu care poate, în primul rând, să fixeze o colaborare economică, și în al doilea rând o colaborare politică; și să nu întreprinză nimic decât după ce îl va consulta. Ce rost are această Mică Ințelegere, care supără pe Italia, pe care Franța nu o aprobă și pe care o «ignorează» Anglia? — Rattigan îmi dă dreptate, dar tăcerea Angliei nu echivalează cu o desaprobare: «Suntem prudenți, și n'avem obiceiul să ne pronunțăm înainte de a cunoaște toate amănuntele unei afaceri». (Deci: se aprobă limbagiul Rattigan; dar oficial nu-i nimica făcut!).

Madge a spus lui Barbu Catargi, la Etretat, că spre marea părere de rău a lui, nu găsise în România decât foarte puțini «gentlemeni».

---

te, combatue par mes journaux, est le seul point sur lequel nous ne sommes pas d'accord, lui et moi. Il a des preuves pour affirmer que Franklin-Martin travaille pour une Entente Italie-Roumanie-Russie (?). Je lui dis, à ce sujet, que «la Roumanie n'avait à prendre aucune initiative; à trop vouloir se grandir, on risque de n'inspirer confiance à personne; la Roumanie devait choisir celui des grands alliés avec lequel on pouvait fixer la collaboration economique en premier lieu, politique en second lieu, et n'agir qu'après s'être consulté avec lui. Que signifie cette Petite Entente qui fâche l'Italie, que n'approuve pas la France et qu'ignore l'Angleterre?». Rattigan me donne raison, mais le silence anglais n'équivaut pas à désaveu: «Nous sommes prudents et n'avons pas l'habitude de nous prononcer avant de connaître tous les détails d'une affaire». (Donc: on approuve le langage de Rattigan, mais officiellement rien de fait.

Le Dr. Madge a dit à Barbu Catargi, à Etretat, qu'à son grand regret il n'avait rencontré que peu de gentlemen en Roumanie.

21 Septembre. — *Nicoleanu* îmi face cunoscut că Prinţul Carol s'a oprit, pe neaşteptate, la Zürich, însoţit numai de Condeescu şi că restul suitei a sosit azi dimineaţă la Bucureşti. Motivul dat: Prinţul vrea să-şi vadă bunica, Prinţesa de Coburg; svon: Zizi ar fi în Elveţia! — Când se va isprăvi şi cu afacerea aceasta !

— Deschanel, care a avut un ultim acces, — el s'a aruncat în apă, — şi-a dat demisia. Va fi internat, probabil, în sanatoriu, la Maisons. De sigur că Millerand va fi cel ales. El are o Cameră sigură.

25 Septembre. — *Wyzanti,* om care nu minte, îmi povesteşte: După semnătura armistiţiului, generalul Răşcanu, care era unul din delegaţii militari la Focşani, când s'a reîntors la cartierul lui, îşi exprima părerea nu numai în favoarea unei păci, dar în favoarea unei colaborări a armatei noastre cu puterile centrale (sfârşitul 1917).

La această epocă turbure şi când Regele îşi depusese comanda de generalisim a armatelor ruso-române şi hotărâse pe Prezan ca generalisim al armatei noastre, la armata II-a, toată lumea era partizan al republicei !

---

21 septembre. — Je pars de l'hippodrome directement Buzeu. Nicoleanu me fait dire que le Prince Carol est subitement descendu avec le seul Condeescu à Zurich et que la suite est arrivée ce matin Bucarest. Motif allégué: le Prince veut voir sa grand-mère: la Princesse de Cobourg. Potins! Zizi est en Suisse! — Verra-t-on la fin de cette histoire?

Deschanel, qui a eu un dernier accès, — il s'est jeté à l'eau — a donné sa démission. On va l'interner, probablement, à Maisons, dans le Sanatorium. C'est sûrement Millerand qui va être élu. Il a une Chambre fidèle à toute épreuve.

25 septembre. — Wyzanti, homme véridique me raconte: après la signature de l'armistice, le général Rascanu, qui était l'un des délégués militaires à Focsani, revenu à son quartier, s'exprimait ouvertement et chaudement, non seulement en faveur de la paix, mais en faveur d'une collaboration de notre armée avec les Puissances Centrales (fin 1917). — A cette époque trouble et lorsque le Roi a déposé le commandement en chef du front russo-roumain et a désigné Prezan comme généralissime de notre armée, à la 2-me armée on était tout à la république!

29 Septembre. — Prinţul *Carol* se întoarce mâine şi, fără a intra în Bucureşti, dela Chitila se va duce la Sinaia. Se afirmă că Diadocul, cu două surori ale lui îl însoţesc, ceeace face să se prevadă logodna oficială a Principesei Elisabeta.

Filodor, care a însoţit pe Prinţ în calitate de consilier politic, îmi spune că acesta se reîntoarce vindecat şi hotărât să-şi uite amorurile pentru a redeveni Prinţul Moştenitor. Dar cum este foarte slab, când este vorba de femei, — «are naivităţi de copil de 18 ani» — trebue căsătorit cât de repede şi mai ales trebue să fie sustras de sub influenţa foştilor lui prieteni. Şi cu ori ce chip evitată o întâlnire cu Zizi. — Prinţul e deştept, vorbeşte trei limbi cu mare corectitudine, discursurile lui au fost impecabile : el este puţin înfumurat şi cam încăpăţânat. Din ordinul Regelui s'a oprit la Zürich, a plecat chiar din Paris, cu Condeescu, înaintea suitei. — Nicoleanu este, hotărât, bine informat-! (vezi 21 Septembre).

— Prima consultaţie politică la mine. Toată lumea a fost prezentă. Vântul suflă cătră ţărănişti.

7 Octombre. — *Vaida* a venit să mă vadă eri. El e

---

29 septembre. — Le Prince Carol rentre demain, sans toucher barres à Bucarest; de Kitila il se rendra à Sinaia. On assure que le diadoque et deux soeurs l'accompagnent, ce qui présage les fiançailles officielles de la Princesse Elisabeth.

Filodor, qui a accompagné le Prince comme conseiller politique, me dit que le Prince rentre guéri et tout décidé à oublier ses amours pour redevenir le Prince royal. Mais comme il est très faible vis-à-vis des femmes, — «il a des naïvetés de garçon de 18 ans» — il faut le marier et surtout le soustraire à l'influence de ses anciens camarades. Eviter une recontre avec Zizi. Le Prince est intelligent. s'exprime parfaitement en trois langues, ses speechs ont été parfaits; il est un peu suffisant; se bute facillement. C'est sur l'ordre du Roi qu'il s'est arrêté à Zurich, il est même parti de Paris avec Condeescu avant la suite, qui prenait le Simplon. Nicoleanu (v. 21 sept.) est décidément bien informé en tout!

Première consultation politique chez moi. Personne n'a manqué à l'appel. Le vent était vers les tzaranistes.

7 octobre. — Vaida est venu hier me voir. Pessimiste et

pesimist şi foarte supărat. Totul se desorganizează în Transilvania; ţăranii sunt bolşevizaţi: «Nici domn — nici popă—nici dascăl nu le trebue». Asta e lozinca lor. Vor să guverneze cu ai lor: nici un alt element. S'a făcut acolo o groaznică demagogie; cel dintâi Filipescu, când cu alegerea lui. Noi pierdem Ardealul ca şi Basarabia. (Acesta este şi pronosticul lui Stere, care a venit dăunăzi să mă vadă). — Am deschis lui Vaida perspective de înţelegere; i-am vorbit de întinderea exproprierei pentru a ajunge la cota făgăduită; prima lui mişcare a fost să reziste: «Ce! Nu s'a dat destul?» I-am vorbit de preţ, care trebuia să fie mărit, diferenţa căzând în sarcina Statului. Şi aci dânsul găseşte că vor fi dificultăţi.—Mihalache nu îndrăzneşte să ţie limbagiul cuminţeniei; este suspectat chiar în sânul partidului lui. — Vaida m'a încredinţat că se caută o apropiere cu ţărăniştii, dar că el nu admite o fuziune.

8 Octombre. — Eri a avut loc, la Curte, prânzul de gală pentru întoarcerea Prinţului Carol. Regele dăduse ordin să se invite foştii preşedinţi de consilii, de Cameră şi de Senat, membrii guvernului, plus generalii

---

furieux. Tout se désorganise en Transylvanie; les paysans sont bolchevisés: «nici domn (le Monsieur), nici popă, nici dascăl nu le trebue!» Ce serait leur mot d'ordre. Ils veulent gouverner avec les leurs: pas d'autres éléments. On y a fait une démagogie affreuse et Filipescu — pour son éléction — tout le premier. Nous perdons l'Ardeal tout comme la Bessarabie. (C'est le pronostic aussi de Stere, qui est venu l'autre jour me voir). — Je lui ai ouvert des perspectives d'entente; je lui ai parlé d'étendre l'expropriation pour atteindre la cote promise; son premier mouvement a été de résister: «Ce, nu s'a dat destul?» — Je lui ai parlé du prix qui devait être augmenté, la différence étant à la charge de l'Etat. Là aussi il a vu des difficultés. Mihalake n'ose pas parler raison; on le suspecte dans son propre parti. Il m'a confié qu'on cherchait un rapprochement avec les tzaranistes, mais qu'il répugnait à une fusion.

8 octobre. — Hier a eu lieu le dîner de gala à la Cour pour le retour du Prince Carol. Le Roi avait fait inviter les anciens présidents du conseil, des Chambre et Sénat et les membres du gouvernement, plus les généraux et les maisons

şi casele civilă şi militară. Din corpul diplomatic numai Rattigan, în calitate de reprezentant al ţării care organizase călătoria în Asia. Mai erau prezenţi Stirbey şi colonelul Stârcea, numit la Budapesta; aceşti doui din urmă în ce calitate ?... Mitropolitul n'a putut sosi la vreme şi a fost aşteptat dela 8½ la 9.

Aveam ca vecin pe Averescu, care era aşezat în stânga Reginei. El mi-a spus că este desgustat de Ardeleni; nu e nimic de ei, nici de cei pe care-i are în guvern, nici de cei din opoziţie.

După masă, am avut o lungă conversaţie cu *Regele,* izolaţi într'un colţ. Primele cuvinte ale Regelui sunt ca să-mi exprime marea decepţie ce o are în privinţa Ardelenilor. — Eu: «Cine e de vină dacă d-l Brătianu a dat el primul exemplu de a-i «supraclasa» ?... — Regele: «Mărturisesc că am şi eu parte în această răspundere. Bătrânul Brătianu avea dreptate.

M'am convins că nu se poate guverna decât cu oamenii din vechiul Regat. Mare greşală că s'a neglijat totdeauna New-York-ul; propusesem cu insistenţă Regelui Carol să fie trimis acolo Take Ionescu; ar fi fost beneficiu pentru toată lumea». — Eu: «Ce exportaţie

---

civile et militaire. Rattigan seul du corps diplomatique, comme représentant du pays qui a organisé le voyage en Asie. Stirbey et le colonel Stircea, nommé à Budapest, présents. Dans quelle catégorie les ranger ? Le Métropolite n'a pu arriver à temps et on l'a attendu de 8½ à 9 h. J'avais pour voisin Averescu, assis gauche de la Reine. Il m'a dit qu'il était dégoûté des Ardeleni; ils ne valent rien, pas plus ceux qu'il a dans son gouvernement que ceux de l'opposition.

Après dîner longue conversation avec le Roi dans un coin bien isolé. Les premiers mots sont pour me dire sa grande déception au sujet des Ardeleni. — Moi: «A qui la faute, si Mr. Bratiano a donné l'exemple de les surclasser?...» — Le Roi: «J'avoue que moi aussi j'ai une part de cette responsabilité. Le vieux Bratiano avait raison.

Je me suis convaincu qu'on ne peut gouverner qu'avec les hommes du Royaume. Grande faute d'avoir toujours negliјé New York. J'avais proposé avec insistance au Roi Carol d'y envoyer Take Ionescu; «c'eût été bénéfice pour tout le monde». — Moi: «Quelle heureuse exportation». —

fericită!» — Regele declară că este partizanul unei perfecte înțelegeri cu Ungaria, fiindcă aceasta este singura țară conservatoare din Europa centrală care poate furniza un guvern stabil (monarhie?). Regele insistă asupra acestei idei, tocmai în momentul când Take Ionescu plimbă prin toată Europa proectele lui de *Mică Înțelegere*, îndreptată în special contra Ungariei! — Prințul Carol va fi căsătorit, pentru a împiedica o recidivă? Regele: — «Da, după alegerea sa, fiindcă «este un băiat care are nevoie de dragoste». — Cu ce ochi zicea Regele aceste cuvinte! Trebue să fie foarte bun!

Două caracteristice al banchetului: — 1) Răceala asistenței. Toastul Prințului, răspunzând lui Averescu și lui Rășcanu, foarte bun în forma lui, dicțiune excelentă, n'a încălzit atmosfera. — 2) Invitarea lui Meissner și a lui Dobrescu, în calitate de președinți ai unui Corp legislativ anulat, indică că Coroana pune de-o parte decretul din Noembrie 1918, ce i-a fost impus de Saint-Aulaire și Brătianu.

21 Octombre. — Alaltăeri, mecanicii C. F. R. s'au pus în grevă. Ministerul a mobilizat pe cei mobilizabili;

De suite le Roi déclare qu'il est pour une entente parfaite avec la Hongrie: c'est le seul pays conservateur du centre de l'Europe et qui peut fournir un gouvernement stable. (Monarchie?) Le Roi appuye là-dessus, juste quand Take, dont nous parlions à ce moment, promène en Europe ses projets de Petite Entente, spécialement dirigée contre la Hongrie! — Mariera-t-on le Prince Carol pour empêcher une rechute? — Oui, mais a son choix, car «c'est un garçon qui a besoin de tendresse». De quels yeux disait le Roi ces paroles! Il doit être très bon.

Deux caractéristiques du banquet:

1) La froideur de l'assistance. Le speech du Prince en réponse aux toasts d'Averescu et de Rascanu, charmant de forme, excellent de diction, n'a pas rompu la glace.

2) L'invitation de Meissner et de Dobrescu, en qualité de présidents d'un Corp législatif annulé, indique que la Couronne met de côté le décret de novembre 1918 que St.-Aulaire et Bratiano lui ont imposé.

21 octobre. — Avant-hier se sont mis en grève les mécaniciens des chemins de fer. Le ministère a mobilisé les ap-

vre-o 40 au răspuns; ceilalţi sunt căutaţi. S'au operat şi arestări.

Astăzi începe greva generală, dar trenurile circulă şi în oraş este apă şi lumină. Nu pare încă a fi lucru serios.

— Alaltăeri-seară, 19 crt., am primit următoarea telegramă dela Rege: «*Din toată inima mulţumesc pentru urările călduroase ce mi-aduceţi cu prilejul zilei de 11. Le-am aflat aseară întorcându-mă din Bahna Ursului. — Ferdinand.*»

31 Octombre. — Mama Reginei a murit subit la Zürich la 25 Octombrie şi Regina a plecat astă-seară cu Prinţul Carol şi Principesele de Grecia, al căror frate, Regele Alexandru, a murit în urma muşcăturilor unei maimuţe. Cum înmormântarea Ducesei de Coburg are loc înaintea sosirei Reginei este de presupus că voiajul Ei are ca scop aranjarea succesiunei la Tron a Diadocului, a cărui logodnă cu Princesa Elisabeta a fost celebrată de curând. Se zice că Venizelos primeşte continuarea dinastiei cu Principele Paul — cel mai tânăr —, cu condiţia renunţărei formale a Regelui Con-

---

pélables ; une quarantaine ont obtempéré; les autres sont recherchés: on a fait des arrestations.

Aujourd'hui commencement de la grève générale, mais les trains circulent et on a l'eau et la lumière. Ça ne paraît pas bien consistant encore.

Télégramme du Roi (avant-hier soir, 19 oct.): «*Din toată inima mulţumesc pentru urările călduroase ce-mi aduceţi cu prilejul zilei de 11. Le-am aflat aseară întorcându-mă din Bahna Ursului.* — FERDINAND».

31 octobre. — La mère de la Reine est subitement morte à Zurich le 25 et la Reine est partie ce soir avec le Prince Carol et les Princesses grecques, dont le frère le Roi Alexandre, est mort des suites des morsures d'un signe. Commes les funérailles de la duchesse de Cobourg ont lieu avant l'arrivée de la Reine, il est à supposer que Son voyage a surtout pour but d'arranger la succession au trône du Diadoque, dont les fiançailles avec la Princesse Elisabeth viennent seulement d'être célébrées. On dit que Venizelos accepte la continuation de la dynastie avec le Prince Paul — le cadet — à condition de la renonciation formelle du Roi

stantin și a Diadocului. Or, în timpul logodnei, anturajul Curței lăsase să înțeleagă că totul era regulat ca Prințul George să se urce pe Tron chiar dacă defunctul Regele Alexandru ar mai fi fost în viață.

3 Noembre. — Oare ce socialiști au însărcinat pe Grigore Golescu să-mi facă propuneri? S'a pronunțat numele lui Gelehrter și Grigorovici ca doritori să-mi vorbească...

— Generalul Wrangel merge prost. Cere ajutoare. Francezii vor trimite muniții și haine; se vor goli magaziile franceze.

«Nu vom avea războiu în iarna aceasta!» ar fi declarat Millerand. Dar Englezii au refuzat: au destul de furcă în Asia Mică, și acesta e rolul lor. Se confirmă că trupele credincioase vor fi repatriate prin România. Se examinează chiar ipoteza retragerei lui Wrangel pe teritoriul nostru «pentru a se reface»! (sic). (Catargi — La Chèvre).

13 Noembre. — Nimic însemnat în timpul ultimei săptămâni. Cum s'a întors, *Take Ionescu* a început laudele; însă a fost silit să recunoască, implicit, că făcuse

---

Constantin et du Diadoque. Or, lors des fiançailles, les cercles de la Cour ont laissé entendre que tout était reglé pour que le Prince Georges récueille le trône même du vivant de feu le Roi Alexandre.

3 novembre. — Quels socialistes ont-ils chargé Greg. Golescu de me faire des ouvertures? On a prononcé les noms de Gelehrter et de Grigorovici comme gens désirant me parler.

Le général Wrangel va mal. Il a demandé des secours. Les Français vont envoyer munitions et vêtements; on va vider les magasins français. «Nous n'aurons pas de guerre cet hiver!» aurait déclaré Millerand. Mais les Anglais ont refusé net: ils ont assez à faire en Asie Mineure et c'est là leur rôle. — Il est confirmé que les troupes fidèles sont rapatriées à travers la Roumanie. On examine même l'hypothèse de Wrangel se retirant sur notre territoire «pour se refaire» *(sic)*. (Catargi-La Chèvre).

13 novembre. — Rien de saillant dans la huitaine passée. Dès son retour, Take Ionescu a fait la parade mais a implicitement reconnu qu'il avait remporté une veste à Varsovie:

fiasco la Varşovia: Acolo nu vrea nimenea să audă de Mica Înţelegere! Toată această comedie Beneş-Take Ionescu a ajuns la ultima ei suflare.

— Astăseară două fapte importante: 1) 4.000 oameni ai lui Wrangel au fost siliţi să se adăpostească în Basarabia şi au fost desarmaţi. Cavaleria roşie (se pare că tot Budieny) care o fugărea şi care a încercat să treacă Nistrul pe ghiaţă, a fost nimicită de trupele noastre. — Tony Vasilescu colonelul zice că aceasta este rezultatul unei panice; că atât cei roşii cât şi ceilalţi sunt nişte adunături cari n'au nimic dintr'o armată decât numele. — 2) Gazetele publică textul — prezumat numai — al unei înţelegeri franco-ungară economică, politică şi militară. Partea militară, care a fost necesitată la un moment dat de dezastrul polonez, cade; dar restul este aşa de semnificativ, încât gazetele noastre s'au alarmat, mai ales cele liberale. Cum o învoială franco-bulgară este deasemenea pe cale să se facă, se naşte întrebarea: ce cale vom urma noi?

15 Noembre. — Wrangel e pierdut. 60.000 oameni din armata lui sunt pe mare, neştiind unde să meargă. Franţa a trimis 60.000 de echipamente; Englezii nici nu

---

on ne veut pas y entendre parler de Petite Entente! Toute cette belle comédie Benesh-Take Ionescu est à son dernier soupir. Ce soir deux faits importants: 1) 4000 hommes de l'armée Wrangel ont dû se réfugier en Bessarabie et ont été désarmés. Les cavaliers rouges (encore Boudieny, semble-t-il) qui les poursuivaient et qui ont essayé de passer le Dniester sur la glace, ont été rasés par nos troupes. Tony Vasilescu dit que c'est le résultat d'une panique; qu'aussi bien les rouges que les autres sont des cohues qui d'armées n'ont que le nom. 2) Les journaux publient le texte,—présumé seulement—d'un arrangement franco-hongrois économique, politique et militaire. Le côté militaire, nécessité à un moment par le désastre polonais, tombe; mais le reste est tellement significatif que nos journaux se sont hérissés, les libéraux notamment. Comme on est en train de faire aussi un arrangement franco-bulgare, on se demande quelle voie nous choisissons?

15 novembre. — Wrangel est à l'eau. 60.000 hommes de son armée sont en mer, ne sachant où aller. La France a envoyé 60.000 effets d'équipement; les Anglais n'en veulent pas en-

vor să audă. Catargi, care aduce aceste noutăţi din sorginte sigură, crede chiar că e o înţelegere între Ruşii roşi şi Englezi.

17 Noembre. — La Geneva au început desbaterile Societăţii Naţiunilor. Belgianul Hymans a fost ales preşedinte. «Le Figaro» zice că lupta va fi vie asupra admiterei Statelor foste inamice. Am aflat din izvor franţuzesc că România a dat mandat Franţei să voteze în contra admiterei Germaniei.

Se zice că alegerile greceşti au fost în favoarea opoziţiei şi că Venizelos şi-a dat demisia. De altfel, ducele de Sparta, văzut eri în oraş cu Regele şi Principesa Elisabeta, a plecat aseară în Elveţia.

— Averescu a reluat, fără ruşine, pe Tăzlăuanu în minister. Se spune peste tot că Tăzlăuanu ţine pe miniştri în mână şi că cerea reintegrarea sa; cu singura deosebire că i se dă Lucrările Publice în schimbul Industriei.

— La procesul socialiştilor au fost ascultaţi eri, ca martori, *Averescu* şi Petre Negulescu. Moscovici le-a spus în faţă că, cu ocazia alegerilor lui Văitoianu, ei au conferit cu dânsul, acasă la Negulescu. (Averescu spu-

---

tendre. Catargi, qui apporte ces nouvelles de la bonne source (La Chèvre), croit qu'il y a même entente entre Russes rouges et Anglais.

17 novembre. — Les débats de la Société des Nations ont commencé à Genève. Hymans, Belge, élu pésident. La lutte sera vive, dit «Le Figaro», sur admission des Etats ex-ennemis. De source française appris que Roumanie donne mandat France voter contre admission Allemagne.

On dit qu'élections grecques faveur opposition et que Venizelos a donné sa démission. D'ailleurs le duc de Sparte, vu hier en ville avec le Roi et la Princesse Elisabeth, est parti hier soir pour la Suisse.

Averescu a repris sans vergogne Tazlaoanu dans le ministère. On disait couramment que Tazlaoanu tenait les ministres et exigeait sa réintegration; sauf qu'on lui donne les travaux publics, en place de l'industrie. Au procès des socialistes, témoins, hier, Averescu et Petre Negulescu, Moscovici leur a dit en face que lors des élections Vaitoyanu, ils ont conféré ensemble chez Negulescu (Averescu a dit qu'on avait

sese că vorbiseră de asemenea şi la o masă la Enescu!) Că Argetoianu a vorbit de republică; Averescu de un prinţ englez şi că se examinase *greva generală* ca mijloc de acţiune! Răspunsurile miniştrilor au fost foarte echivoce, iar Averescu nu a putut nega că oferise un portofoliu lui Moscovici.

19 Noembre. — Căderea lui Venizelos, confirmată eri, a făcut bună impresie. Rhallys cu Gunaris au constituit guvernul şi restaurarea monarhiei nu mai este îndoioasă. Venizelos a părăsit Grecia, spre Egipt zic unele, spre Nisa zic celelalte telegrame. Gazetele franţuzeşti acuză acţiunea pan-germană (!) şi fac răspunzători de catastrofă pe cei din jurul lui Venizelos. Francezii de aici acuză Anglia, şi generalul Petin a spus-o cu amărăciune la Statul Major. Italienii se bucură. Take Ionescu a renunţat la călătoria lui la Atena şi bine înţeles şi la călătoria la Belgrad.

— Inţelegerea italo-jugoslavă a fost făcută la Rapallo; Anglia se grăbeşte, «cu toate că nu cunoaşte încă cuprinsul exact al înţelegerei», să trimeată felicitările ei ambelor ţări.

---

aussi causé en dînant chez Enescu) qu'Argetoyanu a parlé de république, Averescu de prince anglais et qu'on avait aussi envisagé la grève générale comme moyen d'action. Les réponses des ministres très équivoques et Averescu n'a pu nier qu'il avait offert à Moscovici un portefeuille.

19 novembre. — La chute de Venizelos, confirmée hier, a fait bonne impression. Rhallys avec Gunaris ont constitué le gouvernement et la restauration monarchique ne fait de doute. Venizelos a quitté la Grèce en route pour l'Egypte, disent les uns, pour Nice, disent d'autres télégrammes. Les journaux français accusent les menées pan-germaniques (!) et rendent l'entourage de Venizelos responsable de la catastrophe. Les Français d'ici accusent l'Angleterre et le général Pétin l'a dit avec amertume à l'Etat-Major. Les Italiens aussi jubilent. Du coup Take Ionescu a renoncé à son voyage à Athènes et bien entendu à Belgrade aussi.

L'arrangement italo-yougoslave a été conclu à Rapallo; l'Angleterre s'empresse «quoique n'en connaissant pas encore la teneur exacte», d'envoyer ses félicitations aux deux pays.

— Politica franţuzească încearcă înfrângere peste înfrângere. Wrangel, pe care Parisul se grăbise să-l recunoască ca guvern legal al întregei Rusii, a fost silit să se adăpostească la Constantinopol. Venizelos a căzut. Italia îşi regăseşte libertatea de acţiune care-i dă voie să facă politică mediteraneană; şi în sfârşit Ungaria, preferata ei, este sbuciumată de revoluţii.

25 Noembre. — Plebiscitul grecesc, cerut de Regele Constantin, s'a amânat dela 28 Noembrie la 5 Decembrie. In răstimp, gazetele franţuzeşti sunt furioase; «Le Figaro» şi «Le Temps» sunt de părere că ar trebui să se revizuiască tratatul dela Sèvres. Iată un precedent periculos pe care Englezii nu vor ezita să-l invoace în contra tratatului dela Versailles. D-rul Madge, care a dejunat la mine, a spus râzând: «Aţi remarcat şi Dv. prostia aceasta?» Francezii repetă mereu că trebue retrase Greciei imensele concesiuni date de ei numai lui Venizelos. Guillemin, într'o telegramă din 1916, pe care o publică «Le Figaro», îl numeşte pe Venizelos «omul nostru».

— *Madge,* în cursul lungei convorbiri ce am avut

La politique française enregistre échec sur échec. Wrangel, que Paris s'était empressé de reconnaître comme gouvernement légal de toute la Russie, a dû se réfugier à Constantinople; Venizelos est par terre; l'Italie retrouve sa liberté d'action, lui permettant de faire de la politique méditerranéenne; enfin, la Hongrie, son chouchou, est secouée par les émeutes.

25 novembre. — Le plébiscite grec, exigé par le Roi Constantin, est remis du 28 novembre au 5 décembre. En attendant, les journaux français écument. «Figaro» et «Temps» émettent idée de la revision du traité de Sèvres: voilà un précédent dangereux que les Anglais n'hésiteront pas à invoquer contre le traité de Versailles. Le docteur Madge, qui a déjeuné chez moi, a dit avec bon rire : «Avez-vous aussi remarqué cette bêtise?» Ensuite ils répètent à l'envi : il faut retirer à la Grèce les immenses concesions que nous n'avons consenties qu'à Venizelos. — Guillemin, dans une dépêche de 1916, que publie le «Figaro», l'appelle «notre homme».

Madge au cours de longue conversation dit: «Il y aura

cu el, a spus: «Va fi desigur o alianţă între Anglia şi Germania; fiindcă este singurul mijloc de a împiedica o alinţă germano-rusă».

26 Noembre. — Regele îmi spusese la 8 Octombrie, că pentru a se însura, Prinţul Carol avea nevoe de iubire. Iubirea a venit şi femeia măiastră care e Regina a ştiut să o provoace. Gazetele anunţă logodna Prinţului cu frumoasa prinţesă Elena a Greciei. Regina s'a întors cu Principesele Maria şi Ileana, iar Prinţul Carol a rămas la Lucerna. Tânărul Berindey afirmă că Prinţul e foarte îndrăgostit de logodnica lui. Atât mai bine.

28 Noembrie. — Deschiderea Parlamentului. Guvernul s'a prezentat aşa cum era, fără nici un fel de schimbare. Mesagiul este un program care ar avea nevoie de 8 ani pentru realizare. In afară de impozitul progresiv pe venit, nu conţine însă nici o preciziune.

1 Decembre. — Bătrânul baron Samuel *Josika*, fost preşedinte al Camerei Magnaţilor, care n'ar cere altceva decât să-şi sfârşească zilele în calitate de bun Român,

---

sans faute alliance entre Angleterre et Allemagne; c'est la seule façon d'empêcher l'alliance germano-russe».

26 novembre. — Je commence une gripe et le docteur me défend de sortir.

Le Roi m'avait dit le 8 octobre que, pour être marié, le Prince Carol a besoin de tendresse. La tendresse est venue et la maîtresse femme qu'est la Reine a su la fair jaillir. Les journaux annoncent les fiançailles du Prince avec la jolie Princesse Hélène de Grèce. La Reine est rentrée avec ses deux cadettes. Le Prince Carol est resté à Lucerne. Le jeune Berindey affirme qu'il est amoureux fou de sa fiancée. Tant mieux.

28 novembre. — Ouverture du Parlement. Le gouvernement s'est présenté tel quel, sans replâtrage. Le Message est un programme qu'il faudrait huit ans pour le réaliser. D'ailleurs, aucune précision sauf l'impôt sur le revenu progressif.

1-er décembre. — Le vieux baron Samuel Jozsika; ex-président des Magnats et qui ne demanderait qu'à mourir dans la peau d'un bon Roumain, vient porter des doléances

vine să-şi prezinte doleanţele Regelui. Imi povesteşte ce se petrece în Ardeal. O circulară a lui Garoflid anulează o dispoziţie clară al decretului-lege agrar al Transilvaniei, bine înţeles în dauna proprietarilor. Decretul evacuărilor (expulsărilor) şi al rechiziţiilor a fost, la Cluj o grozavă nedreptate. (Argetoianu mi-a spus, când i-am vorbit despre aceasta: «Mitocanii de dincolo vor să desfiinţeze pe Unguri!») Josiha mi-a arătat o copie după un ordin al «secretarului Sănătăţii publice», prin care dispune să se rechiziţioneze trei castele, dintre care unul al lui Banfy, să se facă inventar şi să nu se dea voe să se ridice ceva! De altminterea guvernul nu vrea să audă de cât un singur glas; Argetoianu, după ce a promis că-i va primi, s'a sustras unei întrevederi şi cu Josika şi cu reprezentanţii Societăţei agricole.

— Corespondentul ziarului «The Evening News», d-l Charles *Woods,* care a vizitat Constantinopole şi Balcanii, nu pare încântat de membrii guvernului pe cari i-a văzut.

2 Decembrie. — Socialiştii daţi judecăţei (vezi 15

---

au Roi. Il m'entretient de ce qui se passe en Ardeal. Une circulaire de Garoflid annule une disposition claire du décret-loi agraire de la Transylvanie, bien entendu au détriment des propriétaires; le décret des évacuations (expulsions) et des réquisitions a été à Cluj une affreuse iniquité. (Argetoyanu m'a dit, quand je lui en ai parlé: «Mitocanii de dincolo vor să desfiinţeze pe Unguri!»). Josika m'a montré copie d'un ordre du «secrétaire de la Santé Publique» qui donne l'ordre de réquisitionner trois châteaux dont un à Banffy, de dresser inventaire et de ne rien laisser emporter! D'ailleurs le gouvernement ne veut jamais entendre qu'un son: Argetoyanu, après avoir promis de les recevoir, s'est dérobé à une entrevue et avec Joszika et avec les représentants de la Société Agricole, etc.

Le correspondant du «The Evening News», Mr. Charles Woods, qui vient de visiter Constantinople et les Balkans, n'a pas l'air emballé par les gens du gouvernement qu'il a vus.

2 décembre. — Les socialistes mis sous jugement (v.

Noembre) au fost toţi, afară de Dragu, condamnaţi la 5 ani muncă silnică. Au evadat cu toţii, împreună cu un anume A. Constantinescu, om foarte periculos, după spusele lui Stârcea, care a adus această veste la Club. Zece condamnaţi de asemenea importanţă, cari evadează, nu e lucru curat, trebue să fie complezenţă la mijloc. (Stârcea nu era decât pe jumătate informat: evadaţii nu sunt condamnaţii, ci nişte comunişti în prevenţie; iar Constantinescu-Bujor a fost condamnat la moarte în timpul războiului).

3 Decembre. — *Gorski*, subşef de Stat-Major, este trimis în grabă la Paris. El va vizita şcoalele de război; va lua cunoştinţă de progresele făcute de tankuri şi de avioane — materialul nostru este mizerabil, — şi va căuta să obţie tankuri, avioane, echipamente şi artilerie grea: «Francezii au vrut să ne speculeze într'un mod infam...», îmi spune el. Va încerca să-i convingă că trebue să ne facă credit şi să aducă mare grabă la furnisarea acestor materiale. Toate armatele bolşevice sunt libere, şi chiar s'au identificat zece divizii pe graniţa

---

15 novembre) avaient tous, sauf Dragu, été condamnés à 5 ans travaux forcés. Ils se sont tous évadés aujourd'hui en compagnie d'un certain A. Constantinescu, être très dangereux à croire Stârcea, qui a apporté la nouvelle au Club. Dix oiseaux de ce calibre qui se sauvent, il doit y avoir de la complaisance. Le bon Stârcea n'était qu'à demi renseigné; les évadés ne sont les condamnés du récent procès, mais des communistes en prévention; le Constantinescu (Bujor) avait été condamné à mort pendant la guerre).

3 décembre. — Gorski, sous-chef d'Etat-Major, est envoyé dare-dare à Paris. Il visitera les écoles de guerre, suivra les progrès réalisés par tanks et avions — notre matériel est nuisible — et cherchera à avoir des tanks, des avions, de l'équipement et de la grosse artillerie: «Francezii au vrut să ne speculeze într'un mod infam...» Il essaiera de leur faire comprendre qu'il faut faire crédit et aller vite; toutes les armées bolchéviques sont libres et on a déjà identifié dix divisions sur notre frontière; pour le printemps, la

noastră; ameninţarea este mare pentru primăvară, şi generalul Lupescu cere mereu să i se întărească trupele. Christescu este chiar şi mai îngrijat decât Gorski. Plecarea sa a fost atât de precipitată că la ora 6 generalul nu-şi făcuse încă bagajele; şi era şi bolnav.

8 Decembrie. — Am stat de vorbă Duminecă cu Garoflid şi eri cu Romulus Voinescu. Sunt amândoi disperaţi de ceiace se petrece. — *Garoflid :* Generalul nu ştie nimic, nu înţelege nimic, dar se amestecă în toate şi intră în toate amănuntele. A înfiinţat la Preşidenţie funcţionari «de legătură» pentru fiecare Minister. El e demagog în suflet: proprietarii din Basarabia n'au luat de doui ani nici un ban arendă; se cere un credit de 30 milioane pentru a-i plăti şi generalul refuză: «Dacă erau în Rusia ar fi căpătat ceva ?» — Garoflid încearcă, de acord cu grupurile şi partidele, să obţie ca să se fixeze cuantumul de expropriere la preţul regional înmulţit cu 35. Dar tot din partea generalului prevede cele mai mari dificultăţi.

Romulus Voinescu : Deţinuţii cari au evadat dela

---

menace est grosse et le général Lupescu demande constamment qu'on lui renforce ses troupes. Christescu est plus inquiet qu'il ne l'est, lui, Gorski.., Le départ a été tellement précipité qu'à 6 heures le général n'avait pas encore fait ses bagages et qu'il se met en route souffrant.

8 décembre. — Causé dimanche avec Garoflid et hier avec Romulus Voinescu. Désespérés l'un et l'autre de ce qui se passe.

Garoflid: Le général ne sait rien, ne comprend rien, mais il se mêle par contre de tout et entre dans tous les détails. Il y a à la présidence des fonctionnaires de «liaison» pour chaque département. Il est démagogue dans l'âme: les propriétaires évincés de Bessarabie n'ont pas touché depuis deux ans un centime de fermage; on demande un crédit de 30 millions pour payer; le général refuse: «Dacă erau în Rusia, ar fi căpătat ceva ?». Garoflid essaie, par acord avec les groupes et partis, à obtenir comme fixation du taux d'expropriation le prix régional, multiplié par 35. C'est du côté du général qu'il prévoit le plus de difficultés!

R. Voinescu : Les détenus qui avec A. Constantinescu en

Jilava cu A. Constantinescu «au fost evadaţi!» Este o flagrantă complicitate din partea autorităţilor: Vizite, planuri, instrumente, tot ce voiau şi la orice oră, primeau aceşti domni, fără nici un control. Motivul acestor evaziuni n'ar fi oare temerea de noui revelaţii supărătoare pentru Averescu?

Audienţă la M. S. Regina. — Cerusem o audienţă la *Regina* pentru a' o felicita. Am fost primit la 12½. Ea este foarte fericită că' a reuşit ambele căsătorii: «Am şi energie şi tenacitate». Locul unde vor avea loc căsătoriile este un subiect de controversă, care supără pe Regina: «Mirele îşi caută Soţia în casa părinţilor ei». — Regina a recunoscut că crezuse de adevărată intriga din vara 1918, cumcă eu aşi fi vrut să îndepărtez pe Prinţul Carol dela Tron, pentru a face posibilă , cu mai mare uşurinţă, o regenţă. — Ostilitatea pe care aliaţii o au în contra Greciei, din cauza Regelui Constantin, este o prostie: «Politica care are ura la baza ei, e totdeauna o politică rea, şi Francezii nu sunt îndemânateci». Fără provocaţii din partea mea: «Nu prea merg lucrurile bine, generalul Averescu este cam naiv!»—Eu: «Nu e deştept».—Regina: «Da, nu e de-

---

tête se sont évadés de Jilava «ont été évadés!» Il y a flagrante complicité des autorités: visites, plans, instruments; ces Messieurs recevaient de tout à toute heure et sans contrôle. A-t-on craint de nouvelles révélations fâcheuses pour Averescu?

Reçu par la Reine à 12½ h. — J'avais sollicité audience pour féliciter. Heureuse d'avoir réussi le double mariage; «j'ai de l'énergie et de la ténacité». L'endroit où seront célébrés les deux mariages sujet à controverse, qui agace beaucoup la Reine: «On va chercher sa femme dans la maison de ses parents». La Reine a reconnu muettement qu'elle avait cru à l'intrigue de l'été 1918 que je voulais écarter Carol du trône pour plus facilement rendre une régence possible. Ce que les alliés montrent d'hostilité à la Grèce à cause du Roi Constantin est une bêtise. «Mauvaise politique quand la haine est à la base et Français sont peu adroits». Sans provocation de ma part: ça ne va pas trop bien et le général Averescu est un peu naïf. — Moi: Pas intelligent. — La Reine:

ştept; cea mai mare greşală a lui este că a vrut să-şi facă un partid când ar fi trebuit să constituiască un guvern». — Apoi am vorbit, fără a fi contrazis, de corupţia şi de anarhia ce domnesc; iar conversaţia pe această temă a ţinut o oră şi mai bine.

— Ora 4½. Astăzi o maşină infernală a făcut explozie la Senat în momentul când se deschidea şedinţa. Episcopul unit Radu din Oradia-Mare a fost omorât pe loc; episcopul Ciorogaru, ministrul Greceanu foarte grav răniţi; generalul Coandă rănit în spate, mai grav decât se credea la început; episcopul Nifon are coapsa străpunsă; un senator Gheorghiu grav lovit şi el. Este incontestabil un act de terorism. Se zice că de Duminecă se temea guvernul de vre-un atentat, dar numai Camera a fost îndeaproape supravegheată.

10 Decembre. — Sărmanul *Greceanu* a încetat din viaţă în urma rănilor primite la Senat. Coandă nu este în afară de orice pericol. Nu se sfieşte nimeni de a zice, în gura mare, că atunci când sunt atâtea puşlamale în sânul guvernului, această crimă stupidă loveşte tocmai trei oameni de treabă — rari nantes !

Oui, pas intelligent. La faute est d'avoir voulu se constituer un parti alors qu'il aurait dû constituer un gouvernement — Là-dessus, j'ai parlé sans contradiction de la corruption et de l'anarchie. — Une heure de conversaiton sur ce ton.

4½ h. Aujourd'hui une machine infernale a fait explosion au Sénat au moment où la séance commençait. L'évêque Radu (uni) d'Oradia Mare est tué sur le coup. L'évêque Ciorogaru, le ministre Greceanu très gravement blessés; le général Coandă, mitraillé dans le dos, est en fin de compte plus grièvement atteint qu'on ne pensait; l'evêque Nifon a la cuisse percée; un sénateur Gheorghiu fortement atteint aussi. C'est incontestablement un acte de terrorisme. Il paraît que depuis dimanche le gouvernement appréhendait des attentats, mais la Chambre seule avait été sérieusement surveillée.

10 décembre. — Le pauvre Greceanu a succombé à ses blessures. Coandă n'est pas hors de danger. Quand il y a tant de coquins au gouvernement et dans leur giron, ce crime stupide atteint trois braves gens — *rari nantes*! On ne se gêne pas pour le crier très haut.

— Comisiunea noastră de la Societatea Naţiunilor costă atât cât costa tot ministerul Afacerilor Străine înainte de răsboi. S'au alocat 12.000 franci elevețieni (1 fr. elveţian = 12 lei) lui Lexis Catargi, secretar, care i-a refuzat, dar Filip Lahovary îi primeşte; Negulescu şi Toma Ionescu au fiecare câte 20.000 franci elveţieni! Bine mergem! Insă din aceşti doi, primul nu deschide nici-odată gura, pe când Toma Ionescu, complect ramolit, provoacă scandal în comisie, atacă, gesticulează, se ia la ceartă cu Robert Cecil: Catargi a fost obligat a se duce la Paris ca să înştiinţeze pe Titulescu, primul plenipotenţiar, de a pune capăt acestei ruşini. — Catargi a scris acestea fratelui său.

13 Decembrie. — Am convocat vre-o treizeci de persoane pentru a fixa ţinerea unei întruniri: toţi s'au prezintat la apel. Semn bun!

— *B. Catargi* îmi comunică din sorginte sigură: Se lucrează cu multă stăruinţă de către Francezi ca să fim puşi în stare de a opri o invazie bolşevică. El îmi confirmă tot ceiace îmi spusese Gorski. In plus, o

---

Notre commission à la Société des Nations coûte à elle seule autant que tout le ministère des affaires étrangères avant la guerre. On a alloué à Lexis Catargi, secrétaire, 12.000 fr. suisses (1 fr. s. = 12 lei) qu'il a déclinés, mais Philippe Lahovary les accepte, et Negulescu et Toma Ionescu ont 20.000 fr. s. chacun. Nous allons bien. Or, sur ces deux l'un fait la triste figure de ne jamais desserrer les dents, tandis que l'autre, Thomas Ionescu, complètement ramolli, fait du scandale dans les commissions, attaque, gesticule, s'en prend à Robert Cecil: Catargi a été oblige de sauter dans le train de Paris pour avertir Titulescu, premier plénipotentiaire, de faire cesser cette honte. Catargi l'écrit à son frère.

13 décembre. —J'ai convoqué une trentaine de personnes pour fixer la tenue d'une réunion: personne n'a manqué à l'appel. Toujours bon signe.

Catargi me communique de sa bonne source: on travaille fébrilement du côté français à nous mettre sur pied pour être en état d'arrêter une invasion bolchévique. Il me confirme tout ce que Gorsky m'avait dit. De plus, une dépêche

telegramă sosită din Polonia anunţă că aceasta a primit toate condiţiile noastre; ceeace face să se creadă că este vorba de un tratat militar cu Polonezii.

— La Finanţe : s'au convocat bănci în vederea unui împrumut ; «cât mai mare şi cât mai urgent», a spus Argetoianu. Trei miniştri erau de faţă, printre care şi Take Ionescu, care n'a făcut decât act de prezenţă. Argetoianu voia un minimum de 500 milioane pentru locomotive. Văleanu cerea 200 milioane pentru ministerul lui, însă a fost trimis la plimbare... pentru altădată. Din această conferinţă n'a eşit altceva decât mărturisirea unei primejdii financiare !

17 Decembre. — *Vaida* a dejunat la mine şi apoi am stat de vorbă împreună până la ora 5. Pentru a rezuma conversaţia noastră, mi se pare că suntem de acord pe toate punctele: avea aerul că răspunde de toată Federaţia, cu Iorga cu tot: «Iorga este un copil dela care poţi să obţii ori-ce dacă ştii să-i măguleşti maniile». — Este absolut hotărît să refuze orice concurs lui Averescu, «deştept, dar nu real». Motivul lui de căpetenie : trebue cu orice preţ o Constituţie. Sistemul lui : Regele

---

arrivée annonce que la Pologne a accepté toutes nos conditions, ce qui fait croire qu'il s'agit d'un traité militaire avec les Polonais.

Aux Finances on a convoqué des banques en vue d'un emprunt «cât mai mare şi cât mai urgent», a dit Argetoyanu. Trois ministres présents dont Take Ionescu, qui a fait simple acte de présence. Argetoyanu voulait au minimum 500 millions pour des locomotives. Valeanu en reclamait 200 pour son ministère, et on l'a envoyé promener... à une autre date. Il n'est sorti de la conférence que l'aveu d'une détresse.

17 décembre. — Vaida a déjeuné chez moi et puis nous avons causé jusqu'à 5 h. Pour résumer la conversation, il me semble qu'on est d'accord sur tout; il avait l'air de répondre de toute la Fédération, y compris Iorga: «un enfant dont on obtient tout en flattant ses manies».

Absolûment décidé à refuser tout concours à Averescu, «intelligent et pas véridique». Son motif dominant: il faut à tout prix avoir une Constitution. Son système: que le Roi

să indice un «homo regius», — el pronunță numele lui Stirbey cel puțin ca membru al guvernului, — care ar conduce negocierile.

24 Decembre. — Am ținut întrunirea noastră. Cu toată oroarea transporturilor pe căile noastre ferate, foarte multă lume din provincie. Discursul meu a fost primit în mod foarte favorabil. Ce va rămâne din el... ?

Spre edificare, asupra lașității elementelor politice ale zilei, iată un fapt: După conversația mea cu Vaida, o întrevedere cu țărăniștii era indicată. Răducanu și Mihalache mă roagă, prin Grigore Carp, să-i primesc la masă; lucrul este hotărât, dar chiar în dimineața zilei ei se decomandă; 48 ore mai târziu Mihalache îmi trimite pe Caragea ca să-mi ceară o întrevedere secretă la Caragea acasă! Bine înțeles că am refuzat; eu nu conspir; stau de vorbă fără să mă ascund.

27 Decembrie. — Socialistul bucovinean Grigorovici, senator, vine la mine. Intrevedere lungă. El este un social-democrat în sensul german; se și recomandă prin cultura lui germană. El recunoaște, ca mine, că socia-

---

désigne un *homo regius* — il prononce le nom de Stirbey; tout au moins pour faire partie du ministère, et celui-là menera les négociations.

24 décembre. — Nous avons tenu notre réunion. Malgré l'horreur de nos transports par chemin de fer, beaucoup de monde de la province. Mon discours a été accueilli avec une extrême faveur. Combien en emportera le vent ?

Pour se rendre compte de la couardise des éléments politiques du jour, après la conversation avec Vaida, une entrevue avec les tzaranistes était indiquée; Raducan et Mihalake me prient par Carp Gr. de les recevoir mercredi à dîner; c'est arrangé et puis le matin ils se décommandent: 48 h. après, par Karadja, Mihalake me demande une entrevue secrète chez ce dernier, que je refuse naturellement; je ne conspire pas, je cause au grand jour.

27 décembre. — Le socialiste bucovinien Grigorovici, sénateur, vient me voir. Longue entrevue. C'est un Sozial-Demokrat au sens allemand; il se recommande d'ailleurs de sa culture allemande. Il reconnaît, comme moi, que notre so-

lismul nostru oficial din vechiul Regat este o maimuţărie. Faptul de a voi să te alipeşti de Orientul mistic şi incult, în loc să te legi de socialismul occidental, este o crimă capitală. El e speriat de consecinţele pe cari le vor avea persecuţiile actuale; în Bucovina, un socialist a fost condamnat la moarte; în Ardeal, Ungurii nu băteau. Bucovinenii nu suportă acest regim.— Averescu a complotat; Grigorovici era de faţă când, în casa lui Petre Negulescu, Averescu a ţinut o lungă conferinţă asupra necesităţii de a se face o revoluţie; avea regimente pe care el putea să se sprijine, dar conta mai ales pe invalizii de război, cari ar fi desarmat trupa ce li s'ar opune. Mai erau de faţă la această conferinţă: Moscovici, M. Popovici şi Gelehrter. Generalul Văleanu le-a spus, cu o vie satisfacţie: «Stăm bine. Azi chiar, două cazărmi *sunt în plină revoluţie*». — Grigorovici adaugă că Averescu ştia că M. Popovici, cu care trata, era un bolşevic pur. El certifică că Averescu a cerut o dinastie străină, iar Argetóianu republica. — Desamăgit, el se retrage la ţară.

---

cialisme officiel du vieux royaume est une singerie. Le crime capital est de vouloir se rattacher à l'Orient mystique et inculte au lieu de se rallier au socialisme occidental. Il est effrayé des contrecoups qu'auront les persécutions actuelles: en Bucovine on a condamné un socialiste à mort; en Ardeal les Hongrois ne rossaient pas; en Bucovine on ne le supporte pas. Averescu a comploté, il était présent quand, chez Petre Negulescu, Averescu a tenu une longue conférence sur la nécessité de faire une révolution; il avait des régiments sur lesquels il pouvait compter, mais que surtout il comptait sur les invalides qui désarmeraient la troupe qu'on voudrait leur opposer. Etaient présents Moscovici, M. Popovici, Grigorovici et Gelehrter. Le général Valeanu, avec une vive satisfaction, leur a dit: «Stăm bine. Azi chiar două cazărmi sunt în plină revoluţie». Grigorovici dit encore qu'Averescu savait que M. Popovici, avec lequel il tratait était un pur bolchéviste. Il certifie qu'Averescu a demandé une dynastie étrangère, et Argetoyanu la république. — Désenchanté, il pense se retirer à la campagne.

28 Decembre. — Toma *Dragu* a făcut eri, la Cameră, destăinuiri grozave în contra lui Averescu şi lui Argetoianu. El a confirmat tot ce-mi spusese Grigorovici.

---

28 décembre. — Toma Dragu a fait hier à la Chambre des révélations terribles contre Averescu et Argetoyanu. Il a confirmé tout ce que Grigorovici m'a dit hier.

1921.

5 Ianuarie. — Guvernul cu toată defecţiunea lui Titulescu, mizeria Tezaurului, atacurile tutulor partidelor, declară situaţia sa ca excelentă. O parte din guvern — ramura Take Ionescu —ar vrea să acrediteze svonul că bolşevicii sunt gata să ne atace, că la primăvară vom avea războí şi că deci Averescu este indispensabil. Presa franceză are toate complezenţele şi publică toate aceste svonuri false ce i se trimit din ţară.

— Lloyd George a declarat, în Camera Comunelor, că prietenia poporului grecesc era necesară, că nu se putea schimba o întreagă politică prin simplul fapt că alegerile «pe care le deplorăm» au dat rezultate contrarii celor aşteptate; el a vorbit de tratatul dela Sèvres ca de un act intangibil. Aceste declaraţiuni au deslănţuit mânia presei pariziene, care vecinic ameninţă Grecia cu revizuirea acestui tratat. Ultima formulă : să se facă

---

5 janvier. — Le gouvernement, malgré la défection de Titulescu, la pénurie du trésor, les attaques de tous les partis proclame à l'envi que sa situation est excellente. Une partie du gouvernement — côté Take — voudrait faire accroire que les bolchéviks sont prêts à nous attaquer, qu'au printemps on aura la guerre et qu'alors Averescu est indispensable. La presse française a toutes les complaisances et enregistre tous ces faux bruits qu'on lui fournit.

Lloyd George a déclaré aux Communes qu'on avait besoin de l'amitié du peuple grec, qu'on ne pouvait changer toute la politique parce que des élections — «que nous blâmons» — ont donné un autre résultat que le résultat attendu; il a parlé du traité de Sèvres comme d'un acte intangible. Grande colère de la presse parisienne, qui menace toujours la Grèce de la révision de ce traité. Dernière formule: faire

din Tracia un Stat independent! Ura nu dă decât poveţe rele!

— Am primit eri pe d-l *Brandreth,* corespondentul ziarului «Financial Times» din Londra. Vorbit despre finanţe — el aprobă vederile mele pe care i le-am expus, —şi politică. «Anglia doreşte un guvern Marghiloman».— «Mă tem ca un astfel de guvern să nu fie primit de Franţa», răspund eu. — In două rânduri m'a întrebat dacă credeam în pericolul bolşevist, «în care de altfel nu crede deloc ministrul nostru, dar în care două alte legaţii să prefac că cred mult?» — Eu îi răspund că nu cred de loc în acest pericol câtă vreme nu vom avea o revoluţie sau la noi sau în Basarabia. — «Dacă aţi fi D-v. la guvern, aţi recunoaşte sovietele?» — R.: «M'aşi călăuzi după Anglia». — D. Brandreth crede exclusă orice posibilitate pentru noi de a face un împrumut în străinătate.

10 Ianuarie. — Invitasem în loja noastră, la concertul Filarmonic, pe d. Brandreth care pleca în aceaşi seară. Ultima lui întrebare: «Este adevărat că se fac preparative de război şi că ameninţarea bolşevică este se-

---

de la Thrace un Etat indépendant! La rogne est mauvaise conseillère.

Reçu hier M. Brandreth, correspondant du «Financial Times» de Londres. Causé finances — il approuve les vues que j'ai développées — et politique. L'Angleterre désire un gouvernement Marghiloman: «je crains bien que ça n'ait pas l'agrément de la France». A deux reprises il m'a demandé si je croyais au danger bolchévik «auquel notre ministre ne croit pas du tout, mais auquel deux autres légations feignent de croire beaucoup?» — Réponse: «Je n'y crois pas du tout tant que chez nous, ou en Bessarabie, il n'y aura pas de révolution». — «Si vous étiez au gouvernement, reconnaîtriez-vous les soviets?» — Réponse: «Je me guiderais sur l'Angleterre!» — Pour M. Brandreth, toute possibilité d'emprunt à l'étranger est exclue.

10 janvier. — Nous avions invité au concert philarmonique M. Brandreth dans notre loge, hier. Il partait le soir. Sa dernière question: Est-ce réellement qu'on se prépare à la guerre et que la menace bolchévique est sérieuse? — Moi ;

rioasă?» — Eu: «Este un «bluff» curat».— El: «Aceasta e şi impresia mea».

— Azi de dimineaţă gazetele publică un comunicat Averescu-Argetoianu, foarte viu ca formă, care stabileşte că totul este normal pe graniţa noastră şi care pune toate veştile falşe pe spinarea samsarilor veroşi şi a speculatorilor! Faptul acesta biciueşte pe Take Ionescu în plin obraz.

Stambolinski e în oraş. Se pare că guvernul nu-l lasă să stea în ţară decât trei zile. El va fi primit mâine la Sinaia. Averescu, care era în vilegiatură (suntem în toiul sărbătorilor Crăciunului, după calendarul Julian), şi-a întrerupt vilegiatura; limbile rele zic că n'a voit să lase pe Stambolinski între patru ochi cu Take Ionescu. — *Un secretar de la legaţia bulgărească a venit în persoană să comunice lui Ciocârdia (secretarul meu), că voi putea vedea pe D. Stambolinski Miercuri la Athénée Palace. Am răspuns că nu părăsesc Bucureştii şi că pot primi pe d. Stambolinski acasă la mine, oricând se va anunţa.* — Se pare că aceiaşi comisiune a fost făcută şi lui Brătianu, care a respins-o cam în acelaşi mod. Oricum procedarea e prea mitocănească. — Bine înţeles că Stamoblinski

---

C'est du bluff tout pur. — Lui: C'est mon impression aussi. Or. ce matin les journaux donnent le texte du communiqué Averescu-Argetoyanu, très vif comme forme, qui établit que tout est normal sur notre frontière et qui met tous les faux bruits sur le dos des courtiers marrons et des spéculateurs! C'est en pleine figure que Take reçoit le paquet.

Stambolinski est dans nos murs. Il paraît que le gouvernement ne lui a donné que trois jours à passer en Roumanie. Il sera reçu demain à Sinaia. Averescu (nous sommes en pleines fêtes de Noël, cal. Julien) qui était en villégiature, a interrompu son séjour: les frondeurs affirment que c'est pour ne pas le laisser en tête-à-tête avec Take. *Un secrétaire de légation bulgare est venu personnellement communiquer à Ciocârdia que je pourrai voir Mr. Stambolinski mercredi à l'Athénée Palace. J'ai fait répondre que je ne quittais pas Bucarest et que je puis recevoir M. Stambolinski quand il voudra s'annoncer chez moi.* Il paraît que la même commission a été faite à Bratiano, qui l'a éconduite à peu près de la même façon. C'est tout de même trop paysan.

n'a putut să se oprească să zică în public, că România trebue să ajute pe Bulgari ca să recâştige Tracia, ceiace ar asigura şi României accesul Mărei Egee. Miercuri seara trebue să plece.

20 Ianuarie. — *Prinţul Gheorghe* al Greciei depunându-mi Sâmbătă carta sa de vizită: «Ducele de Sparta», am cerut o audienţă şi am fost primit astăzi de dimineaţă la Cotroceni. Prinţul îmi spune că adeseori i-a vorbit de mine tatăl său şi că speră că-i păstrasem aceleaşi sentimente ca în trecut. — Prinţul vorbeşte într'un mod agreabil şi îşi spune gândul într'un mod deschis; este foarte în nota englezească. — In ceeace priveşte alegerile greceşti: partidul regalist şi-a jucat rolul într'un mod uimitor şi a ştiut să adoarmă administraţia; Turcii, mai ales, au fost extraordinari; disperarea era mare că ei n'au putut fi convinşi, când colo au venit la vot zece mii, purtând toţi cocarda lui Venizelos pe piept şi au dat numai 60 voturi lui Venizelos! — Prinţul este foarte mirat de tonul polemicilor noastre. In ceeace priveşte raporturile personale cu miniştrii, îi spun că afară de Take Ionescu, care are o ură sălbatecă contra mea, ele sunt destul de

---

Bien entendu que Stambolinski n'a pu s'empêcher de dire en public que la Roumanie devait aider la Bulgarie à recouvrer la Thrace, ce qui assurerait aussi à la Roumanie un débouché à la mer Egée. Mercredi soir il doit partir.

20 janvier. — Le Prince Georges de Grèce étant venu samedi déposer sa carte: «Le Duc de Sparte», j'ai demandé audience et ai été reçu en audience ce matin à Cotroceni. Le Prince me dit de suite que son père lui a souvent parlé de moi et qu'il espérait que je lui avais gardé les mêmes sentiments que par le passé. Le Prince cause agréablement, dit librement sa pensée, est très dans la note des jeunes Anglais. A propos des élections de Grèce, le parti royal a étonnamment joué la partie endormant l'administration. Les Turcs ont surtout étonné; on était désespéré de n'avoir pas pu les travailler; ils sont arrivés 10.000 avec les cocardes de Venizelos sur la poitrine; il y a eu 60 votes pour Venizelos. Le Prince est très étonné du ton de nos polémiques. Sur les rapports personnels avec les ministres, je lui dis qu'ils existent sauf avec Take Ionescu, qui m'a voué une haine sau-

cordiale. Gazetele mele răspund polemicilor lui Take Ionescu, ironizându-l. — Prinţul : «El e foarte sensibil, mai ales când e vorba de vârsta lui». Râdem amândoi. — Prinţul găseşte, în ceeace priveşte politica internaţională, că cea franceză întrece măsura.

1 Februarie. — In cursul săptămânii a căzut guvernul Leygues cu o mare majoritate în contra lui. Căderea s'a produs pe o chestie de procedură, — amânarea interpelărilor asupra politicei generale, — dar nimeni nu s'a înşelat asupra adevăratului motiv: politica străină a provocat căderea. Millerand s'a arătat om isteţ şi în loc să cheme pe extremistul Poincaré, a dat puterea lui Briand. Ne găsim în ajunul Conferinţei şefilor de guvern.

— La noi, din senin, Take Ionescu provoacă la Cameră două zile de desbateri în contra mea : pacea cu Germania şi toate celelalte. Furie senilă care din jurnale a ajuns şi la tribuna Parlamentului.

La o masă la mine, *Müller*, ministrul Olandei, şi Stârcea găsesc excesiv acordul asupra îndemnizărilor de război, făcut la Paris. Cerându-mi-se părerea, spun

---

vage, etc. Mes journaux lui répondent par des ironies. — Le Prince: «Il y est très sensible, surtout lorsqu'on parle de son âge». Nous rions tous les deux. Sur la politique internationale, le Prince trouve outrancière la politique française.

1-er février.— Dans le courant de la semaine, le gouvernement Leygues est tombé; très forte majorité contre. Elle s'est produite sur une question de procédure — la remise des interpellations sur politique générale — mais nul ne s'y est trompé, c'est la politique étrangère qui a produit la chute. Millerand s'est montré avisé et au lieu d'appeler l'outrancier Poincaré, il a donné le pouvoir à Briand. On est à la veille de la conférence des chefs de pouvoirs.

Chez nous, à propos de bottes, Take Ionescu institue à la Chambre deux jours de débats contre moi. Paix avec l'Allemagne et tout le reste. Rage sénile qui des journaux a gagné la tribune.

Dîner très soigné, le second, chez nous. On cause de l'accord qui vient de se faire à Paris sur l'indemnité de guerre. Muller, le ministre de Hollande, et Stârcea le trou-

că nu are vre-o însemnătate decât pentru cinci sau cel mult zece ani. Are să vie în urmă o constelaţie politică, care va trece cu buretele. Nu se poate asupri un popor de 70 milioane timp de 42 ani.

După gazete, Germania va trebui să plătească primii ani între 2 şi 4 miliarde mărci aur pe an, apoi 6 miliarde timp de 42 de ani şi în plus o supra-taxă de 12% aur asupra exportului, pentru a împiedica ca industria ei să înlăture industria aliaţilor. Există un acord perfect între Franţa şi Anglia; amănuntele vor fi ulterior stabilite la Londra. Probabil că suntem rău informaţi în ceeace priveşte exactitudinea cifrelor.

— Alegeri parţiale. Mare înfrângere pentru guvern. Ţărănistul Dobrescu e ales senator la Bucureşti, bătând cu puţine voturi pe Vintilă Brătianu; la Caracal, I. Duca e ales deputat în contra candidatului guvernului. Argetoianu şi Gongopol anunţau dinainte că va fi o victorie fulgerătoare !

2 Februarie. — V. Miclescu îmi aduce la dejun pe generalul *Anastasiu*, senator ţărănist. El este partizanul unei apropieri cu mine, dar nu există nici şef, nici

---

vent excessif et me demandent mon avis. Je dis ma conviction qu'il signifie quelque chose pour cinq mettons dix ans. Il viendra ensuite telle constellation politique qui passera l'éponge sur le reste. On n'asservit pas pour 42 ans un peuple de 70 millions. D'après les journaux, l'Allemagne devra payer pendant les premières années 2 à 4 milliards marks or par an, puis 6 pendant 42 ans, plus subir une surtaxe de 12% or sur son exportation pour empêcher son industrie d'évincer l'industrie des alliés.

Il y a accord parfait entre Anglais et Français. Les détails restent à régler à Londres. Nous sommes très mal renseignés quant aux chiffres exacts.

Election partielles. Grosse tape pour le gouvernement. Le tzaraniste Dobrescu est élu sénateur à Bucarest de peu de voix sur Vintila Bratianu; à Caracal J. Duca est élu député contre le candidat du gouvernement. Argetoyanu et Gongopolu annonçaient par avance une victoire foudroyante!

2 février. — Le général Anastasiu, sénateur tzaraniste, déjeune chez moi avec V. Miclescu qui l'amène. Il est partisan du rapprochement avec moi, mais il n'y a pas un chef,

măcar comitet şi trebue cu încetul obişnuite masele partidului cu această idee. Pentru aceasta, sunt două mijloace : împrietenirea cu ziarul «Dacia», care ar putea fi întrebuinţat dacă i s'ar îndoi capitalul; întărirea intermediarului, dându-i credit şi punându-l în posibilitatea să ajute gazetele partidului cari, «proh pudor!» n'ar primi nimic direct! — Se zice că Mihalache ar fi foarte şiret; constat că nici generalii ţărănişti nu sunt mai puţin şireţi !

— Baronul *Ugron,* fost diplomat austro-ungar, s'a făcut Român. El mi-a descris suferinţele Ungurilor din Ardeal. A venit aci cu o delegaţie, să se prezinte Regelui şi să-i remită un memoriu. Delegaţia ar dori aceiaşi lege agrară ca în vechiul Regat; nu pot încuraja aceste speranţe. Delegaţia ar mai dori ca Ungurii să nu mai fie trataţi ca nişte ciumaţi. Ca şi Josika, acum câtva timp, Ugron îmi descrie vexaţiunile la care ei sunt supuşi de către funcţionari.

Am controlat toate acestea prin *Lică Fălcoianu,* care a fost inspector general administrativ în Ardeal; el mi le confirmă ; personalul administrativ de acolo e ceva îngrozitor. A găsit 47 de preoţi cari erau şefi de poliţie;

---

ni même un comité et il faut acclimater cette idée dans les masses du parti. Pour cela, deux moyens: se concilier la «Dacia» qui... se lancerait si on doublait son capital; fortifier le porteparole, lui donner du crédit en le mettant à même d'aider les journaux du parti qui, *proh pudor!*, n'accepterait rien directement! On dit Mihalake très madré, les généraux tzaranistes sont pas moins, à ce que je vois.

Le baron Ugron, ancien diplomate austro-hongrois, est devenu Roumain. Il m'a dit les souffrances des Hongrois de l'Ardeal. Il est venu avec une délégation se présenter au Roi et lui remettre un mémorandum. La délégation voudrait la même loi agraire qu'en Roumanie. Je n'encourage pas ses espérances. Elle voudrait ensuite qu'on ne fut pas traité en *paria.* Comme Josika dans le temps, il me décrit les vexations auxquelles les soumettent les fonctionnaires du cru.

J'ai contrôlé ses dires auprès de Lica Falcoyanu, qui fut inspecteur général administratif. Il est vrai que les Ardeleni se livrent à toutes les vexations. Le personnel administratif est horrible. Il a trouvé 47 prêtres chefs de police. Une or-

lună la Odessa. Ucraina e un lucru factice, care probabil va fi absorbită de Rusia, care trebuie reconstituită: avem acolo 36 miliarde, fără să socotim pe Americani. Vom căuta să prindem pe Germani ori unde şi probabil să-i facem să capituleze în Oltenia». — Foarte interesat să ştie dacă au ocupat liniile de drum de fier în Austro-Ungaria.

Condiţiile armistiţiului între Italia şi Austro-Ungaria sunt grozave, mai ales contra Germaniei. Aliaţii au dreptul să utilizeze căile de apă şi de uscat şi toate mijloacele de transport pe teritoriul austro-ungar. Germanii sunt obligaţi să evacueze teritoriul în 15 zile. Austriacii trebue să evacueze teritoriile ocupate: deci trebue să părăsească România.

Două comentarii îngreuiază clauza trecerei: Comandantul austriac (?) telegrafiază generalului Weber, care a tratat armistiţiul că dacă vrea să se utilizeze drumurile contra Germaniei, trebuie să se protesteze, dar totuşi să se semneze. In urmă Consiliul de Stat austriac-german (puterea revoluţionară care pare că a înlocuit imperiul) declară că n'are armată proprie şi că nu

---

à Odessa. L'Ukraine est une chose factice, qui probablement sera absorbée par la Russie qu'il faut reconstituer: nous y avons 36 milliards sans compter les Américains. Nous chercherons à saisir les Allemands n'importe où et probablement les faire capituler en Olténie». Très intéressé de savoir s'ils ont occupé les lignes de chemins de fer en Austro-Hongrie.

Les conditions de l'armistice avec l'Italie sont terribles, surtout contre l'Allemagne. Les alliés ont le droit d'utiliser les voies de terre et d'eau et tout les moyens de transport sur le territoire austro-hongrois. Les Allemands sont obligés dans les quinze jours d'évacuer le territoire. Les Autrichiens doivent évacuer les territoires occupés: donc ils doivent quitter la Roumanie.

Deux commentaires aggravent la clause de passage: le commandement autrichien (?) télégraphie au général Weber, qui a traité l'armistice, que, si l'on entend utiliser les routes contre l'Allemagne, il faut protester, mais signer tout-de-même! Ensuite le Conseil d'Etat austro-allemand (le pouvoir révolutionnaire qui semble s'être substitué à l'Empire) déclare qu'il n'a pas d'armée propre et qu'il ne peut conti-

poate continua războiul, dar că înţelege să urmeze prietenia credincioasă Germaniei şi să urmeze pacea de acord cu ea.

— Ca un ecou îmi soseşte o telegramă dela *Antipa,* care crede că Miercuri (mâine) vor pleca cea mai mare parte din trupele de ocupare şi că trebuiesc luate măsuri pentru a se avea pe frontieră elementele militare necesare, spiritele fiind foarte agitate.

La ora 9 mă duc la Rege. In principiu se va lua un batalion al Prinţului, dela Neamţu. Telegrafiez lui Antipa că n'am trupe şi că trebuie cerută autorizare dela Mackensen pentru ridicarea a 4000 de jandarmi şi să se reconstitue câteva regimente din cele ale căror depozite aparţin teritoriului ocupat.

23 Octombre (5 Noembre). — *Brandenstein,* la 9 jum. Doreşte veşti, mai ales dacă e adevărat că vom ocupa Bucovina. Nu-şi închipue cum se vor putea retrage; nu crede că se va putea ocupa milităreşte lunga linie Predeal-Berlin.

— Din raportul Siguranţei aflu că regimentul (sau parte) dela Lipcani s'a revoltat şi şi-a gonit ofiţerii,

---

nuer la guerre, mais qu'il entend continuer son amitié fidèle à l'Allemagne et poursuivre d'entente avec elle la paix.

— Comme un écho m'arrive un télégramme de Antipa, qui croit que mercredi (demain) partiront la majeure partie des troupes d'occupation et qu'il faut prendre des mesures pour avoir sur la frontière les éléments militaires nécessaires, les esprits étant fort agités.

Je vais (9 h.) chez le Roi. On prendra en principe le bataillon du Prince, de Neamţu.

Je télégraphie à Antipa que je n'ai pas des troupes, qu'il faut solliciter de Mackensen l'autorisation de lever 4.000 gendarmes et de reconstituer quelques régiments de ceux dont les dépôts appartiennent au territoire occupé.

23 octobre (5 novembre). — Brandenstein à 9½ h. Il veut des nouvelles, surtout savoir s'il est vrai que nous occuperons la Bucovine. Ne s'imagine pas comment on pourra se retirer, — ne pense pas que militairement on puisse occuper la longue ligne Predeal-Berlin.

— Au rapport de la Sûreté appris que le régiment de Lipcani s'est révolté et a chassé ses officiers, presque tous

nicat astăzi că Regele îl va primi mâine. Presupun că a ţinut să mă facă să observ această grabă. El este categoric şi c ar în tot ce spune: «Trebue ca *«le Boche»* să plătească, mi-a spus el râzând. Deci, nu se va formaliza dacă cine-va scapă cuvântul în faţa lui. Take Ionescu l-a primit «foarte amabil» şi i-a spus că dorea cele mai bune raporturi cu Germania! (Ce «farceur !»). Sunt negocieri pe cale de a isbuti: locomotive în contul emisiunii Băncii Naţionale. Take a făgăduit că va ridica lichidarea mic lor averi germane şi că deasemenea va pune la adăpostul confiscărilor mărfurile germane trimise în ţară. Freytag nu se arată nemulţumit. In Germania se lucrează foarte puţin. Berlinul acum este foarte murdar. Infrângerea socialismului este complectă şi răsboiul l'a desorientat în ceeace priveşte solidaritatea maselor.

— Agitare febrilă în politică; descompunerea cabinetului se desăvârşeşte. Averescu caută prin Dăianu (acesta din urmă a mărturisit-o lui Theodorian) să negocieze cu ţărăniştii, pentru a putea să se echilibreze în vederea unei rupturi cu Take Ionescu; aceasta este vechea formulă a lui Argetoianu. Pe de altă parte, Epis-

---

le Roi le verrait demain. Il a tenu, je suppose, me faire remarquer cet empressement. Il est rond et clair dans ce qu'il dit. «Il faut que le boche paye», a-t-il dit en riant. On le vexera donc pas si on lâche le mot. Il a été très aimablement reçu par Take, qui lui a dit désirer les meilleurs rapports avec l'Allemagne! (Quel farceur!) Il y a des pourparlers en train d'aboutir: des locomotives au compte de l'émission de la Banque Nationale. Take a promis de lever liquidation des petits avoirs allemands, de même de mettre à l'abri de la confiscation les envois allemands de marchandises. Freytag ne se montrait pas mécontent. Freytag: On ne travaille pas beaucoup en Allemagne non plus. Berlin est devenu très sale. La déroute du socialisme est complète et la guerre l'a complètement désorienté quant à la solidarité des masses.

On s'agite fébrilement et la décomposition du cabinet s'accentue. Averescu cherche par Daianu (c'est lui qui l'a avoué à Theodorian) à négocier avec les tzaranistes pour s'équilibrer en vue de la rupture avec Take; c'est la vieille formule de Argetoyanu. D'autre part l'evêque Frentziu con-

copul Frenţiu îşi continuă influenţa asupra lui Maniu, care, după cum o bănuiam, nu acceptă încă formula mea: «Rândul d-sale este după 2—3 luni». Acesta este răspunsul destul de prost al lui Maniu. Toată iumea face intrigi în jurul situaţiei.

25 Februarie. — Concertul oferit de Filarmonica în onoarea căsătoriei Principesei Elisabeta a avut loc aseară. A fost splendid, şi totul a mers în perfecţie. Take Ionescu, după 24 de ore de gândire, a restituit loja sa fără o slovă de scuze; a avut chiar grija să vocifereze pretutindeni că el nu admite ca Marghiloman să organizeze o serbare oficială. Toată lumea, şi mai ales ministrul Angliei, a judecat cu multă severitate această mojicie. Şi Derussi a restituit locurile sale, dar politicos; iar Goga şi-a lăsat loja goală.

— Am primit pe D-l *Pestel,* director la Disconto din Berlin. El afirmă că Germania nu poate plăti, fiindcă nu este vorba de trei sau patru miliarde pe an, ele trebue înmulţite cu 16 pentru a ajunge la paritatea aur a dolarului! S'ar putea plăti, dacă s'ar primi majoritatea plăţii în mărfuri, dar Franţa şi, lucru care miră Germania, Anglia. cer majoritatea plăţii în bani! Dea-

---

tinue à presser sur Maniu qui, ainsi que je le soupçonnais, n'accepte pas encore ma formule: «rândul d-sale este după 2-3 luni». — C'est la réponse suffisamment bête de Maniu. C'est à qui intriguera autour de la situation.

25 février. — Le concert offert par la «Filarmonica» en l'honneur du mariage de la Princesse Elisabeth a eu lieu hier soir. Magnifique et tout a marché dans la perfection. Take Ionescu après 24 h. de rèflexion a rendu sa loge sans une ligne d'excuse; il a même eu soin de clamer qu'il n'admettait pas que Marghiloman organisât une officialité; tout le monde, surtout le ministre d'Angleterre a sévèrement qualifié cette gougeaterie. Derussi a renvoyé aussi ses places. mais poliment. Goga a simplement laissé sa loge vide

Reçu Mr. Pestel, directeur à la Disconto de Berlin. Il affirme que l'Allemagne ne peut pas payer, car il ne s'agit pas de 3 ou 4 milliards par an, il faut multiplier par 16 pour la parité or du dollar! En marchandises, on pourrait payer en grande partie, mais la France et — chose étonnante pour les Allemands — l'Angleterre aussi inclinent à avoir en majo-

semenea taxa de 12% asupra exportului este un lucru pe care ţara nu-l poate suporta. Se lucrează foarte mult în Germania, de astă-vară încoa. (Aceasta nu era părerea lui Freytag). — Viitorul pentru Germania este exportarea de oameni, pentru a lucra în România, în China, etc.

— Dr. *Madge* mi-a reproşat prin Pleniceanu că n'am găsit mijlocul să mai stau de vorbă cu el. I-am întors vizita, astăzi. El constată o mare schimbare, de la ultima sa călătorie: indiferenţa publicului pentru politică! Tot ce se face astăzi nu este decât tranzitoriu şi nu se poate păstra un astfel de guvern. Viitorul pentru el (presupun că aceasta este doctrina sferelor oficiale englezeşti), este un guvern Brătianu - Marghiloman - Transilvănenii; a se prelungi Camerile a se guverna şase luni, în care timp se va ameliora situaţia, şi apoi a se face alegeri care vor fi astfel uşoare. (Ce puţin cunoaşte el ţara noastră în această privinţă !) — Din punct de vedere economic: Trebue cumpărat în Germania, fiindcă este mai eftin, tot ce este nevoe; iar pentru întreprinderile mai mari să se lucreze împreună cu Anglia

---

rité de l'argent!—Le 12% sur l'exportation est aussi quelque chose que le pays ne peut pas supporter. On travaille beaucoup depuis cet été. (Ce n'était pas l'opinion de Freytag). — L'avenir pour l'Allemagne est l'exportation d'hommes: travailler en Roumanie, en Chine, etc.

Le Dr. Madge m'a fait reprocher par Pleniceanu de n'avoir pas trouvé le moyen de causer avec lui. Je lui ai rendu aujourd'hui sa visite. Il constate depuis son précédent voyage l'indifférence du public pour la politique: grand changement! Tout ce qui se fait aujourd'hui est transitoire et on ne peut conserver un gouvernement pareil. L'avenir — à son idée, doctrine je suppose des sphères officielles anglaises, — est un gouvernement Bratiano-Marghiloman-les Transylvains; proroger les Chambres, gouverner six mois, améliorer la situation, puis faire les élections rendues ainsi faciles (comme il connaît peu notre pays à ce point de vue!) Economiquement: acheter en Allemagne tout ce dont on a besoin — c'est meilleur marché — et pour les entreprises plus vastes aller ensemble Angleterre, Allemagne et Rou-

şi Germania. — El critică pe Take Ionescu; purtarea lui faţă de mine este o nebunie; şi-a permis să reproşeze lui Dering «că m'a cunoscut». Concesiunea atelierelor este opera lui; contractul, pe care Madge l-a văzut, este o insultă pentru o ţară, dar Take Ionescu este obligat prin aceste mijloace să-şi constitue o putere economică şi financiară, pentru a putea combate puterea liberalilor.

28 Februarie. — Serbările căsătoriei Principesei Elisabeta s'au săvârşit bine. Toată lumea a luat parte. Lume multă şi multă simpatie. Sâmbătă a avut loc reprezentaţia de gală la Teatrul Naţional (lungă şi plicticoasă); sala foarte frumoasă. Se avusese ideea ciudată ca foştii mari demnitari să fie în lojile de rangul al III-lea, iar beignoarele să se dea tinerelor perechi elegante şi micelor prietene care dau ceaiuri. Aceasta a fost idea lui Argetoianu.—La biserică ordinea a fost perfectă, dar, ca în totdeauna, Regele a sosit cu 20 de minute întârziere. La dejun (2 şi un sfert în loc de 1½), aşezarea locurilor a dat loc la reclamaţii: Cum eu eram aşezat la dreapta Principesei Marioara; nevasta mea la dreapta Prinţului Nicolae (D-na Take Ionescu numai a treia la dreapta

---

manie. Il blâme Take Ionescu; sa conduite vis-à-vis de moi est une folie; il s'est permis de faire une scène à Dering parce que «il vous a connu». Les concessions des ateliers sont son oeuvre; contrat qu'il a vu est une «insulte» pour un pays, mais Take est obligé par ces moyens de se constituer une force économique et financière pour combattre la force des libéraux.

28 févrler. — Les fêtes du mariage bien passées. Empressement général. Foule immense dans la rue et sympathique. Samedi, la représentation au theâtre longue et ennuyeuse; mais la salle très belle. On avait eu l'idée saugrenue de mettre aux 3-èmes loges les ex-grands dignitaires et de donner les baignoires aux jeunes ménages élégants et aux petits amies qui ont des thés. C'est Argetoyanu qui a arrangé cela. A l'Eglise ordre parfait mais, comme toujours, le Roi est arrivé avec vingt minutes de retard. Au déjeuner — 2¼ h. au lieu de 1½ h. — le placement a donné lieu à des reclamations : comme j'étais assis à la droite de la Princesse Marioara, Marie a la droite du Prince Nikolas (M-me Take Ionescu à peine 3-e à la droite de l'Infant

Infantului Alphons, în faţa Principesei Mignon) şi cum Brătianu era la întorsătura potcoavei, care era ocupată de ambele părţi de către Familia Regală. Averescu, Mitropolitul şi Nunţiul papal; — Take Ionescu a fost atât de violent în reclamaţiile lui, încât a ameninţat că-şi dă demisia dacă cumva Regina n'ar merge mâine la ceaiul ce-l oferă el în onoarea prinţului Sapieha, care soseşte diseară.

— La ora 4 *Mişu* îmi telefonează pentru a fi primit, având o comunicare urgentă să-mi facă. Zece minute mai târziu era la mine. Face apel, din partea Regelui, la concursul şi la discreţia mea, şi-mi cere părerea mea asupra următoarelor acte: Un proect de tratat şi două protocoale secrete cu Polonia, pe cari Take Ionescu vrea să le semneze mâine cu Sapieha, ministrul afacerilor străine poloneze.—*Tratat:* Alianţă defensivă în cazul când una din ţări ar fi atacate, pe graniţa orientală, aşa cum este fixată pentru România prin tratatele generale; iar pentru Polonia, aşa cum rezultă din tratatul dela Riga sau din orice tratat care ar confirma pe acesta din urmă. Obligaţiune de a încheia o convenţie militară. Obligaţiune de a comunica Societăţii Naţiunilor. Se-

---

Alphonse, le vis-à-vis de la Princesse Mignon) et que Bratiano était à la boucle du fer à cheval qu'occupaient des deux côtés la famille royale, Averescu, le Métropolite et le Nonce, Take Ionescu a été şi violent dans ses réclamations qu'il a menacé de sa démission si la Reine n'allait pas demain au thé qu'il offre au Prince Sapieha qui arrive ce soir.

A 4 h. coup de téléphone de Mişu qui a une communication urgente à me faire. Dix minutes après il était chez moi. Il fait de la part du Roi appel à mon concours et ma discrétion et me demande mon avis sur les pièces suivantes: un projet de traité et deux protocoles secrets avec la Pologne que Take veut signer demain avec Sapieha, le ministre des affaires étrangères polonais.—*Traité:* Alliance défensive si l'on est attaqué sur la frontière orientale telle qu'elle est fixée pour la Roumanie par les traités généraux et telle qu'elle résulte pour la Pologne du traité de Riga ou tel autre traité que confirmera ce dernier. Obligation de conclure une convention militaire. Obligation de communiquer à la So-

declară că s'a luat cunoştinţă de acordurile în curs de executare (Mica Inţelegere). — *Protocoale:* Cum ori ce tratat este nul în Polonia dacă nu este ratificat de Dietă, se ia angajamentul să se păstreze secretul atât faţă de Societatea Naţiunilor cât şi faţă de celelalte ţări, însă în caz de pericol tratatul rămâne executoriu. — Printr'un al doilea protocol, se ia angajamentul că acordurile cu Cehoslovacia, Sârbia şi Grecia (Mica Inţelegere) vor fi transformate în tratat. Noi vom da concursul pentru regularea favorabilă a chestiunei Sileziei de sus; în schimb Polonia ne oferă o ratificare de graniţă spre Maramureş.

Mişu îmi arată şi o telegramă dela Ghica din Paris: «Berthelot (secretar general la Afacerile Străine), declară: Aranjamentul făcut la Paris de Sapieha este o simplă obligaţiune a Francezilor de a procura arme, echipament şi Stat-Major, în caz de atac al bolşevicilor sau al Germanilor; aranjamentul comercial este aproape nul, căci Polonezii s'au arătat foarte aspri neavând nimic de furnizat. Berthelot n'a putut să facă să înţeleagă pe Sapieha că era periculos de a se menţine graniţele

---

ciété des Nations. On déclare prendre connaissance des accords en train (Petite Entente). — *Protocole*: Comme tout traité est nul en Pologne sans ratification de la Diète, on s'engage à garder le secret, aussi bien vis-à-vis de la Société des Nations que vis-à-vis des tiers, mais en cas de danger le traité est tout de même exécutoire. Par un second protocole on s'engage à transformer en traités les accords avec Tchéco-Slovaquie, Serbie et Grèce (Petite Entente) et nous prêtons notre concours pour le réglement favorable de la question Haute-Silesie; en échange la Pologne offre rectification frontière pour un passage de Pologne en haut, Maramures.

Mişu me montre aussi télégramme de Ghika-Paris: «Berthelot (secrétaire général affaires étrangères) déclare: l'arrangement conclu à Paris par Sapieha est une simple obligation des Français de fournir armes, équipement et état-major en cas d'attaque bolchévique ou allemande; l'arrangement commercial presque nul, les Polonais s'étant montrés très durs et n'ayant rien à fournir. Berthelot n'a pas pu faire comprendre à Sapieha qu'il était dangereux de maintenir les

rupte de la Riga, din cauza eternei inimiciţii a ţărilor rusești şi că nimeni n'ar primi o schimbare în tratatul de la Trianon. Sapieha s'a arătat recalcitrant, zicând că puterea lui era mărită prin alianţa cu România.

Inainte de a citi acest document pe care Mişu, şiret, nu mi l-a arătat de cât după răspunsul meu, am dec.arat că dacă aşi fi ministru, nu aşi avea curajul să semnez acest tratat, dar că nu-l voi combate; însă nu trebue acceptate protocoalele cu nici un preţ. Prin tratat, văd prea bine ce câştigă Polonia, dar nu văd de loc ce câştigăm noi, căci nu ne ameninţă nici-un pericol. — După ce am luat cunoştinţă de telegramă, insist cu energie contra semnărei: Jignim într'un mod vădit Franţa prin faptul că dăm voie lui Sapieha să ceară cu mai multă putere graniţele dela Riga; şi de sigur ne punem cu Anglia în stare de vrăjmăşie, prin faptul că am luat poziţie în contra Germaniei.

Mişu îmi spune atunci acest lucru absolut uimitor: că Regele nu cunoaşte textele decât de astăzi de dimineaţă şi că a fost silit să facă eri o adevărată somaţie lui Take Ionescu pentru ca ele să-i fie arătate. — Eu: «Motiv mai mult pentru a refuza sau pentru a amâna

---

frontières arrachées à Riga à cause inimitié éternelle du pays russe et que personne n'acceptera un changement au traité de Trianon. Sapieha s'est montré récalcitrant, «sa force étant accrue par l'alliance avec la Roumanie».

Avant même de lire cette pièce que Misu, rusé ne m'a remise qu'après coup, j'ai déclaré que le traité je n'aurais pas le courage de le signer si j'étais ministre, mais que je ne le combattrai pas: qu'à aucun prix il ne fallait accepter les protocoles. Par le traité je vois ce que gagne la Pologne, je ne vois pas ce que nous gagnons nous, car il n'y a aucune menace pour nous. Après lecture de la dépêche, j'insiste avec énergie contre: nous blessons visiblement la France en permettant à Sapieha d'exiger avec plus de force les frontières de Riga et sûrement nous nous aliénons l'Angleterre en prenant position contre l'Allemagne.

Misu me dit alors la chose stupéfiante que le Roi ne connaît les textes que depuis ce matin et qu'il a dû faire hier encore sommation à Take Ionescu pour les lui montrer. — Moi: Raison de plus pour refuser ou pour ajourner la signature.

semnătura. Take Ionescu a mai vrut să ne lege într'o expediţie în Armenia fără consimţimântul Regelui; dacă Regele tolerează această recidivă, el dă mână liberă tutulor încălcărilor». — *Mişu:* «Regele credea că poate avea încredere în Averescu, dar el consimte la proect. De altminteri Averescu sfătuise pe Rege să meargă la Atena şi-i oferise să-l însoţească; Take Ionescu l-a întors însă şi astăzi el refuză să însoţească chiar pe Regina. Averescu nu ştie nimic şi fiecare îi schimbă părerea cum îi place. Aşa că în caz de refuz, ar trebui poate să demisioneze». — *Eu:* «Şi fără asta guvernul e în stare de lichidare. Ia Regele în sarcina lui nepopularitatea unui războl pentru graniţa Poloniei? Există, slavă Domnului, oameni pentru a guverna: Brătianu...» — *Mişu:* «Incă prea de vreme pentru el...» — *Eu:* «El, sau altul cu câte-va capacităţi...» — *Mişu:* «E teamă de alegeri». — *Eu:* «Este o greşală. Partidul naţional ar da tot Ardealul; de aceasta garantează Maniu; în vechiul Regat ori şi cine poate face alegerile, mai ales cu ajutorul ţărăniştilor». — (Restul conversaţiei: sondaj asupra politicei interne).

Sfătuesc să fie întrebat şi Brătianu, fiindcă dacă

Take a déjà voulu nous impliquer dans une expédition en Arménie sans l'aveu du Roi; s'il tolère cette récidive, le Roi donne libre frein à tous les empiètements.—Mişu: Le Roi croyait pouvoir compter sur Averescu, mais il est consentant au projet; d'ailleurs, Averescu avait engagé le Roi à aller à Athènes et offert de l'accompagner, Take l'a retourné et aujourd'hui il refuse même d'accompagner la Reine. Averescu ne sait rien et chacun le retourne comme il veut. En cas donc de refus, c'est peut-être la démission. — Moi: Le gouvernement est sans cela en liquidation. Le Roi prend-t-il à sa charge l'impopularité d'une guerre pour la frontière de la Pologne? Il y a, grâce à Dieu, des gens pour gouverner; Bratianu...— Mişu: C'est trop tôt pour lui...— Moi: Lui ou un autre avec des capacités... — Misu: On craint des élections. — Moi: On a tort. Le parti national donnera l'Ardeal entier et Maniu se porte fort; dans le Royaume n'importe qui les fera surtout avec des tzaranistes en croupe. (Le reste de la conversation sondage politique interne). Je conseille de

ar fi şi el de acord, ar fi o mare putere pentru Rege. In timpul conversaţiunei Mişu mi-a spus că este sigur că Brătianu va refuza. De aci conchid că l'a şi văzut.

1 Martie.—Am avut pe dr. Madge la dejun. S'a vorbit de negocierile în curs: «Dacă încheiaţi un tratat militar cu Polonia, zice Madge, şi dacă Sovietele iau acest pretext pentru a vă ataca, Anglia o să vă spue: Aceasta e treaba dv.; aţi căutat-o, scăpaţi cum veţi putea». — Aceasta este o confirmare a gândului meu. Madge crede că nu se va face tratat. — Seara *Poklevski*: «Nu este vorba numai de o graniţă la Riga, sau alta; este vorba de un acord în caz de atac; nu puteţi rămâne ca o insulă izolată».

2 Martie. — Nu cred să se fi hotărît ceva cu Polonia. S'a stat de vorbă, aceasta este impresiunea adoptată. Mai ales nu este vorba de vre-o convenţiune militară. (Vezi 5 Aprilie).

8 Martie. — Toată săptămâna a fost ocupată la Cameră cu contestaţia alegerei lui *Stere*, cu toate că a avut la Soroca 35.000 de voturi în contra candidatului Toncescu (!) cu 6.000, candidatură impusă de guvern. Desbateri mizerabile, provocate de Take Ionescu (ger-

---

voir Bratiano car, si on était d'accord ce serait d'une grande force pour le Roi. Une fois Mişu a dit: Je suis sûr que Bratiano sera contre. J'en conclue qu'il l'a déjà vu.

1-er mars.— Le Dr. Madge à déjeuner. On parle des négociations en cours. «Si vous concluez un traité militaire avec la Pologne et si les soviets en prennent prétexte pour vous attaquer, l'Angleterre vous dira: «c'est votre affaire; vous l'avez recherché; arangez-vous comme vous pourrez». C'est une confirmation de ce que je pensais. Pour Madge, on ne fera pas de traité Le soir, Poklevski: «Il ne s'agit pas d'une frontière de Riga ou autre; il s'agit d'un accord si l'on est attaqué; vous ne pouvez pas rester comme un îlot isolé».

2 mars. — Je doute qu'on ait rien conclu avec la Pologne. On a causé, telle est l'impression adoptée. Il n'est surtout pas question d'une convention militaire.

8 mars. — Toute la semaine a été prise par la contestation contre l'élection de Stere, quoiqu'il ait eu à Soroca 35.000 voix contre 6 000 au candidat Toncescu (!) imposé par le gouvernement. Un débat misérable, fomenté par Take Iones-

manofilie, «Lumina», trădare, etc.). S'au schimbat toate înjurăturile posibile şi chiar lovituri. Discursul lui Stere a avut răsunet foarte mare. I-am depus o carte de vizită pentru a-l felicita; el a venit să mă vadă. El este de părere că trebue evitată venirea liberalilor; ei cred că vor lua guvernul în curând şi i-au făcut propuneri. E sigur de retragerea lui Iorga şi speră să întemeieze un mare partid ţărănist al României-Mari. Peste trei luni el nu mai răspunde de Basarabia: va izbucni o revoluţie contra administraţiei. Averescu a lăsat pe Take Ionescu să facă ce i-a plăcut, de frica demisiunei sale; el va fi cu totul altfel în restul discuţiunei, fiindcă Regele i-a spus: «Dacă cădeţi dela putere nu va fi din cauza demisiunei d-lui Take Ionescu». (Stirbey mi-a confirmat această frază a Regelui).

9 Martie. — Germania a respins concluziile Parisului şi a făcut, la Conferinţa dela Londra, contra propuneri, cari au fost respinse foarte aspru de Lloyd George. Aliaţii vor procede la sancţiuni: ocuparea oraşelor rhenane, vamă pentru regiunile ocupate, etc. Italia declară că nu va participa la nici un act militar.

---

cu. — germanophilie, «Lumina», trahison, etc. On s'est dit toutes les injures et on s'est donné des coups.

Le discours de Stere a eu un immense retentissement. J'ai déposé une carte pour féliciter; il est venu me voir. Il faut éviter l'arrivée des libéraux; ils comptent prendre bientôt le gouvernement et lui ont fait des ouvertures. Il est certain de la retraite de Iorga et espère fonder le grand parti tzaraniste de la Grande Roumanie. Dans trois mois, il ne répond plus de la Bessarabie: il y aura révolution contre l'administration. Averescu a laissé tout faire à Take Ionescu, de peur de sa démission; il sera tout différent dans le reste de la discussion, car le Roi lui a dit: Si vous devez tomber, ce n'est pas la démission de Mr. Take Ionescu qui vous fera tomber. (Stirbey m'a confirmé ce propos chez les Butculescu).

9 mars. — L'Allemagne a repoussé les conclusions de Paris et a fait à la conférence de Londres de contre-propositions que Lloyd George s'est chargé de rejeter assez rudement Les alliés vont procéder aux sanctions: occupation des villes rhénanes, douanes pour la région occupée. etc. L'Italie déclare ne pas participer à aucun acte d'exécution militaire.

12 Martie. — Eri la Cameră, Madgearu a stabilit că *Argetoianu* dăduse 500.000 lire sterline în bonuri de Tezaur lui Schuller, care a făcut operaţii de schimb în folosul lui, a obţinut exporturi fără taxe şi n'a dat ţării nimic în schimb. Argetoianu s'a mărginit să trateze pe Schuller de escroc şi să spue că a fost înşelat. — Se dă textul puterilor extra-ordinare date lui Schuller de Argetoianu.

19 Martie. — Afacerea Schuller a fost reluată cu toate amănuntele. Scandal, înjurături, huidueli; se pedepsesc deputaţii alandala; Mihalache este expulzat pe zece zile şi toată Federaţia se retrage. Publicul nu se prea emoţionează, dar toată lumea este desgustată de guvern.

— Am vorbit cu *Vaida*: el este de acord pe toate punctele, dar nimic nu se face: 1) Iorga încurcă toată Federaţia; 2) Maniu vrea să fie preşedinte de consiliu! Toţi Ardelenii sunt supraclasaţi...

21 Martie. — Au venit la mine Prinţul *Reuss* junior, împreună cu Geheimrat *Arnoldi*. Acesta din urmă zice că în Germania există unanimitate absolută pentru a se rezista măsurilor Conferinţei. Se va face, dacă va fi

---

12 mars. — Hier, à la Chambre Madgearu a établi qu'Argetoyanu avait remis 500 000 liv. st. bons de trésor à Schuller, qui a fait des opérations de change à son profit et obtenu des exportations sans taxes et n'a rien donné au pays en échange. Argetoyanu s'est contenté de traiter Schuller d'escroc et de dire qu'il a été trompé. On donne le texte des pouvoirs extraordinaires confiés à Schuller par Argetoyanu.

19 mars. — L'affaire Schuller a été reprise sous toutes les formes. Scandale, gros mots, huées. On punit à tort et à travers les députés; on expulse pour dix jours Mihalake et toute la Fédération se retire. Le public ne s'échauffe pas, mais tout le monde est dégoûté du gouvernement.

Causé avec Vaida: très d'accord sur tout, mais rien ne se fait: 1) Iorga embrouille la Fédération; 2) Maniu veut être le président du conseil! Tous ces Ardeleni sont surclassés...

21 mars. — Le Geheimrat Arnoldi chez moi avec le Prince de Reuss junior. Pour Arnoldi, il y a unanimité en Allemagne pour résister aux mesures de la conférence. On fera du commerce avec les neutres, si possible, mais le gouverne-

posibil, comerţ cu neutri; dar guvernul este înţeles cu marea industrie *şi cu lucrătorii*, pentru ca fabricele să nu lucreze vreo trei sau patru luni... Arnoldi e speriat de corupţia administraţiunei, la noi; în Germania se ştie că la noi nu se obţine nimic fără bacşiş, exact ca la Constantinopol. — Aşa a fost şi în Germania sub regimul, din fericire scurt, al socialiştilor. In plus, nu poţi ajunge la nici un sfârşit, fiindcă, în ministere, nimeni nu se pricepe. El se gândeşte în mod serios, pentru a putea termina cumpărările de porumb, să intereseze în afacere pe Schuller, care alaltăeri i-a arătat puteri pentru a negocia schimburi în valoare de 500 milioane! (După divulgările dela Cameră!). Pentru a-şi arăta mai bine creditul, Schuller a chemat pe Averescu la telefon spre a cere o audienţă pentru Arnoldi care nu o dorea! «Eine Gemeinheit» a lui Schuller. — A doua zi, Arnoldi s'a contramandat şi s'a dus să-şi prezinte scuzele.

26 Martie. — Regele, fostul Impărat Carol, a intrat pe neaşteptate în Ungaria, s'a consfătuit cu Horthy la Budapesta, a luat comandamentul trupelor puse la dis-

---

ment est entendu avec la haute industrie et les ouvriers pour que les fabriques ne travaillent plus pendant 3 ou 4 mois. Arnoldi est effrayé de la corruption administrative chez nous; en Allemagne on sait qu'il faut jouer ouvertement du «bacşiş», tout comme à Constantinople. — C'était comme cela aussi en Allemagne sous le régime, heureusement de courte durée, des socialistes. En plus on ne peut aboutir pour rien, car personne n'est à son affaire dans les ministères. Il songe sérieusement, pour en finir avec les achats de maïs, à intéresser Schuller, qui avant-hier lui a montré des pouvoirs pour négocier des échanges pour 500 millions! (Après les divulgations de la Chambre!) Pour mieux démontrer son crédit, Schuller a appelé Averescu au téléphone pour lui demander audience à Arnoldi «qui ne le désirait pas!» «Eine Gemeinheit des Schuller»: aussi, le lendemain, Arnoldi a été se contremander et s'excuser.

26 mars.—Equipée du Roi, ex-Empereur Carol, en Hongrie. Le jeune souverain aurait pénétré en Hongrie, vu Horthy à Budapest, pris le commandement des troupes mises à sa dis-

poziţia sa de către generalul Lehar şi a format un guvern cu Andrassy. Această veste a fost primită foarte rece la noi; singur Take Ionescu, care vorbise la Consiliu de retragerea ministrului nostru, a propus o acţiune militară; face pe gâsca Capitolului.

5 Aprilie. — Intoarcerea Prinţului Carol dela Atena este din nou amânată fără dată.

— D. *Mişu* se anunţă la mine. Regele studiază modificările de adus statutelor Crucei Roşii (?!) Ar dori să mă vadă, dar să nu se afle că El este acela care doreşte aceasta. (Crucea Roşie e pretextul care trebue să-l dau indiscreţilor ?...) Doreşte să ştie dacă părăsesc zilele acestea Bucureştiul. — Eu: «Nu. Dar aş dori ca M. S. să-mi fixeze la vreme întâlnirea». — Apoi vorbim politică. Nemulţumire în armată din cauza reducerei soldelor, lucru periculos; din cauza înaintărilor, s'au făcut nedreptăţi deplorabile; se copleşesc sedentarii şi se lasă la o parte acei cari şi-au riscat viaţa... Eu: «Dar de ce Regele îngădue astfel de lucruri ?» — Mişu: «El este atât de bun. Este fără apărare. Astfel, cu toate părerile contrarii, *a autorizat semnătura convenţiei cu Polonia aşa cum i-a fost*

---

position par le général Lehar et formé un gouvernement avec Andrassy. On est très froid chez nous. Take seul, qui avait parlé de retirer notre ministre et qui au conseil avait proposé une action militaire, joue l'oie du Capitole.

5 avril. — Le retour du Prince Carol d'Athènes est encore remis sans date.

Mr. Mişu s'annonce. Il vient à 12½. Le Roi, qui examine les modifications des statuts de la Croix Rouge(?!) voudrait me voir, mais qu'on ne sache pas que c'est lui qui le désire. (La Croix Rouge est-elle le prétexte que je dois donner aux curieux?..) Il veut savoir si je quitte Bucarest ces jours-ci. — Moi: Non. Mais j'aimerais que Sa Majesté me fixe à temps le rendez-vous. — On cause rapidement politique. Mécontentement dans l'armée à cause de la réduction de soldes, et c'est mauvais; mécontentement aussi à cause des avancements; passe-droits déplorables; «on comble les sédentaires et on néglige ceux qui ont payé de leurs personnes...»—Moi: Pourquoi le Roi tolère-t-il cela? — Misu: «Il est si bon. Sans défense aucune. Ainsi, malgré tous les avis, il a autorisé la signature de la convention avec la Pologne telle qu'on l'a lui a

prezentată. Din fericire că convenția mai este supusă ratificării: altfel ai putea să te găsești angajat prostește, sau în necesitatea să nu-ți respecți semnătura! Acum toată lucrarea în favoarea Micei Ințelegeri reîncepe». — Răspunzând la o întrebare a mea Mișu îmi spune: «Singurii miniștri de război posibili, ar mai fi Văitoianu, care este inteligent și hotărât, și Prezan, care e mai puțin deștept, dar cinstit. S'a spus mult rău de Văitoianu, în Basarabia, de anturajul lui... Rășcanu e un arivist, și puțin cinstit; Regele o știe !...».

— De abia sosit la Club, Mocsoni mă întreabă dacă am văzut pe Mișu. Deci se pune preț pe conferința noastră; la orele 8 a și sosit convocarea mea la Palat pentru Vineri 5½.

— Duminecă am prânzit la Pleniceanu cu *Titulescu.* Mișu știa și-mi spusese că cu greu a reușit Titulescu să mă întâlnească. De fapt el se anunțase de trei ori la mine și la urmă îmi trimisese pe secretarul lui general. Titulescu, pe când îmi explica proectele lui, mi-a vorbit în două rânduri de necesitatea unui guvern de coaliție.

---

présentée. Heureusement qu'elle est encore soumise à ratification: on peut si bêtement se trouver engagé ou dans la nécessité de dénier la signature. Maintenant tout le travail recommence en faveur de la Petite Entente». A une question de moi: les seuls ministres de la guerre pourraient être encore Vaitoyanu, qui est intelligent et décidé, et Prezan qui est moins intelligent mais honnête. On a dit du mal de Vaitoyanu en Bessarabie, son entourage. Rascan est un arriviste et, aussi peu honnête; le Roi le sait!..

A peine arrivé au Cercle, Moczony me demande: Avez vous vu Mișu? Donc, on met du prix sur la conférence. D'ailleurs à 8 h. est arrivé la convocation pour vendredi, à 5 h. ½.

Dimanche avons dîné avec les Titulescu chez les Pleniceanu. Mișu le savait et m'a dit: il a eu du mal à pouvoir se rencontrer avec vous. De fait, le ministre s'était annoncé trois fois chez moi et avait fini par m'envoyer son secrétaire général. Titulescu, en m'expliquant ses projets, m'a à deux reprises parlé de la nécessité d'un gouvernement de coalition.

9 Aprilie. — Lungă audienţă eri la *Rege*, prietenească, dar din care, după părerea mea, n'a eşit nimic.— In privinţa impozitelor : Regele cunoaşte conversaţiunea mea cu Titulescu ; este şi M. S. de părere că sunt exagerate, dar se va face ceva pentru a le uşura ? Mister. Iorga, la o audienţă, a vorbit cuminte, el nu vrea să se disolve Camerele şi trebue ca acest guvern să voteze legea agrară şi impozitele. — Eu : «Crede că va fi pentru el, şi nu-şi dă seama că se prepară astfel scaunul pentru liberali...». Regele a râs, dar nu m'a desminţit.—Apoi s'a vorbit de pretenţiile lui Maniu de a forma ministerul: «El nici nu vorbeşte franţuzeşte! şi Vaida recunoaşte că aceasta este o piedică». — In urmă am expus sistemul meu cu Maniu ministrul unificărei şi toată combinaţia pe care o cred posibilă, cu ţărăniştii şi Ardelenii.—Regele mă întreabă ce durată ar putea avea un astfel de guvern? «Doi ani, doi ani şi jumătate, răspund eu, n'ar putea dura mai mult ; dar în acest răstimp partidele ar relua jocul lor normal». — Regele a aprobat toată expunerea : acesta este singurul indiciu al gândului politic care a provocat audienţa mea. — La întrebarea dacă liberalii ar intra în această combinaţie, şi eu răspun-

---

9 avril. — Audience chez Sa Majesté. — Longue séance hier, amicale, mais dont il n'est rien sorti, quant à mon avis. Sur les impôts : le Roi connaissait ma conversation avec Titulescu ; oui, on reconnaît qu'ils sont excessifs, mais fera-t-on quelque chose pour enrayer ? Mystère. Iorga a parlé sagement dans une audience : il ne veut pas qu'on dissolve et il faut que ce gouvernement vote la loi agraire et les impôts...—Moi: Il croit que c'est pour lui et ne se doute pas qu'on prépare ainsi le gite pour les libéraux... — Rires, mais on n'a pas dit non. On a parlé des prétentions de Maniu à former le ministère : «Il ne parle même pas le français! et Vaida reconnaît que c'est un empèchement». — Là-dessus exposé mon système de Maniu ministre de l'unification et tout l'arrangement supposé possible avec les tzaranistes et les Ardeleni. — Et quelle durée aurait un pareil gouvernement ? — Moi : Deux ans, deux ans et demi; il ne pourrait aller au-delà.. et puis les partis reprendraient leur jeu. — Approbation de tout l'exposé : c'est le seul indice d'une pensée politique ayant provoqué mon audience. — A la question si les libéraux entreraient dans un pareil grou-

zând că în orice caz ar trebui să li se ofere ; Regele a spus : desigur, căci este cu totul altceva dacă refuză, de cât dacă se trece peste ei. Aceasta este al doilea indiciu, cam slab, că Regele nu-şi are încă părerea făcută. — Regele este nemulţumit de administraţia în armată şi de faptul că nu poate obţine o lege a cadrelor. — Eu răspund: «Mai bate, Sire, din picior; a D-tale este puterea». — Regele : «Dar ce crezi că nu bat ? Am zis lui Răşcanu : Uită-te la ofiţeri şi pe faţa lor vei vedea că nu sunt mulţumiţi». — Lui Mihalache Regele i-a zis : «D-ta vrei rezbel de clase; eu nu, pentru că este antipatriotic ; cât voi fi pe Tron, nu voi tolera lupta de clasă». — «Inchipuiţi-vă, mi-a zis Regele, că Vaida mi-a spus că Mihalache e cel mai mare om de Stat al nostru; Eu i-am strâns mâna în semn de compătimire».

19 Aprilie. — *Madge*, întors dela Londra, este foarte grăbit să mă vadă. E bucuros de modul cum s'a terminat în Anglia criza minieră: greva amânată şi alianţa lucrătorilor dela mine, dela căi ferate şi dela docuri, ruptă. «D-l Lloyd George e foarte tare ; n'are nici-un

---

pement, et moi exprimant l'idée qu'il faudrait dans tous les caz le leur offrir, le Roi : Sûrement, car c'est tout autre chose s'ils refusent que si on passe outre... C'est le second indice, bien faible, que le Roi n'a pas encore son siège fait. Mécontent de l'administration de l'armée et de ce qu'il ne peut obtenir une loi des cadres : — «On a fait des injustices avec les avancements». — Je riposte : «Mai bate, Sire, din picior; a D-tale este puterea». — Le Roi: «Dar ce crezi că nu bat? am zis lui Răşcanu ; uite-te la ofiţeri şi pe obrazul lor vezi că nu sunt mulţumiţi». — A Mihalake le Roi a dit: «D-ta vrei resbel de clase ; eu nu, pentru că este antipatriotic; cât voi fi pe tron, nu voi tolera lupta de clase». — «Figurez-vous que Vaida m'a dit que Mihalake était notre plus grand homme d'Etat ; je lui ai serré la main en signe de commisération».

19 avril. — Madge, retour de Londres, très pressé d'avoir un entretien. Heureux de la façon dont s'est denoué la crise minière en Angleterre, la grève ajournée et la triple alliance (les ouvriers des mines, les chemin ferriers, — les dockers) rompue. «Mr. Lloyd Georges est très fort ; il n'a aucune es-

fel de scrupule: voi vota totdeauna pentru el !». — Imi mai spune că crede pe Take Ionescu pierdut ; el este considerat ca un profesionist al politicei şi din această cauză, periculos ; fiindcă profesionistul, ca să-şi poată exercita talentele, are nevoie să turbure apele. — Madge critică foarte viu tratatul cu Polonia; cu o schimbare de guvern tratatul va cădea. Clauza relativă la o cedare eventuală a unui teritoriu cehoslovac, a nemulţumit Praga ; Veverka, după un ordin al lui Beneş, a cerut comunicarea tratatului ; Take Ionescu a citit, în faţa ministrului Serbiei, convocat şi el, acest tratat, dar sărind partea aceasta ; Veverka a insistat pentru ca să se citească încă odată paragraful cu pricina şi Take Ionescu s'a roşit până la rădăcina părului. «Nu trebue, zice Madge, ca un ministru să se expue să roşească, mai ales în faţa unui străin !». — Buna credinţă a Regelui a fost surprinsă prin afirmarea că Franţa şi Anglia vor primi tratatul. Este adevărat că Dering a spus, fără ca să consulte Londra, că principiul unei alianţe defensive poate fi primit, dar «Dering e stupid, cel mai stupid din toţi agenţii Marei Britanii, şi el n'a cunoscut nici una din clauzele tratatului !».

---

pèce de scrupules : je voterai toujours pour lui !» — «Le Take m'a l'air très coulé ; on le considère comme un «professionnel» de la politique qui, à raison de cela, est dangereux parce que le professionnel a besoin de troubler les eaux pour pouvoir exercer ses talents». Madge critique vivement le traité avec la Pologne ; avec un changement de gouvernement le traité tombera. La clause concernant une cession eventuelle d'un territoire tchécoslovaque a mécontenté Prague; Veverka, sur l'ordre de Benesh, a démandé communication du traité ; Take Ionescu a lu, devant le ministre serbe, convoqué aussi, la pièce en escamotant le passage ; Veverka a insisté pour que le passage fut lu une seconde fois et Take Ionescu a rougi jusqu'à la racine des cheveux. «Il ne faut pas qu'un ministre s'expose à rougir devant un étranger !» — La bonne foi du Roi a été surprise par l'affirmation que la France et l'Angleterre accepteraient le traité. «C'est vrai que Dering a dit, sans consulter Londres, que le principe d'une alliance défensive est acceptable, mais Dering est stupide, le plus stupide des agents de la Grande-Bretagne et il n'a rien connu des clauses du traité».

— Seara târziu am văzut pe *Lupu*. El este foc în contra lui Iorga care i-a spus foarte liniştit: «M'am întâlnit cu Vintilă Brătianu; ştii că s'a schimbat omul? Se uită acum în faţă. Se poate lucra şi cu dânşii?». — Se pare că Iorga ar fi mai schimbăcios ca oricând; Lupu caută să deslipească ţărănismul de el. — Motivele: Ei nu mai trebue să aspire la putere; trebue să-i lase pe liberali, cari după un an vor fi gata. Grozavă tactică...!

4 Iunie. — Generalul *Mircescu* soseşte din Bucovina chemat de Averescu; vrea să-i ofere ministerul de războiu. Răşcanu a refuzat să facă o nouă promoţie de generali la care ţine Averescu, pentru a putea strecura şi pe Dimitrie Soutzo. Mărdărăscu a refuzat şi el. Mircescu îmi cere un sfat, ce să facă? Il povăţuesc să se abţie. Mircescu recunoaşte că are, faţă de Averescu care i-a fost profesor, mari obligaţii; el nu va primi decât dacă nu se insistă pentru avansările la gradul de general şi dacă se ia angajamentul, faţă de el, că se va trimite la front toţi colonelii pe care Preşedinţia îi ţine pe lângă ea pentru a îndeplini funcţiuni civile de control, etc.

Vu le soir, tard, Lupu. Feu et flammes contre Iorga qui lui a tranquillement dit : «M'am întâlnit cu Vintilă Brătianu ; ştii că s'a schimbat omul ? Se uită acuma în faţă. Ştii că se poate lucra şi cu dânşii?» — Il paraît que Iorga est plus girouette que jamais; Lupu cherche à détacher le tzaranisme de lui. Les raisons aigres : il ne doivent plus viser le pouvoir ; laisser les libéraux et au bout d'un an ils sont finis. Grande tactique..

4 juin. — Général Mircescu arrive de Bucovine mandé par Averescu; on veut lui offrir la guerre. Răşcanu a refusé de procéder à une nouvelle promotion de généraux à laquelle Averescu tient pour y glisser Dim. Soutzo. Mardarescu a refusé aussi. Que doit-il faire ? Je conseille l'abstention. Mircescu reconnait avoir des grandes obligations envers Averescu qui a été son professeur ; il n'acceptera que si on n'insiste pas pour les nominations des généraux et que si on lui permet de renvoyer au front tous les colonels que la Présidence tient autour d'elle pour les emplois civils de contrôle, etc.

5 Iunie. — *Regele* mă întreabă, la curse : «Ce fac Ardelenii ?». Il pun în curent cu câte-va vagi conversaţii avute. «Nu pot, zice Regele, dar absolut nu, să-i pun în fruntea unui guvern. Este un lucru imposibil ; n'au nici experienţa, nici autoritatea necesară ; n'aşi putea să fac o astfel de experienţă decât în timpuri normale ; şi nu e cazul».

8 Iunie. — Iorga, privitor la legea agrară, face elogiile liberalilor, şi «Viitorul» ridică pe Iorga în slava cerului. Acord mişcător. Nu le-a trebuit multă vreme nici unora nici altuia ca să-şi schimbe părerile...

15 Iunie. — *Regina* m'a chemat. Ea vorbeşte de toate cu familiaritate, într'un mod plăcut, până şi de Durnell pe care ar dori să-l vadă din nou în serviciul meu. Apoi Regina strecoară în cursul conversaţiei, venind vorba de daruri : «Orice le face plăcere lui Carol şi nevestei lui; n'au nimic ! Familia grecească nu prea e darnică, nici nu prea are de unde ; au însă la Paris pe unchiul George (care a luat de soţie pe Princesa Bonaparte), care e foarte bogat. La el e speranţa pentru cadourile

---

5 juin. — Le Roi aux courses : Que font les Ardeleni ? — Je mets au courant des quelque vagues conversations.—«Je ne puis pas, mais absolument pas, les mettre a la tête d'un gouvernement, a dit le Roi. C'est impossible : ils n'ont ni l'expérience, ni l'autorité; je ne pourrais faire de pareils essais qu'en temps normal, et ce n'est pas le cas».

8 juin. — Iorga, à propos de la loi agraire, fait l'éloge des libéraux et le «Viitorul» chante les éloges de Iorga. Accord toujours. Il n'a pas fallu beaucoup de temps ni aux uns ni à l'autre pour se retourner...

15 juin. — La Reine m'a fait appeler. Elle parle de tout avec abandon, gentiment, même de Durnell, qu'elle voudrait revoir à mon service. A propos de cadeaux : tout fait plaisir à Carol et à sa femme: ils n'ont rien. La famille de Grèce n'est pas donnante ; elle n'a pas trop de quoi ; on a, à Paris, l'oncle Georges (qui a épousé une Princesse Bonaparte), qui est très riche. On comptait sur lui pour les

de căsătorie. Atunci s'a anunţat lui Carol că familia îi va da un serviciu de ceai de argint şi că George va fi acela care-l va da... Or, George a trimis un fleac, un ceainic mic, de prost gust, o cănuţă pentru lapte, o zaharniţă, totul încăpând pe o tavă mai mică ca o farfurie. Am râs cu mare poftă; şi cum biata Elena era cam ruşinată, pentru a o îmbuna s'a hotărât cu veselie, că serviciul se va păstra pentru primul copil : «va fi excelent pentru dejunul lui de dimineaţă !». Toate acestea povestite de Regină cu mult «umor». — Apoi vorbim de faimoasa încoronare. Regina e furioasă ; a vrut chiar să oprească pe Rege să meargă la Alba-Iulia, pentru a nu avea răspunderea ororilor de gust cari se pregătesc. — «Sunt artistă şi nimeni nici nu mă consultă ! Şi se crede că Eu, fată de Impărat rus şi de Rege englez, voi pune pe capul meu o coroană de aramă ! Să se culeagă o nuia la Mărăşeşti, să mi se încingă fruntea cu ea, consimt ; dar cu aramă ? Niciodată ! Ce rost are această grabă ? D-l Argetoianu pretinde că nu are să cedeze d-lui Brătianu toate actele din istoria noastră ; poate c'a făcut vre-o prinsoare cu ......». Şi de mâine

---

cadeaux de mariage. On a annoncé alors à Carol que la famille donnerait le thé en argent; ce serait Georges qui s'en aquitterait et Georges a envoyé un rien : une petite théière de mauvais goût, un petit pot à crème, un sucrier, le tout tenant sur un plateau grand comme une assiette. Nous avons franchement ri ; Hélène a été un peu honteuse et, pour la tirer d'embarras, on a ditt gaiement qu'on réservrait le service pour le premier bébé : ce sera excellent pour son petit déjeuner. Le tout raconté avec humour. Nous arrivons au fameux couronnement. La Reine est furieuse. Elle a même voulu empêcher le Roi d'aller à Alba-Julia pour ne pas avoir de responsabilité dans les horreurs de goût qu'on prépare. Je suis artiste et on ne me consulte même pas. Et l'on croit que moi, fille d'Empereur russe et de Roi anglais, je mettrai sur ma tête une couronne en cuivre. Qu'on ramasse à Mărăseşti une baguette, qu'on m'en ceigne le front, je consens ; mais du cuivre ? Jamais. Qu'est-ce que cette hâte ? Mr. Argetoyanu prétend qu'il n'a pas à ceder à Mr. Bratiano tous les actes de notre histoire ; il a peut-être fait un pari avec.... La Reine avait les yeux pleins de

Regina avea lacrămi în ochi. «Aşi dori ca pentru încoronare, toţi oamenii de frunte din ţară să fie împrejurul nostru; nu numai d-l Argetoianu!». Atunci spun şi eu că încoronarea nu poate fi un sacru, căci este de drept divin; şi apoi diferenţa de religie... Atunci trebue o ceremonie simbolică, jurământul pe Constituţie; însă cum se poate jura pe Constituţie când nu avem încă nici-o Constituţie? Regina în două rânduri mă roagă cu insistenţă să văd pe Rege şi să-i vorbesc: «D-ta eşti din aceia a căror opinie are greutate pe lângă El».

22 Iunie. — Rezumatul convorbirilor avute cu *Regele* la curse, Duminecă, şi astăzi în audienţă: — Regele rămâne la punctul lui de vedere; El nu poate guverna decât cu un om din vechiul Regat. Momentul este prea grav pentru a face experienţe. Dealtminteri a spus-o lui Maniu: «Grupaţi-vă împrejurul unui om! Imi cereţi să înlătur pe Averescu. Să presupunem că aşi putea constituţionaliceşte să o fac; ce-mi daţi în loc?». Asupra încoronărei: «Ceremonia este necesară, nu pentru vechiul regat, dar pentru Ardeal, care are tradiţia Suveranului încoronat». — *Eu:* «Va fi un sa-

---

larmes. «Je voudrais que pour le couronnement tous les hommes marquants du pays fussent autour de nous: pas seulement M. Argetoyanu». — J'expose à mon tour que le couronnement ne peut être un sacre, car c'est du droit divin; et puis la différence de réligion. Il faut alors la cérémonie symbolique: le serment sur la Constitution; or, comment jurer sur la Constitution quand il n'y en a encore pas une? La Reine à deux reprises me prie de voir le Roi et de lui parler: «vous êtes de ceux dont l'opinion a du poids auprès de lui».

22 juin. — Résumé des conversations avec le Roi aux courses dimanche; en audience aujourd'hui. Le Roi s'en tient à son point de vue: il ne peut gouverner qu'avec un homme de l'ancien royaume. L'heure est trop sérieuse pour faire des expériences. Il l'a dit à Maniu: «Rangez-vous autour d'un homme! Vous voulez que je renvoie Averescu; à supposer que je puisse constitutionnellement le faire, que me donnez-vous en place? Sur couronnement: cérémonie nécessaire, non pour le royaume, mais pour l'Ardeal qui a la tradition du souverain couronné.

cru ?». — *Regele :* «Nu». — *Eu :* «Atunci o ceremonie cu jurământ pe Constituţie; or, nu există Constituţie». — «Nu, nu; am mai jurat odată pe Constituţie». — Eu: «Da, dar ea nu mai există: proprietatea caselor expropiate în favoarea chiriaşilor, legi anulând hotărâri judecătoreşti, etc.» — Regele nu-mi dă nici un răspuns.

Regele : «Generalul Averescu e un naiv ; sunt momente când te miri de atâta... candoare. Dacă aşi fi fost ascultat când am propus o legaţie la Washington şi dacă s'ar fi trimis Take Ionescu acolo, astăzi eram scăpaţi de el. Am spus lui Averescu : nu-l lua în cabinet, este un şiret şi va acapara tot. Pentru Dunăre propusesem pe Antipa, singurul cu Burghele care cunoaşte bine chestia; mi s'a răspuns prosteşte că ar fi rău primit de străini. In ce priveşte Alba-Iulia : va fi mai puţin urât decât mă temeam; în adevăr, este material modern, dar cărămizile şi coloanele vor fi îmbrăcate în piatră». In urmă spun Regelui că, cu nici un preţ nu trebue făcut arcul de triumf de «imitaţie», ci de piatră şi că el trebue aşezat la primul rond a şoselei, iar nu în oribila piaţa Victoriei. După discuţie, Regele mi-a dat drep-

---

— Moi: Est-ce un sacre? — Le Roi: Non. — Alors une cérémonie avec serment sur la Constitution et il n'y en pas.—Non, non, j'ai déjà juré une fois sur la Constitution. — Moi: Mais elle n'existe plus, propriété des maisons expropriées en faveur des locataires, lois annulant des sentences judiciares, etc. Pas de réponse.—Le Roi: «Le général Averescu est naïf; il y a des moments où l'on est étonné de tant de... candeur. Si on m'avait écouté quand j'ai proposé une légation à New-York et qu'on y eût envoyé Take Ionescu, on en serait débarrassé. J'ai dit à Averescu: ne le prenez pas dans le cabinet, este şiret şi va acapara tot : je le lui ai bien dit. Pour le Danube j'avais proposé Antipa, le seul aveo Burghele qui connaisse la question; on m'a bêtement répondu que les étrangers le recevraient mal. Sur Alba Iulia : ça sera moins mauvais que je ne le croyais, c'est du matériel moderne, mais on revêtira de brique apparente et les colonnes de pierre (!!)». — Là-dessus j'expose carrément qu'il ne faut pas pour l'arc de triomphe du simili et qu'il faut le placer au premier rond-point, et non pas dans cette monstrueuse place «Victoriei».

tate şi mi-a cerut să-i trimit pe Antonescu, autorul planurilor.

30 Octombre. — Discursul dela Iaşi. Superbă întrunire. Foarte mare succes.

2 Noembrie. — Am luat lungi vacanţe la Vila Albatros. Regele a făcut o cură la Bagnolles de l'Orne şi a fost bine primit în Franţa. Regina a circulat foarte mult. Averescu a fost la Kissingen; a încrucişat într'o biserică la Nürnberg pe colonelul Sturdza, care a doua zi i-a scris o scrisoare, pe care Argetoianu mi-a arătat-o: îi urează să reuşească mai bine ca dânsul a salva ţara! Take Ionescu s'a plimbat la Aix, la Paris, la Londra, în Elveţia şi a inundat din nou presa cu interviewurile lui. Se spune de toată lumea că toate aceste călătorii s'au făcut pe socoteala celor 14 milioane de franci pe cari «Granaria» le-a plătit asupra cerealelor, singurele cari au fost predate cinstit, la vreme. Francezii tot mai aşteaptă grâul vândut în 1920 şi în schimbul căruia au avansat 100 milioane pentru cupon. Dar e drept că le-am cumpărat hamuri pentru încoronare, cari au fost expuse multă vreme în galantarul şelarului din Fobourg St. Honoré!

Après discussion, accord et le Roi demande que je lui envoie Antonescu, l'auteur des plans.

30 octobre. — Discours de Iassy. Superbe réunion. Très grand succès.

2 novembre. — Pris de longues vacances à la Villa Albatros. Le Roi a fait une cure à Bagnolles de l'Orne et a été bien accueilli en France. La Reine a beaucoup circulé. Averescu a été à Kissingen; il s'est croisé dans une église de Nurnberg avec le colonel Sturdza qui le lendemain lui a écrit une lettre qu'Argetoyanu m'a montrée: il lui souhaite de réussir mieux que lui à sauver le pays! Take Ionescu s'est balladé à Aix, à Paris, à Londres, en Suisse et a réinondé la presse de ses interviews. On dit couramment que tous ces voyages se sont faits au compte des 14 millions de francs que la «Granaria» a avancés sur céréales, les seules qu'ont ait honnêtement livrées à temps! Les Français sont toujours à attendre les blés vendus en 1920 en échange des cent millions avancés pour le coupon. Nous leur avons, il est vrai, acheté des harnais pour le couronnement qu'ont longuement été exposés

— Leul nostru valorează 12 centime cu o tendinţă spre scădere.

— Singurul fapt internaţional mai important: ruptura pe punctul să se producă între Franţa şi Anglia pentru Silezia. Francezii au plasat un capital mare în întreprinderile poloneze ; şi cu tot rezultatul faimosului plebiscit, care a dat majoritatea Germanilor, se scindează regiunile, se analizează plebiscitul comună cu comună. Briand a avut şiretenia să pue soluţia în mâinile Societăţii Naţiunilor şi scandalul a fost înlăturat.

5 Noembre. — Mişu a venit să mă vestească că Regele dorea să mă vadă chiar în astăseară. Vorbind cu dânsul generalităţi asupra situaţiei, i-a scăpat: «acum că va fi o schimbare...»

Cred şi eu. Sunt 10 zile de când liberalii anunţă că s'a făcut un acord perfect între ei şi partidul naţional din Transilvania şi că înainte de 15 vor fi la putere. A fost chiar un manifest. Se simte că liberalii sunt foarte grăbiţi, fiindcă la 6 Decembrie trebue numit guvernatorul Băncii Naţionale !

— La ora 6 când am sosit la Palat, am găsit pe *Titulescu* acolo. El vrea să plece la Paris şi să ame-

---

chez le sellier du Fg. St. Honoré! Notre leu coute 12 centimes aveo tendance à la baisse.

Seul fait international saillant: le torchon, qui a failli brûler entre la France et l'Angleterre au sujet de la Silésie. Les Français ont placé de grands capitaux dans les entreprises polonaises et. malgré le fameux plébiscite qui a donné la majorité aux Allemands, on découpe des régions en analysant le plébiscite par communes. Briand a eu la souplesse de remettre la solution entre les mains de la Société des Nations et l'escalandre a été évité.

5 novembre. — Mişu est venu me prevenir que le Roi désirait me voir le soir même. En parlant généralités sur la situation, il lui a echappé: «Acum că are să fie o schimbare».

Je crois bien. Il y a dix jours que les libéraux annoncent qu'il y a accord parfait entre eux et le parti national de Transylvanie et qu'avant le 15 ils sont au pouvoir. Il y a même eu un manifeste de lancé. On sent les libéraux très chauds parce que le 6 décembre doit être nommé le gouverneur de la Banque!

A 6 h., arrivant au Palais Royal, j'y trouve Titulescu. Il veut partir pour Paris et menacer le gouvernement fran-

ninţe guvernul francez că dacă nu ne vine în ajutor, el va proclama moratoriu şi va căuta un sprijin în altă parte. (M'a lăsat să înţeleg : în Germania). El mi-a explicat că voia să depue 30 milioane de franci francezi ca acoperire şi să «imobilizeze» un miliard şi jumătate de lei şi în acest mod să oprească orice fel de «agiotaje».— «Operaţie de bursă, zic eu». — Dar el nu va pleca înainte de a căpăta asigurarea Regelui «că nu am să păţesc ca Vaida !».

— *Regele* mă felicită pentru discursul meu de la Iaşi ; şi îmi mulţumeşte pentru toastul meu dinastic. Situaţia este foarte rea, şi Regele repetă mereu miniştrilor săi că n'au nici o politică economică, şi că ar fi mai bine să se urmeze chiar o politică defectuoasă decât mai multe deodată. (Regele a recitit discursul meu din Decembrie !). Impins de mine, că acuma e momentul de a interveni, Regele spune că nu trebue să se creadă că nu va şti să-şi asume răspunderile. Eu i-am spus că mă plângeam că toată vara Regele împinsese din toate puterile pe Ardeleni în braţele liberalilor ; Regele a încercat să explice, cu multă franchetă, că El spusese Ar-

---

çais que s'il ne nous vient pas en aide, il proclamera le moratoire et cherchera un appui ailleurs. (Il m'a laissé entendre: en Allemagne). Il m'a expliqué de plus qu'il voulait déposer 30 millions de francs comme couverture et «immobiliser» un milliard et demi de lei et arrêter tout agiotage ainsi. — «Opération de bourse», fais-je estomaqué. Mais il ne partira pas avant d'avoir l'assurance du Roi «că nu am să păţesc ca Vaida!».

Le Roi me complimente pour mon discours de Iassy. Il me remercie pour mon toast dynastique par raison. Situation très mauvaise et le Roi dit qu'il répète à ses ministres qu'ils n'ont aucune politique économique et que même mauvaise elle serait meilleure que d'en suivre plusieurs à la fois. (Le Roi a relu mon discours de décembre dernier). Poussé par moi, car c'est le moment ou jamais d'intervenir: «Il ne faut pas croire que je ne saurais pas prendre mes responsabilités». — J'ai dit carrément que je me plaignais de ce que tout cet été le Roi avait pesé de tout son poids pour jeter les Ardeleni dans les bras des libéraux; le Roi a essayé d'expliquer «très franchement» qu'il avait dit «aux Ardeleni de se

delenilor să se unească cu unul din vechile partide ale Regatului, şi că liberalii erau cei mai tari. Regele este, fără îndoială, orientat spre liberali. In adevăr, când am vorbit de Unguri, Regele a răspuns: «Am întrebat pe d-l Brătianu care va fi politica sa faţă de minorităţi». Când i-am spus că pactul cu Ardelenii nu era făcut, el a surâs cu condescendenţa omului care binevoeşte să se îndoiască; când am spus că va fi nevoe să se facă alegeri în plină criză, el a răspuns că nu se teme de ele!». Regele este foarte îndoctrinat, dar nu vrea să se despartă de Averescu cu vrăjmăşie. Argetoianu propune să se aştepte, pentru rezolvarea crizei, ca Parlamentul să fie adunat: «Dar cum pot să deschid Camerile cu o sută de locuri vacante?».

Regele este în curent cu coruptiunea administrativă. Când s'a întors din călătorie, a vorbit despre aceasta cu Averescu, căci chiar în străinătate i se pomenise de ea; Averescu s'a prefăcut că-l prinde mirarea, şi a protestat chiar!

Am emis ideia să se dea o ultimă şansă lui Averescu, impunându-i să constitue un guvern tare şi de concentrare. Dacă nu poate s'o facă, asta va fi proba ne-

---

joindre à l'un des vieux partis du Royaume et que les libéraux étaient les plus forts». Le Roi est indubitablement orienté vers les libéraux. Ainsi, quand j'ai parlé des Hongrois, le Roi: «J'ai bien demandé à M. Bratiano quelle sera sa politique vis-à-vis des minorités». Quand je lui ai dit que le pacte n'était pas conclu avec les Ardeleni, il a souri avec la condescendance de celui qui veut bien accorder le doute; quand j'ai dit qu'il fallait en pleine crise faire des élections: «Je ne les crains pas!» — Très endoctriné, mais ne veut pas se séparer d'Averescu «ennemi». Argetoyanu propose d'attendre pour résoudre la crise qu'on ait réuni les Chambres: «Mais comment puis-je ouvrir la Chambre avec cent sièges vacantes»?

Le Roi connaît toute l'étendue de la corruption administrative: il en a parlé à Averescu en rentrant de voyage, parce qu'on lui en a parlé à l'étranger; Averescu a fait l'étonné et a même protesté. J'ai suggéré de donner une dernière chance à Averescu, en lui imposant de constituer un gouvernement fort et de concentration. S'il n'y arrive pas,

discutabilă a neputinţei lui. A spus Regele da, sau nu ? Nu sunt în stare să afirm. — M. S. mă anunţă că guvernul voia să-mi ofere postul de guvernator al Băncii ceva ?» zice Regele luându-mă la o parte. Din aceasta locuit Bibicescu : «A venit să Mă vadă ; este în aşa hal încât trebue să-i smulgi cuvintele».

6 Noembre. — La curse, arăt *Regelui* pericolul celor ce vrea să facă Titulescu : «Mai face să te mai opui la ceva ?» zice Regele luându-mă la oparte. Din aceasta conchid că lichidarea e apropiată şi sigură. Dar poţi oare să fii vre-odată sigur de ceva, cu Regele nostru ?

7 Noembre. — Blumenfeld dela Iaşi îmi anunţă că acordul între liberali şi Ardeleni s'a făcut; s'au luat dispoziţii în privinţa cluburilor liberale din Ardeal ; la început nu se vor da scaune liberalilor, dar în urmă se vor numi în funcţiuni dintre aleşi, şi locurile lor vor reveni liberalilor. Vaida, Branişte şi M. Popovici sunt aceia cari au făcut acordul. «Pupătura cea mare !»... Dar nici-o vorbă de vre-un program...

— S'a făcut şi pace între Blank şi Vintilă : într'un cuvânt, toate căile sunt preparate. Mircea Arapu, un

---

ce sera la preuve manifeste de l'impuissance. Le Roi a-t-il dit non? a-t-il dit oui? Je serais bien empêché de l'affirmer. Sa Majesté m'a annoncé que le gouvernement comptait m'offrir le poste de gouverneur de Banque. Il était certain que je refuserais. Mais il faut remplacer Bibicescu: «il est venu me voir et il est dans un tel état qu'il faut lui tirer les vers du nez à les faire casser».

6 novembre. — Aux courses, j'explique au Roi le danger de ce que veut faire Titulescu: — «Ça vaut-il la peine de s'opposer encore à quelque chose?» me dit le Roi, me prenant à part. J'en conclus que la liquidation est proche et certaine. Mais sait-on jamais avec notre Roi?

7 novembre. — Blumenfeld de Iassy : accord libéraux-Ardeleni conclu; on s'est arrangé pour les Clubs libéraux de l'Ardéal; on ne donnera pas pour commencer des sièges aux libéraux, mais on nommera des élus à des emplois et leurs places iront ensuite aux libéraux. C'est Vaida, Branişte et M. Popovici qui ont conclu. «Pupătura cea mare». .... pas un mot d'un programme quelconque.... La paix entre Blank et Vintilă est faite aussi: bref les voies sont toutes préparées.

intim al casei Blank, îmi anunţă : «Adevărul» a fost lichidat de casa Blank, şi fiul, Aristide Blank, nu mai are semnătura. Grozav la strâmtoare trebue să fie casa Blank !

10 Noembre. — *Argetoianu* vine la mine ca să-mi propue locul de guvernator al Băncii Naţionale. El vrea să-mi explice ce mari foloase economico-politice ar izvorî dacă aşi accepta. Eu o retez : «Nu mă pun în retragere». — El : «Nu este o retragere ; poate să fie chiar o reintrare». — Despre politică îmi spune că s'a schimbat ceva în această ţară : guvernele nu mai pot dispare la un singur semn al Suveranului. Băncile opoziţiei nu vor mai fi goale şi s'a căzut de acord cu ţărăniştii. Titulescu părăseşte ministerul; el a fost lăsat să se ducă la Paris ca să se retragă după un succes ; impozitul asupra capitalului va fi părăsit ; pentru moment va fi suspendat. Oare câte vor fi minciuni din toate spusele acestea ?

11 Noembre. — *Mihaly,* vice-preşedinte al Senatului, nu crede ca pactul cu liberalii să fie încheiat în adevăr; în orice caz Maniu nu va intra în Cabinet. Pe de altă

L'«Adevărul» a été liquidé par les Blank et — rapporte dans la journée Mircea Arapu, donc un familier des Blank — le fils, Aristide Blank, n'a plus la signature. La maison doit singulièrement être dans ses petits souliers!

10 novembre. — Argetoyanu me rend visite. Il me propose la place de gouverneur de la Banque. Il veut m'expliquer les grand avantages économico-politiques; je coupe: «Je ne prends pas ma retraite». — Lui: «Ce n'est pas une retraite; ça peut être une rentrée».— Sur la politique: il y a quelque chose de changé dans ce pays; les gouvernements ne peuvent plus disparaître sur un signe du Souverain. Les banquettes de l'opposition ne seront pas vides et on tombe d'accord avec les tzaranistes. Titulescu quitte le ministère; on l'a laissé aller Paris pour qu'il se retire sur un succés; l'impôt sur le capital sera abandonné; pour le quart d'heure on le suspendra. Combien peut-il y avoir de mensonges dans tous ces dires?

11 novembre. — Mihaly, vice-président du Sénat, ne croit pas que le pacte avec les libéraux soit réellement conclu ; dans tous les cas Maniu n'entrera pas dans le cabinet.

parte Ardelenii nu vor intra în Cameră cu Averescu: «Argetoianu este un om prea încrezut. Dacă lucrurile nu se aranjează, Averescu va căuta un şah la Rege! — Tot Ardealul s'ar grupa împrejurul d-tale!».

— In aceiaşi zi Gică *Ştefănescu*, care a avut o lungă convorbire cu Lupu, pretinde că ţărăniştii au încredere în mine, chiar pentru a face alegerile. Toate acestea sunt foarte măgulitoare, dar nu dau nici un rezultat!

17 Noembre. — Totul este rupt între Brătianu şi partidul naţional. Bontescu şi-a dat toată osteneala ca să ajungă la acest rezultat, împreună cu Branişte, cu toate că acesta era unul din plenipotenţiari. Guvernul s'a grăbit să promulge convenţiunea cu Banca Agrară, şi aceasta strânge împreună pe toţi Transilvănenii, cari ştiu că instituţia este antipatică liberalilor. — Guvernul anunţă că e sigur de a deschide Camerile; liberalii spun că sunt siguri de contrarul.

— Iar se strică lucrurile între Englezi şi Francezi. Inţelegerea făcută de Franklin-Bouillon cu Kemal la Angora, a exasperat pe Englezi, cari consideră acest act unilateral ca o violare a Antantei. O telegramă dela

---

D'autre part les Ardeleni ne rentreront pas à la Chambre avec Averescu: «Argetoyanu este un om prea încrezut»; et si ça ne s'arrange pas, Averescu cherchera échec au Roi. «Tot Ardealul s'ar grupa în jurul D-tale!»

Le même jour, Gică Stefănescu, qui a longuement causé avec Lupu, prétend que les tzaranistes ont confiance en moi, même pour faire les élections. Tout ça est très flatteur, mais pour ce que cela donne!

17 novembre. — Tout est rompu entre Bratiano et le parti national. Bontescu s'y est beaucoup appliqué. Branişte, quoique l'un des plénipotentiaires, tout autant. Le gouvernement s'est empressé de promulger la convention avec la Banque Agraire et ce lien réunit en faisceau les Transylvains qui savent que l'institution est antipathique aux libéraux. Le gouvernement annonce qu'il est sûr d'ouvrir les Chambres; les libéraux se disent assurés du contraire.

Le torchon brûle de nouveau. L'arrangement conclu par Franklin-Bouillon avec Kemal à Angora a exaspéré les Anglais, qui considèrent cet acte unilatéral comme une violation de l'Entente. Une dépêche de Londres ex-

Londra, care expune punctul de vedere englezesc, a fost corectată de cenzură; atunci legaţiunea engleză a comunicat ziarelor textul integral, al cărui ton este foarte viu: «tratatul este în contrazicere *flagrantă* cu asigurările date de d-l Briand».

Mai târziu, Poincaré a criticat în ziarul «Le Temps» înţelegerea dela Angora şi acuză, bineînţeles politicos, pe Briand că ar fi fost... de rea credinţă.

27 Noembre. — «Congresul» liberal. — S'a adus multă lume. Defilare pe calea Victoriei începând dela Şosea; placarde. La Eforie întrunire după vechea formulă: un ţăran (?), un lucrător, un institutor, un basarabean, un Ardelean pentru a proclama gloria partidului liberal. Brătianu a vorbit, singurul din oamenii politici, pentru a nu da o singură soluţie, pentru a nu preciza o singură formulă: «Partidul liberal ştie să asculte glasul poporului şi va şti să descurce situaţia!» — *Nimic nu se schimbă în această ţară!*

— Aseară mi-a fost trimis popa *Man*, deputat. El este un intim al lui Vaida şi al lui Maniu; pleacă la Cluj unde se întruneşte Comitetul executiv şi doreşte să ducă şefilor lui preciziunile mele. La diferi-

---

posant le point de vue anglais, ayant été corrigée par la censure, la légation anglaise a communiqué aux journaux le texte intégral dont le ton est très vif: «Le traité est en contradiction flagrante avec les assurances données par M. Briand». Poincaré, dans «Le Temps», a depuis critiqué l'arrangement d'Angora et accuse poliment, bien entendu, Briand, d'avoir été de... mauvaise foi.

27 novembre. — Le «Congrès» libéral. On a amené beaucoup de monde. Défilé du cortège Calea Victoriei, en partant de la Chaussée. Pancartes. A l'Ephorie réunion selon l'ancienne formule: un paysan (?), un ouvrier, un instituteur, un Bessarabien, un Ardelean pour proclamer la gloire du parti. Bratiano a parlé seul parmi les hommes politiques, pour ne pas indiquer une seule solution, pour ne pas préciser une seule formule: «Le parti libéral sait écouter la voix du peuple et saura dénouer la situation!» *Rien de changé dans ce pays!*

Hier soir on m'a expedié le pope Manu, député, un intime de Vaida-Maniu; il part pour Cluj où s'assemble le Comité Directeur et désire porter à ses chefs mes précisions. Aux

tele întrebări ce mi le pune, răspund că primesc un guvern Maniu, dar că recomand o formaţiune prezidată de Averescu, însă numai pe baza programului economic pe care l'am schiţat la Iaşi. Părintele Man mă aprobă cu căldură...

2 Decembre. — Dela deschiderea Camerei, toată săptămâna a fost ocupată cu o violentă controversă împrejurul unor cuvinte de ameninţare pe care Averescu le-a rostit în contra Coroanei. Un comunicat fulgerător al liberalilor, deasemenea al Bucovinenilor lui Nestor; în sfârşit toate gâştele salvând «Capitolul». — Regele a avut eri o lungă convorbire cu Averescu: a sosit chiar cu o jumătate de oră întârziere la concertul legaţiunei Italiei. Rezultatul a fost: o retractare pe care Averescu a citit-o şi la Cameră şi la Senat. Fapt destul de umilitor pentru cineva care vorbise: «de aşa rezistenţă, cum nu s'a mai pomenit!» — Garoflid mi-a spus: «Era negru, bietul general, când a citit declaraţia».

5 Decembre. — Americanul *Clarke* s'a întors din călătoria sa în Ardeal, în care a fost însoţit de d. Stoica

---

différentes questions qu'il me pose, je réponds que j'accepte un gouvernement Maniu, mais que je recommande une formation présidée par Averescu, mais rien que sur la base du programme économique esquissé à Iassy. Le Père Manu très chaud....

2 décembre. — Depuis l'ouverture de la Chambre, toute la semaine a été prise par une violente controverse autour des paroles de menace qu'Averescu a prononcées contre la Couronne. Communiqué fulgurant des libéraux, idem des Bucoviniens de Nistor, enfin toutes les oies sauvant le Capitole.

Hier le Roi a eu une longue conférence avec Averescu: il est même arrivé une demi-heure en retard au concert de la légation d'Italie. Il en est résulté une retraction qu'Averescu a lue à la Chambre et au Sénat. Assez humiliant le fait pour quelqu'un qui avait parlé de «résistance telle qu'on n'en avait pas encore vue!»

Garoflid m'a dit: «Era negru bietul general când a citit declaraţia».

5 décembre. — L'Américain Clarke, retour de sa tournée avec M. Stoica en Ardeal, en rapporte des documents à uti-

și de unde a adus documente bune a fi întrebuințate în contra propagandei pe care Ungurii o fac în contra noastră ; însă de natură a caracteriza incapacitatea noastră administrativă. In școalele ungurești se mai întrebuințează și acum cărțile dinainte de război, care glorifică eroii naționali unguri, și în biserici se mai cântă imnul național ungar. — El îmi spune că sunt foarte popular (!) în Transilvania: «Ein Mensch, ein Wort!»

Ministrul *Garoflid* vine la mine ca ambasador, sub forma următoare: «Majoritatea vrea o concentrare: îmi dai voe să o propun și cu d-ta?» El specifică, rezumându-le, toate punctele discutate și adaugă: «Dar dacă generalul ar cere o fuziune a partidelor?» — Am răspuns: «In acest caz el nu va avea pe Ardeleni». Și Garoflid adaogă că o colaborare la guvern ar face fuziunea mai ușoară.

Baranga aduce vestea că Bontescu pleacă diseară cu un vagon ministerial, însărcinat de Averescu, să aducă pe Maniu și pe Vaida..

7 Decembre. — Părintele *Man*, eșind dela Cameră, insistă ca să-l primesc. Vaida a sosit, Maniu nu: Tot

---

liser contre la propagande que font les Hongrois contre nous, mais de nature à caracteriser notre incapacité administrative. Dans les écoles hongroises on emploie encore les livres d'avant guerre qui célèbrent les héros nationaux hongrois et dans les églises on a encore le chant national de la Hongrie. Il m'apprend que je suis extrêmement populaire (!)... en Transylvanie: ***Ein Mensch, ein Wort!***

Le ministre Garoflid vient en ambassadeur sous la forme suivante: «la majorité veut une concentration: m'est il permis de la proposer aussi avec vous?» Il spécifie — en les résumant — tous les points discutés et ajoute: «Et si le général demandait une fusion des partis?» — J'ai repliqué: «Il n'aura pas alors les Ardeleni» et Garoflid ajoute qu'une collaboration au gouvernement la rendait plus facile.

— Baranga rapporte que Bontesco part ce soir en wagon ministériel chargé par Averescu de lui ramener Maniu et Vaida.

7 décembre. — Le père Manu, — insistant — m'arrive de la Chambre. Vaida est arrivé, Maniu pas : toujours la même

aceiaşi «diplomaţie» cusută cu aţă albă. In rezumat: «Situaţia este scimbată, zice Man, din moment ce guvernul v'a făcut propuneri — (desigur nu eu am vorbit de aceasta).—Noi suferim în autoritatea noastră prin faptul că nu suntem în Cameră şi cu toate astea nu vom face noi primul pas; este de datoria guvernului de a ne face propuneri concrete. — (Insist în două rânduri dacă sunt autorizat să comunic aceasta guvernului, şi Man mi-o cere formal). Man: «N'ar trebui să intraţi dv. singur din partidul dv. în guvern ; şi apoi cum rămâne cu pactul tacit dintre noi ?». (Aceasta este, presupun, sensul situaţiei schimbate). — Eu : «Poţi să-i spui lui Vaida că nu voi face nimic fără o apropiere cu Ardelenii». — Manu, foarte satisfăcut, mă întreabă dacă poate să comunice formal aceste lucruri lui Vaida. Ii răspund afirmativ.

11 Decembre. — Criza este acută la Cameră şi la Senat. Take Ionescu şi ministrul finanţelor sunt foarte viu atacaţi. Se ştie că Take Ionescu a încercat să formeze un guvern în afară de Averescu; el a făcut propuneri directe lui Vaida, care i-a răspuns: «Te împaci

---

«diplomatie» au fil blanc. Resumé: la situation est changée puisque le gouvernement vous a fait des ouvertures — (ce n'est certes pas moi qui en ai parlé).— Nous souffrons dans notre autorité du fait d'être hors la Chambre et pourtant nous ne ferons pas le premier pas, c'est au gouvernement à faire des propositions concrètes. (J'insiste par deux fois si je suis autorisé à communiquer cela au gouvernement et Manu me le demande). Manu: Vous ne devriez pas entrer seul de votre parti, et que devient le pacte tacite avec nous? (C'est là je suppose le sens de la «situation changée»). Mais vous pouvez dire à Vaida que je ne ferai rien sans un rapprochement avec les Ardeleni. Manu, très satisfait, me demande s'il peut communiquer formellement la chose à Vaida. — Réponse affirmative.

11 décembre. — La crise est aigue à la Chambre et au Sénat. Take Ionescu et le ministre des finances sont attaqués avec violence. On sait que Take Ionescu a essayé de former un gouvernement en dehors d'Averescu; il a fait des ouvertures directes à Vaida, qui lui a tranquillement repliqué: «Vous reconciliez-vous avec Marghiloman?» Tout ceci

cu Marghiloman ?» — Toate acestea au supărat pe Averescu şi pe majoritate.

Vineri am fost rugat de *Zamfirescu* să-i acord o întrevedere la Hotel Bulevard : el cerea ca întâlnirea noastră să rămâie secretă. Mi-a propus din partea lui Averescu, şi autorizat de el, să intru în partidul lui ; apoi Averescu, obosit, s'ar da la o parte şi mi-ar da mie direcţiunea partidului. Averescu a căutat un succesor şi nu l-a găsit : «ce ar spune Argetoianu ?» adaugă Zamfirescu. — Eu refuz. — Duiliu Zamfirescu mă roagă să văd direct pe Averescu şi adaogă : «Lui Take i se va da, după cum merită, un picior undeva».

Eri, Sâmbătă, Duiliu Zamfirescu a revenit : «Vei vorbi cu Averescu la începutul săptămânei...« Eu nu arăt nici o grabă. Zamfirescu insinuiază că ar trebui să văd şi pe Ardeleni. (Presupun că se întâmpină greutăţi din partea lor). Eu răspund că nu stau de vorbă nici într'o parte nici într'alta ; nu pot să mă substitui preşedintelui de Consiliu actual sau «in spe».

In fine, azi dimineaţă, după ce m'a căutat în tot oraşul, Zamfirescu îmi telefonează că are o mulţime de nou-

---

a irrité Averescu et la majorité. Vendredi, prié par Zamfirescu, ai été le voir au Boulevard: il demandait pour notre entrevue du mystère. Il m'a proposé de la part d'Averescu, autorisé par lui, d'entrer dans son parti, puis Averescu qui a cherché un successeur et ne l'a pas trouvé— «que dirait Argetoyanu?» — fait Zamfirescu —, fatigué d'ailleurs, se mettrait de côté et me laisserait la direction. Je refuse: Ce serait encore faire de la politique. Nous arrivons à la conclusion qu'il faudrait directement causer. Quant à Take, «i se va da, cum merită, cu piciorul unde-va». Hier, samedi. Duiliu est revenu: vous causerez au commencement de la semaine... Je ne marque aucun empressement. Duiliu m'insinue que je devrais voir les Ardeleni. (Je suppose qu'il y a du tirage). Réponse: Je ne porte des paroles ni d'un côté, ni de l'autre; je ne puis me substituer au président du conseil actuel ou *in spe*.

Enfin, ce matin, après avoir couru me chercher jusque chez Michel, Duiliu me téléphone : «J'ai une foule de bonnes

tăţi bune să-mi spue şi că vine *să mă ia* la ora 1¾. «Dimineaţa» dă demisia lui Take Ionescu ca sigură.

— Lupu a spus eri lui Gică Ştefănescu că el şi cu Stere au somat pe Averescu să închee cu Marghiloman şi să rupă cu Take Ionescu.

— Ora 2, la *Averescu.* El începe cu vorbele: «Pe cine nu-l laşi să moară..... A trebuit două luni, ca să dau un minister d-lui Take Ionescu, pe care Regele nu-l prea voia....». El şi-a dat demisia azi dimineaţă, împreună cu Mişu Antonescu. Sunt trei portofolii vacante şi Averescu oferă: Afacerile Străine lui Vaida, Justiţia lui Maniu, Comerţul şi Industria mie. — Vorbesc de program: «Ne vom înţelege între noi», îmi răspunde Averescu. Vorbesc de mari concesiuni ce trebue făcute Ardelenilor. El răspunde: «am şi eu oamenii mei la Alba-Iulia : Mihali, Goga, Lucaci... «— Constat încă odată că nu vorbim aceeaşi limbă. Dau sfatul să se înţeleagă întâi cu Ardelenii, cari sunt o putere parlamentară, şi apoi cu mine care n'am nici un aport în Cameră. Dar, cum insistă pentru un răspuns, pentru că va ve-

---

choses à vous annoncer et je viens a 1 3/4 vous emmener». — La «Dimineaţa» donne comme certaine la démission de Take Ionescu.

Lupu a dit hier à Gică Ştefanescu que lui et Stere étaient allé sommer Averescu de conclure avec Marghiloman et de rompre avec Take.

2 h., chez Averescu. Il commence: «Pe cine nu laşi să moară....; a trebuit două luni ca să dau un minister d-lui Take Ionescu, pe care Regele nu-l prea voia...» Il envoie au président sa démission et celle de Mişu Antonescu ce matin. La substance de notre entretien: il y a trois portefeuilles vacantes et Averescu offre les affaires étrangères à Vaida, la justice à Maniu, le commerce et l'industrie à moi. Je parle de programme: «Nous nous entendrons entre nous», me répond Averescu. Je lui parle de larges concessions aux Ardeleni : «J'ai aussi des hommes à Alba-Iulia : Mihaly, Goga, Lucaci...» — Nous ne parlons décidement pas la même langue. Je donne le conseil de s'arranger d'abord avec les Ardeleni, qui sont une force parlementaire, ensuite avec moi qui n'ai aucun apport dans les Chambres. Mais comme il insiste pour une réponse, car il verra le Roi demain, je lui

dea mâine pe Rege, îi spun că: trebue să se gândească la o remaniere mai largă, care să dea impresia unei grupări de partide şi că trebue să dea trei locuri Ardelenilor şi două progresiştilor. Dacă poate să se înţeleagă numai cu trei portofolii, îi voi da pe cineva sigur pentru a arăta concursul meu, — dar că intrarea mea în guvern ar servi la Finanţe ; la Comerţ însă n'ar avea nici-un rost.

— La ora 6 muzică şi ceai la *Regina* (a se vedea 20 Dec.). Dela început *Regele* mă ia de-o parte, căci «n'am venit decât ca să vorbesc politică cu d-ta», îmi spune el. Conversaţie toată vremea cât a ţinut concertul; adeseaori aud rău pe Rege, cu toate că-mi vorbeşte la ureche. Nici o indicaţie în ceeace priveşte manoperile lui Take, nici în privinţa liberalilor. (Colonelul Arion, care era la ceai, a văzut azi dimineaţă pe Take Ionescu, care nu pierduse orice speranţă de a forma el guvernul). O aluzie directă a Regelui: A nu se uza pentru un guvern de 2—3 săptămâni o putere care va putea fi mai bine întrebuinţată mai târziu. Regele îşi rezumă gândul în modul următor: El vrea o destindere (a insistat de mai multe ori asupra destinderei); nu trebue ca soluţia să

---

dis: il faut songer à un remaniement plus large, qui donne l'impression d'un groupement de partis et qu'il doit réserver trois places aux Ardeleni et deux aux progressistes. S'il peut solutionner avec trois portefeuilles, je lui donnerai quelqu'un de sûr pour marquer mon concours, mais que aux finances mon entrée servirait, aux commerce elle ne signifierait rien.

6 h. thé et musique chez la Reine. Dès le début nous nous incrustons dans un petit canapé, le Roi et moi, «car c'est pour causer politique avec vous que je suis venu». Conversation tout le long du concert; souvent j'entendais mal le Roi quoique causant à l'oreille. Aucune indication quant aux manigances de Take, ni concernant les libéraux. Le colonel Arion, qui était du thé, a vu ce matin Take qui n'avait pas abandonné tout espoir de constituer le gouvernement.

Une note directe: ne pas user pour un gouvernement de 2 ou 3 semaines une force qui pourra être mieux utilisée plus tard. Le Roi résume sa pensée: il veut une détente — (insisté plusieurs fois sur la détente);— il ne faut pas que la solu-

mai zăbovească; cheltuelile inutile trebue reduse; vrea un regim economic care să permită colaborarea capitalului străin; respectarea pactului dela Alba-Iulia; impozitele noui, puse treptat la o parte. — Am profitat de ocazie ca să spun că reîntoarcerea prea grabnică a liberalilor va găsi multă opoziţie, şi că luptele electorale vor fi teribile.

— Seara *Garoflid,* eşind dela Consiliu, vine la mine. Intrevederea lui Averescu cu partidul naţional n'a dat nici un rezultat; Maniu s'a dat în lături, iar Vaida a spus că din moment ce se tratase cu liberalii, partidul naţional nu putea dintr'odată să vie la Averescu şi că, dacă s'ar trece mai întâi printr'un guvern intermediar Take Ionescu, lucrul ar fi mai uşor... (Şiretenie !) In urmă Garoflid mă roagă să văd pe Ardeleni ca să le deschid ochii. Ii răspund că o voi face numai în cazul când preşedintele de consiliu m'ar ruga el s'o fac.

12 Decembre. — Primul, dintr'o zi agitată, care vine să mă vadă, este *Mihaly.* Din convorbirea cu el aflu multe asupra uneltirilor lui Maniu şi Vaida. Mihaly îi crede câştigaţi de liberali; însă ei manevrează în aşa

---

tion tarde; il faut réduire les dépenses inutiles; un régime économique permettant la collaboration du capital étranger; respect du pacte d'Alba-Iulia; les impôts nouveaux mis progressivement à l'écart. — J'ai profité de l'occasion pour dire que le rappel trop précipité des libéraux a suscité beaucoup d'opposition et que la lutte électorale serait terrible.

Le soir Garoflid, venant du Conseil des ministre. L'entrevue d'Averescu avec le parti national n'a rien donné; Maniu s'est dérobé; quand à Vaida, il a avancé que: ayant traité avec les libéraux, le parti national ne pouvait tout de go venir à Averescu; que si auparavant on passait par un gouvernement intérimaire Take Ionescu, ce serait plus facile... (Finesse!) Là-dessus Garoflid me prie de voir les Ardeleni pour leur dessiller les yeux. Je lui réponds que je ne le ferai que si le président du conseil me le demande.

12 décembre. — Le premier d'une journée mouvementée qui vient me voir, est Mihaly. Sa conversation m'en dit long sur les menées de Maniu et de Vaida; il les croit acquis aux libéraux; ils pousent les choses de façon à paraître avoir eu

fel ca să aibă aerul, în ziua când liberalii vor apare cu decretul de disolvare la mână, că au avut mâna forţată. — De altminterea domnii aceştia au anunţat mereu dorinţa de a avea o întrevedere cu mine, întrevedere care n'a avut niciodată loc.

— Al doilea vine *Garoflid*, după Consiliu. El mă roagă din partea lui Averescu să văd pe Ardeleni, hotărât fiind să le facă cele mai mari concesiuni. Garoflid mă mai roagă să văd pe Rege, pentru ca să-i arăt ce greşeală ar face dacă s'ar da, cu mâinile legate, liberalilor. Accept prima parte; dar declin pe a doua. — Rog pe Mihaly să invite diseară la mine pe Maniu şi pe Vaida; se pare de altfel că ei voiau, într'un mod spontan, să vie să mă vadă. Ei sunt însă atât de adaptabili încât lipsa lor nu m'ar surprinde.

— Al treilea vizitator, dr. *Lupu*. El declară că va susţine guvernul Averescu remaniat şi că face presiune asupra Ardelenilor ca să intre în el. Ţărăniştii nu primesc cu nici un preţ un minister Take Ionescu. El mă roagă să spun Ardelenilor că ţărăniştii nu pun decât o singură condiţie : votul legei electorale, *asupra căreia*

---

la main forcée lorsque les libéraux apparaîtront le décret de dissolution à la main. D'ailleurs ces Messieurs ont tout le temps annoncé leur désir d'avoir un entretien avec moi et cet entretien n'a jamais eu lieu.

Le second, Garoflid, vient à 2 h. sortant du Conseil. Il me prie de la part d'Averescu de voir les Ardeleni, décidé à leur faire les plus larges concessions. Garoflid me prie aussi de voir le Roi pour lui expliquer la faute qu'il commettrait à se livrer pieds et poings liés entre les mains des libéraux. Accepte la première commission; je décline la seconde. Je prie Mihaly d'inviter Maniu et Vaida pour ce soir: il paraît d'ailleurs qu'ils devaient spontanément venir me voir. Ils sont à tel point fuyants que leur carence ne me surprendrait guère.

Troisième visiteur, le Dr. Lupu. Il soutiendra le gouvernement remanié d'Averescu et fait pression sur les Ardeleni pour y entrer. Les tzaranistes n'acceptent à aucun prix un ministère Take Ionescu. Il me charge de dire aux Ardeleni que les tzaranistes ne posent qu'une seule condition: le vote de la loi électorale sur laquelle ils feront quelques conces-

ei vor face câteva concesiuni partidului național (acest partid vrea menținerea actualului regim, care apără pe Ardeleni în contra Ungurilor), căci zice el cu drept cuvânt, naționaliștii ar duce litigiul înaintea Societății Națiunilor dacă li s'ar lua drepturile lor de minorități.— Lupu mă mai însărcinează să declar că ei ar accepta un guvern Maniu pentru a prezida viitoarele alegeri constituționale.

— In fine vine *Bontescu*, care explică refuzul de aseară pentru motivul că propunerile lui Averescu erau insuficiente. Naționalii se tem că Regele n'ar primi combinațiunile Averescu — (n'ar fi oare o lucrare pe dedesubt din partea lui Mișu, în favoarea liberalilor ?), — ceeace i-ar compromite gratuit, și ei își închipuesc o demisie a lui Averescu, cu dreptul, admis de Rege, de a desemna el succesorul lui și acest succesor să formeze cabinetul.

— La Cameră răspândindu-se svonul că Take Ionescu s'ar fi angajat față de Rege să aibă pe Ardelenii partizani ai lui Averescu, Goga s'a însărcinat să desmintă faptul. Mi se telefonează că el a făcut-o în ter-

---

sions au parti national (ce parti veut le maintien du régime actuel qui les prémunit contre les Hongrois) car, dit-il avec raison, les nationalistes porteraient le litige devant la Société des Nations si on leur déniait leurs droits de minorités. Lupu me charge encore de déclarer qu'ils acceptent un gouvernement Maniu pour présider les futures élections constitutionnelles.

Enfin Bontescu qui explique le refus d'hier soir, parce que les propositions d'Averescu ont été insuffisantes. Les nationaux ont peur que le Roi n'accepte pas les combinaisons Averescu — (y a-t-il, comme on le dit, un travail souterrain de Mișu en faveur des libéraux?) — ce qui les compromettrait gratuitement, et ils imaginent une démission d'Averescu avec le droit admis par le Roi de désigner son successeur et ce successeur formant le Cabinet.

A la Chambre, le bruit s'étant répandu que Take Ionescu s'était fait fort devant le Roi d'avoir les Ardeleni partisans d'Averescu, Goga s'est chargé de démentir le fait. On me té-

meni foarte vii în contra lui Take Ionescu. *Goga atacând pe Take ! !...*

13 Decembre. — M'am dus să văd pe Ardeleni, după ce am cerut lui Averescu să-mi confirme că mai aveam mandatul lui ca să stau de vorbă cu ei; Garoflid îmi asigurase aceasta, dar Averescu m'a informat prin telefon că el hotărîse să se retragă şi că indică pe Coandă ca succesor; cu toate astea el mă roagă să continuu conversaţiile cu Ardeleni; «noroc bun», termină el la telefon. Deci el pune preţ pe aceasta.

Am vorbit două ore, dintâi cu Maniu şi apoi cu *Maniu* şi cu *Vaida*. Lungi, întortochiaţi, plini de reticenţe : Alegeri libere, dar bine conduse; democraţie, dar nu anarhie ; economii, dar fără frustraţiuni; reprezentarea minorităţilor, dar nu să se înece Ungurii, etc. etc... Fondul întreţinerei este că ei vor sta de vorbă cu orice preşedinte care va avea disolvarea; Vaida a arătat chiar, că Take i-ar place mai mult decât Coandă; *nu vor să intre într'un guvern care n'ar avea durată lungă.* Ţinta lor adevărată este o grupare : partidul poporului, ei şi Marghiloman; sub preşedinţia mea, zic ei; sub a lor, speră ei. Un astfel de guvern «neutralizat» (?) ar face

---

léphone qu'il l'a fait en termes très vifs contre Take. *Goga chargeant Take !*

13 décembre. — J'ai été voir les «Ardeleni», après m'être fait confirmer par Averescu que j'avais encore son mandat pour causer avec eux ; Garoflid m'en a donné l'assurance, mais Averescu m'a informé au téléphone qu'il avait pris la décision de se retirer, qu'il désignait Coandă, mais qu'il me priait de continuer la conversation; «bonne chance» — finit-il au téléphone. Donc il y met du prix. Causé deux heures avec Maniu, puis avec Maniu-Vaida. C'est long, filandreux, plein de reticences: alegeri libere, dar bine conduse; democraţie, dar nu anarchie; economii, dar fără frustraţiuni; reprezentarea minorităţilor, dar nu să ne înece Ungurii; etc., etc. Le fond de l'entretien est qu'ils causeront avec tout président qui aura la dissolution; Vaida même, à deux reprises, a indiqué que Take lui plaisait mieux que Coandă ; *ils ne veulent pas être d'un gouvernement qui n'ait pas de la durée.* Leur but véritable est un groupement: parti du peuple, eux et Marghiloman sous ma présidence, disent-ils; sous la leure, espèrent-ils. Un pareil gouvernement «neutralisé» (?) ferait

alegeri cari ar da atunci guvernului forma sa definitivă. Toată conversaţia tindea la această concluzie. — Maniu m'a mirat când, vorbind de Take Ionescu, a spus: «Eu nu pot zice unui om care ar fi însărcinat de Rege: dar d-ta eşti plin de păcate. Il întreb numai: ce ai ? ce poţi ?» — Probabil că nu trebue dat decât o creanţă limitată următoarei formule a lui Maniu în favoarea tezii sale: «Mai bine să facem aşa, *bloc în contra Brătienilor* la guvern, decât să-l facem în opoziţie». — Premisa tutulor raţionamentelor lor este următoarea: tot răul vine din alegerile siluite făcute de Averescu; trebue alegeri noui cari să dea guvernul definitiv.

— La ora 1 se anunţă că Averescu a dat Regelui demisia sa într'un ton foarte aspru (afirmarea aceasta că tonul demisiei ar fi aspru, este falsă. Averescu mi-a arătat textul; el e foarte cuviincios; însă nu este demisie îndemânatecă prin faptul că-şi recomandă succesorul) — şi că Take a fost însărcinat să constitue guvernul. Take a cerut un răgaz de trei zile, care i-a fost acordat.

Regele vorbeşte de «destindere» : El alege pe omul cel mai pătimaş şi care stârneşte cel mai mult necaz...

---

les élections qui donneraient alors au gouvernement sa forme définitive. Toute la conversation tendait à cette fin. Maniu m'a étonné quand, parlant de Take, a dit: «Eu nu pot zice unui om care ar fi însărcinat de Rege: dar d-ta eşti plin de păcate. Il întreb ce ai ? ce poţi ?» — Il ne faut peut-être prêter que créance limitée aussi à la formule suivante de Maniu en faveur de sa thèse: «Mai bine să facem bloc în contra Brătienilor la guvern decât să-l facem în opoziţie». La premise de tout leur raisonnement est la suivante: tout le mal vient des élections «siluite» faites par Averescu; il faut de nouvelles élections qui donnent le gouvernement définitif.

A 1 h. on annonce qu'Averescu a envoyé sa démission au Roi (sévère de ton). Renseignement faux. Averescu m'en a montré le texte. Très convenable. Pas adroit seulement en ce qu'il recommande son successeur. Take Ionescu a été chargé de constituer le gouvernement. Take a demandé un délai de trois jours qui lui a été accordé.

Le Roi parle de détente: *il choisit l'homme le plus haineux et qui suscite le plus de colères. Il veut des économies:*

El vrea economii: şi ia pe prototipul risipei... Se plânge de corupţie: şi alege pe Take... Mă întreb, aceasta e lucru serios? Sau este comedie?

— Aflu prin Garoflid că Averescu e liniştit, aproape mulţumit; şi prin Corteanu că *Argetoianu* pretinde că el este autorul acestei combinaţiuni care nu e decât o înscenare. Această braşoavă este cu totul în genul lui Argetoianu.

— *Lupu* vine grăbit la mine: cum el trebue să se întâlnească cu Maniu, vrea să ştie ce mi-a spus. El primeşte, dar trebue votată legea electorală: vorbisem cu Ardelenii de această cerinţă, care nu părea că ridică vre-o obiecţiune prea însemnată. La întrebarea mea, el răspunde că în caz când Take sau liberalii dizolvă Camera, noi mergem împreună la alegeri.

15 Decembre. — Take Ionescu face toate demersurile posibile pentru a putea să-şi complecteze ministerul; se adresează ori şi cui din majoritate şi chiar afară din Parlament. Toate mijloacele sunt bune, pentru el, căci contează la prorogarea Camerilor, în care răstimp el va putea să evolueze şi să cumpere o majoritate. Nimic de

---

il prend le prototype du gaspillage... Il se plaint de la corrution; il jette son dévolu sur Take... Est ce serieux? Est-ce une comédie?

J'apprends par Garoflid qu'Averescu est tranquille, presque satisfait, — et par Corteanu qu'Argetoyanu prétend qu'il est l'auteur de la combinaison et que c'est une frime. C'est assez comme blague dans le genre d'Argetoyanu.

Lupu vient me voir, pressé. Comme il doit rencontrer Maniu, il veut être au courant de ce que celui-ci m'a dit. Lupu accepte, mais il faudra la loi électorale: j'avais parlé aux Ardeleni de cette exigence qui ne semblait soulever aucune objection. A ma question, il me répond qu'en cas de dissolution par Take ou par les libéraux, nous marchons ensemble aux élections.

15 décembre. — Take Ionescu multiple ses démarches en vue de composer son ministère; il s'adresse à n'importe qui de la majorité aussi bien que hors du Parlement. Tout lui est bon, car il compte sur la prorogation des Chambres pendant laquelle il pourrait évoluer et acheter une majorité. Rien à noter pour hier. Argetoyanu m'a abordé au Club pour me

notat pe ziua de eri. — Argetoianu mi-a spus la Club: «Comedia cu Take nu va reuşi; există între Rege şi mine ceva, care îmi permite să fiu afirmativ; Coandă va fi chemat, şi dacă Ardelenii nu intră în guvern, vom merge împreună şi vom forma cabinetul fără ei». Această siguranţă n'ar fi ea oare un simplu efect al uşurinţei lui Argetoianu?

— Am întrunit comitetul meu pentru a-l consulta: Dacă Coandă ar fi însărcinat cu formarea guvernului, mergem cu el, chiar dacă Ardelenii nu primesc să intre şi ei? Au răspuns afirmativ: Arion, Corteanu, Dobrescu, Cantacuzino; contra s'a pronunţat Hârjeu, dar în urmă şi-a schimbat opinia; Catargi ar fi mai mult contra; Mitilineu, categoric contra, dar s'a raliat când l'am făcut atent că dacă refuzăm soluţiunea Coandă, aceasta ar însemna venirea imediată a liberalilor şi izolarea noastră în alegeri, căci Averescu nu ne-ar ierta căderea lui reală.

— Mârzescu este îngrijat. Coandă a făcut greşala să spue că el nu va guverna de cât după indicaţiile lui Averescu, ceeace pentru Rege (şi liberalii trebue s'o

---

dire: «La comédie Take n'aboutira pas; il y a entre le Roi et moi quelque chose qui me permet d'être affirmatif; après, c'est Coandă qui sera appelé, et si les Ardeleni n'entrent pas au gouvernement, nous irons ensemble et nous formons le cabinet sans eux». Cette belle assurance n'est-elle pas, par hahard, l'effet simple de la légereté d'Argetoyanu?

Réuni mon comité pour consultation: si Coandă est chargé de faire le gouvernement, allons-nous avec, si les Ardeleni n'acceptent pas d'y entrer? Pour l'affirmative: Arion, Corteanu, Dobrescu, Cantacuzène; contre Herjeu, mais il amende par la suite son opinion; Catargi pencherait plutôt pour la négaiive. Miilineu catégoriquement non, mais s'est rallié alors que j'ai fait valoir que si nous refusons la solution Coandă, c'est l'arrivée des libéraux et alors c'est l'isolement dans les élections, Averescu ne pouvant nous pardonner sa chute réelle.

Mârzescu est inquiet. Coandă a fait la faute de déclarer qu'il n'agirait que selon les indications d'Averescu, ce qui, aux yeux du Roi — les libéraux doivent en savoir quelque

ştie) este un viciu redibitoriu. Blumenfeld, trimis de *Mârzescu*, a venit să mă consulte asupra repescuirei lui Coandă, liberalii crezând că Take Ionescu era în stare să se înţeleagă cu ţărăniştii pentru a vota legea electorală, de care ei, liberalii, nici nu vor să audă. Această comedie mă amuză, ea tinde probabil să mă facă să vorbesc.

— Garoflid (10 ore seara) crede că combinaţia Coandă este foarte compromisă. La gafa declaraţiunilor lui Coandă, a venit să se adauge astăseară, la adunarea majorităţilor, un nou discurs de ameninţări al lui Averescu. Garoflid nu mai vede salvarea decât într'un guvern neutru (naţional) formula Maniu. Mă roagă să lucrez în acest sens pe lângă Averescu.

16 Decembre. — *Vaida,* la amiază : «Pot şi eu, în sfârşit, să vorbesc deschis cu D-ta». Aceasta este o aluzie la comunicatul dat aseară după o deliberare a Comitetului naţional : refuzul de a participa la guvernul Take Ionescu şi declaraţia că nu vor intra decât în guvernul care va avea disolvarea. — Vaida mă întreabă ce este de făcut acum pentru a ajunge la formula Maniu;

---

chose — est un vice rédhibitoire. Blumenfeld se dit envoyé par lui pour nous consulter sur le repêchage de Coandă, les libéraux croyant Take Ionescu parfaitement capable de s'entendre avec les tzaranistes pour voter la loi électorale, dont eux, les libéraux, ne veulent pas entendre parler. Cette comédie m'amuse; elle tend probablement à me tirer les vers du nez.

—Garoflid (10 h. soir) commence à croire que la combinaison Coandă est plus que compromise. A la gaffe des déclarations Coandă est venu se joindre, ce soir, à la réunion des majorités, un nouveau discours de menaces d'Averescu. Garoflid ne voit plus le salut que dans un gouvernement neutre (national) formule Maniu. Il me prie d'agir dans ce sens sur Averescu.

16 décembre.—Vaida, midi. «Je puis enfin vous voir librement». C'est une allusion au communiqué donné hier soir après délibération du comité national: refus de participer au gouvernement Take; déclaration de n'entrer que dans le gouvernement qui aura la dissolution. Vaida me demande carrément ce qu'il y a maintenant à faire pour arriver à la for-

eu i-am destăinuit demersul lui Garoflid şi înţeleg ca partidul naţional să conteze pe mine şi pentru a lucra pe lângă Averescu şi pe lângă Rege! — Când eşea Vaida dela mine, Garoflid îmi comunică că aranjase o întervedere între mine şi Averescu.

— După înmormântarea fiului generalului Văleanu, ne-am întâlnit, cu *Averescu,* la Preşedinţie El crede că Coandă va fi de sigur chemat; încă de Marţi, 24 ore după demisie, Mişu *a venit să-i spue, din partea Regelui, că Take Ionescu nu va avea nici prorogarea, nici disolvarea.* Eri, Regina a mai spus d-nei Averescu că vom avea probabil un guvern Coandă. Dar dacă cumva Regele îl înşelase, aceasta se va vedea mâine.

Din spusele lui se simte că la nevoe el va intra în combinaţia Maniu. M'a întrebat chiar *sub ce formă* ea va fi adusă la cunoştinţa Regelui şi cum se va putea lansa.

17 Decembrie. — Aflu dela Brătescu, cumnatul lui Stelian Popescu, că, cu toată siguranţa lui Averescu şi a lui Argetoianu, Regele a acordat prorogarea lui Take Ionescu !

---

mule Maniu; je lui ai fait part de la démarche de Garoflid et je comprends que le parti national compte sur moi et pour travailler Averescu et pour agir sur le Roi ! Vaida sortait lorsqu'on me communique que Garoflid avait ménagé un entretien entre Averescu et moi.

Après les obsèques du fils Valeanu, nous nous rencontrons à la présidence. Averescu tient pour certain que Coandă serait appelé; dès mardi, 24 h. après la démission, Mişu est venu lui dire de la part du Roi que Take n'aurait ni prorogation, ni dissolution. Hier la Reine a encore dit à M-me Averescu qu'on aura probablement le gouvernement Coandă. Mais si le Roi l'avait trompé, on le verra bien demain. Mais on sent que le cas échéant il entrera en plein dans la combinaison Maniu. Il m'a même démandé «sous quelle forme» on la porterait à la connaissance du Roi et on pourrait la lancer.

17 décembre. — Par Bratescu, beau-frère de Stelian Popescu, apprends que, malgré la belle assurance d'Averescu-Argetoyanu, le Roi a accordé à Take Ionescu la prorogation.

Scriu imediat D-nei Lahovary pentru a vedea pe *Regina*, chestiuni urgente ale societăţei «Elisabeta». Mi se telefonează că voi fi primit la ora 6 la Cotroceni. Din capul locului spun Reginei că am venit mai ales să-i vorbesc politică; Regina mă ascultă cu multă băgare de seamă ; fiecare din întreprinderile ei este un cuvânt potrivit. Când am terminat, Ea mă roagă să redactez imediat o notă ca să nu transmită ceva eronat. — In ultimul sfert de oră Regina îmi vorbeşte, cu o gingaşe ingenuozitate, de lipsa de voinţă a Regelui. — «O acţiune este pentru el o boală». Regina stimează pe Averescu; că dacă el n'a putut niciodată să se înţeleagă cu Regele, este că n'au putut niciodată *să stea de vorbă* împreună. In indeciziunea Regelui este ceva «patetic»; ar vrea totdeauna să facă mâine ceeace ar trebui să facă astăzi. «Vreau să stau de vorbă cu El dimineaţa, când luăm dejunul aci împreună ; îi spun că am să fac cutare sau cutare lucru, neînsemnat, de exemplu să merg la teatru; de îndată deschide gura : ah ! ca şi cum ar avea o obiecţiune mare de făcut... «Dar nu este ca să aprobi ce spun, e pur şi simplu ca să stau de vorbă cu tine». A sta de vorbă cu

---

J'écris aussitôt à Simki Lahovary pour voir la Reine, questions assez urgentes concernant l'«Elisabeth». Téléphone à 1 h. que suis reçu à 6 h. Cotroceni. *De plano* annonce que c'est surtout parler politique que suis venu; la Reine écoute très attentive ; chacune de ses interruptions est un mot juste. Au bout de mon rouleau, elle me prie de rédiger de suite une note pour qu'elle ne transmette rien d'erroné. Dans le dernier quart d'heure la Reine me parle, avec une ingenuosité charmante, de l'absence de volonté du Roi. Un acte est une maladie pour lui. La Reine estime Averescu; s'il n'a jamais pu s'entendre avec le Roi, c'est qu'ils n'ont jamais pu causer ensemble. Il y a dans l'indécision du Roi quelque chose de «pathétique»: c'est toujours demain qu'il voudrait faire ce qu'il devrait faire aujourd'hui. «Je veux causer le matin quand nous déjeunons ici ensemble; je lui dis: je vais faire telle ou telle chose, aller par exemple au théâtre; il ouvre de suite la bouche, ah! comme s'il y avait une grosse objection..., mais ce n'est pas pour que tu approuves que je te parle, c'est pour causer avec toi. Causer avec le Roi —

Regele, adaugă Regina, este un lucru care cere o preparaţiune. Regele observă totdeauna că camerile noastre sunt mai frumoase de cât ale Lui: Dar ai spus Tu vreodată că vrei ca odaia Ta să fie albastră, sau roşie, sau albă? Tu eşti Regele, deci Tu trebue să spui ce vrei, şi noi ne vom însărcina cu executarea. (Cum reese din aceste destăinuiri un sentiment de izolare!) — Nicolae este în Anglia; Nicolae se duce la Saint-Moritz; tu te gândeşti : Nicolae se urcă în momentul de faţă pe Jungfrau ; dar te-ai întrebat vreodată cum Nicolae a sosit în Anglia, cine îl face să călătorească şi cum călătoreşte? Eu sunt aceea care scriu Regelui Angliei, persoanelor din jurul lui, cari iau toate dispoziţiile şi aşa mai departe...». La ora 7 am fost condus în apartamentul d-nei Mavrodi şi am redactat cu creionul memoriul cerut de Regina. — In substanţă : Aventura Take Ionescu a redeşteptat cele mai vii susceptibilităţi. — Nu e nici uşurare de raporturi (dau motivele, nici concentrarea — dovadă lipsa de pe lista prezentată Regelui, a Bucovinenilor, Transilvănenilor, Basarabenilor.— Mai mult chiar, s'a aruncat şi pe Averescu în braţele ţărăniştilor.

---

ajoute la Reine — c'est tout une préparation». — Le Roi fait toujours des remarques que mes chambres sont plus jolies que la sienne: mais «as-tu jamais dit si tu veux une chambre bleue, ou rouge, ou blanche? Tu es le Roi, mais c'est toi qui dois dire ce que tu veux et nous nous chargerons du reste. (Comme il y a dans ces traits un sentiment d'isolement!!) Nicolas est en Angleterre; Nikolas va à St. Moritz; tu te dis: Nicolas grimpe à cette heure sur la Jungfrau: t-'es-tu jamais demandé comment Nicolas est arrivé en Angleterre, qui le fait voyager et comment il voyage? C'est moi qui écris au Roi d'Angleterre, à son entourage, qui prends toutes les dispositions et ainsi de suite...»

A 7 h. j'ai été conduit dans l'appartement de M-me Mavrodi et ai rédigé au crayon l'aide-mémoire demandé par la Reine. En substance: «L'aventure Take Ionescu» a éveillé les plus vives susceptibilités. Ce n'est ni la détente (je donne les raison), ni la concentration, à preuve absence des Bucoviniens, des Ardeleni, des Bassarabiens de la liste qu'on présente au Roi; bien plus, en fait de détente on a jeté Averescu dans les bras des tzaranistes. Au point de vue du pays,

Din punct de vedere al țărei este imposibilitatea de a se lua măsuri financiare, a căror urgență este evidentă. A acorda prorogarea este a descoperi Coroana: 1) A proroga pentru a cumpăra o majoritate? înseamnă a amesteca pe Rege la un trafic imoral. 2) A proroga pentru a câștiga timp spre a merge către liberali, este tot atât de periculos. — Ardelenii își pun deja întrebarea: Regele este El liberal?

Dacă Regele n'are încredere în formațiunea Coandă, care cade dela sine dacă este alcătuită sub condiția colaborărei Ardelenilor, mai este o altă soluție care poate oferi un guvern «neutralizat» pentru a prezida alegerile. Este: Maniu-Vaida. Acest minister «bine alcătuit» ar avea sprijinul majorității, ar fi primit de țărăniști, ar avea colaborarea mea și ar alcătui din nou unirea tuturor Transilvănenilor. (Garantez pentru unirea acestor elemente). Un guvern Maniu nu poate fi atacat de liberali — Regele cunoaște motivele — și ar lua față de Ardelenii din Ardeal responsabilitatea care o poartă în momentul de față vechiul Regat.

Notița mea va fi înmânată Regelui: Dumnezeu știe

---

c'est l'impossibilité de prendre des mesures financières dont l'urgence est évidente. Accorder la prorogation, c'est découvrir la Couronne: 1) Proroger pour acheter une majorité? C'est mêler le Roi à un trafic amoral; 2) Proroger pour gagner le temps d'arriver aux libéraux est tout aussi dangereux. Les Ardeleni posent déjà la question: le Roi est-il «libéral?» Si le Roi n'a pas confiance dans la formation Coandă. qui tombe d'elle-même si elle est sous condition de collaboration des Ardeleni, il y a une autre solution qui peut même offrir un gouvernement «neutralisé» pour présider aux élections. C'est Maniu-Vaida. Ce ministère «bien doublé» aurait l'appui de la majorité, serait accepté par les tzaranistes, aurait ma collaboration et réaliserait la réunion à nouveau de tous les Transylvain. (Je garantis la réunion de ces élements). Un gouvernement Maniu ne peut pas être attaqué par les libéraux — le Roi en sait les raisons — et prendrait vis-à-vis des Ardeleni de l'Ardeal la responsabilité qu'endosse actuellement l'ancien royaume.

Cette note passera aux mains du Roi: Dieu sait si Bra-

dacă Brătianu nu o va cunoaşte şi el!... Regina este la curent cu toate. Când am vorbit de Maniu: «Dar ei nu vor cere disolvarea?» — Am indicat mijlocul prin care se poate evita, în această privinţă, un angajament formal. Când am vorbit de prorogare: «Dar ştiu Eu dacă nu-i prea târziu ?»

18 Decembrie. — Take Ionescu şi-a constituit ministerul cu toate rămăşiţele takismului, plus doui transfugi dela Averescu, Mituş Dumitrescu şi Mironescu. «Monitorul» a şi publicat decretul de prorogare: ministerul nici nu s'a prezentat înaintea Camerilor! Nu-mi reamintesc să fi fost vreodată vreun precedent.

— Blumenfeld pretinde că-mi aduce din partea lui *Mârzescu* două precizii : — primul, Brătianu are de gând să se adreseze *tuturor* şefilor de partide pentru opera constituţională. Aceasta este un amendament la declaraţia făcută de Vintilă la Dacia, vorbind de concursul acelora care au făcut unirea, deci cu excluderea lui Marghiloman, Stere, Averescu. Al doilea, el înţelege să sdrobească regionalismul (avis Ardelenilor).

20 şi 22 Decembre. — Intâlnesc pe *Flondor* la Vaida-

---

tiano n'en aura pas connaissance! La Reine est au courant de tout. Quand j'ai parlé de Maniu: Mais est-ce qu'ils ne demanderont pas la dissolution? J'ai indiqué le moyen d'éviter à ce sujet un engagement formel. Quand j'ai parlé prorogation: mais sais-je s'il n'est pas trop tard?

18 décembre. — Take Ionescu a constitué son ministère avec tous les débris du Takisme, plus deux transfuges d'Averescu, Mituş Dumitrescu et Mironescu. Le «Moniteur» publie aussi le décret de prorogation: le ministère ne s'est même pas présenté devant les Chambres. Je ne me souviens pas qu'il y ait un précédent.

Blumenfeld, qui depuis trois jours va et vient, prétend m'apporter de la part de Marzescu deux précisions: 1) Bratiano entend s'adresser à tous les chefs de parti pour le travail constitutionnel, — c'est bien un amendement à la déclaration de Vintilă qui, à la Dacia, parlait de concours de ceux qui ont fait l'union, — donc exclusion de Marghiloman, Stere, Averescu; 2) Il entend écraser le régionalisme (avis aux Ardeleni).

20 et 22 décembre. — Je rencontre Flondor chez Vaida-

Maniu. Bine înţeles se vorbeşte de reintrarea în Constituţie şi de modul cum s'ar putea tăia calea liberalilor. Inainte de a ne întâlni câteşi patru, *Vaida* îmi spune că Flondor acceptă combinaţia, şi eu îl întreb brusc: «pentru el sau pentru Maniu?» — Mirat, îmi răspunde ca şi cum n'ar fi posibil din partea lui Flondor...—Flondor este mai puţin vorbăreţ ca Ardelenii; înfăţişare bună, înfăţişare de European. — *Maniu*, după o mulţime de circonlocuţiuni, paragrafe şi aliniate, sfârşeşte prin a primi ca el să fie desemnat, dar mă îndoiesc că va putea fi vreodată un şef de guvern. Mi s'a părut că Flondor a primit, din toate punctele de vedere, desemnarea lui Maniu. In timpul lungei convorbiri, am aflat o serie de revelaţiuni în privinţa atitudinei Regelui faţă de mine. Lui Flondor, chiar eri Regele i-a spus: 1) Că eram bătrân.— Senil ?, a întrebat Flondor. — Nu, din contra, o inteligenţă foarte vie. — Dar atunci, a replicat Flondor, aceasta este o calitate mai mult. 2) Că niciodată Ardelenii nu vor merge cu mine. — A pus chiar violenţă în această afirmare, pe care a repetat-o, şi Flondor a trebuit să insiste mult pentru a-i arăta eroarea Sa... (voluntară). — După aceasta îmi spune şi Vaida că Regele

---

Maniu. Bien entendu on parle de rentrée dans la Constitution et de la façon de barrer la route aux libéraux. Avant de nous réunir à quatre, Vaida me dit que Flondor accepte la combinaison, et je lui demande crûment «pour lui, ou pour Maniu?» Interloqué, il me répond comme s'il n'était pas question possible de Flondor... Flondor est moins verbeux que les Ardeleni; bonne touche; l'air d'un Européen. Maniu, après circonlocutions, paragraphes et alinéas, finit par accepter qu'on le désigne, mais je doute qu'il soit jamais un chef de gouvernement. Flondor a semblé en tous points accepter la désignation. Comme on a longuement causé, une série de révélations au sujet de l'attitude du Roi vis-à-vis de moi. A Flondor il a dit, hier même; 1) Que j'étais vieux. Sénile a demandé Flondor? Non, au contraire, très vive intelligence... Mais alors c'est un atout de plus, a repliqué Flondor; 2) Que jamais les Ardeleni n'iront avec moi. Il a mis presque de la violence à le répéter et Flondor a dû réagir pour lui prouver son erreur.., (volontaire). Vaida là-dessus me dit qu'à lui aussi le Roi avait dit que j'étais

i-a spus şi lui că aşi fi prea bătrân! Cum se lovesc aceste afirmări cu conversaţia din 11 Decembrie! — Se întâmplă că două zile mai târziu văd pe Mihaly—primit de Rege la 21 — şi pe Averescu, cari povestesc: *Mihaly* vorbind de concentrarea cu mine, Regele: «Dar Marghiloman n'are partid!» — *Averescu:* «Regele m'a întrebat în ce termeni eram cu D-ta şi după ce i-am răspuns că nu ne vedem, El a insistat pentru ca concentrarea să se facă şi cu d-ta; sperând de sigur că voi refuza. Dar mai târziu, când i-am raportat că eram pe punctul să reuşesc cu Ardelenii şi că mă înţelesesem cu D-ta, tot El mi-a spus: Nu este necesar, ar fi mai mult o slăbiciune!»

Candidatura lui Flondor, pentru a prezida un guvern de concentrare, îşi croeşte calea. Averescu mi-a declarat că el ar primi-o. Are o vie repulsiune pentru Maniu, dar consimte să-l întâlnească la mine.

24 Decembre. — Conferinţă, la mine, dela 6 la 8½ între *Averescu, Maniu* şi eu. Era penibil să vezi cât de amărât este de pe acum Maniu — şi presupun că toţi ai lui sunt la fel, — din cauza atitudinii Regelui. In 1919, la ora 12, el spusese Regelui, care-i propusese să

---

trop vieux. Comme ça rime avec notre conversation du 1-er décembre! Il se trouve que deux jours après je vois et Mihaly — reçu le 21 par le Roi — et Averescu qui racontent: Mihaly ayant parlé de la concentration avec moi, le Roi: «Mais Marghiloman n'a pas de parti!» — Averescu: «Le Roi m'a demandé dans quels termes nous étions et lui ayant répondu que nous ne nous voyons pas, il a insisté pour que la concentration se fasse avec vous aussi; il espérait sans doute que je refuserais. Lorsque ensuite je lui ai rapporté plus tard que j'étais sur le point d'aboutir avec les Ardeleni et que je m'étais entendu avec vous, c'est encore lui qui m'a dit: ce n'est pas bien nécessaire, c'est plutôt une faiblesse!

La candidature de Flondor pour présider un gouvernement de concentration fait son chemin. Averescu m'a déclaré qu'il l'acceptait. Très vive répulsion pour Maniu, mais il consent à le rencontrer chez moi.

24 décembre. — Conférence à trois, chez moi, de 6 à 8½, Averescu, Maniu et moi. Il était pénible de voir combien amer est déjà Maniu — tous les siens je pense — au sujet de l'attitude du Roi. En 1919, à midi, il avait dit au Roi qu'il a-

formeze Cabinetul, că primeşte, şi în aceiaşi zi la ora 5 Văitoianu era însărcinat să-l formeze. Pe acest capitol avem şi unii şi alţii multe de zis. Concluziunea la care am ajuns, încetul cu încetul, este : că trebue să ne unim, pentru a reintra în ordinea constituţională. — Maniu pune toate în funcţiune de disolvare ; chiar Take Ionescu, dacă o are, poate conta pe partidul naţional ; cu atât mai mult liberalii, dar cu mare circumspecţiune, căci liberalii reprezintă ameninţarea permanentă. Câteşi trei avem convingerea că Regele vrea să ajungă, cât mai repede, la liberali. Formula convenită între noi, şi pe care Averescu a mai rezumat-o în punctele ei principale, când ne-am ridicat pentru a ne despărţi :

1) Averescu se angajează să răstoarne pe Take Ionescu, chiar în ziua deschiderei Parlamentului; nici o zi de răgaz. (Maniu spusese că dacă Take Ionescu se obligă să treacă, *în cinci sau şase zile,* legea electorală, Ardelenii ar rămâne neutri. I s'a demonstrat însă, că în practică era un lucru imposibil; la aceasta el a răspuns că cu nici un preţ nu trebue îngăduit să ajungă la 15 Februarie, căci Take Ionescu ar fi om în stare să considere cele trei luni de legislaţiune ca trecute).

---

ceptait de former le cabinet sur la proposition du Roi et à 5 h. c'est Văitoyanu qui en était chargé. Sur ce chapitre, nous en avons eu long, de part et d'autre; conclusion à laquelle on est arrivé, petit à petit: il faut s'unir pour rentrer dans l'ordre constitutionnel. Maniu fait tout dépendre de la dissolution: même Take, s'il l'a, peut compter sur le parti national; à plus forte raison les libéraux, mais très à contrecoeur, car les libéraux sont la menace permanente. Nous partons tous trois de la conviction que le Roi veut aller au plus tôt aux libéraux. Formule convenue, dont Averescu a encore une fois résumé les points principaux en nous levant pour nous séparer: 1) Averescu se fait fort de renverser Take Ionescu dès la rentrée: pas un jour de répit. (Maniu avait dit que si Take Ionescu s'obligeait à passer dans cinq ou six jours la loi électorale, les Ardeleni resteraient neutres. On lui a démontré que pratiquement c'était impossible, ce à quoi il a repliqué qu'à aucun prix il ne fallait laisser gagner le 15 février, car Take était homme à considérer révolus les 3 mois de législature). — 2) Sa majorité ap-

2) Majoritatea lui Averescu va sprijini orice guvern de concentrare, care ar lua angajamentul să facă să se voteze : legea electorală, legile financiare şi cele trei declarări de revizuire.

3) Acest guvern, în care liberalii vor fi rugaţi să intre, poate fi prezidat de un neutru: Flondor, Maniu sau un magistrat. Averescu, admiţând ca posibilă candidatura Mitropolitului Primat, pusă înainte de un membru al partidului său, Maniu s'a opus, adăogând că nu primeşte un preot sau un militar.

4) Guvernul acesta va face alegerile din momentul când Camera, odată făcute citirile, se disolvă dela sine.

5) Sunt însărcinat să aduc, fără întârziere, această soluţie la cunoştinţa Regelui.

In timpul lungei noastre convorbiri, Averescu ne povesteşte că vara trecută Take Ionescu i-a cerut un concediu ; se numeşte un interimar, deci el nu mai era de cât un simplu particular. In urmă el ridică 263.000 franci (Cudalbu afirmă exactitatea cifrei) şi pleacă în Franţa, în vagon ministerial, însoţit de automobilul lui pe o platformă, şi în acest mod se prezintă oficial la Paris şi la Londra. *Sfântă Democraţie !...*

---

puyera tout gouvernement de concentration qui s'engagera à faire voter la loi électorale, les lois financières et les trois déclarations de révision. — 3) Ce gouvernement, auquel les libéraux seront priés de prendre part, peut être présidé par un neutre, Flondor, Maniu ou un magistrat. Pas de militaire et pas de prêtre, a ajouté Maniu, parce que Averescu avait admis comme possible la candidature, mise en avant par un membre de son parti, du Métropolite Primat. — 4) Le gouvernement présidera les élections de soi-même, puisque la Chambre, une fois les lectures faites, se dissout d'elle-même. — 5) Je suis chargé de porter sans retard cette solution à la connaissance du Roi.

Au cours de notre entretien, Averescu nous raconte que cet été, Take lui a demandé un congé; on lui nomme un intérimaire: il n'était plus que simple particulier. Il lève 263.000 francs, — Cudalbu sait le chiffre exact — part en wagon ministériel pour la France, son auto sur une plateforme l'accompagne et c'est dans cet appareil qu'il se présente officiellement à Paris et à Londres. *Sainte démocratie !*

29 Decembre. — Audienţă la M. S. Regele. — După insistenţele lui Vaida, care a venit Marţi să mă vadă, am cerut eri o audienţă, imediat acordată. Dela început, pentru a nu ne rătăci în nimicuri, am spus Regelui că solicitasem o conversaţie politică : «Sunt însărcinat să aduc la cunoştinţa Regelui o soluţie, isvorâtă din lungi conferinţe, care poate rezolva într'un mod parlamentar criza actuală. Vorbesc în numele partidului generalului Averescu, partidului naţional al d-lui Maniu şi a partidului conservator. Cer ertare că figurez şi eu în această întreită înţelegere şi că iau cuvântul în numele ei, căci ştiu că M. V. nu mai crede în existenţa partidului conservator şi că pe mine mă crede prea obosit pentru a mai putea aduce servicii. — Regele se roşeşte până la rădăcina părului şi cu un râs foarte jenat răspunde că «nu aceasta a voit să spuie...»! — Eu: «Vă cer iertare, Sire, n'am venit să mă plâng ; oamenii politici cu care M. V. se întreţine, vorbesc... Şi cu toate că M. V. judecă astfel, ei cred că partidul meu şi cu mine mai suntem încă utili».

După această introducere, arăt ce s'a hotărât la 24 Decembre. Expun avantagiile: 1) Dacă cumva se pierd

---

29 décembre. — Audience chez Sa Majesté. — Sur les insistances de Vaida, qui est venu me voir mardi, j'ai demandé hier une audience qui m'a été de suite accordée.

Dès l'abord, pour ne pas s'égarer dans des futilités, j'ai dit que j'ai sollicité un entretien politique. «Je suis chargé de porter à la connaissance du Roi une solution, fruit de longues conférences, qui peut trancher parlementairement la crise. Je parle au nom du parti du général Averescu, du parti national de Mr. Maniu et du parti conservateur. Je demande pardon de figurer dans cette entente à trois et de porter la parole en son nom, car je sais que Votre Majesté ne croit plus à l'existence du parti conservateur, ou me croit un peu trop fatigué pour rendre encore service...» — Le Roi rougit jusqu'à la racine des cheveux et avec un rire gêné, affirme que «ce n'est pas cela qu'il a voulu dire....» — Moi: «Pardon, Sire, je ne suis pas venu pour me plaindre; les hommes politiques avec lesquels Votre Majesté s'entretient parlent..., et malgré ce jugement, ils croient que mon parti et moi, sommes encore utiles». Sur ce préambule, j'expose ce qui a été décidé le 24 décembre. J'expose les avantages: 1)

alegerile, aceasta nu atinge pe Rege, cum ar fi, astă-zi, cazul cu partidul liberal. — 2) S'ar da budgetul la timp: nu aşi povăţui să se înceapă anul financiar fără budget. — Regele: «Nu, nu, fără budget creditul nostru ar suferi prea mult». — 3) Revizuirea Constituţiei nu ar mai cere două alegeri, Camera actuală făcând cele trei citiri asupra punctelor de revizuit. — Regele: «Care puncte, căci nu sunt numeroase»?—Eu : «Acelea asupra cărora s'ar cădea de acord cu M. V.». — La punctele arătate de Rege, Senat, limitarea şi împărţirea administrativă a Regatului, adaug cazul de minoritate a Regelui. Şi Regele este de acord. Semnalez pericolul sistemei preconizate de liberali: o adunare naţională, care ar înlocui fără alte preliminări procedura revizuirei, şi rog fierbinte pe Rege să nu renunţe la garanţiile Constituţiunei. Regele pare documentat asupra chestiunei ; ştie că altfel s'ar putea pune în discuţie chiar forma de guvernământ : «Trebue ca cuvântul de republică să nu poată fi pronunţat !».

In cursul conversaţiei, Regele spune că a dat puterea lui Take Ionescu fiindcă îl asigurase că avea parti-

---

S'il y a échec électoral, il ne touche pas le Roi, comme ce serait, aujourd'hui, le cas avec le parti libéral. 2) Il donnerait à temps le budget: je ne conseillerais pas de commencer l'année financière sans un budget.,. — Le Roi: «Non, non, pas sans budget, notre crédit en souffrirait trop»; 3) La révision constitutionelle ne demanderait pas deux élections, la Chambre actuelle faisant les trois lectures sur les points à réviser. — Le Roi: «Lesquels, car ils ne sont pas nombreux?» — Moi: Ceux sur lesquels on tomberait d'accord avec Votre Majesté. Aux points qu'indique le Roi, Sénat, limites et divisions administratives du Royaume, j'indique le cas de minorité du Roi, et le Roi est d'accord. Je signale le danger du système préconisé par les libéraux, une assemblée nationale remplaçant sans autres préliminaires la procédure de la révision et je l'adjure de ne pas renoncer aux garanties de la Constitution. Le Roi paraît orienté sur la question; il sait qu'on pourrait mettre autrement en discussion la forme même du gouvernement: «Le mot de république ne doit pas être prononcé».

Au cours de la conversation: il a donné le pouvoir à Take parce qu'il l'a assuré qu'il avait avec lui le parti na-

dul național cu dânsul; crede și El că Averescu nu este un răsvrătit, dar este așa de rece, așa de închis, încât nu te poți apropia de el; nu pentru că nu ai vrea, dar pentru că nu poți să «spargi ghiața» (timiditatea patetică despre care vorbea Regina). Se poartă așa de rău cu noi (*«se»*, adică Francezii) că vom fi siliți să ne legăm din nou cu Germania. Restul conversației, pe un ton foarte cordial, despre toate chestiunile la ordinea zilei. — Când m'am retras: «Hotărîrea pe care voi lua-o se inspiră de la *cumințenie, iar nu dela sentiment...*» — Acesta este răspunsul la inclinațiunea liberală, de care vorbisem.

— Seara, la d-na Procopiu, *Regina* mă cheamă lângă Ea: «Rândul trecut, când am vorbit împreună, era prea târziu; prorogarea era deja acordată». Iar la sfârșitul conversației: «*Nu cred ca El să se gândească la liberali*».

---

tional; il croit aussi que Averescu n'est pas un rebelle, mais il est si froid, «si boutonné qu'on ne va pas à lui parce qu'on ne voudrait, mais parce que on ne peut pas rompre la glace» (la timidité pathétique dont parlait la Reine); on se conduit si mal avec nous (on, c'est les Français) que forcément on renouera avec l'Allemagne. Le reste, — embrassant toutes les questions à l'ordre du jour, — sur un ton cordial. En nous quittant: «La décision que je prendrai s'inspirera de la *raison, mais pas du sentiment*». Réponse aux inclinations libérales dont j'avais parlé.

Le soir, chez M-me Procopiu, la Reine me fait appeler auprès d'Elle. «C'était trop tard la dernière fois que nous avons causé; la prorogation était déjà accordée». Puis, pour finir: «*Je ne crois pas qu'Il pense aux libéraux*».

1922.

2 Ianuarie. — Madge nu mai înțelege nimic. El se teme ca puterea să nu treacă în mâinile liberalilor, cari de sigur nu vor putea s'o păstreze. Transilvania va fi în mare pericol. El crede că Regele va face tot posibilul să prelungească zilele guvernului Take Ionescu, dar cum ?

10 Ianuarie. — Astăzi a avut loc logodna Principesei *Maria* cu Regele Serbiei, care a sosit la Sinaia din ajun. Principesa ne telegrafiază direct această ştire. Impresia în public este bună.

— Lucrurile se petrec aşa cum le prevăzuse Madge vara trecută. Marele Consiliu s'a întrunit la Cannes ; Lloyd George, într'un memorandum, explică necesitatea de a uşura povara Germaniei şi de a stabili raporturi economice cu Rusia; el oferă în schimb un tratat de garanție Franței. — Briand face rezerve asupra a două

---

2 janvier. — Madge perd son latin. Il redoute que le pouvoir passe aux libéraux qui certainement ne pourront pas le garder. La Transylvanie sera très en danger. Il croit que le Roi tâchera de prolonger les jours du gouvernement Take, mais comment?

10 janvier. — Fiançailles de la Princesse Marie avec le Roi de Serbie, arrivé de la veille à Sinaia. La Princesse nous télégraphie directement la nouvelle. Bonne impression dans le public.

Les choses se passent comme l'avait annoncé Madge cet été. Le haut conseil est réuni à Cannes; Lloyd George, dans un mémorandum, explique la necessité d'alléger le fardeau de l'Allemagne et d'etablir des rapports économiques avec la Russie; il offre — en échange — un traité de garantie à la France. Briand fait des réserves sur deux points, mais

puncte, dar primeşte principiile arătate şi primeşte o conferinţă economică la Genova, la care Germania şi Rusia vor fi convocate. Italia este însărcinată să facă invitaţiunile.

13 Ianuarie. — Deodată se află retragerea lui Briand. Poincaré, care lucrase mult în contra politicei lui, probabil acum alături cu Millerand, a telegrafiat la Cannes în numele comisiunei Afacerilor Străine dela Senat şi a pus 200 de deputaţi să telegrafieze şi ei că nu înţeleg să se scadă întru nimic reparaţiunile datorite Franţei, nici asigurările teritoriale. Briand a declarat că dacă primeşte lovituri de pumnal în spate, el nu mai are autoritatea morală şi se retrage.

15 Ianuarie. — Poincaré a format ministerul şi Lloyd George a părăsit Cannes; e probabil că conferinţa dela Genova va fi amânată. Articolele anglofobe ale lui Poincaré în «Revue des Deux Mondes», nu vor restrânge legăturile cu Anglia.

17 şi 18 Ianuarie. — Take Ionescu s'a prezintat la Cameră şi a avut votul de neîncredere, cu 190 de voturi

---

accepte les principes mis en avant et accepte une conférence économique à Gênes, à laquelle l'Allemagne et la Russie seraient convoquées. L'Italie est chargée de lancer les invitations.

13 janvier. — On apprend subitement la retraite de Briand. Poincaré, qui s'était beaucoup démené contre sa politique, avec, probablement, Millerand dans son jeu, a télégraphié à Cannes au nom de la commission des affaires étrangères du Senat et a fait télégraphier par 200 députés qu'ils n'entendaient pas qu'on diminuât en rien les réparations dues à la France, ni les sûretés territoriales. Briand a déclaré que recevoir des coups de poignard dans le dos, il n'avait plus l'autorité morale et se retirait.

15 janvier. — Poincaré ayant formé le ministère, Lloyd George a quitté Cannes et il est probable que la conférence de Gênes sera ajournée. Les articles anglophobes de Poincaré dans la «Revue des Deux Mondes» ne resserreront pas les liens avec l'Angleterre.

17 janvier. — Chute de Take. Il s'est présenté à la Chambre et a eu son vote de blâme par 190 voix contre 81. On ne

contra 81. Nu se credea să fie așa de lamentabilă căderea lui. Se pare — dar cum poate cineva să fie în așa hal de ușuratec? — că Grigore Filipescu îl asigurase că va avea sigur o majoritate.

Ardelenii au votat pentru. Bănuiam că are să fie așa, fiindcă primisem o scrisoare dela Sever Dan prin care pleda pentru o amânare de 15 zile. Acești oameni sunt de neînțeles. Este adevărat că Maniu n'a venit la ședință; dar Vaida a luat chiar cuvântul pentru a ataca majoritatea! — Iorga a fost de plâns și a comparat prostește pe Regele cu un paravan, în spatele căruia partidul liberal trage sforile. Votul de neîncredere îl atinge tot atât pe el ca și pe Take Ionescu. Majoritatea s'a ținut bine, și pentru prima oară arată un temperament politic. — Ziua a fost rea pentru Rege: deputații și publicul — dar publicul mai ales — n'au făcut decât să lovească în El.

24 Ianuarie. — Imediat ce s'a cunoscut votul de neîncredere, Regele a chemat pe Brătianu și i-a încredințat puterea, fără alte formalități nici consultații. Numirea lui Văitoianu la Interne a stârnit mirare. Parodia din 1919 — când așa zis un guvern neutru a prezidat

---

pensait pas que la chute serait aussi lamentable. Il paraît, — mais peut-on être à ce point leger? — que Gr. Filipescu lui avait donné une majorité comme sure.

Les Ardeleni ont voté pour! J'en avais le soupçon, ayant reçu une lettre de Sever Dan qui plaidait pour une remise de 15 jours. Ces gens-là sont incommensurables: il est vrai que Maniu n'est pas venu à la séance; mais que Vaida y a pris la parole pour charger la majorité ! Iorga a été pitoyable et a bêtement comparé le Roi au paravent derrière lequel le parti libéral tire les ficelles. Le vote de blâme le touche autant qu'il a touché Take. La majorité a bien tenu et c'est la première fois qu'elle montre une trempe politique. La journée a été mauvaise pour le Roi: députés et public. — le public surtout — n'ont fait que taper sur lui.

24 janvier. — Sitôt le vote de blâme connu, le Roi a appelé Bratiano et lui a confié le pouvoir, sans autres formalités ni consultations. La nomination de Vaitoyanu a étonné au ministère de l'intérieur. Le camouflage de 1919, quand soi-disant un gouvernement neutre a présidé aux élec-

alegerile — este desvăluită. Mai semnificativă încă este numirea lui J. Th. Florescu la Justiţie: agenţie electorală. Numirea puţin deşteptului general Moşoiu la Lucrări publice s'a făcut în urmă. El se afla în Basarabia, — inspector al cercurilor de recrutare! — după raportul lui Văitoianu pentru a face popularitate politică (există un calendar ilustrat ca piesă de convingere), —a fost adus de acolo ca să contrabalanseze popularitatea partidului naţional în Ardeal. Frumoasă meserie pentru un militar!

Atitudinea opoziţiei a arătat ce personal slab se află la dispoziţia partidelor. — La început toţi erau partizani înflăcăraţi pentru un bloc; Iorga şi luase condeiul pentru a redacta manifestul. Se făcuse convocări, fără să se ştie cine convoca, la Clubul Ardelenilor: fiecare a trimis reprezentanţi de o importanţă politică mai mică. Eu am trimis pe Corteanu şi pe Marius Theodorian. A doua zi Mihai Popovici telefonează că nu se poate începe nimic fără o prealabilă conversaţie... care nu a avut loc niciodată. Apoi, când Corteanu a telefonat lui Iorga, acesta i-a răspuns — fără a explica sau a

---

tions, est perçé à nu. Plus significative encore la nomination de J. Th. Florescu à la justice: agence électorale. La nomination du peu intelligent général Moshoiu aux travaux publics s'est faite après coup. En exil en Bessarabie, — inspecteur des cercles de recrutement ! — sur le rapport de Vaitoyanu pour recherche de popularité politique (un calendrier illustré comme pièce à conviction) — on est allé l'y chercher pour faire contrepoids à la popularité en Ardéal du parti national. Jolie besogne pour un militaire!

L'attitude de l'opposition a prouvé quel triste personnel a la direction des partis. On a commencé par être tout feu tout flammes pour un bloc; Iorga avait déjà pris sa belle plume pour rédiger le manifeste! On s'etait convoqué sans savoir qui convoquait, au Club des Ardeleni : chacun s'est fait représenter par des seconds-plans. J'y ai envoyé Corteanu et Mariu Theodorian. Le lendemain, Mihail Popovici téléphone qu'on ne peut s'embarquer sans une conversation préalable... qu'on n'a jamais eue. Puis, quand Corteanu a téléphoné à Iorga, celui-ci lui répond — sans expliquer ou

se scuza pentru schimbarea de părere — că el se gândea să alcătuiască «liste cetăţeneşti»; Take Ionescu şi probabil fondurile lui Brătianu trebue să fi trecut pe acolo. Iar cum Ardelenii insistau iar ca să nu se despartă de Iorga, nu s'a mai primit nici un răspuns. In ceeace priveşte pe Averescu, el a bătut laturile atât de mult încât nu s'ar putea spune dacă din partea lui este duplicitate sau lipsă totală de autoritate faţă de ai lui.

— Brătianu a disolvat Camerile şi prin decret declară constituante nouile adunări. El înlocueşte cele trei citiri constituţionale prin declaraţiunea sa că din cauza stărei de război nu mai avem Constituţiune şi că o Adunare Naţională trebue să ne dea o Constituţie nouă.

Şi când te gândeşti că Regele îmi declarase formal că niciodată nu va consimţi să se desbrace de garanţia celor trei declaraţii.

Toţi oamenii politici au dat interviewuri pentru a declara această procedură ilegală. — Ce folos!...

— Un conflict de idei se arată între Franţa şi Anglia. Pentru tratatul de garanţii oferit de Anglia, Poincaré pune condiţii care au amânat semnătura, dacă

---

s'excuser du changement d'avis — qu'il songe à poser des «liste cetăţeneşti»: Take a passé par là et les subsides de Bratiano peut-être bien aussi. Or les Ardeleni ayant réinsisté pour ne pas se séparer de Iorga, plus rien n'est venu de leur côté. Quant à Averescu, il a cultivé tellement le dilatoire qu'on ne saurait dire s'il y a duplicité ou absence d'autorité vis-à-vis des siens.

Bratiano a dissout les Chambres et dans le décret il déclare Constituante les nouvelles Assemblées. Il remplace les trois lectures constitutionnelles par sa déclaration que, par suite de l'état de guerre, nous n'avons plus de Constitution et qu'une Assemblée nationale doit nous en donner une.

Et quand on pense que le Roi m'a formellement déclaré que jamais il ne consentirait à se depouiller de la garantie des trois déclarations. Tous les hommes politiques ont donné des interviews déclarant illégale la procédure. Pour ce qu'en vaut l'aune...

Un conflit d'idées se dessine entre la France et l'Angleterre. Pour le traité de garantie offert par l'Angleterre, Poincaré met des conditions qui ont différé sa signature si

vreodată ea va fi dată. — In ceeace priveşte conferinţa dela Genova, cu toate invitaţiile făcute de Italia, Franţa propune atâtea lămuriri preliminare, «pro-conferinţe de experţi» încât este fatal ca conferinţa să fie amânată. Aceasta este o înfrângere serioasă pentru Lloyd George, cu atât mai mult că nu se pare că America ar primi invitaţia.

— Eri a avut loc botezul Prinţului Mihai. Toată opoziţia, fără excepţie, s'a abţinut. Singur Mihail Săulescu, care de altfel nu era în curent, a apărut la ceremonie. El a venit a doua zi să se scuze, cu toate că eu nu impusesem abstenţiunea prietenilor mei.

25 Ianuarie. — Madge îmi spune : «Guvernul Brătianu va reuşi în alegeri, prin violenţă. Dar ce se va petrece pe urmă : minorităţile, asuprite, vor face apel la Liga Naţiunilor, şi este o greşeală că aceasta nu se ia în serios. Ce va face România, când plângerile Saşilor, Germanilor, Ungurilor vor fi aduse, de Germania, înaintea Ligei ? Trebue ca liberalii să-şi scoată din cap că România va obţine vre-odată un împrumut fără garanţii. Ce vor face ei atunci ? Pentru Madge, lupta în gu-

---

elle doit jamais être donnée. Pour la Conférence de Gênes, malgré que le cabinet italien ait lancé les invitations, la France propose tant d'«éclaircissements préliminaires», des «préconférences d'experts» que la remise en résultera fatalement. C'est un échec sérieux pour Lloyd George, d'autant plus que l'Amérique n'a pas fait mine d'accepter l'invitation.

Hier a eu lieu le baptême du Prince Michel. Toute l'opposition, sans distiction, s'est abstenue. Seul Michel Seulescu, qui d'ailleurs n'était pas au courant, a paru à la cérémonie. Il est venu s'excuser le lendemain, quoique je n'eusse pas imposé l'abstention à nos amis.

25 janvier. — Madge: «Le gouvernement Bratiano, par la violence, réussira dans les élections. Mais qu'arrivera-t-il après? Les minorités opprimées en appelleront à la Ligue des Nations, qu'on a le tort de ne pas prendre au sérieux. Que fera la Roumanie quand les plaintes des Saxons, des Allemands, des Hongrois seront portées à la Ligue par l'Allemagne ? — Il faut que les libéraux se sortent de la tête que la Roumanie aura jamais un emprunt sans garanties : que feront-ils alors?» Pour Madge, la lutte est dans le gou-

vern este între Vintilă Brătianu şi A. Constantinescu, pe care Madge îl găseşte foarte deştept. Constantinescu i-a spus că insistase pentru o înţelegere cu Ardelenii, dar că Brătianu n'a vrut cu nici un chip. In fond Madge îl cam dispreţueşte; povestindu-mi că în cursul conversaţiei Constantinescu i-ar fi spus: aceasta este un *principiu*..., Madge, zâmbind: «Un principiu! Aceşti domni şi un principiu!..»

— După cererea lui Vaida şi a lui Averescu, am văzut pe *Stere*. El este în contra unui pact electoral, şi chiar în contra semnării în comun a unui manifest. S'a dat votul universal fără pregătire; trebue făcută educaţiunea alegătorului; pentru aceasta trebue un partid care să nu aibă preocuparea venirei la putere; partidul ţărănist are şi el nevoe de a fi format; pentru educaţia lui, trebue să fie ţinut în afară de combinaţiile care tind la luarea puterei. Foarte logic. El lucrează (?) pentru viitor.

— In armată a fost un consiliu al inspectorilor. S'a expus, Prinţul cel dintâi, că este lipsă de toate; Brătianu a declarat că nu poate promite nimic. Statul-Major cere încorporarea ctg. 1921 care aşteaptă din Octombre,

---

vernement entre Vintilă et A. Constantinescu, que Madge trouve très intelligent. Constantinescu lui a dit qu'il avait insisté pour l'accord avec les Ardeleni, mais que Bratiano n'avait pas voulu. Au fond. Madge a du mépris; rapportant que Constantinescu lui avait dit que c'était un principe...., Madge avec un bon sourire: «Un principe! Ces Messieurs et un principe!...»

Les idées de Stere. Je l'ai vu sur la demande de Vaida et de Averescu. Il est contre le pacte électoral, et même contre la signature en commun d'un manifeste. On a donné le suffrage universel sans préparation; il faut faire son éducation; pour cela il faut un parti que la préoccupation du pouvoir n'intéresse pas; le parti tzaraniste a lui-même besoin d'être formé: pour son éducation, il faut le tenir à l'écart des combinaisons tendant à la prise du pouvoir. — Très logique. Il travaille (?) pour l'avenir.

Il y a eu conseil des inspecteurs. On a exposé, le Prince en tête, qu'on manquait de tout; Bratiano a déclaré qu'il ne pouvait rien promettre. L'état-major demande l'incorporation du contingent 1921 qui attend depuis octobre, mais Bratiano

dar Brătianu face obiecţiunea că nu vrea să lipsească pe tinerii soldaţi de dreptul lor de vot. A doua zi se află că chemarea contingentului e amânată cu *două luni,* cu toate că efectivele sunt grozav de reduse...

— Generalul Cristescu a fost trimis la Belgrad de Take Ionescu pentru a încheia o convenţie militară; Brătianu i-a făcut aspre mustrări că nu a suspendat semnătura pentru a aştepta nouile sale instrucţiuni.

19 Februarie. — Am venit la Constanţa pentru a ţine o întrunire publică. O bandă de beţivi, dintre care doui consilieri comunali numiţi de curând, avocatul Primăriei, trei funcţionari din port, secretarul Camerei de comerţ au spart o uşă ca să intre în sală şi au urlat şi fluerat întru atât încât n'a fost cu putinţă de a se vorbi. Furia lor se îndrepta mai ales contra ţărăniştilor. Dar scandalul a fost atât de mare încât n'a fost cu putinţă să se ţie întrunirea. Acesta este sistemul liberal dinainte de război. De altfel se semnalează ingerinţe cu totul stupide; agenţii beţi terorizează satele. In Basarabia, şi poşta şi telegraful sunt suspendate. La Hotin, telegramele noastre, prin care primeam să can-

---

objecte qu'il ne veut pas priver les jeunes soldats de leurs votes. Le lendemain on apprend que l'appel est remis de deux mois malgré que les effectifs soient horriblement réduits.

Général Christescu était à Belgrad, envoyé par Take Ionescu pour la conclusion d'une convention militaire; Bratiano lui a fait des reproches vifs de n'avoir pas suspendu la signature pour prendre ses nouvelles instructions.

19 février. — Venu a Constanţa pour tenir une réunion publique. Une bande d'ivrognes, dont deux conseiliers municipaux récemment nommés, le frère d'un troisième, l'avocat de la Mairie, trois fonctionnaires du service du port, le secrétaire de la Chambre de Commerce ont enfoncé une porte et tellement hurlé et sifflé qu'il a été impossible de parler. Leur rage s'exerçait surtout contre les tzaranistes. Mais dans le tohu-bohu rien à faire. C'est le système libéral d'avant-guerre. D'ailleurs, on signale des ingérences de toute stupidité, partout. Les agents ivres terrorisent les villages. En Bessarabie, poste et télégraphe sont suspendus. A Hotin, nos télégrammes d'acceptation de candidatures n'ont pas été

didăm, nu au fost transmise. La Cetatea Albă, prefectul Adamovici rechiziţionează automobilele opoziţiei : «având nevoie să se pue în contact cu ruralii»! Multe vom mai vedea ! In Ardeal birourile electorale anulează pur şi simplu candidaturile care displac.

21 Februarie. — Logodna religioasă a Regelui Alexandru cu Principesa Maria a fost celebrată Duminecă. S'a manevrat astfel ca să se evite contactul cu neoficialităţile noastre ; iar pentru concertul de astă seară s'au făcut sondaje cu multă insistenţă şi de abia astăzi la ora 12 s'a dat curs invitaţiunilor. Mitilineu şi cu mine, Iorga şi Argetoianu am asistat.

— Nastassievici şi ministrul Nincici mi-au menajat o convorbire cu *Regele Alexandru*. M. S. este un om tânăr, calm, inteligent, foarte amabil, a cărui înfăţişare este corectată de un surâs foarte blând. Conversaţia noastră foarte lungă, a avut mai mult de obiect vechiul sentiment de prietenie pentru Serbia. Am reamintit demersul care îl făcusem în 1900 pe lângă Goluchowsky, după ordinul Regelui Carol, şi bine înţeles

---

transmis. A Cetatea Albă, le préfet Adamovici réquisitionne les autos de l'opposition pour s'y instaler «având nevoe să se pună în contact cu ruralii»! Nous en verrons de belles. En Ardeal les bureaux électoraux annulent purement et simplement les candidatures qui déplaisent.

21 février. — Les fiançailles réligieuses du Roi Alexandre avec la Princesse Marie ont été célébrées dimanche. On a manoeuvré de façon à éviter le contact avec la non officialité et, pour le concert de ce soir, on a d'abord fait des sondages très insistants et ce n'est que vers midi qu'on a lancé les invitations. Nous y sommes allés, Mitilineu et moi, Iorga, Argetoyanu.

Les Serbes—Nastassyevitch et le ministre Nintchitch— m'ont ménagé une conversation avec le Roi. C'est un jeune homme calme, intelligent, très aimable, dont le bon sourire corrige ce que l'apparence a de mal venu. Quoiqu'au milieu du salon, nous causâmes longuement. La conversation ayant roulé sur les vieux sentiments d'amitié pour la Serbie, j'ai rappelé la démarche que j'avais faite en 1900 auprès de Goluchowsky sur l'ordre du Roi Carol et naturellement j'ai

am dat interpretarea pe care am dat-o totdeauna Consiliului de Coroană dela Sinaia în 1914, în care Regele Carol a vrut să iasă cu faţa curată, dar n'a vrut niciodată răsboiul. — Regele mi-a spus: «Ar trebui să scrii toate acestea, Domnule Preşedinte. Scrie-le neapărat».— Am răspuns, sigur fiind că cuvintele mele vor fi repetate, că pregătesc istoricul evenimentelor de atunci.

23 Februarie. — După cererea sa, am văzut pe Pasici. El venea dela fotograf şi avea la gât superbul vultur de diamant pe care îl cunoşteam. — El vorbeşte mai corect, dar căutându-şi cu greutate vorbele, atât în franţuzeşte cât şi în nemţeşte, deşi întrebuinţează mai uşor aceasta de a doua limbă. Incepe prin a-mi spune că ştie cât am fost de maltratat: «D-ta ţi-ai scăpat Regele; ai fost foarte util ţării D-tale». E şi el de părerea mea: crede că experienţa lui Brătianu este foarte delicată; nu se mai poate guverna cu un singur partid; trebue cât se poate mai mult adunate puterile; curentele cele noui nu trebuesc neglijate; trebue sisteme noui: «die alte gute Zeit» nu va mai trăi.—El s'a opus legii agrare, a îndurat-o împreună cu partidul cel nou care s'a născut din ea. In

---

donné l'interprétation que j'ai toujours donnée au Conseil de Couronne de Sinaia en 1914, dans lequel le Roi Carol a voulu sauver sa face, mais n'a jamais voulu la guerre. Le Roi m'a dit: «Vous devriez écrire tout cela, Mr. le président. Ecrivez-le». J'ai répondu — certain que cela serait répété — que je préparais l'historique des événements d'alors.

23 février. — Vu Pachitch, sur sa demande. Il rentrait de chez le photographe avec au cou le superbe aigle en diamants que je lui connaissais. Il s'exprime plus correctement, mais en cherchant péniblement ses mots, en français comme en allemand. C'est cette dernière langue qu'il emploie plus volontiers. Il commence par me dire qu'il sait combien on m'avait maltraité: «Vous avez sauvé votre Roi; vous avez été très utile à votre pays». Il abonde dans mon sens: il croit l'expérience Bratiano très délicate; on ne peut gouverner avec un seul parti; il faut grouper le plus qu'on peut; les courants nouveaux ne doivent pas être méprisés; il faut de nouveaux systèmes; «die alte gute Zeit» ne revivra pas. Il a été opposé à la loi agraire: il la subit avec le parti qu'elle a

Serbia — ca şi la noi — primul rezultat a fost micşorarea producţiunei; ea este redusă la o treime. Vom merge la Geneva, s'a convenit cu România; dar el e hotărât să nu-şi pue ţara la contribuţie pentru a ajuta ameliorarea economică a Austriei. (A făcut aluzie la Sindicatul marilor aliaţi, care va căuta să pue în spinarea aliaţilor cei mici o parte din suma ce voesc să se împrumute Austriei). Eu : «Austria este moartă; nu mai există altă salvare pentru ea, în afară de încorporarea cu Germania; atunci ea nu va mai fi un punct de atracţie pentru Ungaria, care, redusă la puterile ei actuale, nu mai poate fi o ameninţare pentru vecinii ei». — D-l Pasici este de părerea mea, afară numai dacă unele părţi ale teoriei mele, spuse pe franţuzeşte, nu i-ar fi scăpat; dar nu cred.

Este greu de a da înfăţişarea complectă a alegerilor care s'au petrecut. Regele nu s'a ascuns un moment: «main forte»; iar Mişu, în diferite circumstanţe, a făcut semnul pumnului care învârteşte. Guvernul Brătianu l'a slujit pe plac. Toate neomeniile, dar toate; toate violenţele, mărturisite pe faţă; arestările cu duiumul. Dar unde guvernul nu are nici o scuză, este când a silit pe unii prezidenţi de biurou — magistraţi! — să comită falşuri: sunt judecători, ca cel dela Hârşova, care izolându-se spre a împiedica orice control, au dat guvernului voturile opoziţiei.

---

fait naître. En Serbie — comme ici — le premier résultat a été la dimnuation de la production : elle n'est plus que du tiers. On ira à Gênes; c'est convenu avec la Roumanie; mais il est décidé à ne pas faire contribuer son pays pour aider le relèvement économique de l'Autriche. (Il a fait allusion au syndicat des grands alliés qui cherchera à faire endosser aux petits alliés une partie de la somme qu'on veut prêter à l'Autriche). — Moi: «L'Autriche est morte; il n'y a pas de salut pour elle hors de l'incorporation à l'Allemagne; elle cessera alors à être une attraction pour la Hongrie qui, réduite à ses forces actuelles, cesse d'être une menace pour ses voisins». — Mr. Pachitch est de mon avis, à moins que certaines parties de ma théorie lui aient échappé, dites en français, mais je ne le pense pas.

2 Aprilie. — Am convocat *Comitetul* executiv la mine, căci la Club ar fi fost afluenţa prea mare. Au venit mai bine de 50 de persoane. Săulescu lipsă, nescuzat: prietenii spun că e bolnav. *Mi-am dat demisia, motivând-o prin atitudinea Coroanei şi inaptitudinea partidului de a se pleca la cerinţele politicei noui. Coroana poate să-şi arate încrederea unui singur partid; este «à ses risques et périls» ; Ea nu are însă dreptul, pentru a netezi căile acestui partid, să discrediteze sistematic un alt partid. Partidul este victima tradiţiei schimbărei partidelor la putere, ca pe timpul Regelui Carol ; timpurile sunt schimbate. Un partid care nu se arată, nici măcar la alegeri, este o Academie politică, dar nu mai este un factor constituţional.*

Comitetul a discutat foarte lung ; două şedinţe până la 7 seara. Arion, Baranga, generalul Gârleşteanu, generalul Hârjeu, I. Berceanu, Corteanu, Mitilineu au admis adevărul îndoitei mele teze şi într'un mod unanim au proclamat că retragerea mea înseamnă disolvarea imediată a partidului. Am fost silit să cedez solicitărilor lor, dar cu îndoita condiţie că se va subveni la nevoile

---

2 avril. — Comité exécutif convoqué depuis une quinzaine. Plus de 50 personnes: Seulescu absent, non excusé: des amis l'ont dit souffrant, Obligé tenir séance chez moi à cause trop grande affluence au Club. *J'ai donné ma démission — la motivant par l'attitude de la Couronne et l'inaptitude du parti à se p'ier aux exigences de la vie politique nouvelle. La Couronne peut marquer sa confiance à un seul parti; c'est à ses risques et périls; elle n'a pas le droit, pour applanir les voies à ce parti, de discréditer systhèmatiquement un autre parti. Le parti est la victime de la tradition de l'alternance des partis au pouvoir, comme du temps du Roi Carol; les temps sont changés! Un parti qui ne montre pas ses couleurs même aux élections est une académie politique, mais plus un facteur constitutionnel.* — Le Comité a longuement discouru; deux séances jusqu'à 7 h. du soir. Arion, Baranga, général Gârleşteanu, Herjeu, J. Berceanu, Corteanu, Mitilineu ont admis le bienfondé de ma double thèse et unanimement ont proclamé que ma retraite signifiait la dissolution immédiate du parti. J'ai dû me rendre à leurs sollicitations à la double condition qu'on souviendra aux besoins des journaux et qu'on

gazetelor şi că se vor reconstitui în mod serios Comitetele. — S'a vorbit mult de o alianţă. Grigore Cantacuzino găseşte că numele partidului este o dificultate; aproape toţi sunt de părere că ar trebui să ne grupăm cu Ardelenii. Idea unei fuziuni cu Averescu este primită cu răceală; partea morală a partidului poporului ridică vii critici.

Mi se dă depline puteri pentru a negocia sau a rămâne cum suntem.

6 Aprilie. — Dr. *Madge,* revenit în ţară de 48 de ore, dejunează la mine. Retragerea lui Lloyd George e apropiată; a făcut mare greşală că nu s'a retras la primul semn de opoziţie. Partidul conservator va veni la putere; va fi mai folositor să fie la minister oameni de o valoare egală, decât un guvern şters cu o singură personalitate. Politica va fi «pro Germania». El a spus lui Brătianu: «In această rivalitate franco-englezească, ce vei face D-ta?» — «Voi face politică englezească». — «Atunci, faceţi şi politică germană». — Brătianu n'a răspuns nimic. Pentru Madge alegerile române trebuiau să fie ceeace au fost. Era fatal. Dar slăbiciunea este aiurea: disentimentele Constantinescu-Vintilă Brătianu,

---

reconstituera sérieusement les Comités. On a beaucoup parlé alliances. Greg. Cantacuzène trouve que le titre du parti est un handicap; presque tous sont pour un groupement avec les Ardeleni; on est froid envers une fusion avec Averescu; le côté moral du parti du peuple suscite de vives critiques. On me donne pleins pouvoirs de négocier ou de rester tels quels.

6 avril. — Le Dr. Madge, de retour depuis 48 h., déjeune chez moi. La retraite de Lloyd George est proche, il a eu grand tort de ne pas abdiquer au premier signe d'opposition. Le parti conservateur viendra au pouvoir; cela vaudra mieux d'avoir un ministère de gens de valeur égale qu'un gouvernement écrasé par une personnalité. La politique sera «pro Germania». Il l'a dit à Bratiano : «Dans la rivalité France-Angleterre, que ferez-vous»? — «Je ferai la politique anglaise». — «Alors faites aussi la politique allemande». — Bratiano pas répondu. Pour Madge, les élections roumaines devaiont être ce qu'elles ont été. C'était fatal. Mais la faiblesse est ailleurs: la dissension Constantinescu—Vintila Bra-

ceeace este pentru el o axiomă. El e revoltat în contra proectului de lege a chiriilor, care exclude pe străini de la beneficiile legei. Cum se poate să se afişeze, în ajunul Conferinţei dela Geneva, o xenofobie ca aceasta ? (Legea a fost modificată în sensul reciprocităţii. Dar cu refugiaţii ruşi ce se face ?) La observaţiunea mea : ce se va gândi de noi, când se va afla de modul cum s'a procedat în contra Ardelenilor şi mai ales în contra Ungurilor ?, — Madge mi-a răspuns: — «Nu puteţi fi mai discreditaţi decât sunteţi ! Cehoslovacia a avut un împrumut, dar ea a dat garanţii. — Viitorul politic era între Take Ionescu şi D-ta; ai rămas singur ; Take Ionescu s'a omorât singur prin «prostia» sa cu guvernul de o lună; la noi este considerat acum ca un om fără scrupule».

10 Decembre. — Am convocat pentru mâine o întrunire a partidului. Dela începutul toamnei a reînceput vânătoarea după partizani; răposatul Nicu Filipescu a făcut şcoală ; şi fiul său şi Argetoianu sunt elevi desăvârşiţi. Unul pescueşte pentru partidul naţional care a luat în cârcă rămăşiţele takismului ; celălalt pentru firma

---

tiano, ce qui pour lui est axiome. Révolté contre le projet de loi sur les loyers qui exclut des bénéfices de la loi les étrangers. Comment peut-on afficher, la veille de Gênes, une xenophobie pareille? La loi a été modifiée dans le sens de la réciprocité. Et les refugiés russes que deviennent-ils? Sur mon observation: que va-t-on penser de nous quand on apprendra la façon dont on a agi contre les Ardeleni et surtout contre les Hongrois? — «Vous ne pouvez pas être discrédités plus que vous ne l'êtes! — La Tchécho-Slovaquie a eu un emprunt, mais elle a donné des garanties; vous n'aurez rien, mais absolument rien sans garanties. — L'avenir politique était entre Take Ionescu et vous; vous restez seul; Take s'est tué par sa «bêtise» du gouvernement d'un mois; chez nous, considéré maintenant comme sans scrupules».

10 décembre. — J'ai convoqué pour demain une réunion du parti. Depuis le commencement de l'automne, la chasse aux partisans a recommencée; feu N. Filipescu a fait école et son fils et Argetoyanu sont des élèves parfaits. L'un pêche pour le parti national, qui vient de prendre en croupe les débris des takistes; l'autre pour la raison sociale Averescu,

socială Averescu; în fond însă pentru el. Şi unul şi celalt pretind că lucrează pentru reconstituirea unui partid conservator: Filipescu înlăturând pe Ardeleni, când va veni momentul oportun; iar celălalt scăpându-se de Averescu. Şi toate aceste intrigi se prind! Am rămas bizantinii politicei.

— Bontescu, care critica pe Maniu şi care la sfârşitul lui Iunie trecut a venit să-mi propue o acţiune comună; acelaş Bontescu a avut obrazul să propună eri lui *Catargi*: «Treceţi cu toţii, fără d-l Marghiloman, la Averescu (el înţelege că, din cauza takiştilor, ai noştri nu vor merge la ei), şi când va veni ceasul, ne vom înţelege şi vom forma guvernul cu participarea... lui Marghiloman». — Este atât de complicat, atât de cusut cu aţă albă, că abia poţi înţelege asemenea demersuri.

— D-l *Retcher*, care tratează cu guvernul chestiunile pendinte între România şi Germania, îmi spune: «Situaţia economică mondială nu se mai poate drege decât trecându-se cu buretele peste toate datoriile isvorâte din război. Trebue ca America, care a câştigat atât de mult asupra tuturor beligeranţilor înainte de a intra în

---

mais au fond pour lui. Et l'un et l'autre prétendent travailler pour la reconstitution d'un parti conservateur, Filipescu en jetant les Ardeleni, au moment venu, par dessus bord, l'autre en se débarrassant d'Averescu. Et ces intrigues prennent! Nous sommes restés les byzantins de la politique.

Bontescu, qui critiquait Maniu, qui fin juin est venu me proposer une action commune; le même Bontescu a eu le toupet de proposer hier à Catargi: «Passez tous chez Averescu — sans Marghiloman — (il comprend que grâce aux takistes les notres n'iront pas chez eux) et à l'heure voulue nous nous entendrons et on formera le gouvernement avec la participation..... de Mr. Marghiloman». — C'est tellement compliqué ou cousu du fil blanc, que l'on a peine à comprendre de pareilles démarches.

Mr. Retcher, qui traite avec le gouvernement les questions pendantes entre Roumanie et Allemagne: «La situation économique mondiale ne peut plus s'arranger qu'en passant l'éponge sur toutes les dettes issues de la guerre. Il faut que l'Amérique, qui a tant gagné sur tout les belligérants, avant

campanie, să înţeleagă aceasta, ca şi Anglia, care a avut cel mai mare câştig. Noi lucrăm, dar în curând lucrul se va domoli din cauza lipsei de credit. In ziua când nu vom mai putea cumpăra bumbac, nici plăti fierul Statelor dela Nord sau al Spaniei, totul se va opri. Am ajuns să ne servim de fier vechiu, ultimul ni l-am putut procura în Rusia. Facem un comerţ activ cu Rusia prin Riga; liniile cele mari ruseşti funcţionează. Fără o reacţiune militară care să răstoarne sovietele, ceeace e oricând posibil, nu va trebui regimului rus mai mult de cinci ani pentru a deveni un guvern regulat. Germania vrea să se înţeleagă cu România; avem nevoe unii de alţii. Brătianu m'a primit bine, şi trag nădejdea că voi ajunge la o tranzacţie».

12 Decembre. — Eri toată ziua a fost ocupată de întrunirea noastră. A venit lume de pretutindeni şi toţi s'au arătat foarte calzi. Grigore Carp şi colonelul Gârleşteanu nu au fost cruţaţi. Grigore Cantacuzino singur a avut o notă neplăcută; Arion a ţinut un discurs de om foarte cuminte. Bine înţeles că Săulescu era lipsă.

Astă-seară, prietenii mi-au oferit un splendid ban-

---

son entrée en campagne, le comprenne ainsi que l'Angleterre, qui a eu le gros morceau. Nous travaillons, mais bientôt le travail se ralentira faute de crédit: le jour ou on ne pourra plus acheter du coton, ni payer les minérais de fer aux Etats du Nord ou à l'Espagne, tout s'arrêtera. On en est à tirer parti de la ferraille; la dernière est celle qu'on a pu se procurer en Russie. On fait un commerce actif avec la Russie par Riga et les grandes lignes russes fonctionnent. Sans une réaction militaire, qui renverse l'ordre soviétique, ce qui est toujours possible, il ne faudra pas cinq ans au régime russe pour devenir un gouvernement régulier. L'Allemagne veut s'entendre avec la Roumanie; on a besoin l'une de l'autre. Bratiano a été accueillant et il y a espoir d'arriver à une transaction.

12 décembre. — Hier toute la journée a été prise par notre réunion. On est venu de toutes parts et l'on s'est montré ardent. Les Gr. Carp et colonel Gârlesteanu n'ont pas été épargnés. Seul Gr. Cantacuzène a eu une note désagréable; Arion a fait un speech d'homme très sage; Seulescu bien entendu absent. Ce soir ils m'ont offert un superbe

chet la Athénée Palace ; foarte multă lume. Am pronunţat un discurs-program foarte aplaudat; şi cum se deschisese uşile de comunicare cu sala cea mare, doamnele s'au unit cu manifestanţii. Bontescu, care era însoţit de unele doamne, este cel dintâi care mi-a trimis semne de admiraţiune.

20 Decembre. — Semnalul de raliere pe care l'am dat şi-a ajuns scopul. Lumea se ocupă foarte mult de noi în oraş, dar, ce e şi mai mult, partidele celelalte au început să dea semn de viaţă. D-l Coltur, un factotum al lui Maniu, îmi spune Carada care a venit cu dânsul, a cerut să mă vază. El sugerează o acţiune comună. Răspund că nu e nimic mai uşor şi că trebue numai să fim de acord pe câteva puncte de program. — Aceasta ar complica situaţia, îmi răspunde Coltur ; este mai bine să facem o coaliţie de răsturnare a lui Brătianu pe chestia constituţională. (Eterna frică a lui Maniu să se găsească angajat aşa încât să nu poată fi desemnat la sigur ca preşedinte de consiliu !). Maniu vrea să vorbească şi cu Averescu. — Nu prea dau importanţă tuturor acestor «pertractări». — Coltur povesteşte că vara

---

banquet à l'Athénée; très en nombre. J'ai prononcé un discours-programme fortement applaudi; on avait ouvert les portes de communication avec la grande salle et des dames se sont jointes aux manifestants. Bontescu qui était parmi les dames, est le premier qui a transmis des marques d'admiration.

20 décembre. — Le signal de ralliement que j'ai donné a porté. On s'occupe beaucoup de nous en ville, mais, mieux que cela, les autres partis donnent signe de vie. Ainsi, sur sa demande, Mr. Coltur, — un factotum de Maniu, me dit Th. Carada qui l'a améné — est venu causer. Il suggère une action commune. Je réponds que rien n'est plus facile et qu'il n'y a qu'à tomber d'accord sur quelques points de programme. «Cela compliquerait la situation — me répond Coltur —, il vaut mieux faire une coalition de renversement de Bratiano sur la question constitutionnelle». (L'éternelle crainte Maniu de se trouver engagé de façon à ce qu'il ne soit pas le président de conseil indubitablement désigné!) Maniu veut causer aussi avec Averescu. Je n'attache qu'une médiocre importance à toutes ces «pertractări». — Coltur raconte

trecută, Iorga a propus lui Maniu o alianță cu trei condiții: Iorga, președinte de consiliu; mână liberă pentru el în vechiul Regat; război cu țărăniștii. — Maniu — efect probabil al primei condiții, — s'a retras, trimițând felicitări ironice pentru certitudinea afișată de Iorga de a fi șef de guvern.

— Generalul *Rășcanu*, care lucrează din răsputeri în Moldova pentru Averescu și care, cu Cudalbu, are toată încrederea generalului, a stat mult de vorbă cu mine înainte de a se duce la general, la Severin. Averescu cunoaște intrigile lui Argetoianu; a pus piciorul în prag la congresul lor dela Sibiu, oprind veleitățile lui Argetoianu de a readuce partizanii în Cameră. (Se pare că față de Rege și de Duca, Argetoianu a luat angajamentul să facă pe averescani să intre în Parlament și că, drept răsplată, se vor avea pentru el în viitor atențiuni speciale). — Lipsa Ardelenilor dela congres, căci Goga n'a putut să aducă pe nici unul, nici măcar un țăran din satul lui, a hotărît pe general a nu se mai ține la o parte de partidul național. — Rășcanu este foarte înflăcărat pentru o acțiune în comun; el nu

---

que cet été Iorga a proposé à Maniu une alliance à trois conditions: lui, Iorga, président du conseil; main libre pour lui dans l'ancien Royaume; guerre aux tzaranistes. Maniu, — effet probablement de la 1-ère condition — s'est défilé en envoyant des félicitations ironiques pour la certitude affichée par Iorga d'être le chef du gouvernement.

Le général Rascanu, qui travaille ferme en Moldavie pour Averescu et qui, avec Cudalbu, a toute la confiance du général, a longuement causé avant de se rendre à Severin auprès du général. Le général connaît les intrigues d'Argetoyanu; il y a mis bon ordre à leur congrès de Sibiu, en coupant court aux velléités d'Argetoyanu de ramener les partisans à la Chambre. (Il semble que vis-à-vis du Roi et de Duca, Argetoyanu a pris l'engagement de faire rentrer les averesciens dans le Parlement, moyennant quoi on aurait pour lui des attentions comme futur oint du Seigneur!) L'absence des Ardeleni au congrès, Goga n'ayant pu amener personne, pas même un paysan de son village, a décidé le général à ne plus se tenir écarté du parti national. — Rascanu est très chaud pour une action en commun, il ne doute pas qu'Averescu ne

se îndoeşte că Averescu va împărtăşi aceleaşi sentimente. Pe la 4 Ianuarie s. v. trebue să primesc veşti.

Am însărcinat pe Răşcanu să spue generalului motivele pentru cari atitudinea lui Argetoianu m'a oprit să reiau, până acuma, conversaţiile cu el.

---

partage pas le même sentiment. — Vers le 4 janvier je dois avoir des nouvelles.

J'ai uniquement chargé Rascanu de dire au général pourquoi l'attitude de Argetoyanu m'a empêché de reprendre la conversation jusqu'à ce jour avec lui.

1923.

4 Ianuarie. — Toate gazetele nu vorbesc de cât de o doamnă Leonescu, care a fost arestată împreună cu soțul ei, șef de gară la București. Este o afacere de cecuri fără acoperire, o excrocherie de milioane. Gazetele insistă asupra «înaltei» protecțiuni, despre care vorbește mereu această doamnă. — Judecătorul de instrucție a făcut o percheziție, în prezența lui Romulus Voinescu, și a găsit scrisori ale Prințului *Carol* în cari era vorba de «copiii noștri». A doua zi Voinescu, în numele Palatului, a cerut și obținut scrisorile. Judecătorul a fost în urmă aspru mustrat de procurorul general, Moscu, și apoi și de ministrul său: J. Th. Florescu ar fi fost foarte bucuros să aibă în mâinile lui acest element de șantaj. Din acelaș mediu se povestește versiunea că în timpul intrigilor Lambrino, această persoană, pe atunci elevă la azilul Elena Doamna, ar fi fost aruncată în brațele

---

4 janvier. — Une dame Leonescu defraye les journaux ; elle vient d'être écrouée ainsi que son mari, chef de gare à Bucarest. Affaire de chèques sans couverture, escroquerie de millions, etc. Les journaux ont insisté sur la «haute» protection que la dame faisait sonner. Le juge d'instruction a opéré une perquisition en présence de Romulus Voinescu et est tombé sur des lettres du Principe Carol, où il est question de «nos enfants». Le lendemain Voinescu a reclamé ces lettres au nom du Palais et le juge les a données. Il en a été tancé d'importance par le procureur général, Moscu, et ensuite par son ministre: J. Th. Florescu aurait bien aimé avoir des éléments de chantage. Du même cercle on propage la version qu'à l'époque des intrigues Lambrino, on a jeté cette personne, alors élève à l'Asile Elena Doamna, dans les

Prințului Carol și că în urmă dânsa ar fi rămas însărcinată; apoi a avut loc căsătoria de comandă, etc. Se zice că relațiunile continuau și acum.

11 Ianuarie. — Rău început de an. Conferința dela Paris între șefii de guverne asupra diferendului cu Germania în privința reparațiilor, nu a isbutit, și chiar în ziua de 5 Bonar Law a părăsit Parisul. Mussolini nu a voit să se ducă la această conferință: el era reprezentat de Della Torretta. (Martin Franklin mi-a spus alaltăeri că, șiret, Mussolini pretextând chestii interioare, refuzase să se ducă la Paris : «De ce să merg să mă cert cu oamenii ?». Deci eșecul era prevăzut). Englezii au prezentat la conferință planul lor prin care dădeau răgaz Germaniei ; Poincaré a declarat planul inacceptabil și pe ziua de 4 membrii conferinței s'au despărțit, după ce au constatat diferențele de vederi, dar făcând pentru rest declarații de prietenie. In Anglia toată lumea, începând cu Lloyd George, susține guvernul. Imediat Turcii, la Lausanne, au retras toate concesiunile ce făcuseră și Rușii au început să ceară par-

---

bras du Carol et il en est sorti une grossesse, le mariage de commande, etc. Il paraît que les rélations continuaient encore maintenant.

11 janvier. — Mauvais début d'année. La conférece de Paris entre chefs de gouvernement — à laquelle Mussolini n'a pas voulu se rendre et s'est fait représenter par Della Torretta — (Martin Franklin m'a dit avant-hier que, malin, Mussolini, alléguant des questions intérieures, a refusé de faire le voyage: «Pourquoi irais-je, pour me quereler avec les gens?» — Donc échec prévu) — dans le différend avec les Allemands au sujet des réparations, a échoué et dès le 5 Bonar Law a quitté Paris. Les Anglais ont présenté leur plan donnant du répit à l'Allemagne; Poincaré l'a déclaré inacceptable et le 4 on s'est séparé en constatant la divergence de vues, mais en se faisant pour le reste des déclarations d'amitié.

En Angleterre, tout le monde soutient le gouvernement, Lloyd George tout le premier.

Du coup les Turcs à Lausanne ont retiré toutes les concessions faites et les Russes ont recommencé à demander leur

ticiparea lor la discuţia de detaliu, în chestia Strâmtorilor. — Barbu Catargi îmi spune confidenţial că Jugoslavia a făcut un pact cu Grecia în contra Turcilor, sub auspiciile Angliei, care a promis că va renunţa la datoriile de război; Bazil Zacharof, prietenul lui Lloyd George, care a făcut cu noi afacerea bonurilor de tezaur, a dat Greciei 150.000 de puşti din ultimul model : afacerea este cusută cu aţă albă. — Aceste ştiri, la cari se adaogă puţina prietenie pe care ne-o arată Cehoslovacia — Duca se plânge de aceasta tutulor la Paris (Kiriacescu), — au alarmat guvernul nostru ; concediile miniştrilor au fost revocate şi astăzi are loc un consiliu.

In fine astăseară Radio comunică că Francezii au trecut graniţa şi înaintează spre Essen ; toată regiunea Ruhr va fi ocupată. S'a luat Germanilor cărbunii din Silezia; li se ia şi cei din Ruhr: va fi o minune dacă nu se va produce vreo revoluţie sau altă reacţiune.

12 Ianuarie. — *Regele Constantin* al Greciei a murit subit la Palermo. Principesa Elena era de trei săptămâni lângă el. Mai avusese un atac de aploplexie, despre

---

participation à la discussion en détail de la question des détroits.

On me dit confidentiellement (B. Catargi) que la Yougo-Slavie a conclu un pacte avec la Grèce contre les Turcs sous les auspices de l'Angleterre, qui a promis l'abandon des dettes de guerre; Basile Zacharof, l'ami de Lloyd George, qui a fait avec nous l'affaire des bons de trésor, a donné à la Grèce 150.000 fusils dernier modèle: c'est cousu de fil blanc. — Ces nouvelles, jointes au peu d'amitié que nous témoignent les Tchéco-Slovaques — Duca s'en plaint à tout le monde à Paris (Kiriacescu) — ont alarmé notre gouvernement, les congés des ministres ont été revoqués et il y a eu aujourd'hui conseil.

Enfin, ce soir, le Radio communique que les Français ont passé la frontière et qu'ils avancent sur Essen; toute la région Ruhr sera occupée. On a pris aux Allemands les charbons de Silésie; on leur prend ceux du Ruhr: ce serait miracle si une révolution ou un autre réaction ne se produisait pas.

12 janvier. — Le Roi Constantin est mort subitement à Palerme. La Princesse Hélène était depuis trois semaines auprès de lui. Il avait déjà eu une attaque d'apoplexie dont

care nu se vorbise. Inmormântarea provizorie va avea loc la Neapole. Am telegrafiat Regelui George şi Reginei Elisabeta şi am primit următorul răspuns de la Atena : «Adânc mişcaţi, vă mulţumim din toată inima pentru partea care o luaţi în marele doliu care ne-a lovit. — Elisabeta — George». — Prinţul Carol va părăsi Bucureştii poimâine, după ceremonia anului nou, pentru a asista la înmormântare.

— Asupra Prinţului *Carol* aflu din aceiaşi sursă că în cuprinsul scrisorilor găsite (vezi 4 Ian.), Prinţul recunoaşte paternitatea copiilor d-nei Leonescu. (De ce «copiilor», căci numai unul ar fi avut timpul să se nască ?). Prinţul scrie că ar fi vrut să dea numele de Cezar celui din urmă — 4 ani — dar că cedează, înaintea voinţei mamei, pentru numele de Silviu.

D-na Leonescu a fost în relaţii cu Prinţul Carol înaintea căsătoriei lui, la epoca când se voia să fie despărţit de Zizi Lambrino şi relaţiile au continuat după căsătoria sa. Tânăra persoană era introdusă la Prinţ, când comanda în nordul Ardealului, costumată în soldat.

---

on n'avait pas parlé. Inhumation provisoire à Naples. Avons télégraphié au Roi Georges et à la Reine Elisabeth *) Le Prince Carol quittera Bucarest après-demain, après la cérémonie du jour de l'an, pour assister aux funérailles.

Sur le Prince Carol, j'apprends de même source que dans les lettres saisies le Prince reconnaît la paternité des — pourquoi «des», car un seul est d'âge à être issu des oeuvres du Prince! — enfants de M-me Leonescu (v. 4 janv.). Le Prince écrit qu'il aurait voulu donner le nom de César au dernier — 4 ans —, mais qu'il cède pour celui de Silviu, exigé par la mère. M-me Leonescu a eu commerce avec le Prince avant son mariage—à l'époque on voulait le séparer de Zizi Lambrino—et a continué après son mariage. La jeune personne était introduite chez le Prince lorsqu'il commandait dans le Nord de l'Ardeal, costumée en soldat J'ai souvenir que,

---

15 Janv. — *Télégrame d'Athènes. Emus, nous remercions de tout coeur pour la part que vous prenez dans grand deuil qui vient nous frapper. Elisabeta-Georges.*

Îmi reamintesc că la acea epocă se zicea la București că Prințul avusese un copil cu o fată din Transilvania : probabil că era vorba de micul Silviu. D-na a fost căsătorită cu un șef de gară: 500.000 lei, plus o zestre de un milion și jumătate. S'a făcut un pact, redactat de Romulus *Voinescu*, prin care Leonescu se angajează să restituie scrisorile, s'au restituit 60 de scrisori și cu toate astea, cu ocazia perchiziției, s'a mai găsit un sold de scrisori. Aceasta explică prezența lui Voinescu. — O denunțare a provocat o nouă perchiziție și s'a mai descoperit altă serie de scrisori, printre care și de la palat, și un carnet unde detaliile întâlnirilor erau notate zi cu zi. Romulus Voinescu este denunțat de d-na Leonescu ca fiind cauza nenorocirilor ei !...

Acestea la epoca în care Prințul Carol îmi scria scrisoarea prin care se punea El, și punea și pe soția Lui, Zizi, sub protecția mea ! Frumos !

22 Ianuarie. — Cele zece zile din urmă : vacanțele, Sft. Ion, Boboteaza, — multă zăpadă, regiuni blocate. Camerele închise, scumpetea crește pe zi ce trece, nu se găsește carne în piață și totul pe acelaș calapod. Intra-

---

venir que, à cette époque, on disait à Bucarest que le Prince avait fait un enfant à une fille de Transylvanie: ce doit être le petit Silviu. On a marié la Dame à un chef de gare: 500.000 lei, plus une dot de 1½ millions. On a conclu un pacte rédigé par Romulus Voinescu, par lequel Leonescu rendait les lettres. On a rendu 60 lettres et, pourtant, lors de la dernière perquisition, on en a trouvé encore un solde. Voilà quoi explique la présence de Voinescu! — Une dénociation a provoqué une nouvelle perquisition et la découverte d'une nouvelle série de lettres, y compris celles provenant du Palais, et un carnet où les détails des entrevues étaient notés au jour le jour, Romulus Voinescu est dénoncé par la femme comme étant la cause de ses malheurs!

C'est l'époque à laquelle le Prince m'écrivait la lettre par laquelle il se mettait et mettait sa femmes Zizi sous ma protection! Du joli!

22 janvier. — Les dix derniers jours: vacances — St. Jean, Epihanie — chutes de neiges ultra-abondantes, régions bloquées, pas de Chambres, cherté croissante pour tout, pas de viande de boucherie au marché. Le reste à l'avenant.

rea Francezilor în Düsseldorf, Essen, etc. şi ocupaţiunea care se întinde, cere mereu forţe noui. Arestarea şefilor industriei, explzarea marilor funcţionari, grevele cari încep, n'au avut până acuma alt rezultat apreciabil decât scăderea francului. Şi, din nenorocire, leul nostru îl imită : a rămas la 8 centime, dar livra englezească este la 930 lei şi lireta aproape 10 lei !

— Am găsit din nou mijlocul să ne acoperim de ridicol. S'a imaginat să se facă o diversiune, pretextând incursiuni ungureşti pe graniţă. Nu erau acte de brigandaj, ci trupe regulate ungare; Ungurii masau trupe : s'a proclamat starea de asediu la Oradia Mare ; s'au rechemat rezerviştii, în fine toată reclama necesară. Ziarul «Le Progrès» s'a înscris în fals din prima zi; dar nu ne-au atacat.

— Camerile trebuia să se deschidă astăzi, pentru depunerea Constituţiei ; se zice că va fi semnalul unei coaliţii, despre care a venit Lupu să-mi vorbească alaltăeri. Zăpada împiedicând comunicaţiile, s'a amânat deschiderea pe Vinerea viitoare.

L'entrée des Français dans Dusseldorf, Essen, etc. et l'occupation qui s'étend exigent tout le temps des forces nouvelles. Arrestation des chefs d'industrie, expulsion de gros fonctionnaires, grèves qui commencent, n'ont eu jusqu'à présent que la chute du franc comme résultat appréciable. Et malheureusement notre leu marche de pair: il fait toujours 8 centimes, mais la livre est à 930 lei et la lira à tout près de 10 lei.

Nous avons trouvé moyen de nous couvrir encore de ridicule. On a imaginé de faire une diversion en prétextant des incursions hongroises sur la frontière. Ce n'était pas des actes de brigandage, mais des forces hongroises régulières; les Hongrois massaient des troupes: proclamation de l'état de siège à Oradia-Mare; rappel des réservistes; tout le battage nécessaire. «Le Progrès» s'était inscrit du premier jour en faux mais on ne nous attaquait pas.

Les Chambres devraient rentrer aujourd'hui pour le dépôt de la Constitution; ce sera, paraît-il, le signal d'une coalition dont Lupu est venu m'entretenir avant-hier. La neige ayant gêné certaines communications, la rentrée a été renvoyée à vendredi prochain.

— Grigore Cantacuzino a venit să mă înştiinţeze că comitetul din Slatina ne-a părăsit pentru a merge la partidul naţionalist, dar că el rămâne credincios. — Pe de altă parte mi-a spus că vorbeşte din nou politică cu fratele său Mişu, care-i făcuse propuneri... Asta este o preparaţie meşteşugită, pentru plecare. Un «handicap» mai puţin pentru mine.

25 Ianuarie. — Gazetele dau rezumatul unui articol atât de violent al lui Lloyd George în contra Franţei, că trebue să aşteptăm verificarea textului. O notă de reţinut: Germania a şi plătit 6 miliarde mărci aur pentru armata de ocupaţiune şi a furnizat ca material cu mult mai mult de cât indemnizarea cerută Franţei de către Bismarck în 1870.

— Intrevedere cu *Averescu.* El a vorbit cu Maniu şi Lupu şi admite coaliţiunea puterilor din opoziţie, dar nu s'au înţeles încă asupra procedurei. Averescu a propus: 1) Un manifest; 2) Intruniri publice, dar serioase, fără înjurături, nici violenţe; 3) Demers pe lângă Suveran ; şi, în ultimul recurs, o agitaţiune. — Mă lasă să înţeleg că Maniu, ca şi Lupu, ar fi partizanii

---

Cantacuzène (Grég.) est venu m'annoncer que le Comité de Slatina nous avait lâché pour aller au parti nationaliste, mais que lui restait fidèle. — D'autre part il m'a dit qu'il recausait politique avec son frère Michel, qui lui avait fait des ouvertures.... Préparation savante au départ. Un handicap de moins pour moi.

25 janvier. — Les journaux donnent la substance d'un article tellement violent de Lloyd George contre la France qu'il faut attendre la vérification du texte. Une note à retenir: l'Allemagne a déjà payé 6 milliards marks or pour l'armée d'occupation et fourni en matériel bien plus que l'indemnité exigée de la France par Bismarck en 1870.

Entrevue avec Averescu. Il a vu Maniu et Lupu, il admet la coalition des forces d'opposition, mais pas encore entente sur la procédure. Averescu a proposé: 1) un manifeste; 2) des réunions publiques mais sérieuses, sans injures, ni violences; 3) démarche auprès du Souverain; en tout dernier recours, une agitation. Il me laisse entendre que Maniu serait, tout comme Lupu, partisan de la violence immédiate.

violenţei imediate. Averescu adaugă: «Lesne de deslănţuit, dar nu ştii ce drum apucă» — El mai crede că guvernul va cade dela sine. Işi propune, dacă este chemat, să ceară exact acelaş decret de convocare ca liberalii pentru alegeri, şi noua Cameră va schimba Constituţia pe care liberalii vor să o impue. El primeşte colaborarea ţărăniştilor în opoziţie, dar nu la putere. Nu dă voe partizanilor lui să ia parte la desbaterile Camerei; s'a voit să se discute chestiunea la Sibiu, dar prin scrisoare el a spus lui Argetoianu că această chestiune şi-a rezervat-o exclusiv, şi că dacă se discută, va fi nevoe să se discute şi şefia partidului.

Când ne-am ridicat de pe scaun, Averescu mi-a spus: «Ţiu să ştii, Domnule Marghiloman, că eu guvern nu fac fără D-ta». — La care am răspuns: «Ţiu să ştii că de la mine nu vor veni nici greutăţi, nici luptă de întâietate». El replică: «Nu aş vrea să fiu prim-ministru, numai pentru a nu avea prilejul de a lucra cu acest Rege.

27 Ianuarie. — Am pus la curent Comitetul consultativ. Săulescu nu a venit.

Averescu dit: «Lesne de deslănţuit, dar nu ştii ce drum apucă». — Il croit que le gouvernement tombera d'ailleurs de lui-même. Il se propose, s'il est appelé, de demander exactement le même décret de convocation des libéraux pour les élections et la nouvelle Chambre changera la Constitution que les libéraux veulent imposer. Il accepte collaboration des tzaranistes dans l'opposition, mais pas au pouvoir. Il défend aux siens de prendre part aux débats de la Chambre; on a voulu discuter la question à Sibiu, mais par lettre il a dit à Argetoyanu que c'est une question qu'il s'est réservée exclusivement et que si on la discutait, il faudrait aussi discuter la *«şefia»* du parti. En quittant nos chaises — nous étions chez Costică Miclescu qui se tenait dans une autre pièce avec le général Rascanu — il m'a dit: «Ţiu să ştii, D-le Marghiloman, că eu guvern nu fac fără D-ta», — à quoi j'ai répondu: «Ţiu să ştii că de la mine nu vor veni nici greutăţi, nici luptă de întâietate». Sur quoi il replique: «Nu aş vrea să fiu prim-ministru numai pentru a nu avea prilejul de a lucra cu acest Rege.

27 janvier. — Mis au courant le comité consultatif. Seulescu n'est pas venu.

31 Ianuarie. — Am avut audienţă la *Regină* pentru «Elisabeta», dar n'a fost vorbă decât de politică şi de discuţii asupra societăţii. Am atacat cu franchetă faimoasa chestiune a Sovatei şi articolul lui Corteanu care a făcut atâta rău. Regina — de sigur la curent prin scrisoarea pe care o scrisesem lui Stirbey, — fără a da prea multă importanţă, a spus în mod vag : «Nu mai îmi reamintesc prea bine ; credeam că venea din partea lui Averescu». — Eu : «Generalul face parte, ca şi mine, din oamenii bine crescuţi, incapabili de a insulta o femeie, fie chiar o Regină !» M. S. a fost de părerile mele când am vorbit de chestiunile la ordinea zilei, turburări antisemite, alegerea între Englezi şi Francezi, chestii economice. — La urmă : «Sunt sigură că Regele ar dori să cunoască opiniile D-tale». — Eu : «Sunt la ordinele M. S.». — «Insă, ar trebui să ceri audienţă».

4 Februarie. — Ca urmare la dorinţa Reginei, Barbu *Stirbey* depune la mine o cartă de vizită, pe când eram la Institutul Social, cu câteva rânduri de o cordialitate cam subită.

— Conferinţa mea asupra doctrinei conservatoare

---

31 janvier. — Audience chez la Reine pour l'«Elisabeth», mais la séance s'est passée en politique et discussions sur la société. J'ai franchement abordé la fameuse question de Sovata et l'article de Corteanu qui a fait tant de mal. La Reine — évidemment au courant par la lettre que j'avais écrite à Stirbey — a glissé en disant vaguement: «Je ne me rappelle plus très bien; je croyais que ça venait du côté Averescu». — Moi: «Le général est, comme moi, des hommes bien élevés, incapables d'insulter une femme, fût-ce une Reine!» — Assez dans ma note quand j'ai parlé des questions à l'ordre du jour, troubles antisémites, choix entre Anglais et Français, question économiques. — A la fin: «Je suis sûre que le Roi aimerait connaître vos opinions». — «Je suis aux ordres de Sa Majesté». — «Mais il faudrait que vous demandiez audience».

4 février. — Suite de l'invite de la Reine, Barbu dépose une carte pendant que j'etais à l'Institut Social, avec quelques lignes au crayon d'une cordialité quelque peu subite.

Ma conférence sur la doctrine conservatrice a eu un

a avut un mare succes. Sala era tixită. Mulţi prieteni n'au putut intra în sală. Lume şi doamne din toate rangurile sociale, mult tineret. Ovaţii la eşire. Spontaneitatea acestei manifestaţii este un semn al timpurilor!

5 Februarie. — D-l *Kaufmann*, dela Banca de Credit, foarte stimat de Rege, s'a anunţat la mine. El îmi spune: «Ertaţi-mă că mă amestec în politică, dar am fost însărcinat. Nu pot să spun mai mult. Puneţi-vă la dispoziţia Regelui». — (O fi Stirbey? O fi Mişu)?

— Audienţă la M. S. Regele. Două ore şi un sfert de conversaţie cu *Regele*, în aceiaşi mică bibliotecă unde fusesem primit în 1916, după Consiliul de Coroană. Intrevedere foarte cordială cu Majestatea Sa. Regele, la sfârşit, nouă asigurare de amiciţie şi cuvintele: «Nu face omul totdeauna ce ar vrea». — Ce s'a spus precis în timpul acestei audienţe, sau mai bine zis ce mi-a spus Regele, care a vorbit foarte mult? — Că trebue ca Constituţiunea să se facă. — Eu: «Dar aşa cum este ea alcătuită, fiecare guvern va voi să o aibă pe a lui». — *Regele:* «O ştiu. Chestii de discuţie. Asupra amănuntelor trebue să se discute, să se facă concesii. Brătienii fac greşeala de a trăi numai între ei; cu Ion, mai

---

grand succès. On s'écrasait. Beaucoup d'amis n'ont pu pénétrer dans la salle. Gens et dames de tous les mondes, beaucoup de jeunesse. Ovation à la sortie. La spontanéité de cette manifestation est bien un signe des temps.

5 février. — Mr. Kaufmann de la Banque de Crédit, tres estimé du Roi, s'est fait annoncer. Il me dit: «Pardonnez-moi de me mêler de politique, mais on m'en a chargé. Je ne voudrais pas dire plus. Mettez-vous à la disposition du Roi». — (Est-ce Stirbey? Est-ce Mişu?).

Audience royale. — Deux heures et quart de conversation dans la même petite bibliothèque où j'avais été reçu en 1916 après le Conseil de Couronne. Très cordiale entrevue avec, à la fin, nouvelle assurance d'amitié et «l'on ne fait pas toujours ce qu'on veut». — Que s'est-on dit de précis ou plutôt que m'a dit le Roi qui a beaucoup parlé? Qu'il faut que la Constitution se fasse. — Moi: «Mais telle qu'elle est fabriquée, chaque gouvernement voudra avoir la sienne...» — Le Roi: «Je le sais. Question de discussion. Sur les détails il faut qu'on discute, qu'on fasse des concessions». Que les Bratiano ont le tort de vivre rien qu'entre eux; avec Jean ou

poţi să discuţi, cu toate că este foarte încăpăţânat, dar cu Vintilă nu este chip, chiar cu *doze homeopatice*. Vintilă mi-a promis libertatea comerţului, dar mai târziu. Lui Lupu i-a spus: Naţionalizarea sub-solului nu este o măsură democratică? — «Ce spui d-ta de *scandalul* uniunei Ardelenilor cu Takiştii?» Apoi câteva aprecieri dispreţuitoare despre Mişu Cantacuzino. Trebue soluţii: a cerut lui Maniu pe ale sale. Maniu i-a răspuns: «Noi avem pentru toate chestiunile soluţiunile studiate gata». — Dar alţi Ardeleni I-au mărturisit că nu aveau nici o singură problemă studiată. Regele a înştiinţat pe ţărănişti că cu scandal de stradă nu se vine la putere...

6 Martie. — Am văzut pe Dr. *Madge*, venit ca reprezentant a lui Vickers pentru adunarea generală a «Reşiţei», care a fost amânată din cauza pretenţiunilor liberale de a avea ei singuri cele 60 milioane de capital nou. Un act banditesc. Madge e furios în contra liberalilor, mai ales în contra lui Vintilă; acesta l'a tratat de mamoş, la care Madge ar fi răspuns că este util în

arrive encore à discuter quoiqu'il soit entêté, mais qu'avec Vintilă il n'y avait pas moyen, même «à doses homéopathiques». Que Vintilă lui avait promis la liberté du commerce, mais plus tard. Qu'à Lupu il avait dit: «La nationalisation du sous-sol n'est-elle pas une mesure démocratique»? — «Que dites-vous du scandale de l'union des Ardeleni avec les takistes?» Quelques appréciations de mépris pour Michel Cantacuzène. Qu'il faut des solutions; il a demandé à Maniu ses solutions: «Noi avem pe toate chestiunile soluţiunile studiate gata», — mais que d'autres Ardeleni lui ont avoué qu'aucun problème n'avait été étudié. Qu'il avait averti les tzaranistes que par le scandale dans la rue on n'arriverait pas au pouvoir.

6 mars. -- Vu le Dr. Madge, venu comme représentant de Vickers pour l'assemblée générale de la «Reşiţa», remise par suite des prétentions des libéraux d'avoir seuls les 60 millions de capital nouveau à émettre. Une piraterie. Madge est furieux contre les libéraux; il a contre Vintilă une dent d'une longueur de défense: Vintilă l'a traité d'accoucheur, à quoi il aurait répondu qu'il était bon d'avoir dans la vie

viață să ai mai multe meserii, numai să fie onorabile! — Nu se va da nimic, absolut nimic, nici în America, nici în Anglia, acestui guvern. Regina i-a vorbit de o perspectivă Averescu-Marghiloman. El adaugă: «Când veți fi la putere și imediat după ce veți lua-o, vi se vor face propuneri financiare care o să vă mire; dar numai d-tale, nimănui altuia. Prietenii mei din partidul național nu sunt deștepți; cum? ei se unesc cu Filipescu? Greșală de neiertat. Au pierdut până și avantajul de a se numi partid național din Ardeal!»

11 Martie. — Frumoasă întrunire publică la Botoșani. Sala teatrului plină de lume. Oameni din toate partidele. Discursul meu a fost foarte aplaudat. — Părintele Ardeleanu din Sighetul-Maramureșului a încântat auditoriul. Grigorcea din Cernăuți mi-a cerut să iau numai decât contact prin cineva cu cei din Bucovina, cari se constituesc în partid local: Reutz, Simionovici, Florea Lupu. Am însărcinat pe Meissner să ia contact cu ei.

6 Aprilie. — Notele politice sunt foarte puțin interesante. Sub presiunea takiștilor, Maniu și ai săi au

---

plusieurs metiers, pourvu qu'ils soient honorables! On ne donnera rien, absolument rien, ni en Amérique, ni en Angleterre à ce gouvernement. Il a causé avec la Reine, qui lui a parlé d'une perspective Averescu-Marghiloman. «Quand vous serez au pouvoir et dès que vous y serez, on vous fera des propositions financières qui vous étonneront; mais à vous, pas à d'autres». Mes amis du parti national ne sont pas intelligents; comment? ils s'allient avec Filipescu? Faute impardonnable. Ils ont perdu même l'avantage de se dire parti national de l'Ardeal!

11 mars. — Belle réunion publique à Botoșani. La salle du théâtre comble. Il y avait du monde de tous les partis. Mon discours a été très applaudi. — Le Père Ardeleanu de Sighetul-Maramureșului a ravi l'auditoire. Grigorcea de Cernovitz m'a demandé de prendre de suite contact par quelqu'un avec ceux de Bucovine qui se constituent en parti local: Reutz, Simionovici, Florea Lupu. Meissner est chargé de prendre le contact.

6 avril. — Les notes politiques sont bien peu intéressantes. Sous la pression des takistes, Maniu et les siens ont laissé

lăsat să cadă contactul cu noi. In tovărăşia ţărăniştilor, ei fac o campanie de întruniri publice, pe care ar dori să o facă violentă, dar care nu emoţionează pe nimeni. Tema constituţională, singura pe care o exploatează, nu interesează. Criza economică ar avea mai mare succes, dar nimeni nu vorbeşte de ea în întrunirile publice, fiindcă ar trebui indicate soluţii, pe cari ei nu le au !

---

tomber le contact avec nous. De compagnie avec les tzaranistes, ils se livrent à une campagne de réunions politiques qu'ils voudraient rendre violente, mais qui n'émeut pas: le thème constitutionnel, le seul qu'ils exploitent, n'intéresse personne. La crise économique a plus d'emprise, mais de celle-là nul n'en parle dans ces réunions, parce qu'il faudrait indiquer des solutions et on ne les a pas!

1924.

18 Februarie. — Astăzi, ai mei au serbat ziua mea de naştere. Am avut la 9 Februarie 70 de ani, dintre care mai mult de 40 în serviciul Statului. Telegrame venite din Basarabia şi din Ardeal mi-au făcut mare plăcere. Nunţiul, Mgr. Dolci, mi-a telegrafiat la Buzău; miniştrii Italiei, Angliei şi Germaniei mi-au arătat multă prietenie. Prietenii mei pregătesc o manifestaţie pentru aniversarea unirei Basarabiei.

N'am mai vrut, din dispreţ să mai consemnez faptele interne. Liberalii îşi bat joc de tot şi de toată lumea. Ei au trei sferturi din ţară contra lor şi tot rămân atotputernici, din cauza moliciunei generale şi a ambiţiunei

---

18 février. — On a quelque peu fêté mon jour de naissance. J'ai eu. le 9 février, 70 ans, dont plus de 40 au service de l'Etat. Des télégrammes venus de Bessarabie et de l'Ardeal m'ont fait grand plaisir. Le nonce, Mgr. Dolci, m'a télégraphié à Buzău; les ministres d'Italie, de Grande Bretagne et d'Allemagne ont montré un empressement courtois. Mes amis préparent une manifestation pour l'anniversaire de l'union de la Bessarabie.

J'ai dédaigné de consigner les faits intérieurs. Les libéraux se moquent de tout et de tous. Ils ont les 3/4 du pays contre eux et ils restent omnipotents grâce à la veulerie générale et à la sotte ambition de Maniu. Quant au bon Ave-

proștești a lui Maniu. Cât despre bunul Averescu, el are convingerea că Regele îl va instala în culcușul ținut cald de Brătianu, și în consecință el nu face nimic.

— O notă supărăcioasă sunt continuele deplasări ale Curții. Trenurile regale circulă mai des decât trenurile de marfă. Regina e peste tot, la Serajevo sau la Belgrad, la Roma, la Neapole sau la Malta și aceste eterne dute-vino politico-matrimoniale au aerul că pun în mâinile ei politica externă. In orice caz îi place să se spue aceasta. — Gică *Ștefănescu*, bine plasat la atelierele C. F. R., pretinde că în 1923 a fost pe zi, pentru Curte, o medie de 1 tren și 1/3 și că socoteala suportată de «Datoria publică» a fost de 80 milioane.

19 Februarie. — Am fost primit în audiență la *Rege*. Am dus M. S. un memoriu în chestiunea impozitului comunal asupra curselor. Costinescu, prin surprindere. a făcut să se voteze o dispozițiune brutală și abuzivă. Repede a alunecat conversația asupra politicei. In rezumat: Regele recunoaște că guvernul este impopu-

---

rescu, il a la conviction que le Roi l'installera dans la couchette, tenue toute chaude par Bratiano, et il agit ou plutôt n'agit pas en conséquence.

Une note fâcheuse: ce sont les déplacements continuels de la Cour. Les trains royaux circulent plus fréquemment que les trains de marchandises. La Reine est partout, à Serajevo ou à Belgrad, à Rome, à Naples ou à Malte et ses allées et venues politico-matrimoniales ont l'air de mettre entre ses mains la politique étrangère. Elle aime, en tout cas, le laisser dire. Gică Stefănescu, bien placé aux Ateliers des chemins de fer, prétend qu'en 1923 il y a eu un train et un tiers par jour pour la Cour et que la note, supportée par «Datoria publică», a été de 80 millions.

19 février.—Reçu en audience par le Roi. Porté au Roi un mémoire dans la question de l'impôt communal sur les courses. Costinescu a fait voter par surprise une disposition brutale et abusive. On en est vite venu à la politique. En substance le Roi reconnaît que le gouvernement est impopulaire — «je ne

lar. — «Nu sunt logodit cu liberalii», — dar nu vede nimic. «Am spus lui Maniu : Grupează lumea împrejurul d-tale, alcătueşte un program dinainte, căci la putere nu se mai poate face, şi aşa voi putea lucra şi Eu... Averescu nu mai are aproape pe nimeni împrejurul lui... Am spus lui Averescu că din nenorocire, şi insist : din nenorocire încă, opinia publică te va primi greu pe d-ta, Marghiloman, ca şef de guvern...» Imi trebue un program unde să fie expus într'un mod clar vederile în ceeace priveşte finanţele, criza economică, reforma administrativă, şi... ţăranii...» Şi ca răspuns privirei mele interogative : — «Am dat pământ, dar n'am făcut nimic pentru instrucţiunea profesională a ţăranilor; şi agricultura piere».

Notez trăsăturile generale. Fraza, privitoare la mine, era un răspuns reproşului pe care îl formulasem : «*Partidul conservator este prin esenţă dinastic (admis), el nu-şi permite măcar să fie din când în când ironic în ceeace priveşte Coroana, cum au fost şi vor mai fi alţii (surâs* aprobator). *Din patriotism, el şi-a luat greaua sarcină să închee pacea învinsului*». — *Regele : «Nimeni*

---

suis pas fiancé avec les libéraux», — mais il ne voit rien. «J'ai dit à Maniu; groupez du monde autour de vous, avec un programme établi d'avance, car au pouvoir on ne peut le faire, et je pourrai agir..., — «Averescu n'a plus grand monde autour de lui...» — «J'ai dit à Averescu que, malheureusement encore, j'insiste: malheureusement encore, l'opinion publique vous accepterait difficilement, vous Marghiloman, comme chef de gouvernement». — «Il me faut un programme, où clairement on expose les vues concernant les finances, la crise économique, la réforme administrative etc., etc..., les paysans....» — Sur mon regard interrogateur: «Nous avons donné la terre, mais rien fait pour son instruction professionnelle et l'agriculture dépérit...»

Je note les traits généraux. La phrase me concernant était une réponse au reproche que j'avais formulé: *le parti conservateur est par essence dynastique — (admis) — il ne se réserve même pas le droit d'être de temps en temps ironique au sujet de la Couronne, comme d'autres l'ont été et le seront encore — (sourire approbateur) —; par patriotisme il a assumé la tâche ingrate de conclure la paix du vaincu.*

mai bine ca Mine nu știe importanța sacrificiului». — «De ce atunci, în toate ocaziile, ostilitatea Coroanei ?» — Regele : «Dar am fost rău înțeles... Averescu a interpretat greșit cuvintele Mele, etc.».

Nu înțelegem cum Regele putuse să vorbească de ceeace spusese lui Maniu, când cu puține momente înainte El relevase că de un an Maniu nu venise să-l vadă. Am aflat în urmă, că cu două zile înainte Mihail Popovici fusese primit în audiență și că «acest puțin interesant produs al cafenelelor din Viena» fusese însărcinat cu comisionul Regelui. Aceasta coincida cu momentul când, de odată, Maniu s'a arătat intransigent cu celelalte partide și a luat aere de «prezumtiv».

A dat speranțe lui Averescu, înaintea plecărei lui în Italia ; a dat aceleași speranțe lui Maniu, după plecarea lui Averescu. Din această echilibristică reese tihnă pentru liberali.

26 Martie. — Am primit vizita lui *Braniște,* un om pe care îl apreciez mult. Această vizită presupun că este în concordanță cu unele întrevederi cu Grigore Fili-

---

Le Roi: «Nul ne sait mieux que moi l'importance du sacrifice» — pourquoi alors en toute occasion une hostilité de la Couronne? — Le Roi: «Mais j'ai été mal compris.... Averescu a mal interprété mes paroles, etc.».

Je ne comprenais pas comment le Roi avait pu parler de ce qu'il avait dit à Maniu, alors que peu d'instants auparavant il avait relévé que depuis un an Maniu n'était pas venu le voir. J'ai appris que deux jours auparavant, Mihail Popovici avait été reçu en audience et que «ce peu intéressant produit des cafés de Wien» avait été chargé du message. Cela coïncide avec le moment où, tout à coup, Maniu s'est montré intransigeant avec les autres partis et a pris des airs de Présomtif. Donné des espérances à Averescu —, avant son départ pour l'Italie. Donné les mêmes espérances à Maniu après le départ d'Averescu. De ce jeu d'équilibre sort de la quiétude pour les libéraux.

26 mars. — Visite de Braniște, bonhomme que j'apprécie beaucoup. Elle se raccorde, je suppose, à des entretiens avec Grég. Filipescu, où j'ai dit ma façon de voir sur la tenue de

pescu, în cari am spus modul meu de a vedea asupra atitudinei lui Maniu faţă de mine şi faţă de partidul meu. Partidul naţional voia concursul meu în Romanaţi, dar nu înţelegea «să stea de vorbă». Branişte se plânge de atmosfera ce se face partidului naţional. — Eu îi spun verde că nu mai are nimeni încredere. Branişte : — Dar Maniu este un «martir», căci nu vrea nimic pentru el. — Eu: N'are decât să iasă din martiriul lui făcând ceva şi spunând în sfârşit ce vrea.—Branişte: O colaborare cu toate partidele de opoziţie, pe baza unui program, e lucru greu: mai întâi e Averescu... Eu: Aţi prefera poate pe Iorga ? — El: Niciodată; el e isteric. — Eu: Dar afirmă că este înţeles cu dv... — El : Maniu e prea cuminte pentru a comite o astfel de nebunie. — Eu : Atunci Averescu este o necesitate din moment ce recunoaşteţi chiar dv. că singuri nu puteţi lua puterea. — Branişte : El e prea prost şi va fi din nou în braţele unui Argetoianu oarecare.

Cu încetul ajungem la declaraţia că starea Ardealului e deplorabilă şi că tot descreditându-l, partidul na-

---

Maniu à mon égard et à l'égard de mon parti. Le parti national voulait mon concours à Romanaţi, mais n'entendait pas «causer». Branişte se plait de l'atmosphère qu'on crée au parti national.

Je lui dis très vertement qu'on n'a plus confiance. Bran: Mais Maniu est un «martyr» car il ne veut rien pour lui. — Moi: Il n'a qu'à sortir de son martyre en agissant, en disant enfin ce qu'il veut.... — Lui : Une collaboration avec tous les partis d'opposition sur la base d'un programme est difficile; il y a d'abord Averescu... — Moi: Préférez-vous peutêtre Iorga? — Lui: Jamais de la vie: il est hystérique. — Moi: Mais il affirme être entendu avec vous... — Lui: Maniu est trop sage pour commettre une pareille folie. — Moi : Alors Averescu est une nécéssité, du moment que seuls vous le reconnaissez, vous ne pouvez prendre le pouvoir. — Lui: Il est trop bête et il sera de nouveau entre les bras d'un Argetoyanu.

De fil en aiguille nous arrivons à la déclaration que l'état de l'Ardeal n'est plus tenable et qu'à force de le discréditer,

ţional nu va mai putea stăpâni mulţimea, iar elementele demogogice vor lua-o înainte.

Aceasta era, pare-mi-se, obiectul esenţial al acestei convorbiri.

27 Martie. — Se zice, cam pretutindeni, că Regele începe a se teme ca partidul naţional să nu înceapă să joace rolul lui Radici şi al partidului croat din Jugoslavia şi că El caută, punând de exemplu pe Titulescu înnainte, să găsească o formulă în stare să-i contopească. — Aceasta ar fi în legătură cu quasi-ameninţările lui Branişte.

— *Stârcea* ţine să mă însoţească la eşirea dela Club, ca să-mi povestească că acum o lună Regele i-a spus că şi el îl va însoţi în călătoria Paris-Madrid-Londra; în urmă Regele i-a mai confirmat lucrul a doua oară. De altfel, mai ales la Madrid, el era foarte indicat, căci cunoaşte toată lumea acolo. Alaltăeri însă vine Stirbey la dânsul ca să-i spue că Brătianu se opune absolut ca Mocsony să facă parte din suita regală, fiindcă vorbeşte de rău partidul liberal, şi, ca hapul să pară mai puţin amar lui Mocsony, era rugat Stârcea să renunţe şi el la călătorie. Regele s'a supus şi drept consolare a

---

le parti national ne pourra plus contenir la foule et les éléments démagogiques prendront le dessus.

C'était, je crois, l'objet essentiel de cette conversation.

27 mars. — Il se dit un peu partout que le Roi commence à craindre que le parti national ne se mette à jouer le rôle de Radici et du parti croate en Yougo-Slavie et qu'Il cherche, en mettant par exemple Titulescu en avant, à trouver une formule pouvant les englober. — Ceci cadrait avec les quasi-menaces de Branişte.

— Stârcea tient à m'accompagner au sortir du Club. Il y a un mois, le Roi a dit à Stârcea qu'il serait du voyage Paris-Madrid-Londres; sur une interrogation postérieure, le Roi lui a confirmé une seconde fois. D'ailleurs, pour Madrid surtout, il était tout indiqué connaissant tout le monde là-bas. Or, avant-hier Stirbey s'amène pour lui dire que Bratiano s'oppose absolument à la présence de Mocsony dans la suite, parce que Mocsony dit du mal du parti libéral et que, pour dorer la pillule à Mocsony, on priait Stârcea aussi de renoncer. Le Roi s'est soumis et, comme fiche de consolation,

numit pe Stârcea Mare Maestru de Ceremonii. Stârcea adaugă foarte amărît : «Se loveşte în Mocsony fiindcă vorbeşte, şi se primeşte ca Mişu să facă mereu intrigi...»

Acest incident caracterizează de minune acţiunea tiranică a lui Brătianu.

28 Martie. — Blumenfeld, trecând în «Adevărul» o notă despre atitudinea lui Constantinescu faţă de Regele George, a fost rugat de Duca să nu mai atingă de loc această chestiune : «Căci guvernul întreg era de părere că această figură de Rege în exil, era un sfat primejdios pentru popor... Că cererile băneşti ale Reginei Elisabeta au provocat o donaţiune». (Duca a lăsat să se înţeleagă că guvernul e acela care a plătit...). — Este clar că există fricţiuni.

— Pleniceanu vine să-mi anunţe că *Titulescu* a fost primit de Rege ; el va rămâne surd la orice sugestiune de a face astăzi politică. Regele i-a spus (Pleniceanu se scuză de a raporta aceste cuvinte) : «Nu văd decât capul lui Marghiloman şi... (sau lipsa de...!) al lui Maniu». — Să înţeleagă cine poate.

---

a nommé Stârcea: de maître des cérémonies, Grand Maître des Cérémonies ; Stârcea, très amer : On frappe Mocsony parce qu'il parle et on accepte que Mişu intrigue tout le temps. — Cet incident caractérise bien l'action tyrannique de Bratiano.

28 mars. — Blumenfeld: Ayant fait passer une note dans l'«Adeverul» au sujet de l'attitude de Constantinescu vis-à-vis du Roi Georges, Duca l'a prié de ne plus toucher un mot de la question. «Que le gouvernement entier croyait bien que cette image de Rois en exil était de mauvais conseil pour les peuples... Que les demandes d'argent de la Reine Elisabeth avaint exigé une donation...» (Duca a laissé entendre que c'est le gouvernement qui avait payé)... — Qu'il y ait eu friction, c'est assez clair.

Pleniceanu vient me faire part: Titulescu a été reçu par le Roi; il restera sourd à toute suggestion de faire aujourd'hui de la politique; le Roi a dit (Pleniceanu s'excuse de rapporter ces moto) : «Nu văd de cât capul lui Marghiloman şi... (or lipsa de...?) a lui Maniu». Comprenne qui pourra.

7 Iunie. — Averescu şi-a avut Marţia trecută parada lui la Parcul Carol: o defilare de câteva mii de partizani. Era reuşit, bine aliniaţi, bine încadraţi : copie de fascio italian. Iar ca idei exprimate: neant. Totul pleacă dela credinţa că el, Averescu, va fi chemat la putere peste cincisprezece zile.

— Partidul naţional a fuzionat cu ţărăniştii, imediat după întoarcerea lui Lupu din călătorie. Cu toate aceste două evenimente, guvernul merge înainte cu legea lui de comercializare a serviciilor Statului şi legea minelor. Mă ţineam de-o parte când Mavrojani, care văzuse pe Grigore Carp şi Baranga, trimişi de averescani, îmi spune grija generalului în ceeace mă priveşte! El conta absolut pe mine, dar din toate părţile îi vine svonul că eu nu aşi fi surd propunerilor pe cari mi le fac fuzionaţii, etc.

A fi la pândă în ceeace priveşte toate intrigile posibile, dar a nu se gândi vreodată la teribilele probleme la ordinea zilei, asta este viaţa grupărilor care vor să guverneze !

14 Iunie. — *După fuziunea realizată săptămâna aceasta între ţărănişti şi Ardeleni, toată lumea se agită.*

---

7 juin. — Averescu a eu mardi dernier sa parade au Parc Carol: une revue de quelques milliers de partisans. C'était propre, aligné, bien encadré: copie de fascio italien. En fait d'idées exprimées, néant. Tout procède de la croyance que lui, Averescu, est appelé dans quinze jours au pouvoir.

Le parti national et les tzaranistes ont fusionné de leur côté, sitôt Lupu rentré de voyage. Malgré les deux faits, le gouvernement va de l'avant avec sa loi des mines. Je me tenais à l'écart quand subitement Mavrojany, ayant vu Gr. Carp et Baranga, envoyé par les Averescu, me disent l'inquiétudé du général à mon endroit! Il comptait absolument sur moi et de toutes parts on lui dit que je ne suis pas sourd aux avances des fusionnés, etc....

Etre aux aguets des intrigues possibles, mais ne jamais songer aux terribles problèmes à l'ordre du jour, voilà la vie dans des groupes qui veulent gouverner !

14 juin. — *Depuis la fusion faite cette semaine entre les tzaranistes et les Ardeleni, on se demène beaucoup. Averescu*

Averescu vrea să strângă legăturile, țărăniștii mă roagă să nu iau nici o hotărâre pentru a putea compta pe mine. Argetoianu îmi trimite emisar peste emisar.—Doriam să am o situațiune limpede și cum Carada trebuia să vadă pe generalul Averescu,—ca urmare a unei precedente întrevederi, — i-am pus în scris: «Generalul se plânge că nu-i vorbesc politică; or, dela prima întrevedere dela Costică Miclescu, noi n'am mai vorbit. M'am ținut totuși ca angajat și în toate împrejurările i-am luat apărarea, după cum l'am și prevenit de oarecari intrigi. — La Kișinău generalul a vorbit de raporturile sale cu partidele : Nici un cuvânt despre partidul meu, — răceală la toți prietenii mei. — Cu toate acestea, când țărăniștii mi-au trimis în scris invitațiunea pentru o luptă comună de opoziție, am spus lui Mihalache că nu puteam să dau un răspuns fără a vorbi și cu generalul absent !

Mai târziu, la 7 Aprilie, generalul îmi citește convocarea pe care o trimitea țărăniștilor și Ardelenilor ; iar pe mine nu mă invita : n'a avut dreptate, căci aș fi

Deci, în ideea generalului, sunt o persoană căreia el îi rezervă o întrebuințare, pe când de partidul meu

---

veut serrer les liens, les tzaranistes me prient de n'en rien faire pour pouvoir m'avoir. Argetoyanu m'envoie émissaire sur émissaire. J'ai voulu avoir une situation nette, et comme Carada devait voir le général, suite d'une précédente entrevue, je lui ai mis par écrit: «Le général se plaint que je ne lui parle pas politique; or, depuis la toute première entrevue chez C. Miclescu, nous n'avons pas causé. Je me suis pourtant tenu pour engagé et en toutes circonstances j'ai pris sa défense de même que je l'ai prévenu de certaines intrigues. A Chisinau il a parlé de ses rapports avec les partis: pas un mot du mien. Froissements chez mes amis. Néanmoins, quand les tzaranistes m'ont remis par écrit leur invitation pour une lutte d'opposition, j'ai dit à Mihalake que je ne pouvais donner une réponse sans causer avec le général absent! Plus tard, 7 avril, il me lit la convocation qu'il envoie aux tzaranistes et aux Ardeleni, et il ne m'invite pas: il a eu tort, car j'aurais su lui éviter la rupture. Donc, dans l'idée du général, je suis une personne à laquelle il réserve une utilisation, tandis que le parti n'a rien à y avoir. Rien d'éton-

nici vorba nu e. — Nimic de mirat, atunci, dacă nu vroesc să se acrediteze faptul că sunt candidat la un portofoliu şi atunci mă abţin dela orice iniţiativă sau propunere.

Carada a văzut astă-zi dimineaţă pe Averescu, care i-a cerut să-i precizeze ceeace gândiam despre «fuziunea noastră». — Am pus din nou în scris : «Marghiloman se menţine la primul lui punct de vedere : Fuziunea se va face fiind la putere; imposibilă în opoziţie. Când se va cădea de acord pentru formarea guvernului, adică asupra soluţiunilor în materie eocnomică şi financiară şi asupra posibilităţei de a le aduce la îndeplinire şi nici decum asupra persoanelor şi contingentelor, chestiuni pe care le dispreţuesc, — a doua zi după constituirea Cabinetului, comitetele noastre se întrunesc şi, conform doctrinei conservatoare, şeful guvernului, în special generalul, devine prezidentul partidului fuzionat.

Este în interesul guvernului viitor, şi pentru prestigiul lui în străinătate, ca el să reprezinte două partide; iar nu unul, plus un singur om.

15 Iunie. — *Lupu* a venit la mine şi s'a scuzat că dela întoarcerea lui dela Londra nu venise încă să mă

---

nant alors à ce que je ne veuille pas laisser s'accréditer que je suis un candidat à un portefeuille et je m'abstiens de toute initiative et de toute proposition. Carada a vu Averescu ce matin, qui lui a demandè de préciser ce que je pensais de «notre fusion». J'ai encore mis par écrit: «Marghiloman s'en tient à son premier point de vue: la fusion se fera au pouvoir; impossible dans l'opposition. Quand on sera tembé d'accord pour la formation du gouvernement, c'est-à-dire sur les solutions en matière économique et financière et la possibilité de les réaliser, et non pas sur les personnes et ses contingents, questions que je dédaigne, le lendemain du jour où le Cabinet se forme, nos deux Comités se réunissent et, selon la doctrine conservatrice, la chef du gouvernement, le général par conséquent, devient le président du parti fusionné. Il est de l'intérêt du gouvernement futur et pour son prestige à l'étranger qu'il représente deux partis et non pas un parti, plus un homme».

vadă. El n'are de loc aerul încântat de audienţa lui la Rege, şi nici de fuziune nu e mulţumit. E furios că întâmpină rezistenţă pentru intrarea lui Stere în comitetul provizoriu în locul lui Halippa; dar va face mai bine scandal decât să renunţe. Maniu rămâne ostil ori cărei apropieri de mine; nu vrea să audă de mine la Finanţe! (S'ar zice că i-am cerut vreodată ceva!?). — Chestiunea mare este Basarabia; Lupu a văzut la Londra pe cei din jurul lui Rakowski (neagă că ar fi văzut chiar pe Rakowski) şi ştie cât de vrăşmaşe ne sunt sovietele. Ce cer ele dela noi? Nici el nu ştie, dar probabil punerea în libertate a lui Bujor. Un guvern democratic ar ajunge mai uşor la o aplanare; de aceasta Lupu garantează. — Dacă guvernul nu se schimbă, peste şease luni va avea cuvântul «forţa!».

Ameninţare de republică!

. . . .
. . . .
. . . .

Mă duc, ori când s'o încheia viaţa mea, cu conştiinţa mea în pace. Am greşit poate mai des decât socotesc, dar gândul mi-a fost tot de una curat şi mi-am iubit Ţara.

Făcut şi scris de mine, în Bucureşti, Duminecă în şapte Octobre, anul una mie nouă sute douăzeci şi trei

A. Marghiloman

7 octobre 1923.

A N E X E

I

Act de fuziunea partidelor conservator și constituțional *(junimist), 1900:*

Imprejurările grele, financiare și economice prin care trece țara, fac, în momentul de față, că prima datorie a tutulor conservatorilor este de a-și da mâna și de a pune în comun munca lor în serviciul țării. — Nu lipsim dela această datorie.

Cu începere de azi partidul constituțional fuzionează cu partidul conservator sub conducerea d-lui George Gr. Cantacuzino, ca șef.

Comitetul partidului constituțional

Iulie 1900.

(Originalul scris de Marghiloman).

II

Privitor la revoltele din 1907. — *Scrisoarea d-rului Gruescu (din Severin, 14 Martie).*

«...Se știe că de o lună cel puțin județul nostru e cutreerat din comună în cătună de loct. reformat de geniu Armășescu, de loc din Mehedinți. Cel mai aprig luptător socialist nu putea să facă cât el. Eri (Sâmbătă), la orele 8 a. m., a venit din București și, făcându-și apariția la cafenea, a fost recunoscut de proprietari și arendași. A fost crunt bătut și în apărarea lui a venit însoțitorul său, îmbrăcat ca un negustor de rând. Când mulțimea

s'a adunat pe capul acestui din urmă, el a strigat: Stați că eu sunt căpitan de Stat-Major. Duși la Poliție (cel dintâi rănit bine la cap), li s'a făcut perchiziție. Căpitanul a cerut să fie recunoscut de maiorul Arghirescu dela Statul-Major al diviziei; acesta l'a recunoscut. Apoi a arătat o scrisoare cu acest cuprins:

«Cabinetul ministrului de Răsboi. Se însărcinează Căpitanul de Stat-Major Marin Ionescu pentru a însoți pe d. Armășescu în diferite misiuni. Ministru, Gl. Averescu; 16 Martie 1907».

S'a mai găsit o cheie alfabet. Nu a voit să dea nici un detaliu. La Armășescu s'a găsit 197 de lei, un jurnal «Vestitorul» manuscrise revoluționare și un plic vânăt de mărimea obișnuită, rupt la un capăt, gol, cu adresa d-lui V. G. Morțun, loco, — scrise de Armășescu. Plicul nu avea ștampilă de poștă, dar pe colț are scris cu creionul: «Țin să te văd înainte de plecare. Vino. V. G. Morțun». — Acest plic căzuse în mâna unui prieten al meu, dar el nesimțind ce importanță are, l'a dat unui alt prieten liberal, bine cunoscut cu Morțun. Plicul l'am văzut. Se vede că după trei ore plicul a intrat în mâna prefectului, căci el dă toată atențiunea și tot sprijinul celor doi prinși. Liberalii sunt consternați; cei linșați spun că sunt trimiși în unire să calmeze țăranii. De sigur, acum o lună, Armășescu a fost trimis de Morțun să agite, și acum văzând groaznicul măcel. a trimis pe agitatori să-i potolească.

III

Telegrama Regelui Ferdinand al Bulgariei, cerând pacea. — *3/16 Iulie 1913 :*

Sa Majesté le Roi de Roumanie — Bucarest.

Ayant la ferme intention de mettre fin dans le plus bref délai aux rencontres sanglantes entre les troupes bulgares et celles de la Serbie et de la Grèce et désirant rétablir l'ancienne amitié traditionnelle entre la

Bulgarie et la Roumanie, Moi et mon gouvernement faisons appel à Votre Majesté en La priant d'ordonner l'arrêt de la marche de ses troupes et d'indiquer les conditions au prix desquelles pourront être renoués les liens traditionnels et amicaux entre nos deux peuples. C'est avec promptitude et dans un large esprit de conciliation que Moi et mon gouvernement examinerons ces conditions et nous efforcerons d'y satisfaire conformément à la dignité de nos peuples et animés du vif désir de resserer à l'avenir les anciennes rélations d'amitié qui ont toujours existé entre eux.

Ferdinand

Răspunsul Regelui Carol la telegrama precedentă. — *4 Iulie 1913.*

J'ai autant à coeur que V. M. que les rélations amicales qui ont toujours animé la Roumanie envers la Bulgarie, ainsi que le passé le prouve, soient rétablies aussitôt que cela sera possible. Je ne puis cependant cacher à V. M. que pendant ces sept derniers mois il s'est créé dans mon pays un courant difficile a arrêter, sans que le pays sache clairement ce que la Bulgarie serait prête a faire pour la garantie de bons rapports futurs. Il appartiendrait donc au gouvernement de Votre Majesté de satisfaire aux désirs de la Roumanie, désirs si souvent exprimés et encore tout dernièrement portés à la connaissance de l'Europe entière».

IV

Telegrama Ţarului la moartea Regelui Carol. — *29 Septembre 1914 :*

De Tsarskoeselo. — A. S. M. le Roi Ferdinand,
Partageant de tout coeur le chagrin que tu éprouves,

Je te prie de croire à ma sincère sympathie et de transmetr à S. M. la Reine Elisabeth toutes mes condoléances. Je ne doute pas que les liens d'affection réciproque qui m'unissent à toi s'affirmeront toujours davantage et nous permettrons de collaborer utilement au bien-être de nos deux pays, que des intérêts communs appellent à marcher d'accord vers un même but.

Nicolas

V

Memoriul înmânat Regelui *la 26 Noembre s. v. 1915 :*

Sire,

In numele partidului conservator şi în deplină înţelegere cu fruntaşii lui, am onoare să supun cu cel mai adânc respect Majestăţei Voastre câteva considerări asupra situaţiunei Ţărei. Dela ele se va inspira mai cu putere acţiunea noastră, cu dorinţa de a pregăti sau a susţine soluţiuni cari nu se mai pot amâna fără prejudiciu pentru viitorul Statului.

Majestatea Voastră îmi va da voe ca în această formă să-I aduc la cunoştinţă ideile partidului conservator, de oarece circumstanţele actuale nu îngădue toate formulările, nici toate criticile în discuţiunile din Parlament.

Puţin câte puţin atitudinea oficială a Ţărei a deviat dela linia care fusese fixată în Consiliul de Coroană de la 21 Iulie 1914. Această deviaţiune ne-a dat înfăţişarea că ţara a rupt-o cu politica ei tradiţională în care, de la 1884 încoace, ea a găsit siguranţa şi putinţa de desvoltare.

In bună judecată nu se mai poate afirma, azi, că am păzit regulile unei stricte neutralităţi. Din contra!

Primejdia cea dintâi este, dacă ar supraveni pacea, că ne-am găsi cu totul izolaţi între puteri, unele mari, altele pe cale de creştere, din cari nici una nu ar avea cu noi o solidaritate ori care, fie măcar de interese.

Nu învinuim raţiunile cari au condus guvernul M. V. Nu le cunoaştem.

Unele rezultate negative le putem însă pipăi de pe acuma.

Deşi convenţiunea IV dela Haga, art. 7 şi 9, ne îndreptăţeau să facem cu deplină legitimitate exportul sau tranzitul a tot ce este necesar unei armate beligerante, am refuzat, dela o dată oarecare, trecerea muniţiilor către Bulgaria şi exportul grânelor, benzinei şi altor producte către Austro-Germania, pentru himerica speranţă de a avea noi înşine muniţiuni din occidentul Europei sau din America.

Majestatea Voastră ştie că acele muniţiuni nici până azi nu ne-au sosit; că unele, după ce au fost încărcate, au fost reţinute; că în fine, după toate probabilităţile, vor mai trece şase, şapte luni înainte de a avea ceeace am comandat.

Credeam că, fie pe cale de schimb cu productele noastre, fie prin conjugare cu transitul în Bulgaria, guvernul avea putinţa de a-şi procura tot stocul necesar dela puterile centrale, fără ca prin aceasta să-şi alieneze libertatea de acţiune ulterioară.

In această chestiune jertfa Ţărei a fost mare pentru că, fără nici o contravaloare, ne-am lipsit şi de avantajele enorme ce am fi tras din exportul cerealelor şi benzinei, pentru cari s'au oferit preţuri necunoscute până atunci.

In felul nostru de a tălmăci libertatea de navigaţiune pe Dunăre, am permis unor vase încărcate cu arme, cu cai, cu muniţiuni, cu oameni armaţi, să acosteze şi să se ravitalieze în porturile noastre.

Am permis spre Serbia eşirea a tot ce era interzis către Austro-Ungaria.

Chiar acuma în urmă, am aplicat un tratament de favoare unor unităţi armate cari au căutat un refugiu în apele române.

Trebue Sire, să ne oprim cu o oră mai înainte şi să ne întoarcem, şi faţă de puterile centrale, la o politică

binevoitoare pe care, cu exces, am practicat-o față de cealaltă grupare.

Aceasta se impune cu atât mai mult că avem astăzi elemente de apreciațiune ca să ne hotărâm dacă o nouă orientare politică este utilă și posibilă.

Nu este util pentru România ca ea să sprijine o acțiune care aduce pe Rusia la Constantinopole. Atât timp cât stăteau în picioare asigurările date în Septembre sau Octombre 1914 că pentru strâmtori se avea în vedere un regim internațional și de libertate a comerțului o nedumirire mai era permisă. După afirmațiunile însă precise și categorice din anul acesta că instalarea Rusiei la Constantinopole nu admitea nici control, nici limitare, pe o Mare Neagră devenită Lac Rusesc, credem că o participare a României ar fi o sinucidere economică și o pieire politică.

Tot asemenea nu este în folosul Țării un regim de ostilitate cu Bulgaria, întrucât creșterea acesteia ar fi paralelă cu o sporire a României care ar menține raportul actual de putere între amândouă țările.

Nu există contrarietate de interese materiale între România și Bulgaria și pe această lipsă de concurență se pot stabili raporturi economice trainice, a căror întrupare ar fi linia Dunăre-Lagos de care s'a vorbit la 1913, și care ne-ar asigura o eșire la Marea Egee, când circumstanțele ar aduce o nouă blocare a Dardanelelor.

Majestatea Voastră știe încă din Octombre anul trecut, că în acordul încheiat cu Germania, Bulgaria se obliga să nu hrănească nici un cuget de agresiune împotriva unei Românii «amică». La ceasul de azi, după izbânda din Serbia, forma acestei declarațiuni este de luat în seamă pentru Dobrogea nouă.

Este în fine evident, din punctul de vedere financiar, că avem tot interesul să menținem bunele raporturi tradiționale cu Germania. Datoria noastră flotantă este deja de un miliard. Rusia nu ne poate ajuta, având ea însăși nevoe de ajutor. Puținul interes ce-l arată Franța pentru nevoile noastre de organizare a fost pus, acum doi ani, în evidență. Iar Anglia în afară

de o nevoe militară a ei şi a momentului, nu credem că va accepta să se substitue finanţei germane pentru alimentarea permanentă a cerinţelor desvoltărei noastre. (Credem mai ales că este azi şi primejdios să nu ne croim o nouă orientare internaţională).

Nu ne aparţine să despicăm ce se va produce pe frontul occidental sau pe cel oriental. Un lucru este cert: Puterile centrale nu mai pot fi îngenunchiate în gradul de a li se putea impune, lor sau aliaţelor lor, capitulări şi jertfe de teritorii.

Ceeace se petrece pe frontul Sud, în atingere cu noi, este însă afirmarea unei supremaţii incontestabile a armelor germano-austro-bulgare şi aducerea pe câmpul de bătae lărgit a unui nou element, o armată turcă, de astădată înzestrată cu tot materialul necesar.

Puterea de rezistenţă a Turciei de până aci, lasă să se întrevadă şi o putere de ofensivă reală.

Toate ameninţările unei treceri a Ruşilor sau unei debarcări a lor în peninsulă, cad faţă de constatarea peremptorie a lipsei lor de mijloace. Dacă, vreodată, aceste mijloace se vor aduna, ele s'ar ciocni în Balcani de armatele a trei ţări cari nu perd, ca alţii, un timp preţios pentru a se organiza. Guvernul are de sigur cunoştinţă că la data de 17/30 Noembre două divizii germane cu toată artileria grea necesară se aflau deja la Varna, pregătite pentru orice eventualitate.

Aşa fiind, România trebue să nu piardă o zi pentru a se întoarce la politica de prietenie şi încredere cu Imperiile Centrale.

Aceasta nu ar însemna de loc un resbel *imediat*. Aceasta nu i-o cere nimeni şi nimic. Dar este clar că recuperarea Basarabiei, dacă i-o conveni Ţării să intre, la ceasul ei, în războiu, se indică din ce în ce mai mult ca o posibilitate dacă este chezăşuită pentru viitor printr'un tratat de alianţă cu puterile centrale, aşa cum i-a fost formulată odată o propunere.

Credem, mai departe, că şi retrocesiunea Bucovinei propusă astă-vară României, ar putea face obiectul unei noui negociaţiuni.

In orice caz, numai într'o stare amicală cu Puterile Centrale se poate concepe putinţa de a cere condiţiuni de trai politic favorabil pentru congenerii noştri din Ardeal şi o amnistie pentru cei din ei cari sunt refugiaţi la noi. Deşi acestea sunt chestiuni de ordin interior, Monarhia vecină a consimţit să le discute cu Statul Român şi, pe baza acestui precedent, tratativele, care odată ajunsese la un stadiu satisfăcător, se pot relua şi, avem încredere, cu deplin succes.

Dacă guvernul d-lui Ioan Brătianu este dispus să revină la această politică, pe care singură o credem mântuitoare, partidul conservator îi va da tot concursul lui.

A. Marghiloman.

VI

Tratamentul prizonierilor în lagărele bulgăreşti. — *(Scrisoarea unui ofiţer, locotenent Filipescu, mort în captivitate) :*

Este poate a douăzecea scrisoare pe care ţi-o trimit şi a suta pe care o scriu pentru Bucureşti de când sunt prizonier, şi totuşi mă îndoesc că voi avea vre-un răspuns, fiindcă sunt sigur că nu va pătrunde în ţară, cum n'au pătruns nici cele de până acum. Nouă prizonierilor români din Bulgaria ni s'a suprimat dreptul de a comunica cu ai noştri. Oficial, ai din potrivă dreptul de a comunica cu ai tăi şi să expediezi câte 6 scrisori pe lună; nici una însă nu ajunge la destinaţie. Şi nici la noi nu pătrunde din ţară nici o veste, nici un rând. Iată de ce va trebui să mă consider ca cel mai norocos dintre oameni, dacă soldatul bulgar, căruia îi încredinţez scrisoarea, ţi-o va aduce, nu pentru a mă servi, ci pentru dorinţa unui bacşiş. Va ajunge astfel la d-ta un glas din mormântul în care sunt închise 60.000 vieţi de atâta vreme, sau mai exact au fost închise, căci mai bine din jumătate din prizonierii români din Bulgaria s'au prăpădit şi mulţi alţii vor pieri până la sfârşitul acestei ne-

bunii sângeroase. Puţini sunt cei care pot să reziste la o foame perpetuă în intemperiile cele mai capriţioase, terorizaţi zi cu zi. E destul să-ţi spun prin câteva cuvinte tratamentul la care suntem expuşi noi ofiţerii, ca să-ţi dai seama cât de ticăloasă e viaţa celorlalţi. — Cei 700 prizonieri români ofiţeri din Bulgaria suntem ţinuţi în trei lagăre: 250 (toţi dela Turtucaia) în lagărul dela Kirdjali; 350 (majoritatea tot dela Turtucaia) în lagărul dela Hascovo, iar ceilalţi 150 (prinşi toţi între Dunăre şi Bucureşti) în lagărul dela Sliven. Un lagăr e o puşcărie. Cei dela Sliven, unde sunt eu dela 25 Martie, cuprinde în afară de 150 ofiţeri şi 50 plutonieri români, iar alţi 2000 soldaţi români, sârbi şi ruşi, care fac acum numai un stagiu de câteva zile (căci sunt trimişi dela o muncă la alta) şi vre-o 4—5000 de ostatici sârbi: bătrâni, femei şi copii. Tot acest furnicar omenesc e îngrămădit în vre-o 2—3—4 pogoane de teren, înconjurat de santinele de câţiva paşi una de alta. Noi ofiţeri şi plutonierii locuim 200 într'o baracă; dormim jos pe saltele de pae.

La Hascovo, unde am fost până la 25 Martie, nu aveam nici aceste saltele şi dormeam pe podeala goală fără foc, şi aveam pe noi numai hainele cu care fusesem prinşi. Drept hrană ni se da pâine de mălai 500 gr. şi un fel de boabe de grâu fiert. Săptămâni întregi am primit numai o jumătate pâine fără alt adaus. In 7 luni nu am primit nici haine, nici rufe, nici ghete. Cei mai mulţi erau cu zdrenţe şi încălţămintea obişnuită o formează târligi şi sandale de lemn.

VII

Deputaţi (Parlamentul războiului) aflaţi în străinătate. — *(1917)*:

Alexandrescu T. Al., Anagnostiade Tache, Angelescu Const., Antonescu Victor, Arţăreanu Dim., Banu Const., Basilescu N., Bogdan L. Dimitrie, Burileanu

Dim., Danielopol George, Deşliu Mihail, Dumitrescu-Brăila V., Filitti T. Nicolae, Florescu Th. Ion, Geblescu Const., Georgescu Const., Guţulescu N., Ionescu Victor, Lalu Spiru, Maxim A., Mihail C. Ion, Mille C., Mitescu Ath. Ioan, Moruzi Sebastian, Opreanu Luciliu, Pascal Nic., Popovici C., Purcăreanu I., Şendrea Ştefan, Toncescu Pascal, Vasilescu P., Vrăbiescu Iulian, Vorvoreanu George, Văsescu G.

Senatori. — Atanasovici Vladimir, Brătăşanu Paul, Căpitanovici Th., Cavadia G., Coandă N., Costescu-Comăneanu, Dissescu C., Drăghicescu D., Kallimaki A., Ionescu Toma, Mavrocordat A. G., Mironescu G., Negulescu G., Orăscu Scarlat, Pariano C., Stelian Toma, Trifonescu T.

Nota — Cei mai mulţi din aceşti reprezentanţi ai naţiunei interventionişti intransigenţi, aveau o situaţiune militară, sau erau în stare de a purta armele ori de a fi folositori ţării în alt mod. In momentele cele mai grele pentru ţară, plecând dela datorie, au preferat să trăiască, pe seama Statului, la adăpost şi îndestulare, în ţări străine.

VIII

Asupra atitudinei gazetelor intervenţioniste din Bucureşti. — *(v. 22 Ianuarie 1918)* :

Agenţia telegrafică din Petersburg publică noi amănunte cu privire la banii pe care i-a risipit guvernul ţarist spre a mitui pe politiciani şi ziarişti. Actul care se ocupă cu mituirea din România cuprinde diferite telegrame schimbate între Poklevski, ministru plenipotenţiar al Rusiei la Bucureşti, şi ministrul de externe rus. Ca agent principal pentru mituirea presei româneşti figurează Take Ionescu.

Intr'o telegramă din 21 Martie 1916, Poklevski cere autorizaţia de a acorda lui Take Ionescu un ajutor în sumă de 350.000 ruble pentru ziarul «Universul», ajutor care va fi repartizat pe un period de 7 ani. La 17 Martie, ministerul de externe îşi dete aprobarea.

La 13 Iunie 1916, Poklevski își exprimă intenția de a da 50.000 ruble pentru organul francez al lui Take Ionescu «La Roumanie», al cărui director ceruse această subvenție.

La 25 Mai 1916, Poklevski declară că socotea suficient, pentru moment, să se acorde un nou credit de 100.000 ruble pentru ziarele «Adevărul», «Dimineața» și «Naționalul».

In actele privitoare la contra-amiralul Vesselkin, alt agent al corupției țariste în România, se află date asupra altor cheltueli, între altele pentru întemeiere la București a ziarului «Patria».

(Exract din telegramele agențiilor, în jurnalele dela 22/I/1918).

IX

In chestiunea rezervei de aur a Băncei Naționale. — *(21 Februarie 1918) :*

(Scrisoare adresată șefului secției politice germane la București) :

Nous avons mardi dernier causé de l'encaisse métallique de la Banque Nationale qui se trouve à Moscou. Elle est de 350 millions environ. Nous cherchions une solution; j'en vois surgir une.

Ne pensez-vous pas, vu la tournure inattendue des choses russes, que, si votre gouvernement traite à nouveau avec les maximalistes, il peut se faire concéder une sûreté à ce sujet ?

Comme Etat occupant, vous avez la charge de la situation économique du pays occupé, qui est la majeure partie de la Roumanie. La disparition de cette encaisse affectera très gravement le cours du billet roumain; ce sera donc une diminution sérieuse de l'avoir public.

Sans compter que la chute du billet de la Banque Nationale entraînera la chute de l'autre billet. A ce titre

nous avons le droit d'exiger des garanties, en dehors même de l'éventualité d'une paix séparée avec la Roumanie..

Al. Marghiloman.

X

Preliminările de pace din 5 Martie 1918. — *(Semnate de guvernul Averescu) :*

In dorinţa comună de a pune capăt stărei de război între Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia pe de o parte, şi România pe de alta, şi de a restabili pacea, subsemnaţii :

Secretarul de Stat la Departamentul Afacerilor Străine, consilierul intim actual imperial Richard von Kühlmann, ca plenipotenţiar al Germaniei;

Ministrul Casei Imperiale şi Regale al Afacerilor Străine, Consilierul intim al Majestăţei Sale Imperiale şi Regale apostolice, contele Ottokar Czernin von und zu Chudenitz, ca plenipotenţiar al Austro-Ungariei;

Vice-preşedintele Sobraniei d. dr. Momtschiloff ca plenipotenţiar al Bulgariei ;

A. S. Marele Vizir Talaat-paşa, ca plenipotenţiar al Turciei, — pe de o parte ;

Şi d. C. Argetoianu, ca plenipotenţiar al României, — pe de alta ;

După ce şi-a verificat plenipotenţele au convenit ca, după ce convenţiunea de armistiţiu semnată la Focşani în ziua de 9 Decembrie 1917 a fost denunţată la 2 Martie 1918 şi a expirat la 5 Martie 1918 la 12 amiază, să curgă cu începere dela 5 Martie 12 noaptea un armistiţiu de 14 zile cu un termen de denunţare de 3 zile.

Subsemnaţii sunt pe deplin înţeleşi că în acest răstimp, pacea definitivă va trebui să fie încheiată şi anume pe baza următorului acord :

1) România cedează puterilor aliate Dobrogea până la Dunăre.

2) Puterile împătritei alianţe vor avea grijă să întreţie pentru România o cale comercială la Marea Neagră prin Constanţa.

3) Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria la fruntaria dintre Austro-Ungaria şi România, sunt acceptate de către România în principiu.

4) De asemenea vor fi concedate în principiu măsuri economice corespunzătoare cu situaţia.

5) Guvernul Român se obligă de a demobiliza imediat cel puţin 8 divizii din armata română. Conducerea demobilizărei se va face în comun de către comandamentul superior al grupei de armată Mackensen şi de către comandamentul suprem al armatei române.

Indată ce între Rusia şi România pacea va fi restabilită, vor trebui să fie demobilizate şi celelalte părţi ale armatei române, întru cât ele nu vor fi necesare pentru serviciul siguranţei la fruntaria dintre Rusia şi România.

6) Trupele române vor trebui să evacueze imediat teritoriile Monarchiei Austro-Ungare ce le ocupă.

7) Guvernul român se obligă să înlesnească pe cât îi stă în putinţă transportul de trupe ale puterilor aliate prin Moldova şi Basarabia la Odessa, pe căile ferate.

8) România se obligă de a congedia imediat pe ofiţerii puterilor cu care împătrita alianţă se află în stare de războiu şi cari se află încă în serviciul României; se va asigura acestor ofiţeri de către puterile împătritei alianţe libera trecere.

9) Acest tratat intră imediat în vigoare. Spre confirmare, plenipotenţiarii au semnat acest tratat şi l'au învestit cu sigiliile lor.

Dat în 5 exemplare la Buftea, la 5 Martie 1918.

(ss) **C. Argetoianu, general de divizie Lupescu.**

(Semnăturile Reprez. puterilor centrale).

XI

Plenipotenţiarii puterilor la Tratatul de pace din Bucureşti. — *(7 Martie 1918)* :

Pentru ROMANIA : — Ministrul Preşedinte Marghiloman ; Ministrul de externe C. Arion. — Miniştrii plenipotenţiari : I. Papiniu şi M. Burghele.

Pentru GERMANIA : — Secretarul de Stat Ministrul de externe R. von Kühlmann ; consilierul intim act. P. von Koerner; Directorul din ministerul de externe dr. I. Kriege ; General major E. Hell, şef de Stat Major al grupului de armată v. Mackensen ; Comandor H. Benc.

Pentru AUSTRO-UNGARIA : — Ministrul Casei Imperiale şi de externe S. Baron de Burian.

Pentru BULGARIA: —Preşedinte cons. de miniştri şi de externe dr. V. Radoslavoff ; ministru de Finance D. Tonceff; General major P. Tantiloff; I. Kostoff, deputat ; profesor L. Miletici.

Pentru TURCIA : — Ministrul de externe Ahmed Nessimi Bey ; General de cavalerie Ahmed Izzet Paşa ; Sub-secretar de stat la externe Reshad Hikmat Bey.

XII

Telegrama Sfatului Ţării din Basarabia. — *(11 Martie 1918)* :

M. S. Regelui — Iaşi,

In numele Sfatului ţărei, care reprezintă poporul românesc din Basarabia desrobit de jugul secular, aduc Majestăţii Voastre expresiunea credinţei neclintite a întregului popor românesc din România Răsăriteană, care în unire cu ţara-mumă vede chezăşia desvoltărei sale libere, calea neîmpiedicată spre cultura naţională şi dreptatea socială. — Al Majestăţei Voastre prea plecat servitor, —

Ioan Inculeţ,
preşedintele Sfatului Ţării
din Basarabia.

XIII

Scrisoarea adresată lui C. Arion privitor la condițiunile de pace cu Bulgaria. — *(6 Mai 1918, ora 3 jum.):*

Mon cher Costică,

Le ministre Burian, qui a déjeuné chez moi et qui sort à l'instant, m'a donné, concernant la question bulgare, les assurances et les explications suivantes :

Vous n'avez absolument rien à craindre et je vous donne *l'assurance* que la prétention ne peut pas être admise. Les plénipotentiaires n'ont pas le droit de renoncer à cette prétention : instructions formelles de Sofia. Eux-mêmes conviennent que la thèse est fausse. Et comme il importe qu'on signe pour que nous-mêmes, les allês, nous puissions avoir ensuite, vis-à-vis d'eux, notre liberté de parole, l'acceptation de l'arbitrage ne présente aucun risque.

J'ai tenu à te consigner, de suite, par écrit, ces paroles pour qu'il en reste la trace. Tout à toi.

A. Marghiloman.

XIV

Scrisoarea lui A. M. către generalul Ballif, privitor la întoarcerea Prințului Carol din Rusia.— *4/17 Sept. 1918:*

Domnule General, — Majestatea Sa v'a dat o misiune delicată. Subscriu de-antregul la alegerea făcută și vă rog să transmiteți Alteței Sale Regale Principele Carol, următoarele :

Fac apel la sentimentele Lui de fiu și de Român ca să curme cu o oră mai înainte îngrijorarea ce a cauzat actul lui. Din nenorocire, toată aventura este cunoscută grație telegramei trimisă de Alteța Sa Regală, astfel că nu este chip de a curma răsunetul ei decât retrăgându-se din teritoriul străin. Orice tratative, de familie sau politice, nu pot avea loc prin intermediarul

telegrafelor sau poştelor străine. Dacă Prinţul nu crede că este de a lui datorie să-şi reia repede rezidenţa legală, el trebue să se întoarcă în Akerman (Basarabia) sau aiurea. Prinţul nu poate uita că, în orice situaţie s'ar pune în viitor, nu se cuvine să i se reproşeze că, ofiţer comandant fiind, şi-a părăsit regimentul şi a trecut în ţară străină fără concediu. Tot asemenea Prinţul nu trebue să uite că nu poate să stea un moment peste graniţă cu passeport falş. Este mult prea bine născut ca să nu înţeleagă gravitatea acestor fapte.

Sper că va asculta de povaţa unui servitor devotat al Dinastiei.

La nevoie trebue ca Alteţa Sa Regală să ştie că guvernul va uza de toate mijloacele pentru a opri drumul mai departe.

Strângere de mână,

Al. Marghiloman.

XV

Responsabilităţile nepregătirei armatei la intrarea în războiu. — *(Ancheta comitetului parlamentar pentru darea în judecată a guvernului Brătianu).* — *Sept. 1918 :*

1) *Depoziţiunea generalului Cottescu :*

La intrarea în campanie, corpul de armată pus sub comanda mea era lipsit de armament, muniţii aprovizionare, etc., aşa că am intrat în luptă cu totul nepregătiţi. Nu ştiu ce va fi avut Ministerul în depozitele sale, dar după o lună am primit ordin ca să nu întrebuinţăm mai mult de trei lovituri de tun în 24 de ore, lucru ce nici nu am comunicat trupei spre a nu-i atinge moralul.

Am comandat acest corp de armată până la 19 Noembre 1916. In corpul meu au fost fracţiuni de trupe armate cu diferite arme: unele aveau puşti Manlicher, altele Lebel, altele model 1879; mitralierele cu totul insuficiente, defecte, şi cu muniţii în parte de neîntrebuinţat;

de asemenea şi proectile de artilerie erau multe care nu explodau.

Serviciul de aviaţiune şi baloane lipseau cu totul.

Trupele active cu doi ani înainte de intrarea în războiu au fost întrebuinţate în tot acest timp la lucrări de tranşee, aşa că propriu zis instrucţiunea militară se perduse cu desăvârşire.

La mobilizare, pentru complectarea efectivelor s'au încadrat 3 din 4 părţi cu elemente din cari majoritatea nu aveau aproape de loc instrucţia militară. Intre ofiţerii de rezervă, cari formau majoritatea cadrelor, domnea aceeaşi nepregătire. Aşa dar trupa cu care am intrat în luptă, era departe de a fi pregătită. Această insuficienţă de armament şi muniţie a ţinut tot timpul cât am condus acest corp.

Din punct de vedere al serviciului sanitar, am fost mai bine ca în 1913. Serviciul sanitar veterinar era foarte prost făcut.

Ca inspector al armatei n'am fost niciodată consultat în privinţa mobilizărei, a gradului de pregătire sau spre a-mi da avizul dacă armata era pregătită să intre în campanie. Pe cât ştiu şi am auzit nici ceilalţi inspectori generali nu au fost consultaţi la intrarea în campanie singur numai d. general Averescu ne-a spus că a făcut un raport scris Ministerului în această privinţă. Sunt absolut convins că eşecul armatei noastre se datorează lipsei de instrucţie, armament şi muniţiuni.

Cu îmbrăcămintea stăteam deasemenea prost, aşa încât se lua hainele şi rufăria morţilor şi celor intraţi în spital.

Intr'un memoriu ce am prezintat ministrului, se află relatate multe chestiuni referitoare la comandament şi conducerea trupelor.

(ss) General de div. în retragere, **D. Cottescu.**

23 Septembre 1918.

2) *Depozițiunea generalului Averescu :*

La izbucnirea războiului european, știind starea de nepregătire a corpului I armată, am făcut un raport asupra mobilzărei acestui corp, în care puneam în evidență defectele de organizare în ceeace privește pregătirea corpului de armată pentru războiu. Făceam să reiasă în special slăbiciunea infanteriei din cauza insuficienței și calitative și cantitative a încadrărilor, precum și slăbiciunea marilor unități în general, din cauza amestecului trupelor de rezervă în trupele active și din cauza insuficienței artileriei; amestecul menționat este contrar art. din legea de organizare.

Văzând că nu se ia în considerare acest raport, am făcut un al doilea la 11 Septembre 1914, în care, referindu-mă la primul, accentuez din nou defectele semnalate, care între timp, în loc de a se atenua, s'au agravat prin crearea de noi unități și anume batalioanele al IV-lea și batalioanele de miliții, și mutarea de ofițeri superiori activi la unități de rezervă, rămânând să fie înlocuiți de ofițeri de rezervă în capul celor active. Această măsură nu putea decât să slăbească unitățile active, fără să întărească pe cele de rezervă.

In iarna 1914—15, nu-mi amintesc ziua, am fost chemat de ministrul de războiu și mi-a făcut aproape o imputare că prin raportul meu criticasem organizarea armatei ; a doua zi toți inspectorii am fost chemați la Palat, unde a venit și d. Brătianu, ministrul de războiu. Am repetat observațiunile mele asupra slăbiciunei încadrărei, insuficienței artileriei și amestecului trupelor de rezervă cu cele active. Ministrul de războiu mi-a răspuns în calitate de președinte al consiliului că armata română nu va avea de luptat cu trupe mai bine organizate. Am repetat că o pregătire serioasă de războiu trebue să se gândească la toate posibilitățile.

In anul următor 1915—16, starea armatei nu s'a îmbunătățit prin faptul că infanteria a fost diluată din ce în ce mai mult și deci s'a slăbit încadrarea peste măsură, iar artileria n'a putut fi sporită, deși deja era insuficientă chiar pentru ofensivele anterioare. Solidita-

tea armatei a fost zdruncinată şi prin paralizarea instrucţiei normale. Chiar imediat după isbucnirea războiului european au început a fi chemate contingente rând pe rând din rezervă şi cadrele au fost absorbite, astfel, în instrucţia de detaliu a acestora, iar după ce trupele au fost duse pe frontieră, activitatea lor, dacă nu totală, dar în cea mai mare parte a fost absorbită de lucrările de întărire inutilă.

Concentrările prelungite, pe lângă paralizarea instrucţiei, au mai avut şi inconvenientul de a zdruncina foarte serios disciplina, căci oamenii nepricepând pentru ce sunt ţinuţi sub arme şi ştiind pe cei de acasă în nevoi au început dela un timp să fugă. Am avut cazuri de plecări în masă dela unele regimente. Imi amintesc chiar că am pedepsit pentru acest motiv reg. 1 vânători cu un marş forţat de mai multe zile; iar din cele ce ştiu, unul din regimentele dela Vâlcea a trecut frontiera cu efective necomplecte la intrarea în războiu.

Am atras atenţiunea asupra stărei armatei după începerea operaţiunilor, imediat, prin raportul meu către Rege, din 27 August 1916.

Dela izbucnirea războiului european, în afară de convocarea dela Palat de care am vorbit mai sus, nu am fost consultat niciodată asupra nici unei chestiuni privitoare la organizarea armatei şi asupra mobilizării, contrar textului precis al art. 33 din legea de organizare a ministerului de războiu, care prevede că ministrul e obligat a lua avizul comitetului inspectorilor generali, ori de câteori e vorba de organizarea, mobilizarea şi concentrarea în vederea operaţiilor de războiu.

Care era mentalitatea direcţiunei operaţiunilor în vederea războiului şi cum funcţiona comandamentul, se oglindeşte într'un memoriu pe care l-am redactat în Noembre 1915. In această privinţă, am înscris în carnetul meu, la 19 Ianuarie 1915, următoarea notă: «S'a dispus a se instala turele la Severin, Tg. Jiu şi Râmnicul-Vâlcea, sau mai bine zis în defileurile cari duc dela frontieră spre aceste puncte... Cu instalarea cupolelor e însărcinat comandantul şcoalei superioare de războiu. Cen-

tralizarea cea mai extraordinară; ministrul se slujeşte de agenţii săi personali, nu de organele cari sunt instituite pentru asemenea lucrări. Nu există inspector al geniului, nu există inspector al artileriei, nu există şef de stat-major, nu există comandant de corp de armată. Nimic din toate acestea. Pe cine a voit ministrul pe acela l-a însărcinat.

La întrebarea ce-mi puneţi, răspund că dacă nu am intrat în acţiune până la Septembre 1915, epocă până la care cred că puteam şi trebuia să intrăm, de sigur că după intrarea Bulgariei în războiu nu aşi fi consiliat o acţiune de cât când s'ar fi revenit la o situaţiune cel puţin asemenea celei din Septembre 1915, ceeace nu a fost cazul în August 1916, când situaţiunea militară în eşichierul nostru era mult mai defavorabilă pentru noi. (Serbia era scoasă afară din cauză, Turcia era neaprovizionată, Bulgaria intrase în acţiune, creând un front în spate, iar comunicaţia cu Salonicul era tăiată). In orice caz, dacă motive politice ar fi impus intrarea noastră în acţiune, nu aşi fi consimţit niciodată, dacă aşi fi fost consultat de a opera după planul întocmit.

Relativ la chestiunea Turtucaei, nu pot să dau decât aprecieri bazate pe cele ce am putut afla dela ofiţerii Cartierului general al armatei III. Impresiunea ce am căpătat este următoarea : Lucrările de întărire nu erau executate după un plan matur chibzuit şi corespunzător situaţiunei topografice şi condiţiunilor practice. Efectivul infanteriei necorespunzător extensiunei capului de pod, iar numărul gurilor de foc insuficient.

Consider că a fost o greşeală neertată că atunci când situaţiunea a devenit gravă, nu s'a lăsat comandamentului local libertatea de a hotărî dacă se mai putea continua lupta, sau că retragerea era inevitabilă.

Mi s'a confirmat în mod pozitiv că prin telefon s'a dat ordin direct dela Marele Cartier, în mod absolut categoric, de a rezista până la ultimul om, când comandantul local a cerut să se retragă. Nici situaţia generală

nici importanța locală a capului de pod nu impunea un asemenea sacrificiu.

(ss) **General Averescu.**

---

3) *Depozițiunea generalului Aslan :*

Am fost comandantul corpului III până la începutul mobilizărei, când am fost numit comandantul armatei III-a. Deși făceam parte din comitetul inspectorilor generali, nu am fost niciodată consultat în vre-un chip asupra planului general de mobilizare, organizare, concentrare și planul de campanie.

In ce privește preparațiunile, deși am intrat în războiu după doi ani de război mondial, în care timp puteam învăța multe, am început campania în cele mai rele condițiuni. Așa : Regimentele nu aveau decât 6 mitraliere și din acestea au trebuit să dea 2 regimentelor de rezervă, așa în cât regimentele din corpul meu de armată aveau unele 6, altele 4 mitraliere. Artileria grea, atât de indispensabilă în războiul mondial, lipsea cu totul. Celelalte tunuri de calitate mai bună, erau în disproporție, însă în minus, cu efectivul.

Armele de infanterie se compuneau din : arma Mannlicher 1893, arma model 1879, o armă veche cu tragere înceată și fără munițiuni, având ca aprovizionare 70 de cartușe de fiecare armă și cu care au fost înarmate batalioanele dela Turtucaia cari au fost puse în primele linii și care, după ce au terminat aceste cartușe, nu au mai putut face uz de arme. La aceste arme se întrebuințează pulbere neagră cu fum.

La armele 1893, stocul de munițiuni era complect. Dar din aceste arme nu aveam nici jumătate din efectiv : totalul lor se urca la cifra de 270.000.

Pentru artileria grea în general nu am avut stocul de război. Nu s'a făcut decât o singură comandă de proectile unice, care pentru întreaga armată erau insuficiente cu totul.

Aeroplane, baloane captive, fără de care nu se poate

regula tragerea artileriei, nu au existat. Ca artilerie antiaeriană nu se dispunea de cât de vre-o câteva baterii de 75, model 1887, cu tragere înceată. Ca exemplu pot da că la armata III, divizia 19-a. nu exista decât o singură baterie cu tragere repede, restul artileriei cu tragere înceată model 1887; iar la divizia 18-a nu exista nici-o mitralieră, şi numai după ce am luat comanda armatei III-a, am înzestrat-o cu 18 mitraliere, ceeace faţă de cele 36 mitraliere de fiecare regiment german, era o cifră ridicolă.

Asemenea nu am avut grenate de mână (la intrarea în campanie se făceau încă experienţe) ; nici tunuri sau mortiere de tranşee.

Inainte de mobilizare şi în cursul operaţiunilor, armata noastră, care în timp de pace număra 15 divizii, a fost mărită la 23 divizii, dispoziţiune greşită care a avut ca consecinţă ruperea echilibrului între infanterie şi artilerie, ruperea legăturilor tactice în unităţi şi agravarea crizei încadrărei. Mare parte din companii erau comandate de sublocotenenţi sau ofiţeri de rezervă, iar multe plutoane de sergenţi sau elevi din şcoala militară fără experienţa necesară. Dacă mai ţinem seama că 6000 învăţători au fost înaintaţi ofiţeri după o pregătire superficială de două luni de zile, ne putem da seama ce înrâurire nenorocită a avut asupra conducerei războiului o încadrare atât de defectuoasă.

Cu ocazia inspecţiilor ce am făcut unităţilor corpului III armată, am putut constata calitatea cu totul proastă a materialelor din cari se confecţionase echipamentul. In asemenea condiţii este explicabil faptul că puţin timp după intrarea noastră în război, ministrul de război a fost nevoit să facă apel la generozitatea publică cerând pentru armată rufe, încălţăminte şi haine.

(ss) **General M. Aslan.**

---

4) *Din raportul generalului Averescu către Rege :*
23 August 1916.

M. V. încredinţându-mi comanda armatei III, cu

misiunea de a face faţă unei eventuale invazii de la sud, cred necesar, fiind în joc interese atât de vitale, să arăt M. V. mijloacele de cari dispun pentru a face faţă unei invaziuni dela sud între Mostiştea şi Olt.

Armata III se compune din corpul V şi VI de armată, corpul V din diviziile 10, 12 şi 15, iar corpul VI din diviziile 16 şi 18 şi 2 brigăzi mixte.

In formaţiuni normale aceste mari unităţi ar trebui să cuprindă : 82 batalioane cu 82 secţii mitraliere, 72 baterii de câmp şi 12 baterii obuziere uşoare, la care dacă se adaugă şi artileria grea de care dispunem, ar fi destul de însemnate pentru a preîntâmpina orice încercări de trecere a Dunărei. — In realitate însă armata III-a se compune numai din 54 batalioane cu 57 secţii mitraliere, numai 44 baterii artilerie şi numai 2 de obuziere uşoare. Rezultă dar o diferenţă în mai puţin de : 28 batalioane, 25 secţii mitraliere, 28 baterii artilerie, 10 de obuziere uşoare. Această atât de însemnată deosebire numerică este mărită foarte mult prin calitatea trupelor şi organizarea unităţilor.

Astfel, din cele 54 batalioane numai 10 sunt din regimente tinere, 20 sunt din regimente de rezervă şi 19 sunt din batalionul IV, adunate din toate unghiurile ţărei, şi 5 batalioane de miliţii. In aceste trupe, afară de batalioanele tinere, numai cele de rezervă sunt trupe cari, bine încadrate, pot lupta alături cu cele dintâi, fără a le influenţa în rău; batalionul al IV-lea şi cele de miliţie nu numai că nu sunt de ajutor în vre-o luptă, dar sunt un element de panică şi al urmărilor ei. Această afirmare o bazez nu atât pe raţionamentul abstract, cât pe faptele concrete petrecute deja dela începutul războiului, între cari prenumăr şi pe cele povestite mie personal de generalul Teodorescu. — Este de adăogat şi faptul că chiar unităţile despre cari am spus că sunt în stare de a sta ferm în faţa primejdiei, au în ele sămânţa de panică în cea mai mare parte în ofiţerii de rezervă improvizaţi din învăţători.

In ce priveşte artileria. situaţia e şi mai puţin satisfăcătoare : Din cele 46 baterii existente, numai 22 sunt

cu tragere repede (în cari numai 2 de obuziere); restul se compune după cum urmează: — 15 baterii cu tragere înceată, 2 baterii de 57, 4 baterii de 53 (pentru infanterie), 3 baterii diferite. Incadrarea şi instrucţia acestor baterii lasă iarăşi de dorit, ceeace micşorează şi mai mult valoarea lor tactică, deja destul de unică prin valoarea materialului.

Ceeace face însă ca totalul acestor forţe să nu reprezinte nici măcar valoarea de războj a elementelor bune este amestecul lor... Părerea mea este a se reface ordinea de bătae a armatei ; a grupa unităţile bune la un loc, ceeace ar da un corp de armată normal...

(ss) General Averescu

XVI

OCUPAREA BUCOVINEI

1. *Telegramă cifrată a prefectului de Suceava către Prezidentul consiliului.* — (5 Nov./24 Oct. — ora 3.15 p. m.).

Excelenţei Sale Marghiloman, prezident al consiliului de miniştri, Iaşi.

In Gura Humorului şi la Câmpulung, după plecarea autorităţilor austriace, bande armate au început desordine şi jafuri. O delegaţiune a locuitorilor din oraşe cere intervenţia noastră şi trimiterea grabnică de ajutoare, pentru a fi apăraţi. Aşteptând dispoziţiunea E. V. în această privinţă, adaog că un escadron de cavalerie aflat în localitate poate fi trimis în orice moment, cum şi un detaşament de jandarmi. — Un ordin afirmativ ar produce o impresiune din cele mai fericite în toată populaţiunea.

Prefect de Suceava, **Lecca.**

---

2. *Telegrama cifrată către prefectul de Suceava.* (5 Noembre s. n. — ora 5,40 p. m.).

Lecca, prefect de Suceava, Fălticeni.

Sunteţi autorizat a trece jandarmi şi un escadron cavalerie pentru protecţia populaţiunei. (Acelaş ordin a fost dat pentru punctele Suceava şi Iţcani). Trupele se vor purta cu cea mai mare umanitate cu populaţiunea bucovineană. Măsura de faţă s'a comunicat şi ministerului de război.

Prezidentul consiliului, **Marghiloman.**

Notă. — A doua zi dimineaţa (6 Nov. s. n. 1918), prefectul de Suceava, O. G. Lecca, împreună cu generalul C. Neculcea, comand. trupelor din Fălticeni, şi colonelul Gr. Odobescu, intrau în Bucovina, în oraşul Suceava, iar trupele se îndreptau spre Gura Humorului şi Câmpulung. La aceeaşi dată, prefectul de Botoşani P. Wyzanti, împreună cu comandantul trupelor de acolo, treceau la Iţcani).

---

3. *Telegrama de mulţumire a orăşenilor din Câmpulung.* (6 Noembre s. n.).

Marghiloman, prim-ministru, Iaşi.

Delegaţiunea română din judeţul Câmpulungului moldovenesc, de acum înainte al Regatului român liber, aduce mulţumiri cu lacrămi în ochi prim-ministrului pentru ajutorul dat la intervenţia prefectului de Fălticeni.

(Semnături).

---

4. *Telegrama Consiliului Naţional către reprezentanţii Bucovinei pe lângă guvern.* (5 Noembre, ora 4,20, Mihăileni) :

Sever Zotta, archiva Statului, Iaşi.

Rog comunicaţi imediat următoarele agentului nostru diplomatic Dr. Bodnărescu : Situaţiunea din ce în ce mai critică reclamă imperios neîntârziat intervenţia armatei române, la din contra mişcarea bolşevică des-

lănţuită va avea cele mai grave urmări pentru chestia românească.

Preşedintele Consiliului Naţional, **Iancu Flondor.**

Secretar **Sbiera.**

(Cernăuţi, 4 Noembrie 1918).

XVII

Adresa de protestare a fostului guvern Marghiloman şi a partidului conservator către Rege, privitor la anularea lucrărilor Parlamentului din 1918 :

SIRE,

Subsemnaţii membri ai guvernului demisionat la 24 Octombre şi prezident al Camerei dizolvate la 6 Noembre, în absenţa colegilor lor reţinuţi la Bucureşti, în numele însă al întregului partid conservator. avem onoare să atragem cu tot respectul atenţiunea Majestăţei Voastre asupra gravei alteraţiuni ce decretele cu No. 3272 şi 3273 din 6 Noembre 1918 pot aduce raporturilor dintre Ţară şi Coroană.

Prin simplu decret al Puterei executive, se declară nule şi neavenite toate lucrările îndeplinite de Corpurile Legiuitoare în decurs de cinci luni.

Dar, Sire, aceste Corpuri Legiuitoare au fost convocate de M. V. în deplina Ei suveranitate şi fără ca voinţa Ei să fi fost înrâurită de vre-o constrângere din afară. Ele au fost deschise în persoană de M. V., care a declarat via Sa mulţumire de a se găsi în mijlocul reprezentanţilor Naţiunei.

M. S. a trimis sub a Ei regală iscălitură în cercetarea acestor Corpuri Legiuitoare numeroase proecte de legi pe cari M. V. le-a discutat cu miniştrii respectivi. M. V. a promulgat legile votate, după cum M. V. a cerut şi obţinut dela guvern ca să fie ţinute în loc proectele din iniţiativă parlamentară. cari nu intrau în vederile M. V. Astfel, rare ori s'a împlinit mai perfect în litera şi spiritul ei prescripţiunea art. 32 din Constituţiune, care proclamă că «puterea legislativă se exercită *colectiv* de către Rege şi reprezentaţiunea na-

ţională»! In fine, M. V. a dat învestitura solemnă celor doi Episcopi aleşi de cele două Corpuri Legiuitoare.

Toate aceste lucrări colective, M. V. le şterge dintr'o trăsătură de condei!

Sire, acest act este fără precedent în viaţa de Stat a ori cărei ţări din Europa.

El are însă, din punctul de vedere monarhic, o latură care ne îngrijoreşte. Când România şi-a dat o monarhie ereditară, ea a înţeles prin aceasta să ia o garanţie de stabilitate a legilor şi instituţiunilor ei. Ea a constituit astfel pe Coroană păzitoare pe deasupra partidelor şi intereselor ei permanente. Dacă însă Regele îşi şterge iscălitura pusă pe legile şi pe actele de Stat colective, această garanţie a stabilităţii dispare şi se slăbeşte puterea Regalităţei.

M. V., prin jurământul ce-I impune art. 87 din Constituţiune, este ţinută să păzească Constituţia. Din Constituţie face parte şi legea constituţională din 19 Iulie 1917, pe care decretul No. 3272 pretinde să o aplice în alegerile viitoare. Dar această lege constituţională prescrie prin art. 57 că principiile din legea electorală, privitoare la compunerea Camerei şi Senatului, se vor vota conform art. 128 din Constituţiune, ceeace însemnează că trebuesc votate cu două treimi din voturi, fiind prezenţi două treimi din voturile Parlamentului.

Crede M. V. că fără o flagrantă violaţiune a Constituţiunei un simplu decret poate înlocui această formalitate, declarată esenţială de acest articol 128?

Lovitura de Stat ce s'a înfăptuit fără de nicio nevoe, cu aceste repetate călcări ale pactului nostru fondamental, a dat o pildă care ne temem că s'ar putea întoarce de alţii în contra principiului dinastic.

Este de datoria noastră, dinastici neclintiţi şi cari, când am fost chemaţi în vremurile foarte grele, am slujit cu absolută abnegaţiune Coroana şi Ţara, să ferim pe M. V. de poveţele rele, arătându-I urmările primejdioase la care ele pot conduce.

A. Marghiloman, C. Arion, C. Meissner, M. Seulescu, I. Mitilineu, Gr. Cantacuzino, C. Garoflid, N. Ghika.

(Nov. 1918: — Redactat de A. Marghiloman.

Facsimil după manuscriptul „NOTELOR POLITICE".
O pagină din caetul anului 1897, scrisă în întregime în românește.

Duminecă 23 Nov. 1897 – Séra, la 6 ore, am aflat la Club că spre Calea Văcăreştilor fusese încăerare între Ovrei şi manifestanţi, provocaţi de întrunirea studenţilor la Dacia. Bande, izolate se zicea, de manifestanţi au spart tóte [illegible] chiar cele de prăvălie, în Lipscani şi în Calea Victoriei până la Piaţa Teatrului. –

Luni 24 N. Vizitat Lipscanii, Str. Sta Vineri unde tóte geamurile şi oblónele sunt sfărâmate, Sinagoga, unde un [illegible] interior este rupt, iar geamurile sparte. N'am putut merge mai departe din causa lumei care se ţinea după mine.

Întâlnit pe Carp cu G. Philippescu. Carp crede că va interpelare [illegible] făcută. –

Interpelat azi Cameră pe ministrul de Interne Pherekyde. [illegible] despre [illegible] şi am făcut pe Sturdza direct responsabil de ce s'a petrecut în ajun. Notez că între alte probe, produse întâi, era şi afirmaţia unui corespondent berlinez, care spusese lui Carp că manifestanţii băteseră un ovrei sub ochii lui iar că un sergent de oraş present sta cu braţele încrucişate.

Facsimil după manuscriptul „NOTELOR POLITICE“.
O pagină din caetul anului 1910, scrisă parte în româneşte parte în franţuzeşte.

Despre Mortun

21 Jan. Lănescu îmi spune că Banca Com.
Română ajungând să încheie o tranzacţiune imp.
cu Statul (Aff. Kitchen - warantele Docurilor)
în ziua când trebuia să vie afacerea în Consiliul
de Miniştri, cu 3 ore înainte, Mortzun care nu
este clientul Băncii s'a prezentat să i se
sconteze o poliţă de 3000 lei!! Foarte
comentat faptul în sferele directoare ale Băncii
24 Jan. Făcut'am o nouă mijlocire cu legea
[illegible] - lucru de care [illegible] o săptămână, [illegible]
pe lângă Carp ca să nu facă din legea spirtoase
modificatoare a monopol vânzării băuturilor spirtoase declaraţiune ostilă podgorenilor Carp
[illegible] că intervenţia şefului ar fi [illegible]
importantă şi nedreaptă. — Aci sunt
întruniri publice la Bucureşti şi Take
Ionescu trage foc de artificii la [illegible]
24 Jan. Conversaţie cu Filipescu - Brătianu recher-
chie pour le Premier Ministre Bratiano
Brătianu : vous êtes mal informé; le Roi ne fait pas cas de dispositions sur
Take Ionescu. Les articles de celui-ci ont beau au Roi
Carp [illegible] à l'Etranger ce qui indique
clairement que le Roi ne le soutient plus,
mon avis est que le Roi chercheraà
réconcilier Carp avec T. Ionescu, ce qui sera
évidemment sans résultat, et qu'ensuite
Carp aura le pouvoir sans aucune
condition. Reproche personnel
Filipescu de ce qu'il ne va pas au Palais. —

Facsimil după manuscriptul „NOTELOR POLITICE".
O pagină din caetul anului 1924, scrisă în întregime în franţuzeşte.

Mercredi 26 Mars. Visite de Branişte, bonhomme que
j'apprécie beaucoup. Elle se raccorde, je suppose, à des
entretiens avec Grig. Filipescu où j'ai dit ma façon de voir
sur la tenue de Maniu à mon égard et à l'égard de
mon parti. Le parti national voulait mon concours à
Romanaţi mais n'entendait pas ...
Branişte se plaint de l'atmosphère qu'on crée au parti
national. – Je lui dit très vertement qu'on n'a plus
confiance. – Mais Maniu est un „martyr" car il
ne veut rien pour... – Il n'a qu'à sortir de son
martyre en agissant, en disant enfin ce qu'il veut.
– Une collaboration avec tous les partis d'opposition
sur la base d'un programme est difficile: il y a d'abord
Averescu. – Préférez vous peut-être Jorga? –
jamais de la vie; il est hystérique. – Mais il affirme
être entendu avec vous. – Maniu est trop sage
pour commettre une pareille folie. – Alors Averescu
est une nécessité du moment que seuls, vous le
reconnaissez, vous ne pouvez prendre le pouvoir. –
Il est trop bête et il sera de nouveau entre les
bras d'un Argetoyanu.
De fil en aiguille nous arrivons à la déclaration
que l'état de l'Ardeal n'est plus tenable et
qu'à force de le discréditer le parti national
ne pourra plus contenir la foule et les éléments
démagogiques prendront le dessus.
L'état je crois l'objet essentiel de cette conversation.
Jeudi 27 Mars.
Il se dit un peu partout
que le Roi commence à craindre que le parti
national ne se mette à jouer le rôle de Radici
et du parti croate en Jugoslavie et qu'il cherche
en mettant par exemple Titulescu en avant, à
trouver une formule pouvant les englober.
Ceci cadrerait avec les quasi-aveux de Branişte.
Stircea tient à m'accompagner au sortir du Club. Il
y a un mois, le Roi a dit à Stircea qu'il serait
du voyage Paris – Madrid – Londres; sur une interrogation
postérieure, le Roi lui a confirmé une seconde fois
D'ailleurs pour Madrid surtout, il était tout
indiqué connaissant tout le monde là bas. Or
avant hier Stirbey s'amène pour lui dire que
Brătiano s'oppose absolument à la présence de
Mocsony dans la suite parce que M. dit du mal